

PL ISSN 0033-202X

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

# przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

<b>ROCZNIK</b>	<b>76</b>
<hr/>	
<b>zeszyt</b>	<b>1</b>

WYDAWNICTWO

SBP



Warszawa 2008



## RADA REDAKCYJNA

Elżbieta Barbara Zybert – przewodnicząca, Sabina Cisek, Jerzy Franke,  
Ewa Głowacka, Elżbieta Gondek, Henryk Hollender, Artur Jazdon,  
Maria Lenartowicz, Marek Nahotko, Alina Nowińska,  
Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, Jadwiga Sadowska, Marta Skalska-Zlat,  
Elżbieta Stefańczyk, Jolanta Stępnia, Małgorzata Waleszko,  
Jacek Wojciechowski

## REDAKCJA

Barbara SOSIŃSKA-KALATA – redaktor naczelny  
Marianna BANACKA – z-ca red. naczelnego  
Ewa CHUCHRO – sekretarz redakcji  
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski  
Anna LIS – redakcja techniczna i korekta

Stali współpracownicy: Barbara KORYŚ – *Przegląd piśmiennictwa krajowego*  
Jacek WOJCIECHOWSKI – *Z lektur zagranicznych*  
Zdzisław GĘBOŁYŚ – *Kronika*

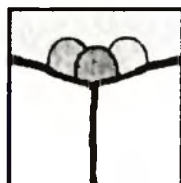
Stały dodatek do „Przeglądu Bibliotecznego”

## BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ

Opracowanie: Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej  
Redaktorzy: Alina NOWIŃSKA, Małgorzata WALESZKO

Adres redakcji i wydawcy:  
Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich  
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7  
tel.: (+48 22) 827-52-96  
e-mail: [przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl](mailto:przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl)

Zrealizowano w ramach Programu Operacyjnego Promocja Czytelnictwa  
ogłoszonego przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego



Zawartość „Przeglądu Bibliotecznego” jest cytowana w czasopiśmie  
abstraktowym „Library and Information Science Abstracts”

# PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

## LIBRARY REVIEW

Rocznik 76

2008

zeszyt 1

### TREŚĆ

Od redakcji ( <i>Barbara Sosińska-Kalata</i> ) . . . . .	5
ANDRZEJ MĘŻYŃSKI: „Przegląd Biblioteczny” i jego recenzenci. Tylko nie tak, proszę! . . . . .	7
Referaty	
PRZYSZŁOŚĆ BIBLIOTEK W POLSCE	
Ogólnopolska konferencja z okazji jubileuszu 90-lecia SBP i 80-lecia „Przeglądu Bibliotecznego”. Panel I: Nauka o książce, bibliotece i informacji . . . . .	13
KRZYSZTOF MIGOŃ: O współczesnej sytuacji badawczej w naukach o książce, bibliotece i informacji . . . . .	14
EWA GŁOWACKA: Główne współczesne kierunki badań z zakresu bibliotekoznawstwa na świecie . . . . .	22
MARIA PRÓCHNICKA: Standardy kształcenia i akredytacja kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo” . . . . .	28
MAREK TOBERA: Bibliologia wobec polskiego rynku książki w latach 1944-2007 . . . . .	39
Artykuły	
JADWIGA KOŁODZIEJSKA: Nauka-dydaktyka-praktyka w bibliotekarstwie . . . . .	67
ŁUKASZ JASTRZĄB: Doświadczenia poznańskie w budowaniu biblioteki cyfrowej na przykładzie prac Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk . . . . .	79
Warsztatów badawczych	
REMIGIUSZ SAPA: Potencjał bibliotecznych katalogów online w zakresie sprzyjania zjawisku przypadkowego pozyskiwania informacji o literaturze naukowej . . . . .	87
AGATA ULANOWSKA: Kultura minojska w polskim Internecie . . . . .	111
Opinie. Poglądy. Propozycje	
Założenia do nowelizacji ustawy o bibliotekach ( <i>Błażej Feret</i> ) . . . . .	125
Dezinformujący opis bibliograficzny ( <i>Jerzy Starnawski</i> ) . . . . .	127
Sprawozdania	
„Od książki dawnej do biblioteki wirtualnej – przeobrażenia bibliologii polskiej. Na marginesie trzydziestolecia Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii UMK w Toruniu”. Ogólnopolska Konferencja Naukowa (Toruń, 23-24 października 2007 r.) ( <i>Paweł Marzec</i> ) . . . . .	129
„Kraków – Lwów. Książki, Czasopisma, Biblioteki XIX i XX wieku”. IX Międzynarodowa Konferencja Naukowa Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej w Krakowie (Kraków, 21-23 listopada 2007 r.) ( <i>Adrian Uljasz</i> ) . . . . .	132

„Świat w obrazach: zbiory graficzne w instytucjach kultury, ich typologia, organizacja i funkcje”. Międzynarodowa Konferencja Naukowa (Wrocław, 6-7 grudnia 2007 r.) ( <i>Agnieszka Łobocka</i> ) . . . . .	136
„Po potopie. Dziecko, książka, biblioteka w XXI wieku. Diagnozy i postulaty”. Konferencja Naukowa (Warszawa, 20-21 listopada 2007 r.) ( <i>Michał Zając</i> ) . .	140
„Zarządzanie i organizacja bibliotek”. II Bałtycka Konferencja (Gdańsk, 21-22 listopada 2007 r.) ( <i>Dorota Grabowska, Małgorzata Pietrzak</i> ) . . . . .	143
„Bibliografia – teoria, praktyka, dydaktyka”. III Ogólnopolska Konferencja Naukowa (Warszawa, 15-16 stycznia 2008 r.) ( <i>Mikołaj Ochmański</i> ) . . . . .	146
Pięć lat katalogu NUKAT: osiągnięcia, problemy, perspektywy – relacja z konferencji „Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce” (Warszawa, 23-25 stycznia 2008 r.) ( <i>Agnieszka Kasprzyk</i> ) . . . . .	150

### Recenzje i przeglądy piśmiennictwa

<i>Studia z informacji naukowej i dyscyplin pokrewnych. Prace dedykowane Profesor Barbarze Stefaniak. Katowice 2007</i> ( <i>Wanda Pindłowa</i> ) . . . . .	155
<i>Bibliologia. Problemy badawcze nauk humanistycznych. Praca zbiorowa pod redakcją Dariusza Kuźminy. Warszawa 2007</i> ( <i>Krystyna Bednarska-Ruszajowa</i> )	160
Grzegorz Leszczyński: <i>Magiczna biblioteka. Zbójckie księgi młodego wieku. Warszawa 2007</i> ( <i>Ewa Chuchro</i> ) . . . . .	162
<i>Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Folia 39 Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia IV pod redakcją Haliny Kosętki. Kraków 2006</i> ( <i>Zofia Sokół</i> ) . . . . .	165
<i>Kraków – Lwów: książki – czasopisma – biblioteki. Pod redakcją Haliny Kosętki. T. 8. Kraków 2006</i> ( <i>Zofia Sokół</i> ) . . . . .	170
Przegląd piśmiennictwa krajowego ( <i>Barbara Koryś</i> ) . . . . .	173
Z lektur zagranicznych ( <i>Jacek Wojciechowski</i> ) . . . . .	176

### Z życia SBP

Sprawozdanie z obrad Zarządu Głównego i Prezydium SBP (10 grudnia 2007 r.) ( <i>Anna Grzecznowska, Małgorzata Dargiel-Kowalska</i> ) . . . . .	183
Sprawozdanie z obrad Prezydium ZG SBP (1 lutego 2008 r.) ( <i>Anna Grzecznowska, Małgorzata Dargiel-Kowalska</i> ) . . . . .	184
Sprawozdanie z posiedzenia Rady Programowej Wydawnictwa SBP (25 stycznia 2008 r.) ( <i>Anna Grzecznowska, Małgorzata Dargiel-Kowalska</i> ) . . . . .	185

### Z żałobnej karty

Elżbieta Słodkowska ( <i>Jadwiga Sadowska</i> ) . . . . .	187
Jadwiga Czarnecka ( <i>Jadwiga Sadowska</i> ) . . . . .	189
Kronika ( <i>Zdzisław Gębołyś</i> ) . . . . .	193
Wydawnictwa otrzymane . . . . .	203
Wskazówki dla autorów . . . . .	204

# PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

## LIBRARY REVIEW

Volume 76

2008

Number 1

---

### TABLE OF CONTENTS

Editorial ( <i>Barbara Sosińska-Kalata</i> ) . . . . .	5
ANDRZEJ MEŻYŃSKI: „Przeгляд Biblioteczny” and its reviewers. Not this way, please! . . . . .	7
Conference papers	
FUTURE OF POLISH LIBRARIES	
National conference on the 90th anniversary of SBP and 80th anniversary of „Przeгляд Biblioteczny”. Session I: Book studies, library and information science . . . . .	13
KRZYSZTOF MIGOŃ: On Current State of Research in the Field of Book Studies and Library and Information Science . . . . .	14
EWA GŁOWACKA: Main Contemporary Research Directions in International Library Science . . . . .	22
MARIA PRÓCHNICKA: Teaching Standards and Accreditation of <i>Library And Information Science</i> Studies . . . . .	28
MAREK TOBERA: Book Studies and Polish Book Market in the Years 1944-2007 . . . . .	39
Articles	
JADWIGA KOŁODZIEJSKA: Science-Teaching-Practice in Librarianship . . . .	67
ŁUKASZ JASTRZĄB: Poznań Experience in the Field of Digital Library Development on the Example of Work Done by Kórnik Library of Polish Academy of Sciences . . . . .	79
Research reports	
REMIGIUSZ SAPA: Potential of Online Library Catalogs in Supporting the Phenomenon of Opportunistic Acquisition of Information about Scholarly Literature . . . . .	87
AGATA ULANOWSKA: Minoan Culture on Polish Internet . . . . .	111
Opinions. Proposals	
Assumptions for the Amendment of the Act on Libraries ( <i>Błażej Feret</i> ) . . . . .	125
Misinforming bibliographic description ( <i>Jerzy Starnawski</i> ) . . . . .	127
Reports	
„From early books to virtual libraries – transformations of Polish book studies. Aside the 30th anniversary of the Institute of Information Science and Bibliology at Nicolaus Copernicus University in Toruń”. National Scientific Conference (Toruń, October 23-24, 2007) ( <i>Paweł Marzec</i> ) . . . . .	129
„Cracow-Lviv. Books, journals, libraries of the 19th and 20th century”. 9th International Scientific Conference of the Institute of Library and Information Science at Cracow Pedagogical Academy (Kraków, November 21-23, 2007) ( <i>Adrian Uljasz</i> ) . . . . .	132

„World in pictures: graphic documents in the holdings of culture institutions, their typology, organization and functions”. International Scientific Conference (Wrocław, December 6-7, 2007) ( <i>Agnieszka Łobocka</i> ) . . . . .	136
„After the deluge. Children, books, libraries in the 21st century. Diagnoses and postulates” (Warszawa, November 20-21, 2007) ( <i>Michał Zajac</i> ) . . . . .	140
„Library management and organization”. Second Baltic Conference (Gdańsk, November 21-22, 2007) ( <i>Dorota Grabowska, Małgorzata Pietrzak</i> ) . . . . .	143
„Bibliography – theory, practice, teaching”. Third National Scientific Conference (Warszawa, January 15-16, 2008) ( <i>Mikołaj Ochmański</i> ) . . . . .	146
Five years of NUKAT: achievements, problems, prospects – report from the conference „The role of NUKAT union catalog in shaping the society of knowledge in Poland” (Warszawa, January 23-25, 2008) ( <i>Agnieszka Kasprzyk</i> ) . . . . .	150
 <b>Reviews and literature surveys</b>	
<i>Studia z informacji naukowej i dyscyplin pokrewnych (Studies in Information Science and Related Disciplines)</i> . Works dedicated to Prof. Barbara Stefaniak. Katowice 2007 ( <i>Wanda Pindlowa</i> ) . . . . .	155
<i>Bibliologia (Book Studies)</i> . Study issues in the humanities. Edited by Dariusz Kuźmina. Warszawa 2007 ( <i>Krystyna Bednarska-Ruszajowa</i> ) . . . . .	160
Grzegorz Leszczyński: <i>Magiczna biblioteka. Zbójeckie księgi młodego wieku (Magical Library. Rogue Books of Our Youth)</i> . Warszawa 2007 ( <i>Ewa Chuchro</i> ) . . .	162
<i>Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia IV</i> . Edited by Halina Kosętko. Kraków 2006 ( <i>Zofia Sokół</i> ) . . . . .	165
<i>Kraków – Lwów: książki – czasopisma – biblioteki (Cracow – Lviv: books – journals – libraries)</i> . Edited by Halina Kosętko. Kraków 2006 ( <i>Zofia Sokół</i> ) . . .	170
Polish literature survey ( <i>Barbara Koryś</i> ) . . . . .	173
Foreign publications ( <i>Jacek Wojciechowski</i> ) . . . . .	176
 <b>News from SBP (Polish Librarians Association)</b>	
Report on the meeting of SBP Executive Board (December 10, 2007) ( <i>Anna Grzecznowska, Małgorzata Dargiel-Kowalska</i> ) . . . . .	183
Report on the meeting of SBP Executive Board officers (February 1, 2008) ( <i>Anna Grzecznowska, Małgorzata Dargiel-Kowalska</i> ) . . . . .	184
Report on the meeting of the Program Committee for SBP Publishing House (January 25, 2008) ( <i>Anna Grzecznowska, Małgorzata Dargiel-Kowalska</i> ) . . . . .	185
 <b>Obituaries</b>	
Elżbieta Słodkowska ( <i>Jadwiga Sadowska</i> ) . . . . .	187
Jadwiga Czarnecka ( <i>Jadwiga Sadowska</i> ) . . . . .	189
<b>Chronicle</b> ( <i>Zdzisław Gębołyś</i> ) . . . . .	193
<b>Publications received</b> . . . . .	203
<b>Guidelines for Authors</b> . . . . .	204

## Od Redakcji

Zeszyt otwierający kolejny, 76. rocznik „Przegląd Biblioteczny” rozpoczynamy polemicznym tekstem Andrzeja Mężyńskiego, który przesłał nam swoją opinię o specjalnym zeszycie jubileuszowym, zamykającym rocznik 75. W latach osiemdziesiątych Andrzej Mężyński był członkiem zespołu redakcyjnego „Przeglądu”, zastępcą redaktora naczelnego, jest więc osobą w szczególności sposób związaną z naszym kwartalnikiem i środowiskiem redaktorów, którzy kształtowali „Przegląd”. Jego wypowiedź w istotny sposób uzupełnia artykuły poświęcone przeszłości czasopisma, które zamieściliśmy w zeszycie 4 z 2007 r. To cenne informacje dopełniające obraz wysiłku, który nasi poprzednicy, a szczególnie Maria Dembowska i redaktorzy współpracujący z Barbarą Sordylową, włożyli w nadanie „Przeglądowi” rangi wysokiej klasy czasopisma naukowego. Rekomendując czytelnikom lekturę tego ważnego tekstu, czuję się zobowiązana do pewnego wyjaśnienia.

Krytyka A. Mężyńskiego skupiona jest głównie na dwóch pierwszych artykułach, w tym na artykule Hanny Tadeusiewicz, który napisany został specjalnie na zamówienie Redakcji jako zbiór szkiców sylwetek redaktorów naczelnych „Przeglądu” od chwili jego powstania do powołania zespołu obecnie redagującego kwartalnik. Celem tych szkiców miało być przede wszystkim przypomnienie postaci redaktorów – postaci w większości wybitnych, a dzisiaj, zwłaszcza młodemu pokoleniu bibliotekoznawców, na ogół słabo znanych. To zadanie w naszym przekonaniu artykuł wypełnia. Postulowane przez A. Mężyńskiego przeprowadzenie głębszej analizy porównawczej działalności kolejnych redaktorów, prowadzonej przez nich polityki redakcyjnej, tworzonych zespołów redakcyjnych jest pomysłem bardzo trafnym, choć zapewne też niełatwym, choćby ze względu na stan zachowania źródeł archiwalnych, dokumentujących tę działalność. Podjęcie tego tematu byłoby jednak bez wątpienia cenne, bo przecież „Przegląd” jest czasopismem, które odegrało wyjątkową rolę w rozwoju polskiego bibliotekoznawstwa.

W pierwszej części przedstawianego czytelnikom zeszytu raz jeszcze wracamy do minionego jubileuszu „Przeglądu”, zamieszczając teksty czterech referatów wygłoszonych na poświęconym mu panelu, który odbył się w ramach konferencji zorganizowanej w październiku 2007 r. przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich z okazji 90-lecia SBP i 80-lecia kwartalnika. Wystąpienia te prezentują oceny kondycji współczesnej nauki o książce, bibliotece i informacji sformułowane przez Krzysztofa Migonia, Ewę Głowacką, Marię Próchnicką i Marka Toberę.

Przedstawioną przez panelistów ocenę stanu badań bibliologicznych, bibliotekoznawczych i informatologicznych dopełnia artykuł Jadwigi Kołodziejkiej, zawierający zarówno próbę podsumowania rozwoju dyscypliny w Polsce, jak i refleksje o akademickim kształceniu bibliotekarzy i stanie współczesnej praktyki bibliotekarskiej.

Tematyka kolejnych trzech artykułów dotyczy kwestii współczesnej praktyki bibliotecznej i informacyjnej. Łukasz Jastrząb przedstawia doświadcze-



nia w budowaniu biblioteki cyfrowej, którą tworzy Biblioteka Kórnicka PAN. W dziale „Z warsztatów badawczych” czytelnicy znajdą dwa omówienia wyników badań związanych z wyszukiwaniem informacji. Remigiusz Sapa analizuje możliwości przypadkowego pozyskania informacji przy przeszukiwaniu bibliotecznych katalogów OPAC, a Agata Ulanowska podejmuje próbę ustalenia wartości zasobów informacyjnych polskiego Internetu dla badaczy kultury minojskiej.

W zeszycie publikujemy ponadto sprawozdania z siedmiu interesujących konferencji, które odbyły się w Polsce w okresie od października 2007 do stycznia 2008 r., pięć recenzji wartościowych polskich książek z zakresu nauki o książce, bibliotece i informacji, jak zwykle – przeglądy piśmiennictwa krajowego i zagranicznego, sprawozdania z działalności SBP oraz kronikę najciekawszych wydarzeń. Wspomnieniami na żałobnych kartach żegnamy dwie zasłużone dla polskiej bibliografii i bibliotekoznawstwa specjalistki: Elżbietę Słodkowską i Jadwigę Czarnecką. Szczególnej uwadze czytelników polecamy zbiór postulatów dotyczących nowelizacji Ustawy o bibliotekach, autorstwa Błażeja Fereta, zamieszczony w dziale „Opinie. Poglądy. Propozycje”.

*Barbara Sosińska-Kalata*

Warszawa, 24 lutego 2008 r.

ANDRZEJ MĘŻYŃSKI

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa  
Uniwersytet Wrocławski

## „PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY” I JEGO RECENZENCI

Tylko nie tak, proszę!

W naszym piśmiennictwie dość często dokonuje się ocen czasopism bibliotekarskich. Sprzyjają temu rocznice powstania tych periodyków. Dotyczy to przede wszystkim najdłużej ukazujących się z nich, a więc „Bibliotekarza” (1919 r.) i „Przeglądu Bibliotecznego” (1927 r.). Rok 2007 był 80. rokiem ukazywania się „Przeglądu” i z tego względu Redakcja pisma poświęciła sporo miejsca w zeszycie 4 z 2007 r. (zeszycie specjalnym) bohaterowi tego jubileuszu.

Opublikowano trzy obszernie teksty: Hanna Tadeusiewicz. *Redaktorzy naczelni „Przeglądu Bibliotecznego”. Sylwetki* (s. 489-507); Barbara Sordylowa. „*Przegląd Biblioteczny*”. *80 lat w służbie bibliotekarstwa*” (s. 508-520); Marianna Banacka, Barbara Sosińska-Kalata. „*Przegląd Biblioteczny*” – *rocznik 1927*” (s. 521-552).

Zamiarem mojej wypowiedzi jest zaproponowanie innej formuły charakterystyki „Przeglądu” i w ogóle czasopism bibliotekarskich. Moja opinia wobec formuły przyjętej w omawianym zeszycie, zamykającym rok jubileuszu 80-lecia, jest krytyczna.

Do zabrania głosu na powyższe tematy skłoniły mnie dwie przyczyny. Redagując teksty w czasopismach i przypatrując się pracy różnych redakcji, często zastanawiałem się, na czym polega dobre i złe prowadzenie pisma i jakie kryteria są przydatne w ferowaniu ocen na ten temat. Wyróżnienie ich nie jest sprawą prostą. Wszyscy intuicyjnie formułujemy oceny dotyczące poszczególnych tytułów, a więc, że redagowane są bardzo dobrze, dobrze, średnio lub bardzo źle, trudniej przychodzi jednak sformułowanie kryteriów, które służą tym ocenom. Taki właśnie problem podniosłem w referacie na sesji zorganizowanej z okazji 50-lecia pracy Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa we Wrocławiu (8-9 grudnia 2006 r.) (Mężyński, 2008).

Z oceną czasopism bibliotekarskich sam zmierzyłem się trzykrotnie. W marcu 1990 r. Zarząd Główny Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich zamówił u mnie ocenę miesięcznika „Bibliotekarz” za lata 1987-1989. Redakcja pisma znajdowała się wtedy w Poznaniu prowadzona przez Stanisława Badonia, a poziom miesięcznika osiągnął dno. Moja recenzja (28 stron maszynopisu) była podstawą decyzji Zarządu Głównego o rozwiązaniu redakcji i przywróceniu „Bibliotekarza” Warszawie. W recenzji starałem się wskazać na błędy w pracy redakcji, zresztą nietrudno było je wykazać, ale skupiłem się przede wszystkim na ocenie wartości merytorycznej poszczególnych tek-

stów, poszeregowanych w odpowiednie bloki tematyczne. Ocena była negatywna, co starałem się udowodnić, analizując wybrane – charakterystyczne artykuły<sup>1</sup>.

Opracowałem również dorobek „Pamiętnika Biblioteki Kórnickiej” za lata 1929-2001 (Mężyński, 2003). Obecnie przygotowuję ocenę 10 tomów poznańskiego czasopisma „Biblioteka”<sup>2</sup>.

Wymienione wyżej opracowania przywołałem, by „usprawiedliwić” moje zaciekawienie analizami dotyczącymi „Przeglądu” w jego 80-lecie. Po prostu interesuje mnie metodyka takich badań, które samemu zdarzało mi się prowadzić.

Druga przyczyna jest inna, mianowicie osobisto-zawodowa. Pracowałem bowiem w redakcji „Przeglądu” w latach 1981-1987 jako zastępca redaktora naczelnego, byłem więc uczestnikiem i świadkiem pracy zespołu redakcyjnego, toteż interesuje mnie, jak ten okres był i jest przedstawiany.

Wszyscy autorzy tekstów w omawianym zeszycie musieli mieć podobny kłopot, a mianowicie – w jaki sposób napisać coś oryginalnego w porównaniu z poprzednimi opracowaniami. Przed dziesięcioma laty obchodzono bowiem 70-lecie pisma i w zeszycie 4 z 1997 r. opublikowano obszerny artykuł Marii Dembowskiej, w którym była redaktor naczelna „Przeglądu” opisała profil tematyczny pisma i scharakteryzowała jego zespół autorski w 25-leciu 1972-1996 (Dembowska, 2003). Była to najlepsza, moim zdaniem, merytorycznie i metodycznie, charakterystyka „Przeglądu”, choć dotyczy tylko fragmentu jego dziejów<sup>3</sup>.

Z pułapką monotonii tematycznej i niebezpieczeństwa kilkakrotnego powtarzania tych samych stwierdzeń poradziły sobie najlepiej w omawianym zeszycie panie M. Banacka i B. Sosińska-Kalata. Przedstawiły bowiem małą monografię pierwszego rocznika „Przeglądu” z 1927 r. Zamysł Auterek jest o tyle pożyteczny, że zamieszczone w tym roczniku materiały wytyczyły kierunki tematyki poruszanej w periodyku w przyszłości oraz były zapowiedzią zarówno wysokiego poziomu merytorycznego tekstów, jak i ich redakcyjnego opracowania. W tomie tym pisały najlepsze pióra naszego zawodu, poruszając tematy węzłowe dla polskiego bibliotekarstwa. Opublikowano teksty między innymi Stefana Rygla, Aleksandra Birkenmajera czy Jana Muszkowskiego. Podniesiono i omówiono takie kwestie, jak: zarządzanie polskim bibliotekarstwem, kształt przyszłej Biblioteki Narodowej, egzemplarz obowiązkowy.

Zupełnie inną drogę obrały autorki dwóch pierwszych artykułów. H. Ta-deusiewicz zdecydowała się napisać o sześciu kolejnych redaktorach „Przeglądu”: Edwardzie Kuntze, Bogdanie Horodyskim, Zbigniewie Daszkowskim, Marii Dembowskiej, Barbarze Sordyłowej i Marii Lenartowicz. Ha, to też pomysł, pytanie tylko, jak się go zrealizuje?! Autorka ograniczyła się jednak do przedstawienia obszernych życiorysów zawodowych opisywanych postaci, o ich rolę w redagowaniu pisma zatraćając tylko incydentalnie! Można by tymczasem na ich sylwetki popatrzeć porównawczo, to znaczy skonfrontować kwalifikacje, osiągnięcia naukowe, wreszcie, co wydaje się najważniejsze dla poruszanego tematu – ich umiejętności i dokonania redakcyjne. Aż się prosi o skonstrastowanie sylwetki redaktorki Marii Dembowskiej

<sup>1</sup> Opis kontekstów związanych z powstaniem tej recenzji zamieściłem w: Mężyński, 2006.

<sup>2</sup> Tekst ten ukaże się w 52 roczniku (2008) „Roczników Bibliotecznych”.

<sup>3</sup> O „Przeglądzie” pisano już wcześniej, z okazji jego pięćdziesięciolecia. Jednym z autorów był Józef Korpała (1977).

z redaktorem Zbigniewem Daszkowskim i wyjaśnienie w ten sposób gwałtownej zmiany, jaka zaszła po objęciu steru pisma przez M. Dembowską w 1969 r. Wydobyła je ona z głębokiej zapaści, której nie mógł zapobiec Daszkowski.

Inaczej mówiąc: obszernie charakterystyki kolejnych „naczelných” miałyby wtedy sens, gdyby wydobyto ich walory czy wady jako redaktorów wytyczających politykę redakcyjną, pilnujących jej przestrzegania, budujących zespoły redakcyjne, czuwających nad poprawnością redakcji tekstów. Przegląd tych właściwości zawodowych sześciu redaktorów aż się prosi o ujęcie porównawcze i wyciągnięcie stąd wniosków, co do przyczyn zmian w kształcie periodyku.

W tekście H. Tadeusiewicz takich analiz porównawczych nie ma wcale. Są za to obszernie, przeładowane faktami, z reguły drugorzędnymi, wiadomości biograficzne, z przesadną pedanterią enumerujące poszczególne etapy karier zawodowych kolejnych redaktorów, najczęściej przedstawionych w formie hagiograficznej, a które nie miały często żadnego wpływu na prowadzenie przez nich jednego z najważniejszych tytułów czasopism bibliotecznych.

Cóż bowiem nowego mogła wnieść Autorka do naszej wiedzy o Edwardzie Kuntze? Wystarczyło przecież odesłanie do licznych publikacji jego dotyczących, a przede wszystkim do podstawowego w tej mierze artykułu Ireny Turowskiej-Bar, która poświęciła Kuntzemu, właśnie jako redaktorowi „Przeglądu Bibliotecznego”, odrębną pracę (Turowska-Bar, 1967). Autorka wymieniła w przypisie jako swoje źródła tę właśnie pracę i *Słownik pracowników książki polskiej* (Warszawa 1972), co oznacza w praktyce przyznanie się do tego, że tekst o E. Kuntze powstał jako kompilacja dwóch tych pozycji.

Cztery strony druku poświęciła Autorka sylwetce Marii Dembowskiej, z czego tylko ok. 18% jej pracy w „Przeglądzie”. I cóż to za opis. Oto próbka: „Pani Redaktor kładła nacisk na informowanie „Przeglądu” [!] o kierunkach rozwoju bibliotekarstwa, bibliotekoznawstwa, informacji naukowej i dziedzin pokrewnych. Sama zamieszczała autorskie teksty na rozmaite tematy mogące zainteresować czytelników” (s. 501). A zakończenie tego fragmentu: „«Przegląd Biblioteczny» cieszył się dużym uznaniem środowiska bibliotekarskiego w kraju, miał też wysoką renomę za granicą”. Chętnie w to wierzymy, przydałyby się jednak jakieś argumenty dotyczące szczególnie tego respektu zagranicą. Czy przejawiał się on, na przykład, w imponującej liczbowo prenumeracie zagranicznych bibliotek? Jeżeli tak, to prosimy o dowody.

Czego dotyczą pozostałe informacje? Są to mozolnie wypisywane z *curriculum vitae* M. Dembowskiej długie ciągi zdarzeń zawodowych, naukowych i społecznych. Czytamy o kolejnych miejscach pracy – naliczyłem ich jedenaście. Brakuje jednak wyjaśnienia motywów niektórych zmian adresów zatrudnienia. Z Biblioteki Narodowej M. Dembowska była zmuszona do odejścia przez ówczesnego dyrektora Witolda Stankiewicza, który wziął sobie za ambit rozbić Instytut Bibliograficzny, takiego, jaki ukształtował się jeszcze za czasów Adama Łysakowskiego. W tym samym czasie odeszły z Instytutu m.in. Janina Pelcowa i Maria Lenartowicz. Te barwne szczegóły, a do nich należy pozbywanie się najlepszych fachowców, w czym specjalizowała się zawsze Biblioteka Narodowa, warto by opisać. Z Biblioteki PAN w Warszawie odeszła Dembowska z kolei po ostrym konflikcie z władzami PAN, szczęściem znalazła sobie miejsce w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie.

nie (l. 1975-1981). Ten „olsztyński” okres pracy uznała za najprzyjemniejszy w zawodowej karierze – stwierdziła H. Tadeusiewicz. Może był on i przyjemny, ale powiedzieć też trzeba, iż była opinia, że praca w WSP w Olsztynie była rodzajem zesłania dla Pani Profesor, uznanego już wtedy autorytetu, będącej w najlepszej fazie swojego rozwoju naukowego. Co to za środowisko bibliologiczne tam mogła napotkać, z kim mogła w tej dziedzinie współpracować? Dlaczego nie znalazła się dla niej praca w warszawskim IBiIN?

Wyliczanka funkcji pełnionych w najróżnorodniejszych komisjach, radach i zespołach przyprawia o zawrót głowy. W artykule nie znajdujemy jednak żadnej gradacji, a przecież uczestnictwa były nierówne. Godna uwagi na przykład była praca M. Dembowskiej w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich, szczególnie jako sekretarza generalnego (l. 1957-1963), natomiast zupełnie zbędna jest informacja o uczestnictwie w fasadowej i absolutnie nieskutecznej Państwowej Radzie Bibliotecznej. H. Tadeusiewicz pomyliła się najwyraźniej, oznajmiając, iż „w latach siedemdziesiątych XX w. M. Dembowska była «członkiem Prezydium PAN»” (s. 499).

Taki czy inny zestaw funkcji, instytucji, ciał społecznych, jest w pewnym stopniu kwestią wyboru. Autorka nie dokonała jednak żadnej selekcji, zarzucała czytelnika lawiną informacji, a przecież tematem artykułu miał być „Przegląd Biblioteczny”, a nie budowanie kolejnego pomnika Marii Dembowskiej<sup>4</sup>. Jej poważny dorobek naukowy, a on jest najważniejszy, obroni się sam.

Czytelnik chciałby prawdopodobnie się dowiedzieć, na czym polegała istota zasług M. Dembowskiej jako redaktorki „Przeglądu”. Spróbuję naszkicować konspekt, według którego takiej oceny bym dokonał.

1. Po objęciu w 1969 r. funkcji redaktora M. Dembowska zrewidowała i ustaliła profil tematyczny „Przeglądu” jako pisma, w którym „[...] dominuje zdecydowanie problematyka z zakresu organizacji bibliotek i bibliotekarstwa, ich roli w systemie informacji naukowej, kształcenia bibliotekarzy oraz współczesnych kierunków rozwoju bibliotekarstwa i działalności dokumentacyjno-informacyjnej w skali międzynarodowej i światowej” (Dembowska, 1997, s. 344).

Założenia takie były najstuszniejsze. Pismo uzyskało jasne cele, misję i zadania skierowane ku bibliotekarstwu współczesnemu. Zlikwidowano „ballast” (w tym przypadku) tematyki historycznej, odsyłając te prace do odpowiednich czasopism, przede wszystkim „Roczników Bibliotecznych” czy „Rocznika Biblioteki Narodowej”. Profil ten, konsekwentnie utrzymywany, udało się następcom zachować, w zasadzie, do dzisiaj.

2. Dobór i ustabilizowanie zespołu redakcyjnego, jego kwalifikacje. Żadne czasopismo naukowe nie jest indywidualną kreacją redaktora naczelnego, a tak to może wyglądać po lekturze, wszystkich zresztą, artykułów poświęconych „Przeglądowi”. Pracuje zespół, a jeżeli jest inaczej, rezultaty są fatalne. M. Dembowska ściągnęła do redakcji m.in. Janinę Pelcową (od 1971 r.) i Marię Lenartowicz (od 1975 r.), których praca zaważyła na jakości pisma na wiele lat. Na ten temat w artykule H. Tadeusiewicz – ani słowa.

3. Rozkład pracy w redakcji. A więc, kto planuje – w jakim horyzoncie czasowym – zawartość zeszytów? Kto kwalifikuje materiały do publikacji? Kto zajmuje się redakcją merytoryczną, a kto techniczną? Kto pilnuje korekty? Rozwiązania są różne – M. Dembowska osobiście redagowała teksty

<sup>4</sup> Rolę taką wypełnia znakomicie wydany właśnie, solidnie opracowany i udokumentowany, tom: *Maria Dembowska...*, 2007.

i wkładała w to dużo pracy (wspomagana przez Tadeusza Zarzębskiego), a rezultaty były znakomite<sup>5</sup>.

4. Z poprzednim punktem łączy się następny, który dotyczy całościowej oceny „produktu”, czyli „Przeglądu”, pod względem merytorycznym i redakcyjnym. Jak był on redagowany? To trudne pytanie, ale odpowiedzi można udzielić, jeżeli w ogóle takie pytanie przyjdzie do głowy oceniającemu pismo. A powinno, choć bardzo często się go unika. Redakcja „Przeglądu” stawiała zawsze duże wymagania autorom, a autorzy kiepscy uzalali się na to powszechnie. Należy więc określić, na czym te wymagania polegały. Nie mniej właśnie oni często przyznawali redaktorom rację<sup>6</sup>.

Jakość pisma zależy od jakości pracy jego zespołu i od takich ocen nie można uciekać. Dla wielu czytelników trud niewidocznych redaktorów jest nieuchwytny. Nie interesują ich problemy związane z przygotowaniem tekstów do druku, ba, nie podejrzewają nawet, że takie problemy istnieją. Nie mogą tego jednak nie zauważać zawodowcy, czyli recenzenci kolejnych tytułów czasopism, bo wystawia im to złe świadectwo.

Taką generalną pretensję zgłaszam do artykułu Barbary Sordylowej. Była ona redaktorem naczelnym przez 26 lat (1978-2003), ale z jej tekstu, nie tylko zresztą z tego, nie wynika, iż ktokolwiek oprócz niej pracował w redakcji. A pracował i co więcej, to członkom zespołu redakcyjnego „Przegląd” zawdzięcza utrzymywanie wysokiego poziomu. Wspomniałem, że dr Janina Pelcowa zaczęła współpracować z pismem w 1971 r. i była czynna do 1988 r., kiedy to zmogła ją ciężka choroba (zmarła w 1988 r.). Pani Janinie Pelcovej jako redaktorce „Przeglądu” poświęciłem specjalną publikację (Mężyński, 1989). Musi budzić zdumienie fakt, że jej nazwisko nie pojawia się w żadnym z omawianych tekstów. Mogę usłyszeć w odpowiedzi, że formuła tych opracowań była inna – odpersonalizowana. A to bardzo niedobrze – odpowiadam. Jeżeli redaktorom naczelnym wystawia się pomniki, wypisując na ich temat czasami niestworzone rzeczy, to można by się potrudzić i przypomnieć o zwykłych ludziach pracy – członkach zespołów, redagujących teksty. Przypomnijmy, że pani Maria Lenartowicz – rozpoczynając swoją pracę jako sekretarz redakcji (1975), została w pewnym momencie osamotniona w pracach redaktorskich (po odejściu A. Mężyńskiego (1988), H. Łaskarzewskiej (1990) i zgonie J. Pelcovej (1988)). Pani Maria wzięła na siebie większość obowiązków pracy nad redagowaniem tekstów (w pewnym momencie wspierana przez sekretarza redakcji Krystynę Bełkowską) i parła się tym aż do zaprzestania pracy w 2004 r. A więc – blisko 30 lat mrowczej pracy redakcyjnej – na autorach prac oceniających „Przegląd” nie robi specjalnego wrażenia.

I na koniec moje wspomnienie osobiste, wpisujące się jednak, jak sądzę, w krytykę koncepcji takiego, jak wyżej scharakteryzowano, opisu czasopism bibliotecznych. Przez osiem lat byłem zastępcą redaktora naczelnego „Przeglądu” (1981-1988) i wprowadziłem do pracy pisma szereg nowych inicjatyw.

---

<sup>5</sup> Prace redaktorki przypomniła we wspomnianym wyżej tomie Maria Lenartowicz: „wszystkie nadesłane teksty były trzykrotnie czytane przez Marię Dembowską; decydowała o ich druku, następnie czytała i poprawiała po ich zredagowaniu przez dr Janinę Pelcową, a wreszcie bezpośrednio przed oddaniem do druku gotowego zeszytu do Ossolineum, jeszcze wnosząc ostatnie poprawki” (*Maria Dembowska...*, 2007, s. 169).

<sup>6</sup> Jeden z autorów, legenda polskiego pocztu redaktorów naukowych – Leon Marszałek – pogodziwszy się z sugestiami Redaktorki (J. Pelcovej) napisał: „Uwzględniając mój tekst i jego uzupełnienie, Redaktor potrafił stworzyć całość, która bardziej podobała mi się niż tekst własny” (Mężyński, 1989, s. 75).

Były one w środowisku doskonale znane, jak na przykład przygotowywanie zeszytów monograficznych. Wszystkie one, do 1988 r., często łącznie z forum dyskusyjnym, były mojego pomysłu. B. Sordylowa nie zapomniała o tych zeszytach: „W celu pełniejszego przedstawienia wybranych tematów zdecydowano się na publikację zeszytów monograficznych nazywanych też specjalnymi, w których główny zrąb opracowań dotyczył wybranego tematu [...]. Dodatkowym elementem, który miał uatrakcyjnić prezentowaną tematykę, były fora dyskusyjne [...]” (s. 512). „Zdecydowano się” – pisze Autorka. Kto konkretnie się zdecydował? Czy nie byłoby bardziej elegancko, by oddać sprawiedliwość pozostałym członkom redakcji, ciężko pracującym na renomę pisma, a nie anektować wszystkich osiągnięć pisma dla siebie?

## BIBLIOGRAFIA

- Dembowska, Maria (1997). „Przegląd Biblioteczny” w 25-lecie 1972-1996. Próba charakterystyki treści i zespołu autorskiego. *Przegląd Biblioteczny*, z. 4, s. 343-356.
- Korpała, Józef (1977). Przegląd polskich czasopism bibliotekarskich. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1, s. 15-16.
- Maria Dembowska. *W kręgu bibliografii, bibliotekarstwa i informacji naukowej* (2007). Księga jubileuszowa w 70-lecie pracy zawodowej pod red. Jadwigi Sadowskiej. Warszawa: BN.
- Mężyński, Andrzej (1989). Janina Pelcowa – redaktor „Przeglądu Bibliotecznego”. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1, s. 72-75.
- Mężyński, Andrzej (2003). Ocena 25 zeszytów „Pamiętnika Biblioteki Kórnickiej” (1929-2001). *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, z. 26, s. 251-270.
- Mężyński, Andrzej (2006). Czarna dziura w historii czasopisma „Bibliotekarz”. Czy to możliwe”. *Bibliotekarz*, nr 7/8, s. 25-27.
- Mężyński, Andrzej (2008). Czasopisma księgo- i bibliotekoznawcze w Polsce. Kryteria ocen, wybrane przykłady. W: *Dokument, książka i biblioteka w badaniach naukowych i nauczaniu uniwersyteckim*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 157-165.
- Turowska-Bar, Irena (1967). Edward Kuntze jako redaktor „Przeglądu Bibliotecznego” 1927-1948. *Przegląd Biblioteczny*, z. 2, s. 110-130.

*Tekst wpłynął do redakcji 12 lutego 2008 r.*

## PRZYSZŁOŚĆ BIBLIOTEK W POLSCE

Ogólnopolska konferencja z okazji jubileuszu 90-lecia SBP i 80-lecia „Przeglądu Bibliotecznego”.

Panel I:

### Nauka o książce, bibliotece i informacji

Przypadający w 2007 r. jubileusz 90 lat działalności Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich oraz 80 lat powołania do życia jego naukowego czasopiśma – „Przeglądu Bibliotecznego” uczczony został zorganizowaniem przez SBP w dniach 12-13 października w Bibliotece Narodowej w Warszawie konferencji naukowej poświęconej przyszłości polskich bibliotek. Towarzyszyła ona szczególnie z okazji tych jubileuszy uroczystemu VI Forum SBP. O wydarzeniach tych donosiliśmy w numerze 4 „Przeglądu” z 2007 r. (zob. sprawozdanie z konferencji opracowane przez Ewę Chuchro, s. 676-680 oraz sprawozdanie z obrad VI Forum opracowane przez Annę Grzecznowską i Marię Janowską, s. 717-719). Organizacja jednego z paneli w ramach konferencji powierzona została Redakcji „Przeglądu Bibliotecznego”, a jego przedmiotem była kondycja i kierunki rozwoju nauki o książce, bibliotece i informacji. Do udziału w tym panelu zaprosiliśmy czworo znanych badaczy: profesora Krzysztofa Migonia, profesor Ewę Głowacką, profesor Marię Próchnicką i doktora Marka Toberę. Poniżej, korzystając z możliwości zapewnienia pełnej wypowiedzi, publikujemy ich opinie i oceny w wersji nieco bardziej rozwiniętej niż przedstawiona bezpośrednio w czasie obrad konferencyjnych.

### Szanowni Państwo!

W maju br. proponujemy Państwu pełne wydanie materiałów z konferencji „Przyszłość bibliotek w Polsce”.

Już dziś oferujemy książkę: „**Biblioteka muzyczna (Music Library) 2000-2006**” – red. **Stanisław Hrabia, Andrzej Spóz**. Cykliczne wydawnictwo Sekcji Muzycznej SBP zawiera najciekawsze materiały z czterech konferencji środowiska bibliotekarzy muzycznych:

- Katowice, 2001 r.,
- Warszawa, 2002 r.,
- Gniezno, 2003 r.,
- Ciężęń, 2006 r.

Ponadto walorem tej książki jest obszerna bibliografia bibliotekarstwa muzycznego za lata 2000-2006. Książka obrazuje dorobek środowiska bibliotekarzy muzycznych i jest niezbędna dla muzykologów, bibliotekarzy muzycznych, krytyków i historyków kultury.

Str. 304. Cena 40 zł.



KRZYSZTOF MIGOŃ

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa  
Uniwersytet Wrocławski  
e-mail: migon@kn.pl

## O WSPÓŁCZESNEJ SYTUACJI BADAWCZEJ W NAUKACH O KSIĄŻCE, BIBLIOTECE I INFORMACJI



Prof. dr hab. Krzysztof Migoń jest absolwentem wrocławskiego bibliotekoznawstwa, doktorem nauk humanistycznych, doktorem habilitowanym w zakresie teorii i metodologii nauki o książce; w 1982 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych; od 1962 r. pracuje w Katedrze Bibliotekoznawstwa (obecnie Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa) Uniwersytetu Wrocławskiego, od 1991 r. na stanowisku profesora zwyczajnego. W latach 1981-1996 był dyrektorem Instytutu, jest kierownikiem Zakładu Teorii i Historii Książki. Jego prace badawcze dotyczą głównie bibliologii (teorii i historii książki, dziejów czytelnictwa) i historii orientalistyki. Najważniejsze publikacje: *Recepcja książki orientalistycznej na Śląsku do końca XVIII w.* (1969), *Nauka o książce wśród innych nauk społecznych* (1976), *Z dziejów nauki o książce* (1979), *Nauka o książce. Zarys problematyki* (1984, przekłady na jęz. nie-

miecki 1990, rosyjski 1991), *Bibliologia i Książka w Wielkiej Encyklopedii PWN* (2001, 2003). Wiceprezes Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego (od 1989 r.), członek Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów (od 1991 r.), członek Rady Naukowej Biblioteki Narodowej (w l. 1998-2004 jej przewodniczący), członek Gutenberg-Gesellschaft w Moguncji i Leibniz-Sozietät w Berlinie. Prowadził wykłady z zagadnień bibliologicznych w uczelniach krajowych (m.in. uniwersytety w Warszawie, Krakowie i Gdańsku) i zagranicznych (m.in. w Berlinie Zachodnim, Erlangen, Kolonii, Pradze, Bratysławie, Tallinie, Chicago, Lwowie). Uczestnik międzynarodowych konferencji księgoznawczych (m.in. w Moskwie, St. Petersburgu, Wilnie, Tallinie, Mińsku, Budapeszcie, Tunisie, Paryżu, Cáceres, Salamance, Tampere).

**SŁOWA KLUCZOWE:** Nauki o książce, biblioteki i informacji (naukowej). Ewolucja dyscypliny. Wielojęzyczne nazewnictwo dyscypliny. Tendencje współczesne. Bibliografia. Księgoznawstwo. Księgoznawstwo historyczne. Księgoznawstwo funkcjonalne. Bibliotekoznawstwo. Informacyjne i komunikacyjne modele księgoznawstwa. Kultura książki. Kategorie badawcze.

**ABSTRAKT:** Fakty i procesy dotyczące świata książki, bibliotek i bibliotekarstwa, informacji i komunikacji piśmiennej stawały się stopniowo przedmiotem refleksji naukowej, autonomizującej się z czasem w odrębnych dyscyplinach. Wielość i zmienność tych dyscyplin, ich ciągła ewolucja, a także odmienny często w różnych krajach charakter i problematyka, utrudniają przedstawienie jednolitego, spójnego obrazu sytuacji badawczej. Przebiegające stale w różnych formach i natężeniu, procesy integracji, autonomizacji i specjalizacji na polu badań nad książką, biblioteką i informacją zmieniają dotychczasowy stan rzeczy i tworzą nowe konstrukcje – tak na gruncie teorii i metodologii, jak też praktyki badawczej. Opisu sytuacji nie ułatwia zamęt w nazewnictwie dyscyplin, specjalności i kierunków badawczych, spotęgowany semantycznymi odmiennymi w wielojęzycznym piśmiennictwie, a także niedbałością w posługiwaniu się pojęciami i terminami. Współczesną sytuację badawczą w naukach o książce, bibliotece i informacji wyznaczają i charakteryzują następujące – przede wszystkim – zjawiska: (1) Wielość i różnorodność problemów badawczych uniemożliwia ich lokowanie w jednej, „wszechogarniającej” dyscyplinie – bibliologii, bibliotekoznawstwie czy nauce o informacji (naukowej). Dokonała się autonomizacja tych nauk,

niewykluczająca zresztą powiązań i współdziałania; (2) Każda z dyscyplin wyraźnie ukształtowanych na tym polu w kilku ostatnich dziesięcioleciach ma w świecie nauki status swoiście samodzielny za sprawą własnego, specyficznego przedmiotu badań, właściwej sobie aparatury pojęciowej i odpowiednich metod badawczych, szczególnego charakteru powiązań z innymi naukami oraz celów poznawczych i praktycznych; (3) Problematyka księgoznawcza, biblioteczna i informacyjna interesuje także inne nauki, szczególnie humanistyczne i społeczne, stanowi istotny składnik ich wysiłków badawczych i ma wielkie znaczenie dla teorii i praktyki studiów nad książką, biblioteką i informacją. Szczególną rolę mają tu do odegrania (niejednorodnie skądinąd i „wielopostaciowe”) nauki o kulturze, o komunikacji (społecznej), o środkach przekazu („medioznawstwo”); (4) W naukach zajmujących się książką, biblioteką i informacją zaznaczył się wyraźny podział na problematykę historyczną i współczesną. Szczególnie rozwinięta jest bibliologia historyczna, badająca książkę jako wytwór i narzędzie ludzkiej cywilizacji, produkt kultury materialnej i duchowej, instrument społecznej komunikacji w dziejach; (5) Przyrostowi wiedzy faktograficznej w naukach o książce, bibliotece i informacji nie towarzyszy jeszcze odpowiednio rozbudowana refleksja teoretyczna i metodologiczna, która mogłaby pozwolić na intensyfikację badań i podniesienie rangi studiów księgo-, biblioteko- i informacjoznawczych.

Podjmując problem dzisiejszego stanu nauk o książce, bibliotece i informacji, nie sposób nie rozpocząć od krótkiej retrospekcji. Fakty i procesy dotyczące świata książek, bibliotek i bibliotekarstwa, informacji i komunikacji piśmiennej stawały się bowiem stopniowo dopiero przedmiotem refleksji naukowej, autonomizującej się z czasem w odrębnych dyscyplinach, specjalnościach i kierunkach badawczych. W kolejnych fazach rozwoju nauki pojawiały się one pod różnymi nazwami, wyodrębniane były według rozmaitych kryteriów i uprawiane ze zmiennym natężeniem. Liczne pozostawały zaledwie na poziomie propozycji teoretycznych bądź terminologicznych. Przyjmuje się, że pierwszą, nie do końca ukształtowaną postacią (przyszłych) nauk o książce, bibliotece i informacji była bibliografia i że w wiek dojrzałości wkroczyły one w XIX stuleciu jako bibliotekoznawstwo. Taki skrót nie oddaje całego bogactwa historycznych zdarzeń i teoretycznych koncepcji, które stworzyły te dyscypliny, ich poszczególne specjalności i kierunki badawcze.

Wielość i zmienność tych dyscyplin, ich ciągła ewolucja, a także odmienny często w różnych krajach charakter i problematyka, utrudniają przedstawienie jednolitego, spójnego obrazu sytuacji badawczej. Przebiegające stale, w różnych formach i natężeniu procesy integracji, autonomizacji i specjalizacji na polu badań nad książką, biblioteką i informacją ciągle zmieniają dotychczasowy stan rzeczy i tworzą nowe konstrukcje – tak na gruncie teorii i metodologii, jak też praktyki badawczej.

Opisu sytuacji nie ułatwia zamęt w nazewnictwie dyscyplin, specjalności i kierunków badawczych, spotęgowany semantycznymi odmiennymi w wielojęzycznym piśmiennictwie, a także niedbałością w posługiwaniu się pojęciami i terminami. Choć wydawałoby się, że dawno już minął czas, gdy wszystko, co dotyczyło książki, mieściło się pod terminem „bibliografia”, nadal oznaczać on może ogół wiedzy o świecie książek. Jest to charakterystyczne dla piśmiennictwa w języku angielskim, w którym *bibliography*, szczególnie z przymiotnikiem *historical* bądź *theoretical* oznacza właśnie ogólną wiedzę o książce, a *bibliographic(al) studies* należy rozumieć jako *badania księgoznawcze*. Także u autorów piszących w innych językach znaczenie słowa *bibliografia* bliskie jest często pojęciu *bibliologia*. Trwa również tradycja umieszczania zagadnień księgoznawczych pod nazwą bibliotekoznawstwa; jej utrwalenia dokonała instytucjonalizacja bibliotekoznawstwa jako kierunku studiów w szkołach wyższych. Toteż w piśmiennictwie (także w katalogach i w bazach danych, co sprawia już duże kłopoty!) problemy czyisto księgoznawcze, zgoła nic nie mające wspólnego z bibliotekami znajdujemy pod hasłami „bibliotekoznawstwo” i „bibliotekarstwo” (*library science, li-*

*brarianship, bibliothéconomie, bibliotekovedenie* itd.). Z kolei nazwy nadawane zagadnieniom księgo- i bibliotekoznawczym oraz informacyjnym w obrębie innych dyscyplin naukowych mają zazwyczaj charakter okazjonalny, a ich niedokładność i różnorodność uniemożliwia odnalezienie tu jakichkolwiek wyraźniejszych tendencji. Socjologowi, piszącemu o książce, poręczny wydaje się czasem termin „rynek księgarski”, nawet wtedy, gdy jego opis obejmuje także zagadnienia wydawnicze, biblioteczne i czytelnicze; historyk kultury posługuje się określeniem „obieg książki”, by nazwać całą problematykę bibliologiczną interesującej go epoki; historyk literatury mówi nieraz o „repcji literatury” wtedy, gdy porusza wiele innych zagadnień księgoznawczych (dzieła jako książki – wydawane, cenzurowane, kupowane, gromadzone, czytane wreszcie).

\*

Współczesną sytuację badawczą w naukach o książce, bibliotece i informacji wyznaczają i charakteryzują przede wszystkim – jak się wydaje – następujące zjawiska:

1. Wielość i różnorodność problemów badawczych uniemożliwia ich lokowanie w jednej, „wszechogarniającej” dyscyplinie – bibliologii, bibliotekoznawstwie czy nauce o informacji (naukowej). Dokonała się, zwłaszcza w ostatnich latach, autonomizacja tych nauk, niewykluczająca zresztą powiązań i współdziałania. Proces formowania się oddzielnych dyscyplin wynikał z potrzeby wyraźnego określenia swoistej dla nich problematyki badawczej i przebiegał najczęściej pod znakiem poszukiwania centralnego, najważniejszego paradygmatu badawczego.

2. Każda z dyscyplin wyraźniej ukształtowanych w kręgu problematyki książki, bibliotek i informacji ma już od kilkadziesiąt lat w świecie nauki status swoiście samodzielny za sprawą własnego, specyficznego przedmiotu badań, właściwej sobie aparatury pojęciowej i odpowiednich metod badawczych, szczególnego charakteru powiązań z innymi naukami oraz celów poznawczych i praktycznych. Ma też swoich profesjonalistów i swoje instytucje.

3. Problematyka księgoznawcza, biblioteczna i informacyjna interesuje także inne nauki, zwłaszcza humanistyczne i społeczne, stanowi istotny składnik ich wysiłków badawczych i ma wielkie znaczenie dla teorii i praktyki studiów nad książką, biblioteką i informacją. Szczególną rolę mają tu do odegrania (niejednorodnie skądinąd i „wielopostaciowe”) nauki historyczne, nauki o kulturze, o komunikacji (społecznej), o środkach przekazu („medioznawstwo”).

4. W naukach zajmujących się książką, biblioteką i informacją zaznaczył się wyraźny podział metodologiczny i instytucjonalny na problematykę historyczną i współczesną. Jednocześnie w skali globalnej dostrzec można tendencje do integracji problematyki historycznej i współczesnej. Dzieje się tak za sprawą programów nauczania w szkołach wyższych, dzięki zespołowym programom badawczym, działalności towarzystw naukowych i integracyjnej roli czasopism. Przykładem może być znaczenie historii bibliotek i bibliotekarstwa jako nieodłącznej części problematyki współczesnego bibliotekoznawstwa albo historii książki w kształceniu pracowników poligrafii i „przemysłu książkowego”.

5. Przyrostowi wiedzy faktograficznej w naukach o książce, bibliotece i informacji nie towarzyszy jednak jeszcze odpowiednio rozbudowana reflek-

sja teoretyczna i metodologiczna, która mogłaby pozwolić na intensyfikację badań i podniesienie rangi studiów księgo-, biblioteko- i informacjoznawczych. Obfitość wielojęzycznych publikacji nie idzie w parze z ich naukową wartością. Wystarczy porównać je z charakterem i poziomem wypowiedzi w innych naukach humanistycznych i społecznych (np. teoria książki wobec teorii literatury albo studium procesów czytelniczych ze stanowiska księgo- i bibliotekoznawstwa w zestawieniu z perspektywą psychologii czy socjologii). W ostatnich wszakże kilku – kilkudziesięciu latach nastąpiły w tym zakresie w niektórych krajach znaczne pozytywne zmiany.

6. Przed naukami o książce, bibliotece i informacji jako dyscyplinami zajmującymi się ważnymi wytworami i narzędziami kultury stoi stale wiele zadań. Są one potrzebne innym naukom i praktyce społecznej, bo wzbogacają wiedzę o świecie dzieł ludzkich i uczestniczą w organizacji procesów komunikacyjnych w społeczeństwie. Nowe, niewyobrażalne dawniej, możliwości daje tym naukom informatyzacja świata książek, bibliotek i informacji.

\*

Dostrzeżone, i wyłożone wyżej, tendencje występują wyraźnie na polu badań księgoznawczych (= bibliologicznych). Współczesna nauka o książce (powiedzmy wzorem dawnych autorów – „bibliologia właściwa”) ukształtowała się dzięki przejęciu dotychczasowego dorobku teoretycznego i metodologicznego dyscypliny, wykorzystując i akceptując realizowane dotąd modele badań i tworząc nowe paradygmaty badawcze. Ponieważ książka jest zjawiskiem historycznym i bibliologia rodziła się jako nauka historyczna, najlepiej rozwiniętą dzisiaj, wyposażoną w odpowiednie metody i atrakcyjną poznawczo, jej częścią jest księgoznawstwo historyczne (historia książki) ze wszystkimi swoimi wyspecjalizowanymi dyscyplinami szczegółowymi mające za przedmiot fenomen książki w dziejach. Z kierunkiem historycznym ściśle wiąże się w bibliologii współczesnej filologiczny, dla którego świat książek ważny jest dlatego, że utrwala i przekazuje język i piśmiennictwo. Właśnie w badaniach nad tekstem i nad obiegiem literatury ujawnia się szczególnie wielki potencjał studiów księgoznawczych.

Jednocześnie książka jest faktem społecznym, toteż w bibliologii użyteczne okazały się takie kategorie poznawcze, jak: „książka w społeczeństwie”, „książka i/a społeczeństwo”, „społeczna funkcja książki”. Z nurtu socjologicznego wywodzi się jedna z najbardziej wpływowych w ostatnich dziesięcioleciach koncepcja tzw. księgoznawstwa funkcjonalnego. Jej specyfiką jest traktowanie książki (i uniwersum książek) nie tylko jako historycznego i społecznego faktu, lecz także jako aktu, jako nieustannego procesu komunikacji międzyludzkiej i społecznej, jako rzeczywistej i potencjalnej realizacji ról książki. Perspektywa funkcjonalna stanowi użyteczny klucz do objaśniania genezy i ewolucji książki (uniwersum książek) oraz opisu pełnionych przez książkę ról, tłumaczy też, wartościuje i uogólnia występujące w zjawiskach bibliologicznych mechanizmy życia indywidualnego i zbiorowego.

Następujący w ostatnich kilkudziesięciu latach rozwój nauk o informacji i komunikacji kazał bibliologom zwrócić uwagę na potencjał i właściwości książki jako narzędzia utrwalania informacji i środka komunikacji i sprawił, że pojawiły się informacyjne i komunikacyjne modele bibliologii. Poszerzyło to po raz kolejny zakres przedmiotu badań, spowodowało wyjście poza tradycyjną książkę (np. u Paula Otleta jest to wszelki dokument, u Roberta Estival-

sa *écrit*, tj. to co zapisane, u licznych autorów angielskich, amerykańskich i niemieckich *printed media, printed records, Printmedien*) i skoncentrowało wysiłki badawcze głównie na zagadnieniach przekazu i odbioru. Perspektywa informacyjna i komunikacyjna pozwoliła wprowadzić na znaczne wzbogacenie arsenału pojęć bibliologicznych i przyniosła świetne wyniki tak w pracach typu historycznego, jak też teoretycznego i współczesnego, ale i jej nie można było absolutyzować jako centralnej ani zwłaszcza jedynej orientacji badawczej.

Z czasem okazało się więc, że to stanowisko, uznane przez niektóre środowiska naukowe za ostateczny „punkt dojścia” w poszukiwaniach centralnej kategorii badawczej i przedmiotu badań bibliologicznych, nie może wyjaśnić wszystkich osobliwości i właściwości książki, tego szczególnego wytworu i narzędzia ludzkiej kultury, które z człowiekiem i światem dzieł ludzkich ma różnorodne powiązania. Na nowo więc zwrócono uwagę na wartość perspektywy kulturowej dla badań bibliologicznych. Na nowo, bo już od co najmniej stu lat w literaturze humanistycznej wielu krajów książkę, drukarstwo, bibliotekę, czytelnictwo łączono ze słowem „kultura”. Stopniowo złożenie „książka i kultura” stawało się centralnym pojęciem w studiach nad książką i, choć wyraża ono zróżnicowane koncepcje i realizacje, dzisiaj – na pewnym poziomie generalizacji – kryje się za nim dosyć jednolita koncepcja teoretyczna.

Użyteczność pojęcia „kultura książki” dla określenia przedmiotu i charakteru bibliologii bierze się stąd, że może ono pomieścić w sobie i skoncentrować wszystkie materialne i duchowe aspekty książki i świata książek. Objasnia książkę pojedynczą i zbiory książek (cały nakład, repertuar wydawniczy, asortyment księgarski, całe uniwersum książek) jako wytwory kultury materialnej, technicznej i duchowej, bo – jak zauważył Karol Głombiowski – „dopiero w powiązaniu z całością kultury materialnej i duchowej ujawni się w pełni rola książki jako narzędzia ułatwiającego przy pomocy środków jej właściwych utrzymanie, integrację i historyczną ciągłość społeczeństwa”<sup>1</sup>. Tak też widzi sprawę niemiecki historyk literatury i bibliolog Paul Raabe, dla którego ‘Buchkultur’ to „historycznie ukształtowana, obejmująca znaczną część życia kulturalnego, żywo oddziałująca całość i obecność świata książek, [...] centrum kultury książki stanowi produkcja, rozpowszechnianie i funkcjonowanie książek”<sup>2</sup>.

„Kultura książki” stając się centralnym przedmiotem badań w bibliologii, daje szansę pełnego i pogłębionego opisu fenomenu książki jako wytworu i narzędzia kultury, objęcia całego światowego dziedzictwa książkowego w jego różnorodnych przejawach i funkcjach. Umieszczona pośród innych zjawisk kultury dowodzi swojego znaczenia w rozwoju cywilizacji, dzisiaj w całej rozległości jeszcze nie dostrzeganego. Poszukiwaniu religijnych, politycznych, ekonomicznych i innych jeszcze uwarunkowań kultury książki towarzyszy odkrywanie znaczenia książki w wielu sferach życia indywidualnego i społecznego: dla rozwoju i kodyfikacji języków, dla ujednoczenia prawa i liturgii, dla rozpowszechniania idei filozoficznych, politycznych, religijnych, dla upowszechniania nauki i oświaty. Ujawnia się specyfika różnych form kultury książki, ich tradycja, ciągłość bądź epizodyczność, ich atrakcyjność dla innych kultur, ekspansja lub zanik.

<sup>1</sup> K. Głombiowski: *O funkcjonalną koncepcję nauki o książce*. „Studia o Książce” 1970. T. 1, s. 24.

<sup>2</sup> P. Raabe: *Die Bedeutung der Buchkultur für Europa*. „Gutenberg-Jahrbuch” 2001, Jg. 76, s. 27.

- „Kultura książki” może być pojęciem centralnym dla różnych ujęć:
- teoretycznych (teoria książki jako przedmiotu, narzędzia i funkcji w kulturze),
  - historycznych (historia kultury książki różnych epok),
  - przestrzennych (kultura książki miast, regionów, krajów, państw, narodów itd.),
  - jednostkowych (kultura książki człowieka, od dzieciństwa do „trzeciego wieku”),
  - zbiorowych i społecznych (kultura książki klas społecznych, grup zawodowych i religijnych itd.),
  - prognostycznych.

Potwierdzeniem użyteczności pojęcia „kultura książki” jako przedmiotu i głównej kategorii badawczej w bibliologii jest występowanie w międzynarodowym piśmiennictwie humanistycznym licznych pojęć pochodnych i pokrewnych. Mamy więc określenia „kultura pisma” i „kultura piśmienna” (*Schriftkultur*) [najczęściej w mediewistyce i w socjolingwistyce], „kultura druku” (*print culture*) i „kultura typograficzna” (*typographische Kultur*), „kultura edytorska”, „kultura bibliograficzna” [np. w historiografii literatury], „kultura biblioteczna”, „kultura czytelnicza” [te dwa ostatnie pojęcia najczęściej w historii kultury, ale też w bibliologii, socjologii, nauce o literaturze].

Współczesna bibliologia sytuowana jest coraz częściej w szerszym kręgu problemów „słowa pisanego” (*écrit, written word*), jego tworzenia i odbioru, co powoduje w konsekwencji pojawienie się takich kategorii badawczych, jak: „komunikacja piśmienna” (*communication écrite*), „pismo a społeczeństwo” (*script and society*), „siła słowa pisanego” (*power of the written word*). Zintensyfikowały się też w związku z tym wielokierunkowe badania nad historią czytelnictwa.

Następnie uwagę zwracają zagadnienia „rewolucji” w świecie książek, zwłaszcza przejście od książki rękopiśmiennej do drukowanej (rewolucja typograficzna) oraz od książki drukowanej do elektronicznej (rewolucja elektroniczna). Nowe kategorie badawcze pojawiły się w historii drukarstwa i książki drukowanej: „prasa drukarska jako czynnik zmian” (*printing press as an agent of change*), „drukarstwo jako katalizator przemian kulturowych” (*Buchdruck als Katalysator kulturellen Wandels*), „kultura typograficzna jako zróżnicowany system informacyjny” (*typographische Kultur als differenziertes Informationssystem*). Z dawno ugruntowanej tradycji angloamerykańskiej bibliografii historycznej wywodzi się nowa koncepcja „materialnej kultury tekstu” (*material culture of the text*); w piśmiennictwie włoskim obok dawniejszej „bibliografii tekstu” (*bibliografia testuale*) pojawiła się „filologia tekstów drukowanych” (*filologia dei testi a stampa*), itd. Odpowiadając na (niewyrażane zresztą *explicite*) potrzeby humanistyki i zainteresowania szerszej publiczności, bibliologia wypracowała w ostatnich latach wiele innych, nieznanych dawniej, kategorii badawczych, np. „książka jako przestrzeń wizualna”, „słowo i obraz w książce”, „książka jako system (informacyjny)”, „książka jako dziedzictwo narodowe (i światowe)”, „książka jako pamięć (dla) przyszłości”, „typologia książki”. Następuje też precyzowanie i doskonalenie takich kategorii badawczych, jak: „bibliologia polityczna”, „bibliolingwistyka”, „wielojęzyczność w świecie książek”, „książka etniczna”, „ekologia książki”, „rola książki w kontaktach międzynarodowych”, „książka jako faktor globalizacji”, „eksterminacja książki” [„księgoobójstwo”] (*bibliocide, libricide*). Realizacja mieszczących się pod tymi hasłami programów

badawczych wymaga włączenia w warsztat bibliologa zupełnie nowych narzędzi pochodzących z obszaru wielu nauk, nie tylko humanistycznych i społecznych. Na dalszą rozbudowę i doskonalenie się historiografii książki, a także bibliologii jako pewnej całości, pozwalają nowo ujawniane i na nowo interpretowane źródła, a zwłaszcza kierowane pod ich adresem nowe pytania. Takie bowiem problemy i pola badań, jak: typologia książki, polityka książkowa, książka etniczna, książka w procesach komunikacyjnych, książka jako składnik dziedzictwa kulturalnego narodowego i światowego, książka a inne media mają nie tylko znaczenie dla poznania dziejów (kultury) książki, ale i dla organizacji współczesnego systemu książki.

Wynikiem dynamicznego rozwoju nowych kierunków badawczych w bibliologii, a także pogłębienia studiów w tradycyjnych obszarach jej zainteresowań, jest ogromny przyrost piśmiennictwa. Szczególną rolę w dyscyplinie – także jako jej „wizytówki” na zewnątrz – pełnią wielkie dzieła zbiorowe jak syntez historyczne w rodzaju *Histoire de l'édition française* (Paris 1982-1986, t. 1-4) czy *The Cambridge History of the Book in Britain* (Cambridge 1999-2002, t. 3-4), encyklopedie - wymieńmy tylko *Lexikon des gesamten Buchwesens* (drugie wydanie, Stuttgart 1987 – [dotąd 7 tomów do litery U]) i *Dictionnaire encyclopédique du livre* (Paris 2002 – [dotąd 2 tomy do litery M]), bibliografie, słowniki terminologiczne, czasopisma i serie wydawnicze.

Zwiększa się samoświadomość dyscypliny, co widoczne jest nie tylko w studiach nad jej teorią i metodologią, ale także w odkrywaniu i nowym odczytywaniu dawnych autorów. Nowe edycje fundamentalnych dzieł bibliologicznych Mikołaja Rubakina, Paula Otleta, Michała Kufajewa i innych pozwalają na ponowne włączenie w naukowy obieg ważnych tekstów, które są także budulcem współczesnej bibliologii.

KRZYSZTOF MIGOŃ

Institute of Library and Information Science  
Wrocław University  
e-mail: migon@kn.pl

#### ON CURRENT STATE OF RESEARCH IN THE FIELD OF BOOK STUDIES AND LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE

**KEYWORDS:** Book studies and library and information science. Evolution of the field. Multilingual nomenclature of the field. Contemporary trends. Bibliography. Book studies. Historical book studies. Functional book studies. Library science. Information and communication models of book studies. Book culture. Research categories.

**ABSTRACT:** Facts and processes related to the world of books, libraries, librarianship, information and written communication gradually became the object of scientific interest in a number of separate study fields. The multitude and variability of these fields, their continuous evolution and varying, depending on a country, nature and scope are a serious impediment to the creation of consistent and uniform report on the object of the study. Constant processes of integration, separation and specialization in the field of study on books, libraries and information alter the status quo and lead to the development of new constructions in theory, methodology and research practice. The description of the current situation is further hindered by the chaos in the nomenclature of study fields, specializations and branches, even more increased by semantic nuances of the multilingual literature and negligent use of concepts and definitions.

---

The current research situation in the field of book studies and library and information science is defined by the following phenomena: (1) The multitude and diversity of study issues makes their inclusion in one broad field (book studies, library science or information science) virtually impossible. The study fields mentioned above have become separate disciplines, although some relation and cooperation remains possible; (2) Each discipline formed in the field within last few decades is perceived independent in the science because of its specific object of study, specific set of concepts and study methods, nature of its relations with other study fields and cognitive and practical objectives; (3) Issues of book studies, library and information science interest other study fields, in particular the humanities and sociology, become an important constituent of their research processes and considerably influence the theory and practice of studies on books, libraries and information. Special attention should be paid here to (heterogeneous and „multiform”) studies of culture, (social) communication and media; (4) Studies of books, libraries and information are clearly divided into those dealing with historical issues and those focused on the present. One of most prominent branches is historical book studies, researching books as the product and tool of human civilization, product of material and spiritual culture and tool for communication over the ages; (5) The increase in the amount of factual knowledge in the field of book studies and library and information science has not been so far accompanied by appropriately developed theoretical and methodological reflections which would enable the intensification of the research and increase in the quality of the studies in question.

*Artykuł wpłynął do redakcji 19 listopada 2007 r.*



EWA GŁOWACKA

Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii  
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu  
e-mail: egt@uni.torun.pl

## GŁÓWNE WSPÓŁCZESNE KIERUNKI BADAŃ Z ZAKRESU BIBLIOTEKOWNAWSTWA NA ŚWIECIE



Ewa Głowacka jest profesorem Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, kierownikiem Zakładu Informacji Naukowej i Podyplomowego Studium Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliologii UMK. Specjalizuje się przede wszystkim w zarządzaniu jakością i informacją, a także w ocenie jakości zasobów elektronicznych oraz funkcjonalności działania bibliotek. Najważniejsze publikacje: *Problem funkcji informacyjnej biblioteki uniwersyteckiej* (Toruń, 1992); *Studium zastosowania kompleksowego zarządzania jakością (TQM) w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej* (Toruń, 2000); *Biblioteki wobec nowych zadań* (red.) (Toruń, 2004).

**SŁOWA KLUCZOWE:** Bibliotekoznawstwo. Kierunki badań. Czasopisma naukowe. Analiza bibliometryczna.

**ABSTRAKT:** Próbę określenia podstawowych nurtów badawczych przeprowadzono w oparciu o analizę tematyki artykułów zamieszczonych w trzech czołowych czasopismach z zakresu bibliotekoznawstwa i bibliotekarstwa: „College and Research Libraries”, „The Library Quarterly” oraz „The Journal of Academic Librarianship” – wydanych w latach 2003-2007. Stwierdzono, że współczesna problematyka badawcza dyscypliny mieści się w kilku grupach tematycznych. Oprócz zagadnień związanych z zarządzaniem biblioteką i procesami bibliotecznymi, najliczniej prezentowane są publikacje w zakresie edukacji informacyjno-komunikacyjnej (*Information Literacy*). Kolejne dwie podobne liczbowo grupy stanowią artykuły poświęcone zagadnieniom użytkowników i użytkowania bibliotek oraz zawodowi i kształceniu bibliotekarzy. Ważnymi aspektami badań okazały się również studia dotyczące witryn WWW bibliotek oraz dygitalizacji zbiorów i bibliotek cyfrowych. Wiele uwagi badacze poświęcili również problematyce badań i oceny jakości bibliotek oraz usługom informacyjnym. Z problematyki mieszczącej się poza głównym nurtem badań z zakresu bibliotekoznawstwa i bibliotekarstwa, a bliższej informacji naukowej, najliczniej reprezentowane są analizy biblio-, info- i webometryczne.

### WSTĘP

Problematykę rozwoju tematycznego dyscypliny naukowej można analizować w różny sposób. W niniejszym referacie zdecydowano się badania oprzeć na przyjrzeniu się zawartości trzech czasopism z dziedziny bibliotekoznawstwa w ostatnich pięciu latach. Przy doborze czasopism do analizy kierowano się następującymi kryteriami:

- zakresem tematycznym,
- prestiżem, który ustalono, badając wysokość standardowego wskaźnika wpływu (wskaźnika K)<sup>1</sup>.

Standardowy wskaźnik wpływu:  $K = IF : I_g \times 100\%$ ,  
gdzie:

IF – stosunek liczby odsyłaczy, które czasopismo otrzymało w roku bieżącym na artykuły z dwóch poprzednich lat, do liczby artykułów opublikowanych w tych latach.

$I_g$  – IF dziedziny wiedzy – wybiera się 5 czasopism z danej dziedziny o najwyższym IF i oblicza ich wspólny IF (dla sumy ich odsyłaczy i sumy ich artykułów).

Aneta Drabek przebadła pod tym kątem bazę danych Journal Citation Reports Social Sciences Edition za lata 1999-2004. W bazie zarejestrowano wówczas 60 czasopism, głównie z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa oraz kilka z innych dziedzin: geografii, komunikacji, zarządzania, pedagogiki, interdyscyplinarnych aspektów nauk społecznych.

Po analizie listy rankingowej czasopism obecnych w bazie JCR SSE, do niniejszych badań wybrano trzy czasopisma:

- „College and Research Libraries” (ACRL) ( $K'1999-2004=53,5\%$ ) – 10 miejsce wśród 60 czasopism w bazie JCR SSE.

- „Library Quarterly” (University of Chicago Press) ( $K'1999-2004=32,9\%$ ) – 20 miejsce.

- „Journal of Academic Librarianship” (The Haworth Press) ( $K'1999-2004=32,2\%$ ) – 21 miejsce.

W porównaniu z identyczną analizą za lata 1993-1998 „College and Research Libraries” straciło 30,3%, a „Library Quarterly” 25,9% (Drabek, 2007, s. 138).

Zbadano artykuły w trzech wymienionych powyżej tytułach czasopism za lata 2003-2007 (okres prawie 5 lat):

- „College and Research Libraries” (CRL) – dwumiesięcznik – przeanalizowano 28 zeszytów – 142 artykuły,

- „Library Quarterly” (LQ) – kwartalnik – przeanalizowano 14 zeszytów – 73 artykuły.

- „Journal of Academic Librarianship” (JAL) – dwumiesięcznik – przeanalizowano 26 zeszytów – 264 artykuły.

W sumie przeanalizowano treść 479 artykułów. Okazało się, że:

- bibliotekoznawstwu poświęcono 356 artykułów (74% ogółu),

- dyscyplinom pokrewnym – 78 (16,3%),

- pozostałym – 45 (9,7%).

## KIERUNKI BADAŃ

W zakresie bibliotekoznawstwa wyróżniono dziewięć grup najważniejszych obszarów badawczych, reprezentowanych w literaturze przedmiotu,

<sup>1</sup> Wskaźnik K – za: A. Drabek: Analiza czasopism z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (na podstawie bazy danych Journal Citation Reports Social Sciences Edition 1999-2004). W: *Studia z informacji naukowej i dziedzin pokrewnych*. Prace dedykowane prof. Barbarze Stefaniak. Red. E. Gondek, D. Pietruch-Reizes, Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego 2007, s. 133.

w ramach których wyodrębniono po kilka bardziej szczegółowych kategorii zagadnień. Są to:

1. Zarządzanie biblioteką i procesami bibliotecznymi – 93 artykuły (26,1% artykułów z bibliotekoznawstwa): CRL – 17, LQ – 18, JAL – 58.

– Polityka gromadzenia i zarządzania zbiorami:

2. Ocena zawartości zbiorów – głównie analiza cytowań dokumentów znajdujących się w zbiorach biblioteki, porównania próbek zbiorów z WorldCat OCLC, analiza obiegu zbiorów i wypożyczeń międzybibliotecznych.

3. Analiza poszczególnych rodzajów zbiorów.

4. Zasoby elektroniczne – 21 artykułów.

– Czynniki wpływające na zmiany funkcjonowania bibliotek (np. przemiany w nauce, dygitalizacja, Web 2.0) – 19 artykułów.

– Współpraca bibliotek (konsorcja, katalogi centralne, integracja) – 11 artykułów.

– Opracowanie zbiorów (np. metadane, w tym Semantic Web jako źródło metadanych do katalogów bibliotek akademickich, katalogowanie a Library 2.0) – 11 artykułów.

– Struktura organizacyjna i budynek biblioteki (głównie przemian fizycznej przestrzeni biblioteki dostępnej dla użytkowników, badania wpływu modernizacji bibliotek na ich wykorzystanie, badanie wykorzystania przestrzeni biblioteki przez naukowców) – 10 artykułów.

– Procesy zarządzania (podejmowanie decyzji, nurty zarządzania, finanse, praca zespołowa) – 9 artykułów.

– Inne (poszczególne biblioteki, rola bibliotek, biblioteki publiczne) – 11 artykułów.

2. Information Literacy (edukacja informacyjno-komunikacyjna w bibliotekach) – 70 artykułów (19,7%): CRL – 21, LQ – 3, JAL – 46.

– Teoria i metodyka oraz programy szkoleń (analiza potrzeb, programów i standardów szkoleń, powiązań między IL na różnych poziomach kształcenia) – 33 artykułów.

– Rola bibliotek i bibliotekarzy w IL – 13 artykułów.

– Badania użytkowników szkoleń (potrzeb, umiejętności, wpływu szkoleń na użytkowników) – 12 artykułów.

– Szkolenia wirtualne (np. analizy zakresów szkoleń i działań poszczególnych bibliotek, badania wykorzystania szkoleń, ocena użyteczności i efektywności wirtualnych podręczników IL) 8 – artykułów.

3. Bibliotekarze – zawód, kształcenie, zagadnienia demograficzne – 49 artykułów (13,8%): CRL – 21, LQ – 4, JAL – 24.

– Role i status bibliotekarzy (przemiany ról w zmieniającym się otoczeniu informacji i kultury cyfrowej, pragmatyka zawodu, status w uczelni) – 21 artykułów.

– Kształcenie, struktura zatrudnienia (udział specjalistów innych dziedzin, analizy liczebności zatrudnienia w różnych bibliotekach) – 10 artykułów.

– Zagadnienia demograficzne (płeć – także analiza zarobków i rozwoju kariery zawodowej kobiet, starzenie się kadry, wykształcenie, zarobki, odchodzenie od zawodu) – 9 artykułów.

– Badanie kultury organizacyjnej i opinii bibliotekarzy (kultura rywalizacji czy współpracy, badanie żargonu, satysfakcji z pracy, nastawienia do marketingu usług biblioteczno-informacyjnych) – 6 artykułów.

– Publikacje bibliotekarzy – 3 artykuły.

4. Badania użytkowania i użytkowników bibliotek – 38 artykułów (10,7%): CRL 12, LQ – 6, JAL – 20.

– Dostęp i wykorzystanie zasobów bibliotek – 14 artykułów (np. źródeł elektronicznych: e-czasopism, b.danych, e-booków, porównanie wykorzystania wersji papierowych i online czasopism, książek – 12 artykułów; dostęp do bibliotek przez różne grupy społeczne i etniczne – 2 artykuły).

– Potrzeby informacyjne różnych grup użytkowników (głównie pracowników naukowych i studentów) – 6 artykułów.

– Zachowania użytkowników bibliotek przy wyszukiwaniu informacji i w bibliotece – 10 artykułów, (np. strategia przeszukiwania zasobów z różnych dziedzin – 3, wyszukiwanie rzeczowe w katalogach online oraz badanie przypadków braku rezultatów wyszukiwania – 4, selekcja zasobów sieciowych – 1), pomiary „stresu bibliotecznego” wśród studentów (na różnym poziomie kształcenia).

– Metodologia badań użytkowników i wykorzystywania zasobów – 5 artykułów, (np. tworzenie narzędzi pomiaru stresu bibliotecznego, ustalanie metod i wskaźników pomiaru wykorzystania zasobów elektronicznych, porównanie metod zbierania danych o wykorzystaniu zasobów elektronicznych).

– Badania wykorzystywania nowych technologii w bibliotekach przez użytkowników – 3 artykuły.

5. Badania i oceny jakości bibliotek – 38 artykułów (10,7%): CRL – 7, LQ – 9, JAL – 22.

– Teoria i metodologia oceny (głównie płaszczyzny badań, analizy doboru wskaźników oceny funkcjonalności, modeli takich badań, doboru wskaźników do analizy wybranych procesów, metodologia oceny funkcjonalności usług elektronicznych, badań satysfakcji użytkowników – 16 artykułów.

– Analizy funkcjonalności (performance measurement) – 11 artykułów.

– Badania satysfakcji użytkowników (LibQual+, Balanced Scorecard, własne narzędzia pomiaru satysfakcji – w duńskich bibliotekach akademickich) – 10 artykułów.

– Badania wpływu usług bibliotecznych – 2 artykuły.

6. Biblioteki cyfrowe i dygitalizacja zbiorów bibliotek – 23 artykuły (6,5%): CRL – 1, LQ – 7, JAL – 15.

– Tworzenie i rozwój bibliotek cyfrowych (np. National Digital Library Program (NDLP) at the Library of Congress (1995–2000), International Children's Digital Library – 11 artykułów.

– Dygitalizacja zbiorów – stosowane metody, problemy, rola dygitalizacji – 7 artykułów.

– Wykorzystanie bibliotek cyfrowych (wyszukiwanie i ocena, metadata) – 5 artykułów.

7. Usługi informacyjne bibliotek – 19 artykułów (5,3%): CRL – 4, LQ – 1, JAL – 14 (17 artykułów dotyczy e-usług).

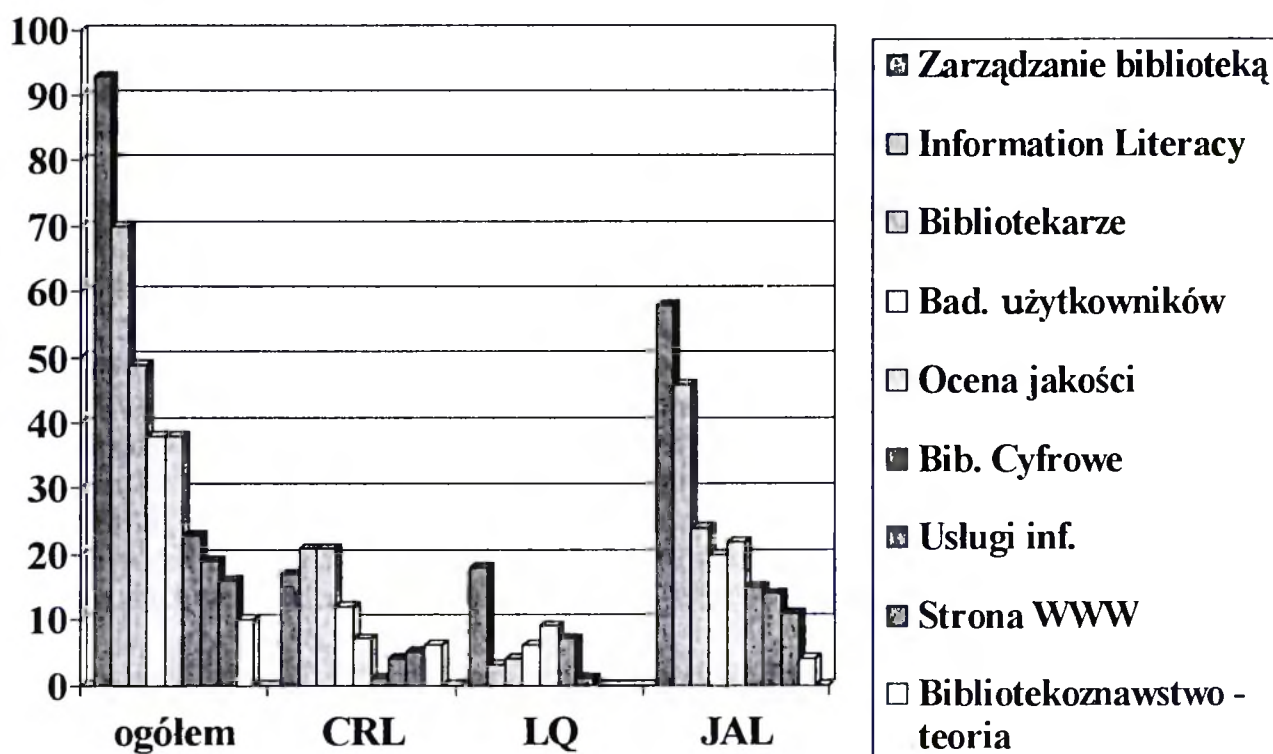
– Analiza różnych rodzajów e-usług, wykorzystywanych źródeł informacji, grup użytkowników – 7 artykułów.

– Planowanie i rozwój e-usług w bibliotekach w oparciu o badania wykorzystania usług informacyjnych online oraz badania satysfakcji użytkowników, np. w ramach Wisconsin-Ohio Reference Evaluation Program czy University of Arizona Library – 4 artykuły.

– Współpraca bibliotek w zakresie e-usług (np. w Chinach) – 2 artykuły.

– Analiza usług i pomocy online w zakresie wyszukiwania informacji w sieci (np. w UI) – 2 artykuły.

8. Strona WWW bibliotek – 16 artykułów (4,5%): CRL – 5, JAL – 11.  
 – Badania funkcji witryn, (np. komunikacyjnej, jako portalu do zasobów Internetu, marketingowej) – 8 artykułów.  
 – Ocena jakości, (np. testowanie użyteczności, teoria oceny jakości, badania grafiki) – 5 artykułów.  
 – Tworzenie i rozwój witryny – 3 artykuły.
9. Bibliotekoznawstwo – teoria – 10 artykułów (2,8%): CRL – 6, JAL – 4.  
 – Związki dyscypliny z innymi dziedzinami (teoria organizacji i zarządzania, pedagogika, socjologia).  
 – Metodologia badań.
- Rysunek 1 prezentuje rozkład ilościowy wyróżnionych grup tematycznych w badanych trzech czasopismach.



Rys. 1. Grupy tematyczne wg liczby artykułów

- Jak wynika z analizy wykresu:  
 – „Journal of Academic Librarianship” odzwierciedla strukturę ogółu badanych czasopism,  
 – w „College and Research Libraries” mało licznie reprezentowana jest problematyka badań witryn WWW oraz usług informacyjnych,  
 – w „Library Quarterly” małe jest zainteresowanie *Information Literacy*, badaniami użytkowników i usług informacyjnych.

## DYSCYPLINY I ZAGADNIENIA POKREWNE

- W tym zakresie ukazało się 78 artykułów (16%): CRL – 30, LQ – 6, JAL – 42. Problematyka ta obejmuje następujące obszary badań:  
 – biblio-, info-, webometria – 30,  
 – informacja naukowa – ogólne – 12,

- analizy baz danych – 9,
- zagadnienia prawne – głównie plagiaty – 9,
- polityka informacyjna – 6,
- księgarstwo i edytorstwo – 5,
- analiza wykorzystania źródeł inf. – 4,
- Open Access – 3.

## PODSUMOWANIE

Wnioski płynące z analizy zawartości treściowej wybranych tytułów czasopism wskazują na:

- małe zainteresowanie teorią bibliotekoznawstwa,
- duży nacisk na badania wykorzystania bibliotek, ich użytkowników oraz ocen jakości usług bibliotecznych (w dużej mierze od strony poznawania satysfakcji użytkowników),
- nie mniejszy nacisk na analizę zagadnienia alfabetyzacji informacyjnej (IL),
- wśród zagadnień związanych z zarządzaniem biblioteką, procesami i usługami biblioteczno-informacyjnymi koncentracja badań na zasobach, usługach i produktach elektronicznych,
- ciekawe i różnorodne badania pracowników bibliotek,
- spadek zainteresowania dziedziną bibliotekoznawstwa na rzecz informacji naukowej.

EWA GŁOWACKA

Institute of Information Science and Bibliology

Nicolaus Copernicus University

e-mail: egt@uni.torun.pl

## MAIN CONTEMPORARY RESEARCH DIRECTIONS IN INTERNATIONAL LIBRARY SCIENCE

**KEYWORDS:** Library science. Research directions. Scientific journals. Bibliometric analysis.

**ABSTRACT:** The paper is an attempt to specify main research directions in the field of library science based on the analysis of topics discussed in the articles published in three leading library science and librarianship journals: „College and Research Libraries”, „The Library Quarterly” and „The Journal of Academic Librarianship” in the years 2003-2007. Several prominent research topics were observed. The most frequent publications are papers on library management and education on information and communication (information literacy). The second group includes articles discussing library users, library usage, the librarian profession and education. Other important study topics are: library websites, digitization, digital libraries, evaluation of library quality and information services. Topics closer to the information studies rather than the research on library science and librarianship are reflected in numerous bibliometric, informetric and webometric analyses.

*Artykuł wpłynął do redakcji 4 grudnia 2007 r.*

MARIA PRÓCHNICKA

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa  
Uniwersytet Jagielloński  
e-mail: maria@inib.uj.edu.pl

## STANDARDY KSZTAŁCENIA I AKREDYTACJA KIERUNKU „INFORMACJA NAUKOWA I BIBLIOTEKOZNAWSTWO”



Prof. UJ dr hab. Maria Próchnicka jest absolwentką informacji naukowej i bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od 2005 r. kieruje Instytutem Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ. Prowadzi badania w zakresie zachowań i potrzeb użytkowników informacji, interakcji użytkowników z systemami informacyjnymi. Jest autorką kilkudziesięciu publikacji w tym dwóch książek: *Człowiek i komputer. Dialogowy model wyszukiwania informacji* (2004) oraz *Informacja a umysł* (1991). Przewodnicząca grupy ekspertów UKA, którzy opracowali *Standardy reakredytacji kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo* oraz członek zespołu autorskiego standardów kształcenia dla tego kierunku przyjętych przez MNiSzW.

**SŁOWA KLUCZOWE:** Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo. Szkolnictwo wyższe. Standardy kształcenia. Akredytacja uczelni.

**ABSTRAKT:** W artykule omówiono działania związane z doskonaleniem akademickiego kształcenia w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa w polskim szkolnictwie akademickim. Przedstawiono koncepcję nowych standardów kształcenia dla studiów I i II stopnia, przyjętych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w 2007 r. Scharakteryzowano zasady mobilności studiujących oparte na Europejskim Systemie Transferu Punktów (ECTS). Omówiono współpracę ośrodków akademickich w ramach działalności Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej, związaną z przygotowaniem standardów jakości kształcenia na kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo” oraz przeprowadzeniem jej oceny w uczelniach ubiegających się o akredytację środowiskową. Przedstawiono wyniki oceny jakości kształcenia przeprowadzonej przez Państwową Komisję Akredytacyjną. Wskazano kierunki rozwijanej obecnie współpracy między ośrodkami akademickiej edukacji biblioteczno-informacyjnej.

Kształcenie na poziomie wyższym w zakresie nauki o książce, bibliotece i informacji jest prowadzone w Polsce na kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo”. Organizacja studiów, program oraz ocena jakości kształcenia na tym kierunku uległy w okresie ostatnich lat istotnym zmianom. Zmiany te stanowią nie tylko konsekwencję przeobrażeń, którym podlega szkolnictwo wyższe w Polsce po wstąpieniu naszego kraju do Unii Europejskiej, ale także są skutkiem różnych działań podejmowanych wspólnie przez ośrodki uniwersyteckiego kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji.

Kluczowe znaczenie dla kształtowania się nowego wizerunku studiów w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa miało uchwalenie Usta-

wy z dnia 27 lipca 2005 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym (Ustawa...*, 2005) i wydanie Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki (*Rozporządzenie...*, 2007). Reforma systemu kształcenia na poziomie wyższym znalazła również odzwierciedlenie w przeprowadzonej w 2007 r. reakredytacji kierunku przez Uniwersytecką Komisję Akredytacyjną, poprzedzonej opracowaniem i przyjęciem *Standardów reakredytacji kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo (Standardy...*, 2007).

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie zmian w trybie, zakresie i programie studiów na kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo”, a także perspektyw rozwoju tego kierunku i wiążących się z nim specjalizacji. Szczegółowej analizie poddane zostaną następujące zagadnienia:

- sylwetka absolwenta,
- standardy kształcenia na studiach I i II stopnia, a w szczególności podział i charakterystyka treści programowych i zakresu uzyskiwanych przez absolwentów wiedzy i umiejętności,
- zasady mobilności studiujących oparte na Europejskim Systemie Transferu i Akumulacji Punktów ECTS,
- współpraca ośrodków uniwersyteckiego kształcenia w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, w celu zapewnienia kompleksowej i różnicowanej oferty kształcenia, wymiany nauczycieli akademickich i studentów oraz stałego podnoszenia jakości kształcenia.

Obowiązujące od 2007 r. standardy kształcenia MNiSzW dla kierunku studiów „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo” stanowią Załącznik 44 do Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. W strukturze tych standardów, jednolitej dla wszystkich 118 wymienionych w Rozporządzeniu... kierunków, został zastosowany podział na dwa podstawowe elementy: studia I stopnia oraz studia II stopnia. Dla każdego poziomu kształcenia określono wymagania ogólne, charakterystykę kwalifikacji absolwenta, opis ramowych treści kształcenia obejmujący wyszczególnienie grup treści kształcenia, ich składników oraz zakresów i efektów kształcenia, wymagania odnoszące się do kształcenia praktycznego i ogólnego oraz zalecenia.

## SYLWETKA ABSOLWENTA KIERUNKU „INFORMACJA NAUKOWA I BIBLIOTEKOZNAWSTWO”

Bardzo istotną zmianą trybu kształcenia, usankcjonowaną przez obowiązujące przepisy prawa, jest wprowadzenie we wszystkich ośrodkach kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji na poziomie wyższym studiów dwustopniowych. Dla każdego poziomu kształcenia w nowych standardach MNiSzW został zdefiniowany zespół kwalifikacji absolwenta, w którym określone zostały jego wiedza, umiejętności oraz nabyte postawy, a także możliwości kontynuowania kształcenia.

Podstawowa różnica między kwalifikacjami absolwentów studiów I oraz II stopnia jest związana z cechami problemów, do których rozwiązywa-



nia są przygotowywani absolwenci poszczególnych poziomów kształcenia.

Umiejętności i wiedza nabyte w trakcie studiów I stopnia dostarczają podstaw do rozwiązywania problemów o charakterze zawodowym w instytucjach zajmujących się gromadzeniem, opracowaniem, przechowywaniem oraz udostępnianiem dokumentów i informacji:

„Absolwent powinien być przygotowany do pracy w różnych instytucjach działających w sferze komunikacji publicznej, kultury, edukacji, biznesu, nauki i administracji zajmujących się gromadzeniem, opracowaniem i udostępnianiem dokumentów i zbiorów informacji o dokumentach oraz systemami informacyjnymi. Powinien być przygotowany do pracy w: wszystkich typach bibliotek, ośrodkach i centrach informacji, pracowniach bibliograficznych, wydawnictwach, archiwach, księgarniach, a także szkolnictwie – po ukończeniu specjalności nauczycielskiej (zgodnie ze standardami kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela)” (*Rozporządzenie...*, 2007).

Absolwent studiów II stopnia jest przygotowany do rozwiązywania złożonych problemów o charakterze strategicznym, związanych z kształtowaniem polityki bibliotecznej i informacyjnej w przekroju dziedzinowym i/lub państwowym oraz regionalnym, a także uzyskuje wiedzę i umiejętności – rozwijane następnie na studiach III stopnia, czyli studiach doktoranckich – predestynujące go do podejmowania problemów naukowych w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa.

„Absolwent studiów powinien posiadać rozszerzoną wiedzę z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa oraz znajomość metod badawczych pozwalających na rozwiązywanie problemów naukowych, a także umiejętności zapewniające radzenie sobie z problemami zawodowymi i podejmowanie decyzji również w sytuacjach niestandardowych. [...] Absolwent powinien być przygotowany do: rozwoju własnej kariery zawodowej związanej z kierowaniem i zarządzaniem w instytucjach bibliotecznych oraz ośrodkach i oddziałach informacji; kierowania przedsięwzięciami w zakresie informacji elektronicznej; planowania i realizowania polityki informacyjnej w wymiarze dziedzinowym i terytorialnym; organizowania i prowadzenia działalności naukowo-badawczej w dziedzinie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa oraz do pracy w szkolnictwie (po uzupełnieniu wykształcenia o blok przedmiotów kształcenia nauczycielskiego – zgodnie ze standardami kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela)” (*Rozporządzenie...*, 2007).

W charakterystyce sylwetki absolwenta określone zostały również postawy i wartości, które powinny być wpojone w efekcie kształcenia w obrębie poszczególnych cykli – studiów I oraz II stopnia. Obejmują one zestaw cech, gwarantujących skuteczne działanie w dynamicznym środowisku informacyjnym oraz efektywną współpracę w środowisku profesjonalnym, a także z użytkownikami.

„Absolwent powinien mieć wpojone nawyki ustawicznego kształcenia i rozwoju zawodowego, a także posiadać zmysł krytyczny i nastawienie innowacyjne związane z rozwojem technologii informacyjnej i komunikacyjnej oraz postępowymi tendencjami w bibliotekarstwie, księgarstwie, edytorstwie i archiwistyce. Powinien umieć dostosować się do zmian w zakresie informacji i mediów elektronicznych” (*Rozporządzenie...*, 2007).

Opis wiedzy i umiejętności oraz zestaw wartości zawarty w sylwetkach absolwenta stanowi podstawę do szczegółowego określenia zakresu kształcenia oraz wyspecyfikowania kluczowych dla danego cyklu kształcenia umiejętności.

## RAMOWE TREŚCI KSZTAŁCENIA OKREŚLONE W STANDARDACH MNiSzW DLA STUDIÓW PIERWSZEGO I DRUGIEGO STOPNIA NA KIERUNKU „INFORMACJA NAUKOWA I BIBLIOTEKOZNAWSTWO”

Zgodnie z wymaganiami standardów MNiSzW studia I stopnia trwają nie krócej niż 3 lata (6 semestrów), zaś liczba godzin zajęć nie może być mniejsza niż 1900 (liczba uzyskanych punktów ECTS nie mniejsza niż 180). Studia II stopnia trwają nie krócej niż cztery semestry i obejmują nie mniej niż 800 godzin (120 punktów ECTS).

Ramowe treści kształcenia określone w standardach dla poszczególnych kierunków, w tym także dla „Informacji naukowej i bibliotekoznawstwa”, obejmują 40% ogólnej liczby godzin zajęć przewidzianych łącznie dla studiów I i II stopnia (por. *Uzasadnienie...*, 2007). Pozostałe 60% ogólnej liczby godzin może być wykorzystane przez poszczególne ośrodki kształcenia do indywidualnego planowania programu studiów, uwzględniającego specjalizację naukową danego ośrodka, tradycje badawcze, potrzeby regionalne i lokalne. Rozwiązanie takie stwarza także warunki do szybkiej modyfikacji programu kształcenia w celu uwzględnienia w treściach nauczania nowych osiągnięć badawczych dynamicznie zmieniającej się dyscypliny. Równocześnie, w odniesieniu do potrzeb i oczekiwań studentów, podział ogólnej liczby godzin zajęć na ramowe treści kształcenia zdefiniowane w standardach oraz treści autonomicznie określone przez poszczególne ośrodki, zapewnia większą indywidualizację programu kształcenia i dostosowanie go do zainteresowań poszczególnych osób.

W standardach kształcenia określony jest jedynie konieczny i wspólny dla wszystkich absolwentów kierunku podstawowy zakres wiedzy i zestaw umiejętności, którymi powinni się legitymować. W obrębie pozostałej części ogólnej liczby godzin zapewniona jest indywidualizacja kształcenia, nie nieograniczona, a mieszcząca się w obrębie oferty poszczególnych ośrodków w kraju i za granicą. Z oferty tej studenci mogą korzystać dzięki stworzeniu warunków organizacyjnych do przemieszczania się z jednego ośrodka do drugiego, takich np. jak program MOST czy Socrates-Erasmus.

Treści kształcenia na studiach I i II stopnia zostały podzielone na grupy treści podstawowych oraz kierunkowych. W obrębie poszczególnych grup treści kształcenia określona jest łączna liczba godzin (wraz z przyporządkowanymi im punktami ECTS) przeznaczona na nauczanie wyodrębnionych treści i wdrażanie związanych z nimi umiejętności. Sposób podziału i struktura grup treści kształcenia zostały odzwierciedlone w tabelach 1 oraz 2.

Nazw przyporządkowanych grupom treści kształcenia wyszczególnionych w standardach nie należy utożsamiać z nazwami przedmiotów składających się na programy nauczania na kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo” w różnych ośrodkach akademickich. Również treści kształcenia z danego zakresu nie muszą być zgrupowane w obrębie jednego przedmiotu, lecz mogą być rozproszone w różnych przedmiotach i na różnych latach studiów. Celem opracowania i zastosowania standardów jest bowiem ustalenie podstawowego zakresu wiedzy i umiejętności wymaganych od każdego absolwenta kierunku, nie zaś doprowadzenie do unifikacji programów kształcenia na danym kierunku i pozbawienie poszczególnych uczelni autonomii w odniesieniu do tworzenia programów. Warto także zauważyć, iż treści kształcenia zdefiniowane dla kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo”

Tabela 1

Grupy i składniki treści kształcenia dla studiów I stopnia na kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo” wraz z określeniem minimalnej liczby godzin zajęć oraz minimalnej liczby punktów ECTS (*Rozporządzenie...*, 2007; Załącznik 44)

GRUPA ORAZ SKŁADNIKI TREŚCI KSZTAŁCENIA	MINIMALNA LICZBA GODZIN	MINIMALNA LICZBA PUNKTÓW ECTS
A. GRUPA TREŚCI PODSTAWOWYCH Treści kształcenia w zakresie:	360	45
1. Komunikacji społecznej i medialnej	60	
2. Systemów komunikowania w nauce	60	
3. Metod zarządzania	30	
4. Historii kultury	30	
5. Nauki o książce, bibliotece i informacji	90	
6. Czytelnictwa	90	
B. GRUPA TREŚCI KIERUNKOWYCH Treści kształcenia w zakresie:	240	32
1. Analizy i opracowania dokumentów		
2. Bibliotekarstwa		
3. Historii książki i bibliotek		
4. Społecznych kontekstów działalności biblioteczno-informacyjnej i problematyki użytkowników informacji		
5. Projektowania i oceny systemów i usług informacyjnych i bibliotecznych		
6. Zagadnień wydawniczych i księgarskich		
7. Źródeł i wyszukiwania informacji		

mogą znaleźć się w standardach dla innych kierunków i wystąpić w programach nauczania. We współczesnej organizacji edukacji nie jest istotne, gdzie (na jakim kierunku lub w jakiej uczelni) została nabyta określona zakresowo wiedza i związane z nią umiejętności. Zatem, jeżeli pewien zakres wiedzy i umiejętności jest wspólny dla różnych kierunków, raz zdobyta wiedza może być podstawą do osiągnięcia standardu na różnych kierunkach. Przyjęcie takiego podejścia sprzyja mobilności międzykierunkowej studentów i umożliwia kształcenie interdyscyplinarne, w odniesieniu do nowoczesnej nauki o książce, bibliotece i informacji jest wręcz nieodzowne.

Grupy treści podstawowych i kierunkowych na studiach I i II stopnia zostały w standardach szczegółowo scharakteryzowane w odniesieniu do treści kształcenia: zakresu wiedzy i rozumienia oraz efektów kształcenia: umiejętności i kompetencji.

Tabela 2

Grupy i składniki treści kształcenia dla studiów II stopnia na kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo” wraz z określeniem minimalnej liczby godzin zajęć oraz minimalnej liczby punktów ECTS (*Rozporządzenie, 2007; Załącznik 44*)

GRUPA ORAZ SKŁADNIKI TREŚCI KSZTAŁCENIA	MINIMALNA LICZBA GODZIN	MINIMALNA LICZBA PUNKTÓW ECTS
A. GRUPA TREŚCI PODSTAWOWYCH Treści kształcenia w zakresie:	150	20
1. Społeczeństwa informacji i wiedzy	60	
2. Terminologii specjalistycznej z dziedziny informacji naukowej i bibliotekoznawstwa	30	
3. Kierunków badawczych w informacji naukowej, bibliotekoznawstwie i bibliologii	60	
B. GRUPA TREŚCI KIERUNKOWYCH Treści kształcenia w zakresie:	120	16
1. Zarządzania i marketingu w bibliotekarstwie i praktyce informacyjnej		
2. Problematyki prawnej w działalności informacyjnej i bibliotecznej		
3. Etyki w działalności informacyjnej i bibliotecznej		

Tabela 3

Przykładowa charakterystyka składnika kierunkowych treści kształcenia w zakresie źródeł i wyszukiwania informacji dla studiów I stopnia na kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo” (*Rozporządzenie..., 2007*)

KSZTAŁCENIE W ZAKRESIE ŹRÓDEŁ I WYSZUKIWANIA INFORMACJI
<p><i>Treść kształcenia:</i> Charakterystyka form zapisu informacji. Budowa, typologia, przegląd i charakterystyka źródeł informacji ogólnych i specjalnych. Metodyka bibliograficzna. Internet jako środowisko informacyjne. Metody i techniki wyszukiwania informacji w źródłach tradycyjnych oraz elektronicznych – lokalnych i zdalnych. Selekcja i ocena źródeł informacji.</p>
<p><i>Efekty kształcenia – umiejętność i kompetencje:</i> opisu oraz analizy architektury informacji i zawartości różnych typów źródeł informacji drukowanych i elektronicznych; stosowania heurystyki informacyjnej; posługiwania się narzędziami do wyszukiwania informacji w sieci; rozpoznawania, selekcjonowania i doboru źródeł informacji w zdefiniowanych sytuacjach wyszukiwawczych; doboru wyspecjalizowanych narzędzi wyszukiwania informacji w Internecie dostosowanych do konkretnych potrzeb informacyjnych; oceny i selekcji sposobów wyszukiwania; świadomego konstruowania efektywnych strategii wyszukiwania informacji w Internecie; stosowania metod, technik i wskaźników oceny rezultatów wyszukiwania.</p>

Tabela 4

Przykładowa charakterystyka składowych treści kształcenia w zakresie terminologii specjalistycznej z dziedziny informacji naukowej i bibliotekoznawstwa dla studiów II stopnia na kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo”  
(*Rozporządzenie...*, 2007)

KSZTAŁCENIE W ZAKRESIE TERMINOLOGII SPECJALISTYCZNEJ Z DZIEDZINY INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKOZNAWSTWA
<i>Treści kształcenia:</i> Rozwój i specyfika terminologii z dziedziny informacji naukowej, bibliotekoznawstwa oraz dziedzin pokrewnych. Terminologiczne banki danych. Tradycyjne i sieciowe zasoby terminologiczne z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa oraz dziedzin pokrewnych. Normalizacja terminologii.
<i>Efekty kształcenia – umiejętności i kompetencje:</i> rozumienia specyficznych cech procesu kształtowania się zasobu terminologicznego z zakresu informacji naukowej, bibliotekoznawstwa oraz dziedzin pokrewnych; korzystania ze źródeł informacji terminologicznej; posługiwania się normami terminologicznymi; prawidłowego posługiwania się terminologią.

Istotnym efektem kształcenia na studiach II stopnia jest zdobycie przez absolwenta specjalizacji o charakterze teoretyczno-profesjonalnym.

„Absolwent powinien zdobyć specjalizację o charakterze teoretyczno-profesjonalnym związaną z informacją naukową i bibliotekoznawstwem, dostosowaną do kryteriów, potrzeb i możliwości środowiska regionalnego, w którym działa jednostka uczelni prowadząca kształcenie” (*Rozporządzenie...*, 2007).

Specjalizacja na studiach II stopnia jest jeszcze jednym czynnikiem sprzyjającym indywidualizacji toku nauczania i autonomii uczelni w określaniu programu kształcenia.

Synteza szczegółowych treści i efektów kształcenia na kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo (równoważnego kształceniu w zakresie nauki o książce, bibliotece i informacji) może stać się podstawą zrekonstruowania przedmiotu, zakresu i celu tej dyscypliny, jaki wyłania się z analizy standardów kształcenia na studiach I i II stopnia.

Taka próba ustalenia zakresu dyscypliny stanowi swoisty sposób formułowania definicji ostensywnej na podstawie analizy treści, stanowiących przedmiot nauczania w jej obrębie. Sabina Cisek (2002, s. 46) oraz Barbara Sosińska-Kalata (2007, s. 95) piszą, iż przyjęcie definicji ostensywnej zakresu dyscypliny badawczej oparte jest na kryteriach historyczno-empirycznych – zakres dyscypliny obejmuje zagadnienia, którymi zajmują się identyfikujący się z tą dyscypliną badacze.

Zastosowanie takiego sposobu definiowania, prowadzi do przyjęcia założenia, iż stosując zasady rozumowania abdukcyjnego, można w oparciu o analizę wyników – standardów kształcenia dla studiów I i II stopnia – zrekonstruować źródło standardów, czyli pewien ustalony zespół koncepcji teoretyczno-metodologicznych oraz potencjalnych ich zastosowań, który legł u podstaw przyjętych standardów kształcenia. Różni autorzy, w tym także cytowane badaczki, ustalali zakres zainteresowań badaczy, którzy deklarują się jako przedstawiciele nauki o książce, bibliotece i informacji w oparciu o analizę publikacji np. artykułów w czasopismach naukowych. Pozwalało to

z jednej strony na charakterystykę zakresu tematycznego aktualnego stanu badań, a przy prowadzeniu analiz w dłuższych przedziałach czasowych – uchwycenie tendencji rozwojowych, jak powstawanie nowych kierunków badań, zanikanie innych, zmiany paradygmatów badawczych.

Przyjęcie jako podstawy analizy standardów kształcenia może prowadzić nie tyle do uchwycenia dynamiki zakresu dyscypliny (informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, nauki o książce, bibliotece i informacji), co raczej ustalenia pewnych powszechnie ugruntowanych przekonań o tym, co w sposób niepodważalny w zakres dyscypliny wchodzi, niezależnie od pojawiania się nowych kierunków, zmian zakresu tematycznego badań, wyczerpywania się niektórych kierunków i szkół badawczych, co jest w rozwoju nauki zjawiskiem nieuniknionym.

Należy podkreślić, iż standardy kształcenia dla kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo” jako wynik pracy zespołowej przedstawicieli ośrodków uniwersyteckiego kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji stanowią z jednej strony swoistą, uzgodnioną koncepcję zakresu dyscypliny, wyrażoną w treściach programowych. Z drugiej zaś strony cały proces negocjacyjny, który doprowadził do uzgodnienia standardów sprzyjał wymianie poglądów i wzajemnemu przekonywaniu, ale też sprawiał, że w standardach znalazły odzwierciedlenie różne, uwarunkowane historycznie, szkoły myślenia o nauce o książce, bibliotece i informacji.

## ZASADY MOBILNOŚCI STUDIUJĄCYCH OPARTE NA EUROPEJSKIM SYSTEMIE TRANSFERU I AKUMULACJI PUNKTÓW ECTS

Jednym z najważniejszych założeń, stanowiących podstawę opracowania nowoczesnych standardów kształcenia, jest zapewnienie drożności systemu kształcenia oraz mobilności studiujących zarówno w kraju, jak i za granicą (Por. *Uzasadnienie...*, 2007).

Drożność systemu kształcenia oznacza taką jego konfigurację, by ukończenie danego cyklu stwarzało możliwości kontynuowania edukacji w następnym cyklu. Dlatego w standardach kształcenia dla kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo” jednym z elementów charakterystyki kwalifikacji absolwenta studiów I oraz II stopnia jest sformułowanie o przygotowaniu absolwentów do podjęcia odpowiednio – studiów II oraz studiów III stopnia.

Warto zauważyć, iż w nowych standardach MNiSzW nie zostało sprecyzowane wymaganie, że mają to być studia na tym samym kierunku. Celem opracowania i wdrożenia nowoczesnych standardów kształcenia jest bowiem zapewnienie mobilności studentów nie tylko w obrębie hierarchicznej struktury kolejnych cykli kształcenia na tym samym kierunku, ale także mobilności międzykierunkowej. Zawarty w standardach dla poszczególnych kierunków studiów opis podstawowych i kierunkowych treści nauczania oraz ich składników stanowi merytoryczną podstawę mobilności studiujących. W wyniku analizy zakresu wiedzy, umiejętności i kompetencji osiągniętych przez absolwentów danego cyklu kształcenia dla danego kierunku studiów, można bowiem określić wymagany do uzupełnienia zakres wiedzy i umiejętności z innego kierunku, gwarantujący jego ukończenie.

Warto jednak zauważyć, że w standardach określony jest nie tylko zakres merytoryczny oraz efekty kształcenia, ale także liczba godzin dydaktycznych, czas trwania danego cyklu kształcenia oraz przyporządkowana mu liczba punktów ECTS. Punkt ECTS jest miarą godzinową wkładu pracy, wykonanej przez przeciętnego studenta w celu osiągnięcia efektów kształcenia, to jest opanowania określonego zakresu wiedzy oraz zdobycia określonych umiejętności. Wprowadzenie systemu punktów ECTS jako podstawy porównywania wkładu pracy wykonywanej przez studentów stwarza możliwości przenoszenia osiągnięć studentów z jednego ośrodka do drugiego, z jednego kierunku na inny, z jednego cyklu kształcenia na inny, nie tylko w zakresie merytorycznym edukacji, ale także wydatkowanego czasu poświęcanego na uzyskanie efektów kształcenia. Wprowadzenie ECTS jest niezbędnym warunkiem zapewnienia drożności systemu kształcenia i mobilności studiujących. Jako obowiązujący w Unii Europejskiej, system ten zapewnia możliwość przenoszenia osiągnięć studentów także pomiędzy krajami UE.

Warunki i tryb przenoszenia osiągnięć studentów zostały uregulowane prawnie w Polsce dopiero w 2006 r. Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2006 r. w sprawie warunków i trybu przenoszenia osiągnięć studenta (*Rozporządzenie...*, 2006), jakkolwiek system ten został wprowadzony w Europie w 1989 r. i jest stosowany w praktyce działalności uczelni polskich od wielu lat. W Rozporządzeniu... określona została m.in. liczba godzin pracy studenta odpowiadająca jednemu punktowi ECTS (25-30 godz.) oraz ogólne zasady i sposoby akumulacji punktów ECTS. Warto podkreślić, iż zaliczenie punktów ECTS nie następuje automatycznie, ale na zasadach określonych przez uczelnie współpracujące ze sobą w ramach różnych programów lub dwustronnych porozumień.

## WSPÓŁPRACA OŚRODKÓW UNIWERSYTECKIEGO KSZTAŁCENIA W ZAKRESIE INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKOZNAWSTWA

Nowoczesne podejście do kształcenia akademickiego, opartego na standardach wypracowanych wedle opisanych koncepcji, zakłada z jednej strony autonomię ośrodków kształcenia w zakresie tworzenia programów studiów i możliwość dokonywania indywidualnych wyborów przez studentów, z drugiej zaś mobilność studiujących i przenoszenie osiągnięć i efektów kształcenia pomiędzy ośrodkami. Realizacja tego założenia wymaga współpracy poszczególnych ośrodków w celu zapewnienia podstaw merytorycznych i formalnych mobilności oraz zagwarantowania wysokiej jakości kształcenia i osiągnięcia predefiniowanych efektów, przy jednoczesnym zachowaniu autonomii w opracowaniu programów nauczania i zapewnieniu studentom możliwości wyboru wśród różnych treści kształcenia i różnych ośrodków.

W l. 2005-2007 kooperacja ośrodków uniwersyteckiego kształcenia w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa koncentrowała się na opracowaniu standardów kształcenia na studiach I i II stopnia dla tego kierunku oraz standardów ponownej akredytacji kierunku, niezbędnych do przeprowadzenia procedury akredytacyjnej przez Uniwersytecką Komisję Akredytacyjną (w 2007 r. dla większości ośrodków uniwersyteckich upływał termin akredytacji udzielonej przez UKA).

W 2007 r. została przeprowadzona powtórna procedura akredytacyjna przez UKA, w wyniku której Certyfikat Jakości Kształcenia na okres od 2007 do 2012 r. uzyskały ośrodki kształcenia uniwersyteckiego: katowicki, krakowski, toruński, warszawski i wrocławski. Jednocześnie dziewięć uczelni publicznych prowadzących studia na kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo” w l. 2006-2007 zostało poddanych procedurze akredytacyjnej Państwowej Komisji Akredytacyjnej, w wyniku której jedna uzyskała ocenę wyróżniającą (Uniwersytet Wrocławski), siedem oceny pozytywne (Uniwersytet Jagielloński, Śląski, Warszawski, Mikołaja Kopernika w Toruniu, Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Akademia Pedagogiczna w Krakowie i Kolegium Licencjackie UMCS w Radomiu), a jedna ocenę negatywną (Uniwersytet w Białymstoku).

Opracowanie i przyjęcie nowych standardów kształcenia MNiSzW i standardów UKA oraz przeprowadzone z powodzeniem procedury akredytacji stworzyły podstawy do lepszego wykorzystania dotychczasowych oraz wykreowania nowych możliwości współpracy między ośrodkami uniwersyteckiego kształcenia w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Do najważniejszych obszarów tej współpracy należy zaliczyć:

- wymianę studentów i pracowników w ramach istniejących programów (np. Socrates/Erasmus lub MOST) oraz inicjowanie indywidualnych umów,
- rozwijanie kształcenia ustawicznego w celu sprostania wymogom dynamicznie zmieniającego się środowiska informacyjnego i dopasowania oferty do systematycznie monitorowanych i identyfikowanych potrzeb oraz oczekiwań związanych z kierunkami i efektami kształcenia,
- kooperację między środowiskiem nauczycieli akademickich i badaczy oraz środowiskiem profesjonalistów – bibliotekarzy i pracowników informacji w celu wspólnego podejmowania decyzji dotyczących toku i zakresu kształcenia – wypracowanie programu badań absolwentów, menadżerów bibliotek (dyrektorów, osób odpowiedzialnych za zasoby ludzkie), zasad oceny pracowników, systemów motywacji,
- współdziałanie w zakresie badań jakości kształcenia na studiach z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa w celu stworzenia metodyki monitorowania jakości kształcenia,
- promocję edukacji i kultury informacyjno-komunikacyjnej w różnych środowiskach – opracowanie programów kształcenia oraz testowania poziomu umiejętności informacyjnych.

## BIBLIOGRAFIA

- Cisek, Sabina (2002). *Filozoficzne aspekty informacji naukowej*. Kraków: Wydaw. UJ. *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2006 r. w sprawie warunków i trybu przenoszenia osiągnięć studenta* (2006). Dz.U. Nr 187 poz. 1385.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki* (2007). Biuletyn Informacji Publicznej [online]. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego [dostęp: 6.12.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.bip.nauka.gov.pl/bipmein/index.jsp?place=Menu02&news\\_cat\\_id=117&layout=1&page=0](http://www.bip.nauka.gov.pl/bipmein/index.jsp?place=Menu02&news_cat_id=117&layout=1&page=0)>
- Sosińska-Kalata, Barbara (2007). Współczesne oblicze nauki o informacji w Polsce i za granicą. W: *Studia z informacji naukowej i dyscyplin pokrewnych: prace dedykowa-*



- ne Profesor Barbarze Stefaniak*, pod red. Elżbiety Gondek i Diany Pietruch-Reizes. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, s. 93-119.
- Standardy reakredytacji kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo* (2007). [online]. Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna; [dostęp: 6.12.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.uka.amu.edu.pl/bibliotekoznawstwo.php>>
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym* (2005). Dz. U. Nr 164, poz. 1365.
- Uzasadnienie *Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia...* (2007). Biuletyn Informacji Publicznej [online]. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego; [dostęp: 6.12.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.bip.nauka.gov.pl/bipmein/index.jsp?plac=Menu02&news\\_cat\\_id=117&layout=1&page=0](http://www.bip.nauka.gov.pl/bipmein/index.jsp?plac=Menu02&news_cat_id=117&layout=1&page=0)>

MARIA PRÓCHNICKA

Institute of Information and Library Science  
Jagiellonian University  
e-mail: [maria@inib.uj.edu.pl](mailto:maria@inib.uj.edu.pl)

#### TEACHING STANDARDS AND ACCREDITATION OF LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE STUDIES

**KEYWORDS:** Library and Information Science. Higher education. Teaching standards. Accreditation of universities.

**ABSTRACT:** The article is a discussion of improvements to Polish higher education in the field of library and information science. The concept of new teaching standards for first- and second-level studies adopted by the Minister for Science and Higher Education in 2007 is presented. Rules for student mobility based on the European Credit Transfer System are described. The cooperation of university sites within the framework of the University Accreditation Committee is discussed in relation to the development of standards for quality teaching in the field of Library and Information Science and its evaluation in the universities applying for the community accreditation. The results of the study on the quality of teaching done by the State Accreditation Committee are presented. Trends in cooperation among the university units teaching library and information science are discussed.

*Tekst wpłynął do redakcji 14 lutego 2008 r.*

MAREK TOBERA

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych  
Uniwersytet Warszawski  
e-mail: marektob@wp.pl

## BIBLIOLOGIA WOBEC POLSKIEGO RYNKU KSIĄŻKI W LATACH 1944-2007



Marek Tobera od 2000 r. jest adiunktem w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, od 2002 r. organizatorem i sekretarzem, a od 2006 r. kierownikiem Podyplomowych Studiów Polityki Wydawniczej i Księgarstwa UW; poprzednio przez wiele lat związany był m.in. z Instytutem Badań Literackich PAN oraz redakcją „Notesu Wydawniczego”. Zajmuje się problematyką rynku książki w XX w. i historią prasy. Opublikował m.in. „*Wesołe gazetki*”. *Prasa satyryczno-humorystyczna w Królestwie Polskim 1905-1914*, PWN, Warszawa-Lódź 1988; *Cenzura czasopism w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX w. Przegląd Historyczny* 1989, z. 1, s. 41-67; *Cenzura prasy w Cesarstwie Rosyjskim na przełomie XIX i XX w. W: Piśmiennictwo – systemy kontroli – obiegi alternatywne*, pod red. Aliny Brodzkiej i Janusza Kosteckiego, t. 1, BN, Warszawa 1992, s. 175-223; „Sen męża o dwóch żonach”, *Postać kobiety na łamach prasy satyryczno-humorystycznej Królestwa Polskiego w latach 1905-1914. W: Kobieta i rewolucja obyczajowa. Społeczno-kulturowe aspekty seksualności. Zbiór studiów pod redakcją Anny Zarnowskiej i Andrzeja Szwarca*, Wydaw. DiG, Warszawa 2006, s. 129-147; nowsze publikacje dotyczące rynku książki – zob. bibliografię załącznikową do niniejszego artykułu.

**SŁOWA KLUCZOWE:** Bibliologia. Rynek książki – definicja, badania. Ruch wydawniczy – nieporozumienia. Książka w PRL. Książka w Polsce po 1989 r. PRL. Polska po 1989 r.

**ABSTRAKT:** Charakterystyka dorobku polskiej bibliologii z perspektywy badacza zainteresowanego problematyką rynku książki w Polsce po 1944 r. W artykule rozważane są zagadnienia definicji rynku książki; dokonany został również przegląd publikacji stanowiących źródła i opracowania użyteczne w przyszłych studiach nad tą problematyką. Autor zasygnalizował też kilka wynikających z tych lektur kwestii merytorycznych, pominął natomiast źródła niedrukowane, jego zdaniem wymagające odrębnego namysłu.

Artykuł jest próbą spojrzenia na dorobek polskiej bibliologii z perspektywy badacza zainteresowanego problematyką rynku książki w naszym kraju po 1944 r. Pragnę zastanowić się w nim nad zagadnieniami definicyjnymi. Dokonam przeglądu publikacji – źródeł i opracowań niekiedy pozornie dalekich od zagadnień rynkowych – użytecznych w przyszłych studiach. Zasygnalizuję też kilka wynikających z tych lektur kwestii merytorycznych. Pominę natomiast źródła niedrukowane, wymagające odrębnego namysłu.

## PRZEZ PRYZMAT EKONOMICZNY

„Kwestia społecznej roli instytucji wydawniczych i miejsca książki w kulturze podejmowana jest dość często, natomiast problematyka ekonomiczna bywa z reguły pomijana w przekonaniu, że stanowi odrębny lub uboczny dla księgoznawstwa przedmiot zainteresowań. W XIX wieku pewne zjawiska w dziejach książki miały istotne znaczenie dla przebiegu procesów bibliologicznych, a nie można ich opisać i wyjaśnić bez zbadania wpływu czynników ekonomicznych na produkcję i rozpowszechnianie książek” – stwierdziła Marianna Mlekicka w swej monografii poświęconej warszawskim wydawcom w okresie zaborów (Mlekicka, 1987, s. 6).

Mimo lat, które upłynęły od publikacji tej pracy, stwierdzenie o nie dość wnikliwym traktowaniu zagadnień ekonomicznych przez badaczy spraw książki brzmi aktualnie. A rola tej problematyki jest oczywiście istotna nie tylko w odniesieniu do XIX stulecia, lecz także czasów późniejszych (Kraśko, 2001, s. 183) – aż do współczesności.

Jeśli bibliologia jest nauką o książkowym wszechświecie, to za rzecz naturalną wypada uznać splatanie się w niej różnych wątków „filozoficznych, religijnych, historycznych, literackich, politycznych, prawnych, ekonomicznych, technicznych, także psychologicznych, pedagogicznych, socjologicznych i innych” (Migoń, 2007). Wymieniam je w kolejności zastosowanej przez Krzysztofa Migonia, chcąc nawiązać do kwestii ekonomicznych, choć nie tylko do nich. Pragnę wyeksponować głównie aspekt rynkowy w myśleniu na temat „wzajemnych, bogatych i wielokierunkowych relacji książki i człowieka” – znów odwołuję się do cytowanego przed chwilą autora (Migoń, 1984, s. 108-109)<sup>1</sup>.

Ktoś może zauważyć, że grozi mi tautologia. Rynek przecież kojarzy się głównie z ekonomią. Niewątpliwy autorytet w dziedzinie efektywności gospodarczej, Peter Drucker, stwierdził jednak, iż powodzenie w biznesie ostatecznie zależy nie od producenta, lecz klienta<sup>2</sup>, a lubiący go cytować klasyk, Philip Kotler, zaznaczył, że portfele firm pogrubia ich reputacja i wiarygodność (Kotler, 1994, s. 6; 2004, s. 40). Z kolei Ray Croyer uznał marketing za proces przystosowania się firmy do otoczenia w sposób twórczy i zyskowy<sup>3</sup>.

Skoro tak, to wolno patrzeć na rynek jak na zagadnienie szersze niż obszar wyznaczony jedynie przez krzywe ilustrujące poziom przychodów czy produkcji. Jego kształt i sytuację determinują rozmaite czynniki, w tym – prócz tych ściśle ekonomicznych – wszystkie wymienione przed chwilą za K. Migoniem, od filozoficznych i religijnych po pedagogiczne i socjologiczne. Bibliolog więc, jeśli tylko nawiąże do pojęcia „rynek książki”, poczuje się u siebie. Szybko przemierzy zagadnienia przerabiane już na pierwszym roku bibliotekoznawstwa, rzeczywiście podstawowe („Czy książkę można uznać za towar?”). Potem poświęcić się może rozważaniom nad jakże zróżnicowanymi determinantami sukcesów i porażek instytucji, autorów i poszczególnych tytułów, nad zapotrzebowaniem na lektury i wolą dokonywania zakupów książek – z uwzględnieniem czynników właśnie takich, jak np. reputacja i wiarygodność merytoryczna, etyczna, a niekiedy polityczna wydawców i decydentów z instancji nadrzędnych, jak umiejętność przystosowania oferty do potrzeb

<sup>1</sup> Por. uwagi M. Czerwińskiego (1976), zwłaszcza s. 5-12 i B. Bieńkowskiej (1999, s. 41-43).

<sup>2</sup> Cyt. za P. Kotler (1994), s. 1.

<sup>3</sup> Cyt. za P. Kotler (1994), s. 1 i 6.

i możliwości odbiorców, jak efektywność ekonomiczna działań w świecie książki, skonfrontowana z ogólnymi zasadami ustrojowymi i panującą ideologią. Oczywiście wymieniam te kwestie wyłącznie przykładowo.

## DEFINICJA RYNKU KSIĄŻKI

Brak prostej tożsamości między pojęciami ekonomii i rynku dostrzegali Radosław Cybulski, pisząc swą *Książkę współczesną* w tym samym okresie, w którym powstała monografia M. Mlekickiej. Oto sprecyzowana przezeń definicja: „Rynek książki obejmuje wszystkich sprzedających i kupujących dzieła przeznaczone do wydania oraz wydane w postaci książek, pośredniczy w komunikowaniu się autorów dzieł z ich czytelnikami, a przez to wywiera wpływ na kształtowanie świadomości. Społeczne i kulturalne funkcje rynku książki są przedmiotem zainteresowania państwa i różnych instytucji życia społecznego, które wywierają wpływ na programy wydawnicze w zakresie treści, przeznaczenia czytelniczego i wysokości cen rozpowszechnianych książek” (Cybulski, 1986, s. 152).

Definicja ta, zgodnie z pewnym badawczym nawykiem, eksponuje zagadnienia z dziedziny kultury, socjologii i komunikacji społecznej, a także – zapewne m.in. pod wpływem realiów PRL – mocno podkreśla rolę władz państwowych i instytucji społecznych (choć, co charakterystyczne, wcale nie ekonomiczną, mimo że ta była przecież wtedy istotna). Owszem, uwzględnia również aspekt handlowy spraw książki. Przywołując „sprzedających i kupujących dzieła”, na tym wyczerpuje jednak wątek ekonomiczny. Pomija pełnią przez wydawcę rolę producenta i jego zasadniczy motyw działania, jakim z reguły jest zysk. Nie ma w niej takich spraw, jak kwestie kształtujące popyt i podaż, promocja książek i podmiotów gospodarczych (oficyn, księgarń, hurtowni i in.), funkcjonowanie targów książki (których rola wykracza poza dziedzinę sprzedaży bezpośredniej), obrót (krajowy i międzynarodowy) prawami autorskimi, licencjami, tłumaczeniami, opracowaniami graficznymi. O ile powyżej zastrzegłem, że aspekty czysto ekonomiczne nie powinny być uważane za wypełniające w całości pojęcie rynku, to tutaj wypadnie zauważyć, iż definicja R. Cybulskiego jest z kolei „za mało ekonomiczna”.

Nie wytrzymała chyba próby czasu, z czego trudno dziś, niestety nieżyjącemu już od lat autorowi czynić zarzut, wszak zasługi R. Cybulskiego w penetrowaniu współczesnych mu zagadnień rynkowych są z pewnością godne pamięci i cytowania. Piszę o moich wątpliwościach tylko po to, by uzasadnić dalsze poszukiwanie satysfakcjonującego rozumienia pojęcia „rynek książki”, bo bez tego nie sposób rozważyć jego miejsce w domenie bibliologii.

Sięgnijmy więc po bardziej aktualne teksty ekonomistów. Sławomir Sztaba w haśle encyklopedycznym uznał rynek za „ogół transakcji kupna – sprzedaży danego dobra lub czynnika produkcji, zawieranych na pewnym terytorium w określonym czasie” (Sztaba, 2004). Interesujące będzie zwłaszcza kryterium branżowe, bo rynek książki można wyróżnić właśnie na tej podstawie (choćby *per analogiam*, skoro istnieje rynek broni czy ropy naftowej). Teoria ekonomii zaliczy go do rynku konkurencji niedoskonałej i odmiany tegoż – konkurencji monopolistycznej, gdzie firm działających jest wiele a swoboda wejścia względnie łatwa i gdzie występuje duże zróżnicowanie produktów.

Najprościej zapewne ujął pojęcie rynku Wacław Wilczyński, nazywając go „naturalnym obszarem robienia interesów” (Wilczyński, 1995). Jeśli dorzucimy tu trzy słowa: „...w dziedzinie książki”, to znajdziemy się już dość blisko terytorium odruchowo zakreślonego przez praktyków. Łukasz Gołębiowski wraz ze swymi współpracownikami, w corocznie wydawanych pozycjach pt. *Rynek książki w Polsce* omawia sytuację wydawnictw, hurtowni, księgarń, a także zagadnienia sprzedaży bezpośredniej oraz importu i eksportu książek. Zawarte tam omówienie tendencji w dziedzinie wydawnictw uwzględnia kwestie związane z lansowaniem bestsellerów, czynnikami kształtującymi podaż w poszczególnych segmentach, aktywnością legislacyjną czy korporacyjną, dotyczącą spraw książki<sup>4</sup>.

Tak zarysowany „naturalny obszar robienia interesów w dziedzinie książki” uznać wypada za interesujący wobec podjętych dociekań definicyjnych. Może z jeszcze jednym uzupełnieniem: W. Wilczyński powiada też, że rynek to „miejsce, gdzie spotyka się podaż z popytem” (Wilczyński, 1995). Ogólne zainteresowanie społeczne książką wpływa oczywiście na popyt, a ten z kolei ma wielkie znaczenie dla stanu spraw interesującego nas rynku. Próba definicji powinna to uwzględniać.

Czerpiąc z przywołanych ustaleń specjalistów, pozwolę sobie zatem zaproponować następującą definicję rynku książki: jest to ogół działań prowadzonych w ramach funkcjonowania tego fragmentu gospodarki, który obejmuje sprawy dotyczące bezpośrednio wydawania, dystrybucji, sprzedaży hurtowej i detalicznej książek, aktywności firm i innych instytucji (podmiotów) zaangażowanych w tego typu przedsięwzięcia oraz kwestii wpływających wprost na podaż i popyt w tej dziedzinie. I już w formie zastrzeżenia dodam: działania te z reguły mają charakter ekonomiczny, ale nie dzieje się tak zawsze. Motywacje autorów wielu książek są przecież niekomercyjne (np. w dziedzinie literatury pięknej, naukowej, politycznej...), podobnie rzecz ma się czasem z edycją (np. w oficynach akademickich)<sup>5</sup>. Odsetek tytułów wprowadzanych do obiegu z założonym pominięciem wymogu rentowności jest znaczący (co nie oznacza rezygnacji ze starań o zminimalizowanie kosztów). Pozycje te funkcjonują na rynku (m.in. są oferowane w księgarniach) i wpływają na ogólny stan i oblicze oferty. Dlatego – wbrew R. Cybulskiemu – nie ograniczyłem mojej propozycji wyłącznie do „transakcji kupna – sprzedaży” czy „podmiotów sprzedających i kupujących dzieła”. Specyfiką tego fragmentu gospodarki jest wszak i to, że mieści w sobie działania typowe dla firm komercyjnych (niekiedy światowych gigantów) i przedsięwzięcia realizowane w imię „racji wyższych” niż ekonomiczne (Dunin, 1998, s. 70). Choć – uogólniając i upraszczając – stwierdzić należy, że to oczywiście firmy komercyjne nadają ton (i sens gospodarczy) rynkowi książki.

---

<sup>4</sup> Najnowsza edycja tej publikacji: Ł. Gołębiowski, 2007a, b. Pełny wykaz bibliograficzny prac tego autora zatytułowanych *Rynek książki w Polsce*, wraz z nazwiskami współpracowników, zamieszczam w bibliografii załącznikowej.

<sup>5</sup> J. Walewska w swoim *Raporcie o książce akademickiej i naukowej* wyodrębniła wśród analizowanych oficyn wydawnictwa komercyjne, uczelniane oraz „podmioty o charakterze oświatowo-kulturalnym czy światopoglądowym”. Udział w rynku w tym segmencie oficyn uznanych za komercyjne wynosił wówczas tylko 15,8% (Walewska, 2001, s. 17).

## RUCH WYDAWNICZY – OBIEG WYDAWNICZY – RYNEK KSIĄŻKI

Stanisław A. Kondek zauważył, że w początkowym okresie dziejów PRL, pod presją ideologiczną, pojęcie rynku książki znikło z rozważań księgoznawców (Kondek, 1993, s. 16-17). Potem, głównie za sprawą znanego rocznika Biblioteki Narodowej, przyjęło się używać określenia „*ruch wydawniczy*”<sup>6</sup>. Ponad 30 lat po ukazaniu się jego pierwszego numeru M. Mlekicka uznała ów „*ruch wydawniczy*” za „całokształt działalności gospodarczo-kulturalnej, która ma na celu produkcję i dystrybucję książek. W węższym nieco znaczeniu możemy mówić o układzie organizacyjnym przedsiębiorstw wydawniczych, o systemie nadzorczym i koordynującym działalność wydawniczą, o sposobie wydawania książek czy o produkcji wydawniczej” (Mlekicka, 1987, s. 5). Autor *Papierowej rewolucji* woli natomiast posługiwać się terminem „*układ wydawniczy*”, którym obejmuje m.in. sfery „wyboru tekstów do opublikowania”, „organizacji produkcji i rozpowszechniania”, a także „konsumpcji książki”<sup>7</sup>.

Definicja M. Mlekickiej (zwłaszcza w tym pierwszym, szerszym znaczeniu, jakie nadała terminowi) oraz propozycja S. A. Kondka nie wykluczają przyjętej przeze mnie wykładni pojęcia „*rynek książki*”. Cytowani autorzy nieco inaczej niż ja rozkładają akcenty, obszernie uwzględniając domenę kultury i „konsumpcji” książek w skali społecznej. Owe zagadnienia interesują natomiast wydawcę czy księgarza o tyle, o ile – w uproszczeniu – mają wpływ na efektywność działań praktycznych. Z tego punktu widzenia na podejmowanych (i potencjalnych) decyzjach menedżerskich nie będą już ważyć bardziej skomplikowane kwestie (uwzględniane i przez S. A. Kondka, i w nieco mniejszym stopniu przez M. Mlekicką) związane z np. funkcjonowaniem publiczności literackiej czy percepcją tekstów.

Rocznik „*Ruch Wydawniczy w Liczbach*” stara się skrupulatnie odnotowywać dokonania oficyn, zajmują go także gazety i czasopisma. Pomija jednak m.in. działalność księgarń i hurtowni książek. Takie rozumienie terminu „*ruch wydawniczy*” pozostaje już bardziej odległe wobec kręgu spraw zakreślonego w mojej definicji rynku książki (choć też nie jest z nią sprzeczne). Na marginesie tylko wspomnę, że Maria Czarnowska, pisząc w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych o polskiej produkcji wydawniczej (prasowej i książkowej), w pewnym miejscu swego tekstu użyła określenia „*rynek wydawniczy*” w odniesieniu już tylko do oficyn książkowych, biorąc słowo „*rynek*” w cudzysłów („*«rynek» wydawniczy*”) (Czarnowska, 1994, s. 18). Świadczyć to miało zapewne o chęci podkreślenia dystansu autorki wobec zastosowania tego terminu przy omawianiu spraw związanych z tematyką dotyczącą produkcji wydawniczej. Ów dystans wydaje się jednak niezrozumiały, jako że merytoryczne skojarzenie produkcji właśnie z rynkiem uznać wolno za naturalne<sup>8</sup>.

<sup>6</sup> Zdaniem S. A. Kondka termin „*ruch wydawniczy*” był pierwotnie używany na oznaczenie „dziania się w kulturze”, nim nowy sens (wypierający pojęcie rynku) nadali mu m.in. A. Bromberg (1948) i A. Klimowicz (1954). Zob. Kondk, 1993, s. 8 i 18.

<sup>7</sup> Dodam tu jednak, że o „*ruchu wydawniczym*” w sposób bliższy optyce Klimowicza niż koncepcji „dziania się w kulturze” pisała na emigracji – wolna przecież od ograniczeń doktrynalnych i cenzuralnych – M. Danilewiczowa (1952).

<sup>8</sup> Zasadniczy sprzeciw wobec „*rynkowego*” myślenia o książce ma długą tradycję. W omawianym okresie spośród badaczy dał mu wyraz także m.in. M. Czerwiński, nie godząc się na „*skrzywienie ekonomiczne*” w tej materii oraz rzekome ignorowanie „*charakteru semantycznego [książek], faktu, iż książki służą, gdyż coś o czymś mówią*” (Czerwiński, 1976, s. 43-44). Przeciwi takiemu rozumowaniu oponował m.in. Janusz Dunin, powiadając, że „*zarówno dobra, jak i zła literatura jest rynkowa*” oraz podkreślając: „*To, że istnieją utwory, które pozornie nie poddają się prawom rynku, jest tylko złudzeniem*” (Dunin, 1998, s. 70, 150).

Z naciskiem więc podkreślę, iż zakres pojęcia „ruch wydawniczy” w znanym roczniku jest odmienny niż u M. Mlekickiej. Zauważmy i to, że badaczka środowiska warszawskich zawodowych wydawców w dobie zaborów przynajmniej w pewnych aspektach nie miała problemu teoretycznego z kwestiami dotyczącymi księgarstwa, gdyż w interesującej ją epoce profesjonalne oficyny z reguły zajmowały się też handlem książką. Podobnie (mimo że patrząc „z drugiej strony”) rzecz ująć mogła Klaudia Kowalczyk w monografii poświęconej księgarstwu w Warszawie w pewnym fragmencie tego okresu, choć pominęła zupełnie zagadnienia teoretyczne bibliologii (Kowalczyk, 2006). Nina Kraśko natomiast, badając instytucje wydawnicze II Rzeczypospolitej, posłużyła się definicją M. Mlekickiej (Kraśko, 2001, s. 9).

W odniesieniu do okresu PRL i lat późniejszych sformułowanie „ruch wydawniczy” może już brzmieć myląco. Gdy powtórzymy je za M. Mlekicką *à propos* lat 1944-1989, winniśmy pamiętać, że książkowa rzeczywistość – w porównaniu z tą XIX-wieczną, opisaną przez badaczkę – zmieniła się radykalnie. Wśród wielu zmian szczególnie ważne wydaje się z tej perspektywy instytucjonalne rozdzielenie wydawania i dystrybucji książek – po 1950 r. łączenie księgarstwa nakładczego z sortymentowym zostało praktycznie wyeliminowane, a w późniejszych okresach wracać będzie niemal wyłącznie w niewielkim zakresie<sup>9</sup>. Gdy natomiast odwołamy się do rocznika BN, mieć będziemy w polu widzenia nie tylko książki, ale i prasę, a w sprawach książkowych poza zakresem terminu znajdują się m.in. dystrybucja, hurt i handel detaliczny.

Równie ostrożnie traktować pod tym względem należy i inne publikacje, często uważane za podstawowe. M. Danilewiczowa użyje terminu „ruch wydawniczy” na łamach paryskiej „Kultury”, uwzględniając prasę (Danilewiczowa, 1952), co później uczyni też M. Czarnowska i w swym roczniku, i w publikacji książkowej (Czarnowska, 1967). Janusza Kosteckiego gazety i czasopisma zainteresują natomiast marginalnie przy okazji łączenia edytorstwa książkowego i prasowego przez wydawców książek (wzmiankuje też o publikowaniu książek przez wydawców prasy) (Kostecki, 1992, s. 158-159). Inni autorzy, których za chwilę wymienię, pisząc na temat „ruchu wydawniczego”, o czasopismach już nie wspominają. Adam Klimowicz traktuje wyłącznie o produkcji książek i broszur (Klimowicz, 1954), podobnie Leon Marszałek (1970) i Janet Zmroczek (1992). Lucjan Biliński w swym *Zarysie rozwoju ruchu wydawniczego...* zajmie się natomiast nie tylko sprawami przedsiębiorstw edytorskich, lecz również m.in. hurtem i księgarstwem (Biliński, 1977).

Wracając do wypracowanych definicji, nie neguję, oczywiście, zasadności używania pojęć sprecyzowanych przez M. Mlekicką i S. A. Kondka w badaniach nad sytuacją książki w latach 1944-1989 i w czasach nam współczesnych. Ich przydatność, dowiedziona przy kreśleniu portretu zbiorowego XIX-wiecznych wydawców i w studiach nad obiegiem książki w początkach PRL, na pewno wykracza też poza granice okresów penetrowanych przez oboje autorów. Chciałbym tylko zwrócić uwagę, że posługiwanie się terminem „rynek książki” (jasne, że w trochę innym kontekście) pozwala uniknąć wspomnianych – całkiem realnych – nieporozumień. Sądzę również, że wyraźnie odwołuje się do prostych skojarzeń z gospodarką, jej ustrojem, organizacją,

<sup>9</sup> Świadoma tych pułapek Wanda A. Ciszewska, w swych badaniach dotyczących pierwszych lat PRL, używa np. określenia „ruch wydawniczo-księgarski” (Ciszewska, 2005).

pragmatyką i praktyką. Dodatkowym argumentem może być domena współczesnej prasy branżowej. „Biblioteka Analiz” czy „Wiadomości Księgarskie” zajmują się przede wszystkim (choć nie tylko) aspektami ekonomicznymi funkcjonowania książki, a najstarszy w gronie aktualnie wychodzących tego typu pism „Notes Wydawniczy” od nr. 4/1994 do dziś ma podtytuł „Miesięcznik wydawców, księgarzy, bibliotekarzy, hurtowników i wszystkich zainteresowanych rynkiem książki”. Ale też właśnie na łamach „Notesu” (a także „Magazynu Literackiego”, „Wydawcy” i innych) znajdziemy recenzyjne omówienia nowych książek oraz wywiady z ich autorami, co – jak sądzę – przypomina dobitnie, że fachowe zainteresowanie rynkiem nie ogranicza się tylko do spraw ściśle gospodarczych. Sądzę zatem, że warto powrócić do śmielszego używania terminu „rynek” w pracach bibliologicznych poświęconych książce polskiej po 1944 r.<sup>10</sup>

Zagadnienia definicyjne w humanistyce (a mam nadzieję, że bibliologia pozostanie dyscypliną humanistyczną) są trudne i niewdzięczne. Przebrnięcie przez ten etap rozważań (zwłaszcza w sytuacji wyjściowej) uważam jednak za niezbędne, by uniknąć chaosu, braku precyzji. W swoich rozważaniach „o niektórych problemach historia czytelnictwa”, w odniesieniu do nieco odmiennej problematyki, ale z wielką troską o precyzję sformułowań, świadom różnorodności punktów widzenia na interesujące go sprawy, J. Kostecki pisał: „zajmując się niby tym samym, w istocie badamy często co innego” i podkreślał, że „sytuacja koegzystencji odmiennych ujęć nakłada jednak na ich reprezentantów obowiązek starannej eksplikacji stanowisk” (Kostecki, 1994, s. 296). Miał rację.

Oczywiście, przesadny rygoryzm też byłby niewskazany, bo zamiast pomóc w rozważaniach, pchnąłby je ku zbędnym szczegółom. A że kwestia rozumienia terminu „rynek książki” nie jest wcale oczywista, pisałem już kiedyś na tych łamach (Tobera, 2001). Teraz korzystam z okazji, by niektóre sprawy – biorąc pod uwagę m.in. późniejsze niż moja poprzednia wypowiedź tomy opracowań Ł. Gołębiewskiego i „Biblioteki Analiz” – rozwinąć i choć trochę uściślić.

## TERMINOLOGIA – ZMIENNE INTERPRETACJE

Jeśli mam zastanawiać się nad tym, jak w pracach bibliologów traktowany jest polski rynek książki po 1944 r., to do rozstrzygnięcia pozostaje jeszcze jeden problem terminologiczny. Czy dopuszczalne jest używanie tych samych pojęć do opisu ekonomicznej sytuacji książki doby PRL oraz po 1989 r.? Niektórzy historycy gospodarczy twierdzą przecież, że „rynek” czy „przedsiębiorstwa”, pojmowane *stricte* ekonomicznie, w epoce realnego socjalizmu po prostu nie istniały, choć oczywiście terminów tych używano (por. Grala, 2005, s. 17-18; Tymiński, 2001, s. 8). Ekonomista W. Wilczyński powie nawet, że „tylko rynek nabywcy zasługuje naprawdę na miano rynku” (Wilczyński, 1995, s. 819). Sądzę jednak, że skoro w badaniach gospodarki wyodrębnia się też „rynek sprzedawcy (producenta)”, gdzie (w opozycji do „rynku nabywcy”) klient jest stroną z założenia słabszą, podporządkowaną – to także w odniesieniu do spraw książki możemy używać tych słów i kategorii. Zatem: był

<sup>10</sup> Termin „rynek książki” bywa też używany w badaniach poświęconych wcześniejszym epokom, ale – zgodnie z ich realiami – pojęciem tym obejmuje się wówczas nieco inne podmioty; zob. np. E. Gondek, 2001.



w PRL rynek książki – jest również i po 1989 r., tylko pod określeniem tym kryje się inna rzeczywistość (wg przeciwstawienia: „rynek sprzedawcy/producenta” – „rynek odbiorcy”). Takie rozumowanie potwierdzać może m.in. optyka Roberta Escarpita, który swą „rewolucję książki” widział ponadsystemowo (Escarpit, 1969)<sup>11</sup>.

## CZASY PRL – ŹRÓDŁA I OPRACOWANIA

Publikacje poświęcone sprawom książki w PRL to zbiór bardzo zróżnicowany. Badacze mają niekiedy problem, czy poszczególne pozycje zakwalifikować do źródeł drukowanych, czy też do opracowań. Osobna kwestia to prace powstałe przed 1989 r. – pisane były przecież w czasach rozmaitych uwarunkowań cenzuralnych (zmiennych w czasie), ale też w swoistym klimacie intelektualnym i ideowym (również ewoluującym), który zasadniczą dyskusję czynił niemożliwą. Obowiązywał dogmat o jedynie słusznej organizacji rynku przez państwo, podważanie zaś owego aktu wiary w formie legalnej publikacji było niemal do końca PRL niemożliwe. Nie wszyscy autorzy potrafili też zachować niezbędny dystans wobec tez oficjalnej propagandy, czasem niezmiennych, czasem odpowiednio modelowanych za jednym z historycznych zakrętów. Nader często idealizowano dorobek Polski Ludowej w dziedzinie książki, a do rytuału należało wówczas – co najmniej do końca lat siedemdziesiątych – wyrażanie w tym kontekście dezaprobaty dla czasów II Rzeczypospolitej oraz – niekiedy – także dla całkiem współczesnego merkantylnizmu w krajach zachodnich<sup>12</sup>.

O tym, że wiele wypowiedzi publicystycznych, a także oficjalnych wystąpień (referatów, przemówień) osób piastujących ważne funkcje w instytucjach książki, należy uznać za źródła (a więc – dodam – poddać oczywiście stosownym zabiegom krytycznym) pisali w połowie lat siedemdziesiątych Witold Stankiewicz i Stanisław Siekierski (1974). Zwrócili oni także uwagę na niedostatek opracowań naukowych, poświęconych interesującej nas tu problematyce.

Zacznę jednak ten wątek od źródeł, które otrzymaliśmy w formie publikacji. Cennym zbiorem świadectw i przekazów na temat dziejów rynku, zawierającym pisane na bieżąco podsumowania i teksty problemowe decydentów i komentatorów, wspomnienia wydawców i księgarzy, wywiady, a także podającym wiele szczegółowych informacji faktograficznych, jest prasa branżowa

<sup>11</sup> Zaznaczę jednak, że nie wszystkie zawarte tam tezy można przyjąć bez zastrzeżeń. Ustrój polityczny i determinowane nim granice wolności słowa oraz wolności gospodarczej mają przecież zasadniczy wpływ na wiele istotnych okoliczności funkcjonowania książki. Autor, pisząc swą pracę w połowie lat sześćdziesiątych XX w. z myślą o publikacji pod auspicjami UNESCO, zbył te problemy kilkoma ogólnikami. Z drugiej strony „szerzenie marksizmu w ZSRR” uznał za jedną z podwalin „największych triumfów kultury książkowej” (Escarpit, 1969, s. 162, 171-172).

<sup>12</sup> Dość zabawnej manipulacji dokonał L. Marszałek w swoim referacie wygłoszonym na forum Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek i Stowarzyszenia Księgarzy Polskich w ramach uroczystości XXV-lecia PRL. Otóż omawiając złą sytuację w dziedzinie książki przed 1939 r., zacytował fragment publikacji S. Arcta z 1946 r., w której ów prywatny wydawca krytykował m.in. „wady gospodarcze” i „wady kulturalne” przedwojennego świata wydawniczego. Marszałek nie wspominał jednak, że stroną wcześniej S. Arct pisał też o „zaletach systemu”. Wspominał m.in. „łatwość wydawania”, a także „danie każdemu możliwości wypowiedzania się w druku; przy łatwym kredycie na papier i na druk, przy zasadniczej wolności słowa każdy mógł się wypisać i sam lub za pośrednictwem księgarza swoją pracę wydać” (Marszałek, 1970, s. 10-11; por. S. Arct, 1946, s. 8-9. Zob. też Marszałek, 1969, s. 196).

wa z całego okresu PRL. „Przegląd Księgarski” (Poznań, Warszawa 1946-1950), „Biuletyn Księgarstwa Spółdzielczego” (Warszawa 1946-1949, od nr. 3/1948 r. pt. „Praca Księgarska”), „Naprzód. Dodatek do Arkusza Zamówień” (Warszawa 1953-1954, potem od nr. 10/1954 pt. „Głos Księgarza”, od nr. 30/1957 do pt. „Praca Księgarska”, periodyk ukazywał się do 1963 r.), „Przegląd Księgarski i Wydawniczy” (faktycznie, przynajmniej pod pewnymi względami kontynuacja „Pracy Księgarskiej”, choć formalnie odrębne pismo; Warszawa 1963-1989), „Księgarz” (Warszawa 1957-1989) i „Editor” (Warszawa 1988-1989) czy też – o nieco innym charakterze – „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek” (Warszawa 1947-1949/50 i 1959-1989) to dla badacza całe roczniki pasjonującego materiału, często wymagającego jednak bardzo wnikliwej analizy krytycznej.

Interesujące są też niektóre pamiętniki i wspomnienia wydawców, księgarzy oraz kompetentnych w ich sprawach urzędników. Nie można oczywiście uznać ich za rozprawy bibliologiczne, ale – jako że zawierają wiele informacji o funkcjonowaniu rynku – nie chciałbym, aby zostały pominięte w tym krótkim przeglądzie. Zwraca uwagę publikacja Heleny Zatorskiej, identyfikującej się z systemem wieloletniej dyrektor departamentu w Ministerstwie Kultury i Sztuki, odpowiedzialnej m.in. za sprawy wydawnicze (Zatorska, 1985). Chociaż wzmianką potraktować tu należy także wspomnienia wydawcy i urzędnika instytucji książki Józefa Zaremby (1976) czy specyficzną książkę Henryka Grynberga, napisaną na podstawie zapisków i nagrań Adama Bromberga, swego czasu ważnej (i prominentnej) postaci świata wydawniczego (Grynberg, 2000). Godne uwagi są z pewnością wspomnienia księgarzy i o księgarzach: m.in. Stefana Dippla (1976), Jana Jachowskiego (1959), także odnoszące się bezpośrednio do wydawnictwa spółdzielczego Księgarnia Akademicka, Tadeusza Męczyńskiego (1962), oraz rozproszone w czasopiśmie: Stanisława Malawskiego i Mieczysława Szymańskiego (Malawski, 1978, 1979; Szymański, 1981).

Publicystyczne teksty A. Bromberga (zwłaszcza te z lat czterdziestych o charakterze programowym) czy artykuły i okolicznościowe referaty Tadeusza Hussaka, wieloletniego pracownika centrali Domu Książki na stanowiskach kierowniczych oraz przewodniczącego Stowarzyszenia Księgarzy Polskich (o książkach obu autorów – za chwilę), potraktować też należy – zgodnie z przywołaną wcześniej opinią W. Stankiewicza i S. Siekierskiego – jako źródła, wbrew bibliografom do niektórych, często wartościowych prac badawczych.

Podobnie zaklasyfikować wolno (choć już z pewną ambiwalencją), napisany z zupełnie odmiennych pozycji niż teksty A. Bromberga czy T. Hussaka, skromny objętościowo tomik Stanisława Arcta. W swej *Odbudowie książki w Polsce*, powstałej w 1945 r. (a wydanej rok później), którą sam nazwał „myślową analizą fachowca” (Arct, 1946, s. 35), zawarł uwagi i propozycje, poparte obliczeniami dotyczącymi wysokości niezbędnych inwestycji (co charakterystyczne, w 1945 r. obliczeń tych Arct dokonywał w przedwojennych złotych). Prywatny wydawca oczekiwał owych nakładów od nowych władz państwowych, błędnie zakładając przy tym, iż rządzący będą zainteresowani nie tylko wnioskami płynącymi z tekstu, ale też w ogóle udziałem niezależnych podmiotów w odtworzeniu i rozwoju rynku.

Charakter zarazem źródła, ale i opracowania mają w pewnym stopniu również publikacje T. Hussaka. Subiektywna wizja dziejów Domu Książki oraz Stowarzyszenia Księgarzy Polskich, zawarta w dwóch obszernych pra-

cach (Hussak, 1999, 2004), uwzględnia bogatą faktografię i jest cenna dla badacza rynku, niezależnie od rezerwy, z którą powinien przyjąć część zawartych tam tez.

Ta uwaga ma oczywiście charakter bardziej ogólny i nie sposób ograniczyć ją wyłącznie do wymienionych przed chwilą książek. Jako prace na poły wspomnieniowe (nieproporcjonalnie mniej obszerne), ale i noszące cechy opracowań faktograficznych wymienić można też artykuły L. Marszałka – jednego z twórców PWN, przewodniczącego Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek – na temat początków działalności tej oficyny (Marszałek, 1984, 1997).

Jak już wspomniałem, opracowań o charakterze ściśle naukowym odnoszących się do rynku książki w PRL mamy niewiele, przynajmniej gdy weźmiemy pod uwagę ogrom problematyki. Chronologicznie pierwszy – i do dziś bardzo istotny – jako autor takich prac był A. Bromberg. Jego *Książki i wydawcy* – formalnie wydanie pierwsze w 1958 r., a w 1966 r. „wydanie nowe, zmienione i rozszerzone” – to faktycznie dwie odrębne, choć powiązane ze sobą pozycje (Bromberg, 1958, 1966). Różnią się nie tylko zakresem chronologicznym, nie tylko układem i *spectrum*. Jak podaje S. A. Kondek, edycja z 1966 r. została ocenowana (Kondek, 1993, s. 11). Niezależnie od tego, obie prace zostały przygotowane z kompetencją, a w sferze interpretacyjnej pierwszej z nich czuje się jeszcze klimat przemian 1956 r.

Analizę statystyczną produkcji książkowej z lat 1944-1953 jako pierwszy opracował A. Klimowicz (1954)<sup>13</sup>. Nie tylko okresem PRL zajmowali się pod tym względem M. Czarnowska (1967, 1974, 1995) oraz J. Kostecki (1992), któremu zawdzięczamy obszerną interpretację w odniesieniu do niemal stulecia (1877-1986).

Z prac opublikowanych przed 1989 r. koniecznie wymienić należy dokonania Radosława Cybulskiego. Na ogół dotyczą one ważnych aspektów (przede wszystkim społecznych) funkcjonowania rynku książki. Wspomnieć trzeba jego badania i opracowania z lat sześćdziesiątych poświęcone popytowi (Cybulski, 1966) oraz wynikom sprzedaży bestsellerowej encyklopedii (Cybulski, 1962), a z lat siedemdziesiątych monografię kieszonkowych serii wydawniczych (Cybulski, 1972). We fragmentach swych późniejszych rozważań, traktujących o rynku w szerszym niż polski wymiarze, autor ten odniósł się również do spraw książki w PRL (Cybulski, 1986, 1990). Nie można pominąć też wcześniejszej publikacji R. Cybulskiego pt. *Księgarstwo w społeczeństwie współczesnym* (Cybulski, 1978).

O założeniach polityki wydawniczej w pierwszym trzydziestoleciu PRL – na tyle, na ile było to możliwe w tamtych warunkach – pisali wspólnie W. Stankiewicz i S. Siekierski (1974, s. 77-105). Przyczynek tym zagadnieniom w odniesieniu do lat późniejszych poświęcił też W. Adamiec (1987). Periodyzację dziejów ruchu wydawniczego okresie 1944-1969 zaproponował natomiast (nie do końca konsekwentnie) L. Marszałek, operując przy tej okazji pojęciem „wydawnictwa socjalistycznego” i „socjalistycznego systemu wydawniczego” (Marszałek, 1970, s. 4 i n.).

W czasach PRL stosunkowo licznie publikowano teksty poświęcone sprawom wydawniczym i księgarskim w nawiązaniu do problematyki regionalnej. Można tu wymienić artykuły dotyczące sytuacji w Częstochowie (Ślapek,

<sup>13</sup> Warto zauważyć, że praca ta, napisana w czasach ogólnej totalizacji życia społecznego i właściwym dla tego okresu językiem, zaskakiwać może niektórymi wnioskami, np. na temat nadprodukcji literatury społeczno-politycznej i braku zainteresowania nią ze strony czytelników.

1973), Elblągu (Myszkier, 1982), Gdańsku (Zachciał, 1977), Inowrocławiu (Aleksandrowicz, 1982), Krakowie (Faber, 1984), Poznaniu (Michałowska, 1972), na Śląsku (Pajączkowski, 1973, 1976; Sobczak, 1976).

Osobnej wzmianki wymagają artykuły S. Siekierskiego, pisane w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych (dwa z nich powstały we współpracy z Witoldem Adamcem), poświęcone kilku ważnym wówczas oficynom (Siekierski, 1965, 1966, 1969; Siekierski i Adamiec, 1975, 1976/77)<sup>14</sup>. Interesująca jest analiza tłumaczeń z literatury angielskiej wydanych w PRL przed 1970 r., dokonana przez Barbarę Stolarczyk (1978). Wartość dokumentacyjną ma opracowany przez Anielę Morawską zestaw serii wydawniczych, które ukazały się do 1970 r. (Morawska, 1971).

Badacz spraw rynku skorzysta z pożytkiem z dokonania znawców problematyki bibliotecznej (bibliotek publicznych), przede wszystkim Jadwigi Kołodziejkiej. Najważniejsze pod tym względem jej prace to: *Rola biblioteki w kształtowaniu zainteresowań czytelniczych* (Kołodziejka, 1972b); *Biblioteki publiczne. Główne kierunki rozwoju* (Kołodziejka, 1972a), *Społeczna funkcja biblioteki publicznej* (Kołodziejka, 1976); *Biblioteki publiczne po reformie administracyjnej kraju* (Kołodziejka, 1980). Wspomnieć trzeba i artykuł W. Adamca o dostępności książki w latach siedemdziesiątych (Adamiec, 1981/82).

Bardzo ważny pozostaje też plon badań nad czytelnictwem. Elżbieta i Edmund Wnuk-Lipińscy ogłosili pracę o kształtowaniu się potrzeb czytelniczych, opartą na licznej próbie ok. 25 tys. respondentów (Wnuk-Lipińska i Wnuk-Lipiński, 1975). Andrzej R. Zieliński opublikował rezultaty badań społecznego zasięgu książki (Zieliński, 1988). Tomy te, jak okazało się wkrótce po tej drugiej edycji (choć już w innej epoce), stworzyły interesujący układ odniesienia dla cyklu niezwykle wartościowych prac, przygotowywanych od początku lat dziewięćdziesiątych i kontynuowanych do dziś w Instytucie Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej.

## O PRL BEZ CENZURY

Cezura 1989 r. nie przyniosła wyraźnego postępu w badaniach nad sytuacją książki w PRL, choć korzystnie zmieniła ich możliwości i perspektywę. Pojawiło się też kilka opracowań istotnie wpływających na ogólny obraz wyłaniający się z publikacji. Nie zaskakuje, że w sposób otwarty potraktowała tę kwestię redakcja paryskich „Zeszytów Historycznych”, gdzie J. Zmroczek opublikowała wspomniany wcześniej artykuł pt. *Ruch wydawniczy w Polsce po 1945 r.* (Zmroczek, 1992). Autorka mogła sięgnąć już po nieocenzurowane (a legalne) publikacje krajowe – na razie głównie materiały o proweniencji żurnalistycznej (m.in. z „Gazety Wyborczej” i „Polityki”). Na marginesie zauważmy, że to jeden z niewielu tekstów odnoszących się do problematyki wydawniczej, obejmujący chronologicznie całość okresu PRL, w tym sprawy drugiego obiegu. Znacznie wcześniej – też poza presją cenzuralną i ideologiczną, ale bez możliwości korzystania z wielu istotnych materiałów – pisała swój artykuł M. Danilewiczowa (1952).

<sup>14</sup> Odnotujmy i to, że z perspektywy połowy lat osiemdziesiątych R. Cybulski wyraził żal, z pewnością determinowany m. in. wymienionymi tu dokonania obu autorów, iż Instytut Książki i Czytelnictwa BN z czasem zaniechał badań rynku, ograniczając swą specjalizację do spraw czytelnictwa i bibliotek (Cybulski, 1986, s. 35).

Nowe uwarunkowania systemowe (w tym wolność słowa), zmieniły oczywiście sytuację autorów i wydawców. Ważny był także odmieniony klimat życia umysłowego (niekiedy kreujący chaos, ale dopuszczający różne punkty widzenia). Nie mniej istotną kwestią pozostaje dostęp do źródeł. Po dokumenty, dotyczące spraw o znaczeniu fundamentalnym dla „ruchu” czy „układu wydawniczego” w PRL, sięgnęło więc z pożytkiem przynajmniej kilkoro badaczy.

Wreszcie można było nawiązać do zagadnień cenzury, stanowiących tabu dla autorów opracowań sprzed 1989 r. Każda rozprawa poświęcona interesującym nas tu zagadnieniom uwzględni więc (choćby na marginesie czy w tle) przynajmniej niektóre publikacje interpretacyjne i źródłowe, m.in. Darii Nałęcz (*Główny...*, 1994), Aleksandra Pawlickiego (2001), Andrzeja Paczkowskiego (1996) czy Dariusza Jarosza (1996)<sup>15</sup>.

Jeśli na wydane po 1989 r. prace traktujące o sprawach książki w PRL spojrzeć z perspektywy odbiorcy zainteresowanego funkcjonowaniem rynku w tamtych latach, to stwierdzić wypadnie pewną charakterystyczną asymetrię. Stosunkowo najlepiej, jak dotąd, zbadany został okres do 1956 r. S. A. Kondek napisał dwie podstawowe rozprawy dotyczące politycznych uwarunkowań produkcji książek i ich oficjalnego obiegu oraz kilka artykułów na ten temat (Kondek, 1993, 1999, 2006a, 2006b, 2007)<sup>16</sup>. Interesujące są też monografie oficyn i instytucji naukowych, prezentujące działalność Ossolineum i Państwowego Wydawnictwa Naukowego w tym okresie, autorstwa Janusza Albina (1990) i Doroty Degen (2004).

Podjęte badania regionalne, dotyczące m.in. zagadnień rynkowych w okresie 1944-1956, dały rezultaty w postaci prac Wandy A. Ciszewskiej na temat rynku książki w Toruniu (Ciszewska, 2005) oraz tomu poświęconego sytuacji książki na Śląsku pod red. Marii Pawłowiczowej (Pawłowiczowa, red., 1997)<sup>17</sup>.

W znacznie mniejszym stopniu w nowszych opracowaniach spenetrowane zostały problemy rynku książki po 1956 r. Pozostają tu do wymienienia nader nieliczne publikacje. Są wśród nich ujęte w formie artykułu rozważania Oskara Czarnika na temat losów instytucji wydawniczych w dobie przemian z lat 1975-1995 (Czarnik, 1998). Szeroko natomiast nawiązał do interesujących nas tu zagadnień S. Siekierski w swej pracy o książce literackiej i przed, i po 1956 r. (Siekierski, 1992). Ukazał się też następny tom pod redakcją M. Pawłowiczowej poświęcony sprawom Śląska (Pawłowiczowa, red., 1999)<sup>18</sup>. Dodajmy, że w badaniach nad rynkiem pożyteczna będzie monografia Jerzego Maja o bibliotekach publicznych w PRL (Maj, 1996). Zamykając przegląd publikacji przydatnych (często niezbędnych) w badaniach nad okre-

<sup>15</sup> Zob. też publikację źródłową przygotowaną przez tego badacza: *Sprawozdanie Departamentu Publikacji Nieperiodycznych Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk z działalności w 1968 r.* (Jarosz, 2006).

<sup>16</sup> Niektóre tezy zawarte w ostatnim z wymienionych tekstów aż zachęcają do dyskusji, zob. M. Tobera (2008). *Eksperyment bibliologiczny jako eksperyment rynkowy? Uwagi na marginesie artykułu Stanisława A. Kondka. Z badań nad książką i księgozbiorami historycznymi.*

<sup>17</sup> Tam m.in. artykuł I. Nitsche: *Katowickie firmy wydawnicze i ich produkcja typograficzna w latach 1945-1950* (s. 358-371) oraz K. Krasoń „*Dobre Książki dla Młodzieży*” w latach 1946-1950. *Zapomniane wydawnictwo w Mikołowie*” (s. 210-218).

<sup>18</sup> Tam m.in. E. Gonddek: *Wydawnictwo „Śląsk” – historia i dorobek (1954-1991)* (s. 105-117); M. Kalczyńska, *Wydawnictwo Instytutu Śląskiego w Opolu w latach 1957-1987* (s. 127-136); J. Kopiec: *Książka w Diecezji Opolskiej 1956-1989. O Wydawnictwie Świętego Krzyża i Bibliotece Diecezjalnego Instytutu Teologiczno-Pastoralnego* (s. 137-143).

sem 1944-1989, nie można nie wspomnieć kilku prac o charakterze popularyzatorskim. Przed 1989 r. ogłosili je L. Biliński (1974, 1975, 1977, 1981) i L. Marszałek (1988). Wydany w 2005 r. tom Piotra Kitrasiewicza i Łukasza Gołębiewskiego z rzadkim dla studiów nad PRL określeniem „rynek książki” w tytule, swą formułą natomiast bliski jest przeglądowi publikacji najważniejszych oficyn z tamtych czasów. Charakterystyki wyodrębnionych okresów, znaczonej z reguły cezurami politycznymi (słusznie!), są niejako z założenia pobieżne, uproszczone. W niewielkim stopniu uwzględniona została też tematyka hurtu i handlu detalicznego. Wspomniana pozycja Biblioteki Analiz, przy wszystkich zastrzeżeniach, jest jednak jedynym całościowym opracowaniem książkowym poświęconym rynkowi wydawniczemu w tamtym okresie (Kitrasiewicz i Gołębiewski, 2005; zob. też Kitrasiewicz, 2007).

## O CZASACH WOLNEGO RYNKU

Przechodząc do spraw dotyczących problemów rynku książki po 1989 r., zauważmy, że pewien standard wyznaczyły tu dwa ośrodki i troje autorów (wraz ze współpracownikami). Mowa o Instytucie Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej oraz Bibliotece Analiz – o Grażynie Straus i Katarzynie Wolff oraz o Łukaszu Gołębiewskim.

Z prac G. Straus i K. Wolff (Strauss i Wolff, 1996a, 1996b, 1998, 2000, 2002, 2004, 2006), zaczerpnąć można nie tylko dane statystyczne. Zawierają one również ważny materiał do rozważań nad kształtowaniem się popytu i szansami sprzedaży, przygotowany w sposób umożliwiający dokonywanie porównań realiów na przestrzeni kilkunastu lat<sup>19</sup>. Na marginesie warto może przestrzec przed przeoczeniem popełnianym niekiedy przez spieszących się dziennikarzy – we fragmentach poświęconych zakupom (opracowanych przez K. Wolff) prace te odnoszą się do sytuacji nabywców indywidualnych. Pomijają aktywność w tym zakresie firm i innych instytucji, również wpływającą istotnie na sytuację rynkową<sup>20</sup>. A skoro mowa o dziełach obu autorek, to warto też wymienić ich odrębnie przygotowane publikacje: G. Straus o lekturach warszawskiej młodzieży licealnej (Strauss, 2002) oraz K. Wolff o czytelnikach książek mieszkających na wsi (Wolff, 1993)<sup>21</sup>.

Czytelnictwo i zakupy dokonywane przez odbiorców indywidualnych zostały więc zbadane (i wciąż są badane) dość obszernie. Aspektem kulturowym funkcjonowania książki po 1989 r. ważne studium poświęcił natomiast S. Siekierski (2006). Znajdziemy tam obszerny rozdział pt. *Rynek książki*, zawierający uwagi na temat rozpadu struktur rodem z PRL oraz narodzin i ewolucji tych nowych. Praca oparta została m.in. na badaniach ankietowych przeprowadzonych wyłącznie ze względu na tę publikację, co stanowi jej poważny atut. Mankamentem, jednym z niewielu, ale dość istotnym, pozostanie natomiast odwoływanie się do oficjalnych statystyk na temat produkcji wydawniczej, niewiarygodnych przez znaczną część lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku<sup>22</sup>.

<sup>19</sup> Odnotować należy, że zastrzeżenia do metodologii tych badań wyraził J. Wojciechowski, podkreślając jednak zarazem, że „pozwalają [one] określić dynamikę kształtowania się czytelnictwa w Polsce i to jest osiągnięcie bezsporne” (Wojciechowski, 2003, s. 2 i 6).

<sup>20</sup> Krytycznego przeglądu literatury naukowej, poświęconej badaniom czytelnictwa w Polsce, opatrzonego licznymi uwagami i postulatami, dokonał J. Wojciechowski (2003, s. 1-12).

<sup>21</sup> O czytelnictwie romansów przez współczesne Polki – szeroko korzystając m.in. z prac G. Straus i K. Wolff – pisała A. Martuszevska (2003).

<sup>22</sup> Zob. G. Boguta (1996) – autor, współzałożyciel i ówczesny prezes Polskiej Izby Książki oraz szef PWN, wyraził tam wtedy opinię, że charakterystyka statystyczna polskiego rynku książki, wobec niekompletności danych, jest niemożliwa. Zob. też Ł. Gołębiewski (1998, s. 12 i 65) i W. Adamiec (1998, s. 45).

Z niebezpieczeństw związanych z niedostatkami tychże materiałów zdawał sobie sprawę O. Czarnik, gdy pisał swój – cytowany już powyżej – artykuł o instytucjach wydawniczych w okresie przemian. Nawiązując do problemów z pierwszych lat po upadku PRL, autor ten wyraził jednak przypuszczenie, że nawet przyjęcie marginesu błędu wielkości „np. 25%” [! MT] nie podważy zaprezentowanych w jego tekście ogólnych tendencji (Czarnik, 1998, s. 111-115). Zaniecham tutaj uwag szczegółowych, a także podkreślę, że w niektórych kwestiach O. Czarnik ma rację (np. stwierdzając urealnienie nakładów książek po 1989 r. – choć dodam, że urealniono je nie tylko in minus, o czym autor pisze, lecz także in plus, o czym już nie wspomina). Rzecz jednak w tym, iż przyszły badacz narodzin nowego rynku będzie skazany na brak podstawowych danych statystycznych, bo trudno za takie uznać liczby oddające sytuację z dokładnością „np. 25%”.

Za opracowania podstawowe na temat problemów współczesnego rynku książki słusznie uchodzi dziesięć (do 2007 r.) w większości kilkutomowych opracowań Ł. Gołębiewskiego i jego współpracowników z Biblioteki Analiz. Publikacja, której inauguracja w 1998 r. wywołała kontrowersje<sup>23</sup>, z czasem nabrała rozmachu, rosła w siłę (i objętość) – stając się, już właściwie jako nieformalny rocznik<sup>24</sup>, trwałym elementem krajobrazu wydawniczego, darzonym zasłużoną renomą<sup>25</sup>. Prezentuje ona dokonania wydawnictw, hurtowni, księgarń i innych podmiotów znaczących w branży, bilansuje rozmaite segmenty rynku, formułuje diagnozy i prognozy. Nie ma charakteru naukowego. Gdyby próbować klasyfikacji formalnej, to publikację tę wypadałoby określić zapewne jako komercyjne wydawnictwo fachowe.

Działalność edytorska firmy Ł. Gołębiewskiego nie ogranicza się do kolejnych odsłon *Rynku książki w Polsce*. W formie druków zwartych ukazują się pozycje w trzech seriach. W „Raportach” wyszły m.in. opracowania poświęcone księgarstwu (Walewska, 2000), multimediom (Frołow, 2001), książce w Internecie (Witkowski, 2000), a także szkolnej (*Raport...*, 2001), akademickiej i naukowej (Walewska, 2001), katolickiej w cyklu corocznych publikacji J. Frołowa, zainaugurowanym w 2001 r. (Frołow, 2001-), dla dzieci i młodzieży (Zajac, 2002). „Rozmowy o rynku książki” to cykl wywiadów z reguły zamieszczonych wcześniej w czasopismach „Biblioteka Analiz” i „Książki. Magazyn Literacki”. „Biblioteka z Paragrafem” (chyba już zamknięta) zawarła w sobie m.in. teksty ustaw o prawie autorskim i VAT. Poza seriami firma wydała m.in. opracowanie Krzysztofa Kalety o dniu wczorajszym i dzisiejszym Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie (Kaleta, 2005) i Marcina Światały o zachowaniach konsumentów wobec oferty książkowej (Światała, 2003).

<sup>23</sup> Zob. polemikę na łamach periodyku branżowego „Notes Wydawniczy”: Adamiec i Kołodziejczyk, 1998; Nowakowski, 1998; Walewska, 1998; Adamiec i Kołodziejczyk, 1999; Nowakowski, 1999; Gołębiewski, 1999. Należy podkreślić, że Ł. Gołębiewski publikację swych rocznych podsumowań na łamach prasy rozpoczął wcześniej, bo już w 1995 r. w „Rzeczpospolitej” (także były dyskutowane m.in. w „Notesie Wydawniczym”) – i tam, w formie wstępnego opracowania, kontynuuje ją do dziś.

<sup>24</sup> Zapis bibliograficzny „Rynku książki w Polsce” z czasem komplikuje się coraz bardziej. Podaję zatem wszystkie kolejne publikacje znanego autora ogłoszone pod tym tytułem: Gołębiewski, 1998; 1999; 2000; 2001; Gołębiewski i in. 2002a, b; 2003; 2004; 2005a, b; 2006, a, b; 2007a, b. Zob. też Nowak, 2007; Dobrołęcki i Waszczyk, 2007.

<sup>25</sup> Zob. np. recenzję W. Janaszkiwicza, prezesa Stowarzyszenia Księgarzy Polskich i redaktora naczelnego „Wiadomości Księgarskich”, zamieszczoną w jego periodyku (Janaszkiwicz, 2007).

Dorobek autorski i wydawniczy Biblioteki Analiz budzi uznanie, choć składają się na niego publikacje o różnym charakterze – a i poziom bywa zróżnicowany. Niezależnie od wszelkich zastrzeżeń i pojawiającej się czasem również w druku (choć częściej w kularach) krytyki stwierdzić należy, że dla badacza zajmującego się problematyką rynkową są to teksty podstawowe i praktycznie niemal bez alternatywy.

W ofercie Biblioteki Analiz znajdują się i publikacje elektroniczne – niektóre z nich mogą być użyteczne również dla bibliologa. Firma prowadzi częściowo płatny portal internetowy ([www.rynek-ksiazki.pl](http://www.rynek-ksiazki.pl)). Wydaje trzy pisma branżowe. Dwa z nich przejęła po pewnym okresie ich obecności na rynku. Są to: „Magazyn Literacki” (ukazuje się od 1992 r., początkowo jako zin, potem literacki nieregularnik, pismo o charakterze branżowym i współwłasność Ł. Gołębińskiego od 1998 r., pod firmą Biblioteki Analiz od 2001 r., obecnie pod tytułem „Książki. Magazyn Literacki”) (zob. Tobera, 2002, s. 177-182) i „Wiadomości Księgarskie” (wychodzą od 1994 r., początkowo jako biuletyn SKP, obecnie „Pismo organizacji księgarskich” i własność Biblioteki Analiz). Najważniejszym – przynajmniej pod względem informacyjnym i promocyjnym – produktem prasowym firmy pozostaje dwutygodnik pt. „Biblioteka Analiz” (wychodzi od 2000 r.), wciąż (mimo pewnych zmian na lepsze) dość skromny edytorsko, adresowany do elitarnej grupy docelowej – słusznie jest ceniony za swą fachowość i sprawność warsztatową.

Dość atrakcyjne z bibliologicznego punktu widzenia są także dwa pozostałe pisma branżowe: „Notes Wydawniczy” (ukazuje się od 1992 r.) i „Wydawca” (od 1994 r.). Pierwszy z nich to najstarszy z aktualnie ukazujących się periodyków o rynku książki – w latach dziewięćdziesiątych blisko związany (ale formalnie i faktycznie niezależny) z organem samorządu gospodarczego (Polską Izbą Książki). Dziś, w znacznie bardziej efektownej szacie graficznej, choć chyba uboższy treściowo (nie wspomaga go już dotacjami Ministerstwo Kultury), adresowany jest przede wszystkim do bibliotek. „Wydawca” natomiast – od lat łączący zainteresowania rynkiem książki, jej estetyką oraz poligrafią i papiernictwem, a niekiedy zamieszczający też teksty poświęcone historii książki – obecnie blisko współpracuje z Polskim Towarzystwem Wydawców Książek. Prowadzi też portal branżowy ([www.wydawca.com.pl](http://www.wydawca.com.pl)). W serii „Biblioteka Wydawcy” ukazało się jak dotąd kilka ważnych pozycji (m.in. pośmiertne wydanie 1. tomu opracowania o edytorach i drukarzach z dawnych epok pióra Jana Okopienia oraz poradniki prawne Wojciecha Orzewskiego) (Okopień i Czarkowska, współpr., 2002; Orzewski, 1998, 2000). Poza serią, ale również nakładem oficyny Inicjał, będącej własnością A. Palacza, właściciela i redaktora naczelnego „Wydawcy”, ukazały się m.in.: W. Orzewskiego *Prawo w mediach. Prawne aspekty działalności wydawniczej, reklamowej i poligraficznej. Wiadomości podręczne* (2004) i B. Osuchowskiej *Poradnik autora, tłumacza i redaktora* (2005).

W 2001 r. upadł poznański „Megaron” – jedyne w tym gronie pismo wychodzące poza stolicą. Ów „Biuletyn nowości wydawniczych” ukazywał się od 1992 r. i w latach dziewięćdziesiątych był liczącym się w branży periodykiem (Tobera, 2002, s. 159-165). Nieprzerwanie, aż od 1949 r. wychodzą natomiast „Nowe Książki”, które, choć uwzględniają problematykę rynkową w formie wyodrębnionego działu, moim zdaniem nie mają jednak charakteru pisma branżowego (Tobera, 2002, s. 155-156).

Po przełomie ustrojowym prasa branżowa pozostała cennym źródłem do badań bibliologicznych, właściwie niezastąpionym – zwłaszcza w odniesieniu



do lat dziewięćdziesiątych. I podobnie jak ta z okresu PRL (choć rzadziej od niej) drukuje ona czasem również opracowania – z reguły popularyzatorskie i publicystyczne. Rozważając jej funkcje rynkowe, warto jednak pamiętać, że w kwestii szybkości informacji dziś już wyprzedzają ją portale – prócz tych wymienionych, niestety dotąd przeze mnie przemilczany, bo przecież pierwszy chronologicznie Wirtualny Wydawca ([www.wirtualnywydawca.pl](http://www.wirtualnywydawca.pl)). Jako źródła dostępne w sieci, godne wykorzystania także w pracy naukowej, mogą być wymienione również strony internetowe Polskiej Izby Książki ([www.pik.org.pl](http://www.pik.org.pl)), Instytutu Książki ([instytutksiazki.pl](http://instytutksiazki.pl)) oraz Portal Księgarski ([www.ksiazka.net.pl](http://www.ksiazka.net.pl)). Z prasą branżową (podkreślę: między innymi z nią!) od wielu lat kojarzy się postać Bogdana Klukowskiego, autora wielu zamieszczonych tam erudycyjnych tekstów poświęconych sytuacji książki w globalnej wiosce oraz rynkom poszczególnych krajów. Jest on również autorem *Książki w świecie współczesnym*, pozycji z założenia niezbyt obszernej i utrzymanej w konwencji popularnej, pozwalającej jednak wypełnić niejedną lukę w piśmiennictwie (Klukowski, 2003).

Z niewymienionych dotąd opracowań naukowych na temat rynku książki po 1989 r. wspomnieć trzeba jeszcze przynajmniej o kilku publikacjach. Trzy spośród nich traktują o istotnych segmentach. Michał Zając w swej *Promocji książki dziecięcej* nie ograniczył się do spraw polskich, analizując m.in. kontekst kultury masowej i produktu totalnego w dobie globalizacji, z odwołaniami do tekstów zamieszczonych w „Publishers Weekly” czy „Livres Hebdo”, ale też w „Notesie Wydawniczym” czy „Nowych Książkach” (Zając, 2000). Zdając sobie sprawę z międzynarodowych uwarunkowań, Ewelina Szyszkowska poświęciła analizę popularnego romansu kieszonkowego oficyn Arlekin i Pol-Nordica już realiom polskim (Szyszkowska, 2003). Kolejna publikacja to zbiór referatów z katowickiej konferencji „Problemy wydawnicze i marketing współczesnej książki naukowej” (1998), a wśród nich m.in. uwagi na tematy czasem tylko pozornie od siebie odległe: koncepcje sprzedaży (autor – Zdzisław Gębołyś), uwarunkowania ideologiczno-polityczne (i chyba koteryjne) wpływające na produkcję i podaż (Zbigniew Zmigrodzki), formy edytorskie i postać elektroniczna publikacji naukowych (Janusz Sowiński oraz Renata Frączek, Jolanta Gwoździk, Marek Nahotko), a także porównanie ogólnej sytuacji w tej dziedzinie w połowie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku (W. Adamiec).

Studium poświęcone promocji książki na łamach dodatków do „Gazety Wyborczej” („Gazeta o Książkach”), „Rzeczpospolitej” („Rzecz o Książkach”) i „Zycia” („Zycie z Książkami”) w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia poprowadziła Magdalena Przybysz-Stawska. W jednej z konkluzji autorka stwierdziła, że współczesne formy reklamy w porównaniu z praktyką prasową z XVIII-XIX w. nie różnią się znacząco (Przybysz-Stawska, 2006, s. 234).

Zapewne nie bez zastrzeżeń odnieśliby się do tego poglądu socjologowie Bogusław Sułkowski i Andrzej Rostocki, podkreślający w swym artykule poświęconym bestsellerom (2003) coraz mocniejsze związki uniwersalnych reguł kultury masowej i mechanizmów rządzących karierami rynkowymi książek (Rostocki 2002, s. 53-54). Warto tu przypomnieć, że drugi z badaczy jest także autorem renomowanych list najlepiej sprzedających się książek (i komentarzy do tych zestawów), zamieszczanych od początku lat dziewięćdziesiątych: najpierw w łódzkim „Bestsellerze”, literackim tygodniku „Ex libris”, a potem (i do dziś) w „Notesie Wydawniczym” oraz w dodatku książkowym dziennika „Rzeczpospolita”.

Czasy przełomu na rynku książki próbowali niemal na gorąco ogarnąć Witold Adamiec (1991/92), Barbara Kołodziejczyk (1995) i Danuta Szczepańska (1995). W swych tekstach zdołali oni ledwie dotknąć najważniejsze problemy. Jednak zwłaszcza artykuł D. Szczepańskiej – chłodny interpretacyjnie, wolny od jednostronnego krytycyzmu, któremu uległ np. W. Adamiec – zasługuje na uwagę m.in. ze względu na odniesienia zarazem do spraw wydawniczych, jak i dystrybucyjnych oraz kolportażowych. Autorka napisała go z kompetencją opartą nie tylko na lekturach, lecz także bezpośredniej obserwacji rynku – przez wiele lat związana była z redakcją „Notesu Wydawniczego”, m.in. jako redaktor naczelna<sup>26</sup>. Dodać należy, że problematyce pierwszych lat po przełomie 1989 r. nieco uwagi poświęcił Ł. Gołębiowski<sup>27</sup>. Warto też pamiętać o spostrzeżeniach znanego warszawskiego księgarza i agenta literackiego Cz. Apiecionka, zamieszczonych w okolicznościowym wydawnictwie.

Podobnie jak w stosunku do okresu PRL, tak też i obecnie wiele spraw bibliotek w sposób naturalny zajmuje uczestnika, obserwatora i badacza rynku – zaświadcza to także stały dział „Biblioteki” wyodrębniony już w pierwszych latach „Notesu Wydawniczego”. Z kompetencją (choć czasem w lżejszej formie eseistycznej) o sytuacji książnic pisze nadal swe prace J. Kołodziejska<sup>28</sup>. Wspomnieć również warto m.in. opracowania książkowe L. Bilińskiego o bibliotekach publicznych (2001) i Grażyny Lewandowicz o bibliotekach dla dzieci (2003) oraz artykuły J. Maja (2003) i W. Adamca (1995).

Na zakończenie tego fragmentu wspomnę cztery własne teksty. W pierwszych z nich skrótowo zasygnalizowałem podstawowe problemy rynku w dekadzie po przełomie 1989 r. (Tobera, 2001, s. 237-241). W pozostałych zająłem się polską prasą branżową (Tobera, 2002, s. 155-188), marketingiem (Tobera, 2004a) oraz podzieliłem się uwagami na temat publikowanych wyników i komentarzy badań koniunktury, czytelnictwa i zakupów książek (Tobera, 2004b, s. 161-184).

## KILKA UWAG O STANIE BADAŃ

Próbując porządkować, z pamięcią o domenie i charakterze bibliologii, opracowania poświęcone problemom rynku książki po 1944 r., nie sposób uznać zakres spenetrowanych zagadnień za satysfakcjonujący. Owszem, powstało co najmniej kilka wartościowych syntez wydanych w postaci książkowej i znacznie więcej pożytecznych artykułów. Nadal jednak całe obszary czekają na swych badaczy.

W odniesieniu do czasów PRL dobrze zbadano już determinanty ideologiczne i polityczne obiegu książek i organizacji rynku w okresie do 1956 r. Z uznaniem przyjąć można analizę polityki wydawniczej (i jej konsekwencji społecznych) w odniesieniu do książki literackiej także w latach późniejszych,

<sup>26</sup> Bardzo ważnym źródłem do badań nad rynkiem książki jest „Kronika” w „Notesie Wydawniczym” z lat 1995-2000, czyli z okresu, w którym dział ten był prowadzony bezpośrednio przez D. Szczepańską.

<sup>27</sup> Zob. zwłaszcza Ł. Gołębiowski, 1999, s. 15-16 i 27-28.

<sup>28</sup> Z nowszych prac J. Kołodziejskiej wymienię: *Za drzwiami bibliotek* (1996) oraz *Lokalność i uniwersalność bibliotek*, (2000). Istotne są też referaty tej autorki publikowane w tomach zawierających materiały kolejnych edycji Forum Czytelniczego w Cedzynie z lat 1995-2003.

niemal po kres *ancien regime'u*. Interesujące precedensy w formie obszerniejszych ujęć pojawiły się w dziedzinie monografii rynku regionalnego czy dziejów ważnego wydawnictwa – choć, w obu wypadkach, jak dotąd, obejmujące tylko przestrzeń kilku lat. Nadal jednak niemal wyłącznie z publicystyki i innych materiałów dziennikarskich, a fragmentarycznie też z ujęć popularnych, dowiedzieć się można czegośkolwiek o „funkcjonowaniu tego fragmentu gospodarki, który obejmuje sprawy dotyczące wydawania, dystrybucji, sprzedaży hurtowej i detalicznej książek”, zwłaszcza w okresie po 1964 r. (to cezura drugiej z przywołanych powyżej prac A. Bromberga). Mechanizmy funkcjonowania rynku i jego wydolność ekonomiczna w szerszym wymiarze nie zostały jeszcze zbadane ani opisane. Prawie nie ma monografii instytucji książki całościowo obejmujących ich losy, z uwzględnieniem nie tylko pełnego zakresu chronologicznego i np. oferty tytułowej oficyn, ale także czynników rentowności, racjonalności zarządzania, stałości i profesjonalizmu kadr.

Inaczej wypada scharakteryzować zawarty w publikacjach stan wiedzy o rynku po 1989 r. Systematycznie przeprowadzane i opracowywane są bezcenne badania czytelnictwa i zakupów klientów indywidualnych. Co roku ukazuje się obszerne opracowanie obejmujące najważniejsze problemy „przemysłu książkowego”. Ale czytelnictwo i zakupy to tylko część spraw do zbadania. „Roczniki” Ł. Gołębiewskiego (i inne „Raporty” jego Biblioteki Analiz) z założenia nawiązują świetnie do konwencji ekspertyzy, nie zaś rozprawy bibliologicznej. Naukowiec ma inną perspektywę; on nie będzie spieszył się aż tak, by na bieżąco bilansować rok po roku. Może spojrzeć na aktualną sytuację snując analogie, szukając zjawisk długiego trwania, zastanawiając się nad całymi procesami, godnymi nazwania i opisu. Na pewno warto tak potraktować np. przekształcenia własnościowe wydawnictw i księgarń po 1989 r., sytuację dawnych i nowych przedsiębiorstw, inwestycje obcego kapitału, strategie działania gigantów i maluchów, mechanizmy walki konkurencyjnej, wpływ przemian politycznych i cywilizacyjnych na „naturalny obszar robienia interesów w dziedzinie książki”. Tematy można mnożyć, bo nadal zniwo jest wielkie.

A zagadnień do opracowania przybywa. Nie od dziś przeżywamy przecież kolejną rewolucję książki – postać papierowa straciła już dawno monopol na spełnienie warunków jej definicji<sup>29</sup>. Widać to także z perspektywy rynkowej. Wydawnictwa prawnicze i fachowe znaczną część swej produkcji realizują w formach elektronicznych. Klasyfikowana przez Ł. Gołębiewskiego w czołówce polskich oficyn Young Digital Planet nigdy nie wydała żadnej pozycji drukowanej, ale multimedialne programy do nauki języków przyniosły jej komercyjne sukcesy międzynarodowe (Gołębiewski i in., 2006b, s. 207-211). Uczestnicząca regularnie w krakowskich targach książki firma Gorycki&Szynterman zamieściła natomiast taki oto wpis w katalogu tej imprezy:

„Czas poświęcony czytaniu książek zmniejsza się systematycznie od dwóch dekad. Jest to widoczne szczególnie wśród młodzieży pomiędzy 18 a 24 rokiem życia, gdzie odnotowano 60% spadek czytelnictwa na przestrzeni od 1982 do 2002. Słuchacz książek audio to osoba w wieku 30 lat wzwyż, wykształcona i z reguły z dobrymi zarobkami. Około połowa słuchaczy to kobiety, a zdecydowana większość książek audio słuchana jest w samochodzie. Warto zapoznać się z nowymi tytułami, znakomitymi aranżacjami muzycznymi i świetną oprawą aktorską w najlepszym wydaniu. Zapraszamy – [www.ksiazki-audio.pl](http://www.ksiazki-audio.pl)” (10. Targi..., 2006).

<sup>29</sup> Zob. Z. Dobrowolski, 2001; R. Malesa, 2002; M. Góralska, 2003.

Głośno też o e-books, o elektronicznych urządzeniach do czytania, które (to charakterystyczny wymóg) mają fizycznie choć trochę przypominać kodeks. Redakcja „Notesu Wydawniczego” na 18. Krajowych Targach Książki w Warszawie (6-9 grudnia 2007 r.) prezentowała kolejny numer swego miesięcznika na czytniku iLiad, promując go także w formie ulotki. Oto jej fragment:

„Chcesz na wakacjach przeczytać kilka książek? – nie musisz już płacić za nadbagaż! (...) jedziesz na drugi koniec świata? Samolotem, pociągiem, na wielbłądzie? – Twoja biblioteka pojedzie z Tobą! Planujesz ekstremalną wyprawę górską, zdobywasz mapy i przewodniki? – już nie ograniczy Cię ilość miejsca w plecaku!” (*Razem...*, 2007).

Zmienia się więc (a raczej urozmaica) charakter produktu, charakter oferty, nie mówiąc już o sposobach dystrybucji, by tylko wspomnieć karierę księgarń (?) internetowych: Amazonu, a u nas Merlina czy Empiku.pl<sup>30</sup>. Ewoluuje cały rynek książki, czego bibliologia nie może nie zauważyć, choć w tym przeglądzie problematykę nowych mediów świadomie zmarginalizowałem. Po prostu emocjonalnie i merytorycznie bliższa mi jest publikacja w kształcie tradycyjnym. A nowe formy – choć, przynajmniej w sferze idei (a coraz bardziej też i praktyki, owocującej permanentnie doskonalonymi urządzeniami) już nie takie z nich „nowinki” – mimo wszystko funkcjonują zbyt krótko, by nagromadziły się w tej sferze równie wielkie zaległości badawcze, jak w dziedzinie rynku książki „papierowej”, pozostającej zasadniczym tematem tego tekstu.

## PONAD OSTRYMI CEZURAMI

Zmierzając ku zakończeniu, zapytać można, dlaczego właściwie łączyć w całość tak odmienne kwestie, jak rynek książki w PRL i w Polsce po 1989 r. Przecież różnią się zasadniczo m.in. dominującą formą własności, konkurencyjnością, uwarunkowaniami ustrojowymi, prawnymi, politycznymi. Z drugiej strony jednak np. S. Siekierski przestrzega przed łatwą akceptacją tezy o wyjątkowości sytuacji książki współczesnej (Siekierski, 2006, s. 15). A ową przestrożę zdają się uzasadniać przywołane przez autora spostrzeżenia dotyczące także zjawisk z innych epok. Nie lekceważąc zatem ogromu zmian, jakie zaszły na rynku już po upadku PRL (nie lekceważy ich przecież S. Siekierski), zauważę, że możliwości rozstrzygnięcia dylematów choćby tego rodzaju, jak powyższy (wyjątkowość czy typowość?), dają spojrzenie ponad ostrymi cezurami dotyczącymi polityki, gospodarki czy kultury. Poszukiwanie ciągłości – mijającej te słupy milowe historii – przynosi w badaniach nad książką niekiedy bardzo ciekawe rezultaty, by tylko wspomnieć prace Janusza Dunina (1982, 1998) i ponownie S. Siekierskiego (2000), J. Kosteckiego (1992), a także, tym razem ze względu na błyskotliwe nawiązania do problematyki pozornie odległej od spraw bibliotek (a nieraz i książki w ogóle), teksty J. Kłodziejskiej (1996).

Nie kwestionuję, rzecz jasna, wartości prac ograniczonych do jednej z epok, a nawet tylko do pewnego jej fragmentu, bo takie rozumowanie mogłoby prowadzić do absurdu. Chciałbym tylko zwrócić uwagę, że połączenie w jeden ciąg studiów nad rynkiem książki, uwzględniających i PRL i czas

<sup>30</sup> Zob. A. Has-Tokarz, 2006.

późniejszy (ten przeszły i ten teraźniejszy), prócz uroku natury ogólnej (którego odczucie zawsze jest subiektywne), ma również swoje uzasadnienia szczegółowe. Organizacja polskiego rynku np., polegająca na wyraźnym oddzieleniu działalności wydawniczej od księgarskiej (w makroskali, bo oczywiście już w XIX w., a zwłaszcza w dwudziestoleciu międzywojennym, wskazać można wiele firm uprawiających tylko jeden z owych typów aktywności) dokonała się (a raczej: dokonana została) w PRL. Utrzymała się ona – znowu z zastrzeżeniami i wieloma możliwymi do przywołania wyjątkami potwierdzającymi regułę – nie tylko po kres państwa realnego socjalizmu, ale i potem. Nowe podmioty po 1989 r. przejmą ją spontanicznie jako naturalną i uniwersalną – jednak i z pamięcią, że to akurat nie relik, lecz rozwiązanie charakterystyczne także dla wielu krajów demokratycznych i dla współczesnych tendencji globalnych. Mimo wszelkich przemian i zmian, m.in. własnościowych, pod tym akurat względem kształt rynku pozostał ten sam, jak po 1950 r., a mówiąc dokładniej: jak po 1958 r., czyli po utworzeniu Składnicy Księgarskiej (gdy z przedsiębiorstwa będącego „czapką” nad handlem detalicznym i hurtowym wyodrębniono hurt).

Śpięcie wspólną klamrą chronologiczną zakresu badań pozwoli też pokazać w całości losy wielu firm ongiś państwowych, później prywatnych, w tym jednej z największych polskich oficyn – Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych, ale też i nadal pozostających w gestii administracji, jak Państwowy Instytut Wydawniczy. Rozważanie genezy i śledzenie przebiegu zmian oblicza rynku, ze względu na pojawienie się i ekspansję podmiotów prywatnych, także wymaga urozmaicenia perspektywy, bo proces ten zaczął się przed czerwcem 1989 r.

Bez spojrzenia ponad tą cezurą nie sposób również oddać fenomen przełomu, jaki dokonał się na rynku książki między PRL a nową Polską – trudno też nawet rozstrzygnąć, czy to rzeczywiście był fenomen<sup>31</sup>. I jakże pojąć jego konsekwencje nie tylko dla losów przedsiębiorstw czy dla społeczeństwa w ogóle, lecz – przechodząc do zagadnień szczegółowych, ale bardzo istotnych – np. dla kadry różnych szczebli z dawnych i nowych oficyn czy księgarń. Jak dociekać prawideł rządzących karierami, przejawów ewolucji wymagań edukacyjnych i osobowościowych wobec menedżerów i szeregowych pracowników bez możliwości porównania obu epok? Przecież często były to (i są) te same osoby...

## MIĘDZY DEFICYTEM A BEŁKOTEM

Badania tych zagadnień pozostają nieproste m.in. z powodu kłopotów ze źródłami. Wydawnictwa, które dominowały przez pierwsze lata po odzyskaniu niepodległości często już dziś nie istnieją. W tych natomiast, które pozostały, jak stwierdził Ł. Gołębiowski, niekiedy „trudno odszukać bilanse sprzed 1995 r.” (Gołębiowski, 1999, s. 27). A skoro, według znakomitego reportażu

<sup>31</sup> Swoją drogą, aż dziw, że w kategoriach naukowych tak mało mamy dotąd do powiedzenia o przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. na rynku książki, gdy w swej dziedzinie np. badacze prasy i mediów elektronicznych śledzili te sprawy na bieżąco. Zob. m.in. *Polskie media...*, 1991, *Materiały pomocnicze...*, 1992, t. 20 i następne; Goban-Klas, 1992, Mielczarek, 1998. Tymczasem – skądinąd interesujący i utrzymany na wysokim poziomie – tom specjalny serii „Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi”, wydany w 1993 r. i zatytułowany „Bibliologia dyscypliną integrującą” (redaktor naukowy M. Mlekicka), nie zawiera żadnego tekstu odnoszącego się do problematyki współczesnej (*Bibliologia...*, 1993).

A. Rostockiego ze spontanicznie powstałego tuż po przełomie ustrojowym targowiska/hurtowni książek przy ul. Kolejowej w Warszawie, ok. 80% woluminów zbywano tam wbrew wymogom finansowo-dokumentacyjnym (Rostocki, 1993, s. 5), to znaczy, że w wielu sytuacjach badacz skazany będzie po prostu na brak źródeł. Tym bardziej, że po handlu stolikowym („bukinistycznym”), tak wówczas charakterystycznym dla głównych ulic polskich miast, jak i po wielu firmach edytorskich czy dystrybucyjnych, które na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych szybko powstawały i nie mniej szybko znikwały, być może nawet w urzędach skarbowych nie pozostał żaden ślad.

Obecnie działające przedsiębiorstwa niechętnie udostępniają natomiast swą dokumentację do celów badawczych. Pozostaje więc do analizy ta jej część, którą można uzyskać bez zgody odpowiednich firm, np. „Monitor B” i obowiązkowe sprawozdania finansowe<sup>32</sup>. To i owo da się wyczytać w prasie branżowej i specjalistycznych portalach, które publikują też niekiedy oficjalne raporty przedsiębiorstw oraz udostępniane im – niekiedy w celach promocyjnych – dokumenty. Można (a nawet trzeba) próbować badań ankietowych, zbierania relacji oraz odpowiednio krytycznej lektury danych ogólnodostępnych, m.in. na stronach internetowych firm czy organizacji branżowych. Mimo że determinowane tą sytuacją problemy i wchodzące w grę metody pozyskiwania materiałów trudno uznać za nowe w bibliologii (choć Internet wymaga w tej materii osobnego zastanowienia), to przecież stwierdzić wypadnie, że tradycyjna analiza archiwaliów i „papierowych” publikacji o charakterze źródłowym nie wystarczy do osiągnięcia sukcesu w badaniach nad współczesnym rynkiem książki. Cisza bibliotek i archiwów pozostanie przywilejem jedynie historyków książki. Badaczowi zagadnień współczesnych towarzyszyć będzie właściwy naszym czasom – ale też poszukiwaniu i kreowaniu odnoszących się do nich źródeł – zamęt i zgiełk, a niekiedy również „agresywny bełkot informacyjny”<sup>33</sup>.

## BIBLOGRAFIA

10. *Targi Książki w Krakowie 25-28.10.2006* [katalog targowy] (2006). Kraków: Targi w Krakowie, s. 106.
- Adamiec, Witold (1981/82). O dostępności książki w latach siedemdziesiątych. *Rocznik Biblioteki Narodowej*, s. 133-157.
- Adamiec, Witold (1987). Otwartość i sprawność. Przyczynek do analizy i oceny polityki wydawniczej PRL. *Rocznik Biblioteki Narodowej*, s. 191-208.
- Adamiec, Witold (1991/92). Ogród francuski w dżunglę przemieniony, czyli od „polityki wydawniczej” do chaosu. *Rocznik Biblioteki Narodowej*, s. 99-121.
- Adamiec, Witold (1995). Bibliotekarz na rynku. Między swobodą a centralizacją. W: *Kultura popularna – literatura – książka – rynek*. Forum Czytelnicze II. Red. E. Piotrkiwicz-Karmowska. Warszawa: Polskie Towarzystwo Czytelnicze, s. 90-100.
- Adamiec, Witold (1998). Dwanaście lat temu i dzisiaj książki naukowej. W: *Problemy wydawnicze i marketing współczesnej książki naukowej i akademickiej*. Red. L. Ogierman. Katowice: Polskie Towarzystwo Bibliologiczne, s. 45-50.
- Adamiec, Witold; Kołodziejczyk, Barbara (1998). Kto pierwszy, ten najlepszy? (O książce Łukasza Gołębiewskiego). *Notes Wydawniczy*, nr 10, s. 42-45.

<sup>32</sup> Biblioteka Analiz ma w swej ofercie CD-ROM „Panorama polskiego rynku książki – sprawozdania finansowe z branży wydawniczo-księgarskiej”.

<sup>33</sup> S. Siekierski: „W latach siedemdziesiątych, głównie pod wpływem telewizji, mówiło się o szumie informacyjnym. Na początku XXI w. pod wpływem Internetu mamy do czynienia z agresywnym bełkotem informacyjnym i musimy próbować go opanować ludzie ode mnie młodszy i inaczej wykształceni” (Siekierski, 2006, s. 306).

- Adamiec, Witold; Kołodziejczyk, Barbara (1999). Recenzja czy paszkwil. *Notes Wydawniczy*, nr 1, s. 44-47.
- Albin, Janusz (1990). *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich w latach 1946-1953*. Wrocław: Zakł. Narod. im. Ossolińskich.
- Aleksandrowicz, Józef (1982). Wydawnictwa i księgarstwo w Inowrocławiu. W: *Organizacja działalności kulturalnej Inowrocławia (1945-1981)*. Pod red. J. Sługockiego. Bydgoszcz: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania, cz. 2, s. 86-114.
- Apiecionek, Czesław (2001). Książka. W: *Dziesięciolecie Polski Niepodległej 1989-1999*. Pod red. W. Kuczyńskiego. Warszawa: Fundacja Księgi Dziesięciolecia Polski Niepodległej: United Publishers & Productions, s. 314-315.
- Arct, Stanisław (1946). *Odbudowa książki w Polsce*. Podstawy faktyczne i liczbowe. Warszawa: Wydaw. S. Arcta.
- Bibliologia dyscypliną integrującą* (1993). Red. nauk. M. Mlekicka. *Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi*, tom specjalny. Warszawa: IBiIN UW.
- Bieńkowska, Barbara (1999). Bibliologia i okolice. W: *E scientia et amicitia*. Studia poświęcone Profesorowi Edwardowi Potkowskiemu w sześćdziesięciopięciolate urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej. Warszawa-Pułtusk : Wyższa Szkoła Humanistyczna, s. 40-47.
- Biliński, Lucjan (1974). *Ruch wydawniczy i księgarstwo w Polsce Ludowej*. Warszawa: Państw. Ośr. Kształ. Koresp. Bibl.
- Biliński, Lucjan (1975). *Instytucje wydawnicze i dystrybucja książki w Polsce*. Warszawa: Centralna Biblioteka Wojskowa.
- Biliński, Lucjan (1977). *Zarys rozwoju ruchu wydawniczego w Polsce Ludowej*. Warszawa: Wydaw. Naukowo-Techniczne.
- Biliński, Lucjan (1981). *Książka w Polsce Ludowej*. Wydawnictwa i księgarstwo. Warszawa: CUKB.
- Biliński, Lucjan (2001). *Biblioteki publiczne końca wieku*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Boguta, Grzegorz (1996). Rynek książki w Polsce. *Notes Wydawniczy*, nr 12, s. 7-12.
- Bromberg, Adam (1948). Książek coraz więcej. Ruch wydawniczy w I kwartale 1948 r., *Kuźnica*, nr 28, s. 9.
- Bromberg, Adam (1958). *Książki i wydawcy*. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej 1944-1957. Warszawa: Państw. Instytut Wydawniczy.
- Bromberg, Adam (1966). *Książki i wydawcy*. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej w latach 1944-1964. Warszawa: Państw. Instytut Wydawniczy.
- Ciszewska, Wanda A. (2005). *Książka w Toruniu w latach 1945-1950*. Ruch wydawniczo-księgarski. Toruń: „Duet”.
- Czarnowska, Maria (1967). *Ilościowy rozwój polskiego ruchu wydawniczego 1501-1965*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Czarnowska, Maria (1974). Dynamika rozwoju ilościowego książki pol. 1944-1973. Ruch Wydawniczy w Liczbach 1944-1973. Zestawienie retrospektywne. Warszawa: Biblioteka Narodowa, s.7-14.
- Czarnowska, Maria (1994). Tendencje w polskiej produkcji wydawniczej w latach 1975-1994. *Ruch Wydawniczy w Liczbach*, XL, s. 6-19.
- Czerwiński, Marcin (1976). *System książki*. Warszawa: Wydaw. Artystyczne i Filmowe.
- Cybulski, Radosław (1962). *Geografia sprzedaży Małej Encyklopedii Powszechnej PWN*. Warszawa: BN.
- Cybulski, Radosław (1966). *Popyt na rynku księgarskim na tle przemian społeczno-gospodarczych w Polsce Ludowej*. Warszawa: BN.
- Cybulski, Radosław (1972). *Serie książek kieszonkowych w Polsce w latach 1966-1970*. Warszawa: BN.
- Cybulski, Radosław (1978). *Księgarstwo w społeczeństwie współczesnym*. Wrocław: Zakł. Narod. im. Ossolińskich.
- Cybulski, Radosław (1986). *Książka współczesna*. Wydawcy – rynek – odbiorcy. Warszawa: Państw. Wydaw. Nauk.
- Cybulski, Radosław (1990). *Książka na świecie. Obraz statystyczny produkcji wydawniczej w latach 1980-1986*. Wrocław: „Ossolineum”.
- Czarnik, Oskar (1998). Instytucje wydawnicze w okresie przemian politycznych, ekonomicznych i kulturalnych (1975-1995). W: *Sporne sprawy polskiej literatury współczesnej*. Red. A. Brodzka i L. Burska. Warszawa: Instytut Badań Literackich, s. 81-150.
- Danilewiczowa, Maria (1952). Ruch wydawniczy. *Kultura*, marzec, nr specjalny, s. 213-244.

- Degen, Dorota (2004). *Miodowe miesiące. Początki Państwowego Wydawnictwa Naukowego 1951-1956*. Toruń: Europejskie Centrum Edukacyjne.
- Dippel, Stefan (1976). *O księgarzach, którzy przeminęli*. Wrocław: Zakł. Narod. im. Ossolińskich.
- Dobrołęcki, Piotr; Waszczyk, Paweł (2007). *Rynek książki w Polsce 2007*. Who is who. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Dobrowolski, Zdzisław (2001). Nowe formy książki. Możliwości i zagrożenia. *Przegląd Biblioteczny*, z. 3, s. 199-200.
- Dunin, Janusz (1982). *Rozwój cech wydawniczych polskiej książki literackiej XIX-XX w.* Łódź: Uniwersytet Łódzki.
- Dunin, Janusz (1998). *Pismo zmienia świat. Czytanie, lektura, czytelnictwo*. Warszawa, Łódź: Wydaw. Nauk. PWN.
- Escarpit, Robert (1969). *Rewolucja książki*. Warszawa: Państw. Wydaw. Nauk.
- Faber, Anna (1984). Ruch wydawniczy w Krakowie w latach 1945-1948 (szkic informacyjny). *Rocznik Naukowo-dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Prace Bibliotekoznawcze*, z. 2, s. 129-174.
- Frołow, Jakub (2001-). *Raport o książce katolickiej*. Warszawa: Biblioteka Analiz, ser. „Raporty” [edycja druga z 2003 r. wyjątkowo pod tytułem *Wydawcy katolicy w Polsce*, jako poz. 1 w niekontynuowanej serii „Biblioteka Notesu Wydawniczego”; od 2005 współaut. Jerzy Wolak].
- Frołow, Jakub (2001). *Raport o multimedialności*. Warszawa: Biblioteka Analiz, ser. „Raporty”.
- Główny Urząd Kontroli Prasy 1945-1949* (1994). Oprac. D. Nałęcz. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Goban-Klasz, Tomasz (1992). *Mass media w Polsce 1989-1992*. Rekonstrukcja sfery publicznej. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, Pracownia Socjologii Kultury i Komunikowania.
- Gołębiewski, Łukasz (1998). *Rynek książki w Polsce*. Edycja 1998. Warszawa: Magazyn Literacki.
- Gołębiewski, Łukasz (1999). Do Redakcji. *Notes Wydawniczy* nr 2, s. 70.
- Gołębiewski, Łukasz (1999). *Rynek książki w Polsce*. Edycja 1999. Warszawa: Magazyn Literacki.
- Gołębiewski, Łukasz (2000). *Rynek książki w Polsce 2000*. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Gołębiewski, Łukasz (2001). *Rynek książki w Polsce 2001*. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Gołębiewski, Łukasz; Mendruń, Renek, współpr. (2002a). *Rynek książki w Polsce 2002*, t. 1: Wydawnictwa. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Gołębiewski, Łukasz; Mendruń, Renek, współpr.; Kamińska, Dominika, współpr. (2002b). *Rynek książki w Polsce 2002*, t. 2: Dystrybucja. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Gołębiewski, Łukasz; Mendruń, Renek, współpr. (2003). *Rynek książki w Polsce 2003*, t. 1: Wydawnictwa, t. 2: Dystrybucja. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Gołębiewski, Łukasz; Mendruń, Renek, współpr. (2004). *Rynek książki w Polsce 2004*, t. 1: Wydawnictwa, t. 2: Dystrybucja. Warszawa 2004: Biblioteka Analiz.
- Gołębiewski, Łukasz; Mendruń, Renek, współpr.; Frołow, Kuba, współpr.; Pietruczak, Anna (2005a). *Rynek książki w Polsce 2005*. Dystrybucja. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Gołębiewski, Łukasz; Mendruń, Renek, współpr.; Frołow, Kuba, współpr. (2005b). *Rynek książki w Polsce 2005*. Wydawnictwa. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Gołębiewski, Łukasz; Waszczyk, Paweł, współpr.; Frołow, Kuba, współpr.; Pietruczak, Anna, współpr. (2006a). *Rynek książki w Polsce 2006*. Dystrybucja. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Gołębiewski, Łukasz; Waszczyk, Paweł, współpr.; Frołow, Kuba, współpr. (2006b). *Rynek książki w Polsce 2006*. Wydawnictwa. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Gołębiewski, Łukasz; Waszczyk, Paweł, współpr.; Frołow, Kuba, współpr. (2007a). *Rynek książki w Polsce 2007*. Wydawnictwa. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Gołębiewski, Łukasz; Waszczyk, Paweł, współpr.; Frołow, Kuba, współpr.; Jaworski, Sergiusz, współpr. (2007b). *Rynek książki w Polsce 2007*. Dystrybucja. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Gondek, Elżbieta (2001). *Rynek książki na Śląsku pod panowaniem pruskim w XIX w.* Drukarnie, księgarnie, płatne wypożyczalnie publikacji. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Górska, Małgorzata (2003). *Książka online. Próba objaśnienia zjawiska* [online]. *Biuletyn EBIB* [dostęp: 27.12.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2003/47>>



- Grala, Dariusz (2005). *Reformy gospodarcze w PRL (1982-1989). Próba uratowania socjalizmu*. Warszawa: „Trio”.
- Grynberg, Henryk (2000). *Memorbuch*. Warszawa: Wydaw. W.A.B.
- Has-Tokarz, Anita (2006). E-handel książką. Rynek księgarski w Polsce w dobie ekspansji globalnej gospodarki internetowej. W: *Oblicza Internetu. Internet w przestrzeni komunikacyjnej XXI w.* Pod red. M. Sokołowskiego, Elbląg: Wydaw. Państw. Wyższej Szkoły Zawodowej, s. 125-134.
- Hussak, Tadeusz (1999). *Księgarstwo bliskie czytelnikom*. Nie zmarnowaliśmy szansy. Olsztyn: Książnica Polska.
- Hussak, Tadeusz (2004). *Byliśmy służbą społeczną*. Rzecz o Stowarzyszeniu Księgarzy Polskich. Olsztyn: Edytor WERS.
- Jachowski, Jan (1959). *Wspomnienia poznańskiego księgarza i wydawcy*. Odczyt wygłoszony 9 marca 1959 r. w Towarzystwie Miłośników miasta Poznania w ramach wykładów o Poznaniu (cykl drugi). Poznań: Towarzystwo Miłośników Miasta Poznania.
- Janaszekiewicz, Waldemar (2007). Po raz pierwszy w czterech tomach. *Wiadomości Księgarskie* nr 3, s. 71-72.
- Jarosz, Dariusz (1996). Zapisy cenzury z lat 1948-1955. Wstęp. *Regiony*, nr 3, s. 2-37.
- Jarosz, Dariusz (2006). Sprawozdanie Departamentu Publikacji Nieperiodycznych Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk z działalności w 1968 r. *Z badań nad książką i księgozbiorami historycznymi*, t. 1, s. 95-132.
- Kaleta, Krzysztof (2005). *Międzynarodowe Targi Książki w Warszawie*. Historia i teraźniejszość. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Kitrasiewicz, Piotr (2007). Lenin kontra Chmielewska, czyli o rynku książki w PRL. *Wiadomości Księgarskie*, nr 3, s. 66-70.
- Kitrasiewicz, Piotr; Gołębiowski, Łukasz (2005). *Rynek książki w Polsce 1944-1989*. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Klimowicz, Adam (1954). *Ruch wydawniczy 1944-1953*. Próba charakterystyki statystyczno-bibliograficznej. Warszawa: Wydaw. Centralnego Urzędu Wydawnictw, Przemysłu Graficznego i Księgarstwa.
- Klukowski, Bogdan (2003). *Książka w świecie współczesnym*. Warszawa: CUKB.
- Kołodziejczyk, Barbara (1995). Rynek wydawniczy – od różnorodności do patologii. W: *Kultura popularna – literatura – książka – rynek*. Forum Czytelnicze II. Red. E. Piotrkiewicz-Karmowska. Warszawa: Polskie Towarzystwo Czytelnicze, s. 63-74.
- Kołodziejska, Jadwiga (1972a). *Biblioteki publiczne*. Główne kierunki rozwoju. Warszawa: Państw. Wydaw. Nauk.
- Kołodziejska, Jadwiga (1972b). *Rola biblioteki w kształtowaniu zainteresowań czytelnicych*. Wrocław: Biblioteka Uniwersytecka.
- Kołodziejska, Jadwiga (1976). *Spółeczna funkcja biblioteki publicznej*. Warszawa: BN.
- Kołodziejska, Jadwiga (1980). *Biblioteki publiczne po reformie administracyjnej kraju*. Warszawa: BN.
- Kołodziejska, Jadwiga (1996). *Za drzwiami bibliotek*. Warszawa: BN.
- Kołodziejska, Jadwiga (2000). *Lokalność i uniwersalność bibliotek*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Kondek, Stanisław A. (1993). *Władza i wydawcy*. Polityczne uwarunkowania produkcji książek w Polsce w latach 1944-1949. Warszawa: BN.
- Kondek, Stanisław A. (1999). *Papierowa rewolucja. Oficjalny obieg książek w Polsce w latach 1948-1956*. Warszawa: BN.
- Kondek, Stanisław A. (2006a). Literatura popularna w ofercie czytelniczej polskiego socrealizmu. W: *Socrealizm. Fabuły – ikony – komunikaty*. Pod red. K. Stępnia i M. Piechoty. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, s. 22-32.
- Kondek, Stanisław A. (2006b). Strategia agitatora. Wokół polskiego wydania „Odwilży” Ili Erenburga. W: *Acta Universitatis Lodzianensis*, t. 13, s. 123-143.
- Kondek, Stanisław A. (2007). Organizacja obiegu książek w PRL jako eksperyment bibliologiczny. W: *Bibliologia a warsztat badawczy nauk humanistycznych i społecznych*. Praca zb. pod. red. D. Kuźminy. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 316-325 [w druku].
- Kostecki, Janusz (1992). Ruch wydawniczy na ziemiach polskich (1877-1986). W: *Instytucje – publiczność – sytuacje lektury. Studia z historii czytelnictwa*. Pod redakcją J. Kosteckiego”, t. 4. Warszawa: BN, s. 153-224.
- Kostecki, Janusz (1994). O niektórych problemach historyka czytelnictwa. W: *Instytucje, publiczność, sytuacje lektury. Studia z historii czytelnictwa*. Pod red. J. Kosteckiego, t. 5. Warszawa: BN, s. 296-306.

- Kotler, Philip (1994). *Marketing*. Analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola. Warszawa: Gebethner i Ska.
- Kotler, Philip (2004). *Marketing od A do Z*. Warszawa: Polskie Wydaw. Ekonomiczne.
- Kowalczyk, Klaudia (2006). *Księgarstwo warszawskie w drugiej połowie XIX w.* Warszawa: Muzeum Historyczne m.st. Warszawy.
- Kraśko, Nina (2001). *Instytucje wydawnicze w II Rzeczypospolitej*. Warszawa: BN.
- Lewandowicz, Grażyna (2003). *Biblioteki publiczne dla dzieci w Polsce. Raport z badań*. Warszawa: BN.
- Maj, Jerzy (1996). *Biblioteki publiczne 1945-1990 na tle innych instytucji kultury*. Warszawa: BN.
- Maj, Jerzy (2003). Ocena aktualnej sytuacji bibliotek publicznych w Polsce. *Bibliotekarz*, nr 1, s. 2-4.
- Malawski, Stanisław (1978). Pięć lat księgarstwa spółdzielczego w PRL (1) (wybrane fragmenty pamiętnika). *Księgarz*, nr 3, s. 24-33.
- Malawski, Stanisław (1979). Pięć lat księgarstwa spółdzielczego w PRL (2) (wybrane fragmenty pamiętnika). *Księgarz*, nr 2, s. 15-24.
- Malesa, Renata (2002). Książka elektroniczna – szansa czy zagrożenie. *Res Historia*, z. 13, s. 367-373.
- Marszałek, Leon (1969). Postłowie. Rewolucja książki w Polsce. W: Escarpit, 1969, s. 187-209.
- Marszałek, Leon (1970). 25 lat rozwoju ruchu wydawniczego w Polsce Ludowej. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek*, nr 1, s. 1-23.
- Marszałek, Leon (1984). Początki Państwowego Wydawnictwa Naukowego. *Księgarz*, nr 1, s. 28-32.
- Marszałek, Leon (1988). *Podstawowe wiadomości z edytorstwa i księgarstwa*. Warszawa: CUKB.
- Marszałek, Leon (1997). Początki PWN. W: *Alfabet PWN*. Ludzie, książki, lata, wspomnienia. Warszawa: Wydaw. Nauk. PWN, s. 259-266.
- Martuszevska, Anna (2003). Polki nadal czytają romanse. *Przegląd Humanistyczny*, nr 5, s. 13-25.
- Materiały pomocnicze do najnowszej historii dziennikarstwa* (1992). Pod red. A. Słodkowskiej. Warszawa: Instytut Dziennikarstwa WDiNP Uniwersytetu Warszawskiego, t. 20 i nast.
- Męczyński, Tadeusz (1962). *Lata z książką*. Wspomnienia księgarza 1907-1957. Łódź: Wydaw. Łódzkie.
- Michałowska, Maria (1972). *Ruch wydawniczy w Poznaniu w latach 1945-1971*. Wystawa zorganizowana przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.
- Mielczarek, Tomasz (1998). *Między monopolem a pluralizmem*. Zarys dziejów środków komunikowania masowego w Polsce w latach 1989-1997. Kielce: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. J. Kochanowskiego
- Migoń, Krzysztof (1974). *Nauka o książce*. Zarys problematyki. Wrocław: Ossolineum.
- Migoń, Krzysztof (2007). Bibliologia wśród innych nauk. Koncepcje, realizacje, perspektywy. W: *Bibliologia a warsztat badawczy nauk humanistycznych i społecznych*. Pr. zbior. pod. red. D. Kuźminy. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 13-24.
- Mlekicka, Marianna (1987). *Wydawcy książek w Warszawie w okresie zaborów*. Warszawa: Państw. Wydaw. Nauk.
- Morawska, Aniela (1971). *Serie wydawnicze w Polsce Ludowej*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Myszkier, Maria (1982). Przyczynek do historii księgarstwa w Elblągu [fragment pracy magisterskiej]. *Księgarz*, nr 4, s. 40-48.
- Nowak, Tomasz (2007). *Rynek książki w Polsce*. *Poligrafia*. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Nowakowski, Andrzej (1998). Bronię Łukasza Gołębiewskiego (Polemika wokół „Rynku książki w Polsce”). *Notes Wydawniczy*, nr 11, s. 38-41.
- Nowakowski, Andrzej (1999). Polemikę czas kończyć. *Notes Wydawniczy*, nr 2, s. 70.
- Okopień, Jan; Czarkowska, Joanna, współpr. (2002). *Pionierzy czarnej sztuki 1473-1600*. Warszawa: „Inicjał”.
- Orzewski, Wojciech (1998). *Prawo i reklama*. Poradnik. Warszawa: „Inicjał”.
- Orzewski, Wojciech (2000). *Elementy prawa w działalności wydawniczej*. Poradnik. Warszawa: „Inicjał”.
- Orzewski, Wojciech (2004). *Prawo w mediach*. Prawne aspekty działalności wydawniczej, reklamowej i poligraficznej. Wiadomości podręczne. Warszawa: „Inicjał”.

- Osuchowska, B (2005). *Poradnik autora, tłumacza i redaktora*. Warszawa: „Inicjał”.
- Paczkowski, Andrzej (1996). Cenzura 1946-1949. Statystyka działalności. *Zeszyty Historyczne*, z. 116, s. 22-57.
- Pajączkowski, Stanisław (1973). Spółdzielnie księgarsko-papiernicze na Dolnym Śląsku (1945-1949). *Roczniki Biblioteczne*, z. 1/2, s. 249-272.
- Pajączkowski, Stanisław (1976). Spółdzielnie księgarskie na Górnym Śląsku w latach 1945-1949. *Acta Universitas Wratislaviensis. Historia XXVII*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, s. 299-314.
- Pawlicki, Aleksander (2001). *Kompletna szarość*. Cenzura w latach 1965-1972. Instytucja i ludzie. Warszawa: „Trio”.
- Pawłowiczowa, Maria, red. (1998). *Książka na Śląsku w latach 1945-1956*. Zarys problematyki. Katowice: Śląsk.
- Pawłowiczowa, Maria, red. (1999). *Książka na Śląsku w latach 1956-1989*. Zarys problematyki. Katowice: Śląsk.
- Polskie media w okresie przemian* (1991). Pod red. J. Olędzkiego. Warszawa: Ośrodek Badań Społecznych.
- Przybysz-Stawska, Magdalena (2006). „*To się czyta*”. Promocja książki w dodatkach do wybranych polskich gazet codziennych w latach dziewięćdziesiątych XX w. Łódź: Wydaw. „Ibidem”.
- Raport o książce szkolnej 2000* (2000). Praca zbiorowa. Red. Ł. Gołębiowski. Warszawa: Biblioteka Analiz, ser. „Raporty”.
- Razem tworzymy e-przyszłość (2007). [Ulotka reklamowa firmy E-Media].
- Rostocki, Andrzej (1993). Kolejowa. *Notes Wydawniczy*, nr 2, s. 3-6.
- Rostocki, Andrzej (2002). Bilans 2001. *Notes Wydawniczy* nr 1, s. 52-59.
- Siekierski, Stanisław (1965). Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”. *Rocznik Biblioteki Narodowej*, t. 1, s. 173-197.
- Siekierski, Stanisław (1966). Państwowy Instytut Wydawniczy (1946-1964). *Rocznik Biblioteki Narodowej*, t. 2, s. 173-195.
- Siekierski, Stanisław (1969). Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. *Rocznik Biblioteki Narodowej*, t.5, s. 129-152.
- Siekierski, Stanisław (1992). *Książka literacka*. Potrzeby społeczne i ich realizacja w latach 1944-1986. Warszawa: Wydaw. Nauk. PWN.
- Siekierski, Stanisław (2000). *Czytania Polaków w XX w.* Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego.
- Siekierski, Stanisław (2006). *Książka we współczesnej kulturze polskiej*. Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna im. A. Gieysztor.
- Siekierski, Stanisław; Adamiec, Witold (1975). Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej (próba charakterystyki). *Rocznik Biblioteki Narodowej*, t. 11, s. 89-116.
- Siekierski, Stanisław; Adamiec, Witold (1976/77). Instytut Wydawniczy Pax (1949-1975). *Rocznik Biblioteki Narodowej*, t. 12/13 [druk 1979], s. 189-210.
- Słapek, Krystyna (1973). Zarys dziejów księgarstwa w Częstochowie do roku 1950. *Roczniki Biblioteczne*, z. 1/2, s. 179-245.
- Sobczak, Andrzej (1976). Księgarstwo na Opolszczyźnie w latach 1945-50. *Księgarz*, nr 3, s. 59-65.
- Stankiewicz, Witold; Siekierski, Stanisław (1974). Kształtowanie się polityki wydawniczej w minionym trzydziestoleciu. *Rocznik Biblioteki Narodowej*, s. 77-105.
- Stolarczyk, Barbara (1978). Książka angielska u wydawcy polskiego w latach 1945-1970. *Studia o Książce*, t. 8, s. 199-222.
- Straus, Grażyna (2002). *Czytanie książek u progu liceum*. Warszawa: BN.
- Straus, Grażyna; Wolff, Katarzyna (1996a). *Czytanie i kupowanie książek w Polsce w 1994 r. (raport z badań)*. Warszawa: BN.
- Straus, Grażyna; Wolff, Katarzyna (1996b). *Polacy i książki*. Społeczna sytuacja książki w Polsce 1992. Warszawa: BN.
- Straus, Grażyna; Wolff, Katarzyna (1998). *Zainteresowanie książką w społeczeństwie polskim w 1996 r. (raport z badań)*. Warszawa: BN.
- Straus, Grażyna; Wolff, Katarzyna (2000). *Czytać, nie czytać... Kupować, nie kupować...* Sytuacja książki w społeczeństwie polskim w 1998 r. Warszawa: BN.
- Straus, Grażyna; Wolff, Katarzyna (2002). *Sienkiewicz, Mickiewicz, Biblia, harlequiny*. Społeczny zasięg książki w Polsce w 2000 r. Warszawa: BN.
- Straus, Grażyna; Wolff, Katarzyna; Wierny, Sebastian (2004). *Książka na początku wieku*. Społeczny zasięg książki w Polsce w 2002 r. Warszawa: BN.

- Straus, Grażyna; Wolff, Katarzyna (2006). *Czytanie, kupowanie, wypożyczanie. Społeczny zasięg książki w 2004 r.* Warszawa: BN.
- Sułkowski, Bogusław; Rostocki, Andrzej (2003). Bestseller polski, bestseller światowy. *Przegląd Humanistyczny*, nr 5, s. 37-48.
- Sztaba, Sławomir (2004). Rynek. W: *Wielka Encyklopedia PWN*, Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, t. 24, s. 133.
- Szczepańska, Danuta (1995); Rynek książki. W: *Kultura popularna – literatura – książka – rynek*. Forum czytelnicze II. Red. E. Piotrkiewicz-Karmowska. Warszawa: Polskie Towarzystwo Czytelnicze, s. 75-89.
- Szymański, Mieczysław (1981). Pierwsze powojenne dziesięciolecie. *Księgarz*, nr 4, s. 19-37.
- Szyszkowska, Ewelina (2003). *Odmiany uczuć. Popularny romans kieszonkowy w Polsce 1990-2000.* Warszawa: BN.
- Świtała, Marcin (2003). *Zachowania konsumentów i marketing na rynku książki.* Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Tobera, Marek (2001). Rynek książki w Polsce (1989-2000). *Przegląd Biblioteczny*, z. 3, s. 237-241.
- Tobera, Marek (2002). Polska prasa branżowa o rynku książki. W: *Literatura – piśmiennosc – biblioteki*. Forum Czytelnicze VIII, Kielce, 27-30 maja 2001. Red. E. Piotrkiewicz-Karmowska. Warszawa: Polskie Towarzystwo Czytelnicze, s. 155-188.
- Tobera, Marek (2004a). Marketing mix 4p. na polskim rynku książki. W: *Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi*. Tom specjalny. Studia ofiarowane Profesorowi Józefowi Wojakowskiemu w sześćdziesięciopięciolate urodzin, red. tomu D. Kuźmina, Warszawa: IINSB UW, s. 161-184.
- Tobera, Marek (2004b). Pożytki z badań rynku, czytelnictwa i zakupów książek. Uwagi na marginesie kilku publikacji. W: *Nauka – sztuka – biblioteki*. Forum Czytelnicze X, Kielce: Polskie Towarzystwo Czytelnicze, s. 5-28.
- Tobera, Marek (2008). Eksperyment bibliologiczny jako eksperyment rynkowy? Uwagi na marginesie artykułu Stanisława A. Kondka. *Z badań nad książką i księgozbiorem historycznymi*, t. 2, s. 55-71 [w druku].
- Tymiński, Maciej (2001). *PZPR i przedsiębiorstwo. Nadzór partyjny nad zakładami przemysłowymi 1956-1970.* Warszawa: „Trio”.
- Walewska, Jolanta (1998). Replika na replikę. *Notes Wydawniczy*, nr 12, s. 34
- Walewska, Jolanta (2000). *Raport o księgarstwie.* Warszawa: Biblioteka Analiz, ser. „Raporty”.
- Walewska, Jolanta (2001a). *Raport o książce akademickiej i naukowej.* Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Walewska, Jolanta (2001b). *Raport o rynku książki akademickiej i naukowej.* Warszawa: Biblioteka Analiz, ser. „Raporty”.
- Wilczyński, Waclaw (1995). Rynek. W: *Encyklopedia biznesu*. Pod red. W. Pomykało, Warszawa: Fundacja Innowacje, t. 2, s. 818 – 829.
- Witkowski, Kamil (2000). *Książka w Internecie.* Warszawa: Biblioteka Analiz, ser. „Raporty”.
- Wnuk-Lipińska, Elżbieta; Wnuk-Lipiński, Edmund (1975). *Problematyka kształtowania się potrzeb czytelniczych.* Warszawa: BN.
- Wojciechowski, Jacek (2003). Badania nad czytelnictwem współczesnym: ujęcia i pominięcia. *Przegląd Humanistyczny*, nr 5, s. 1-12.
- Wolff, Katarzyna (1993). *Losy wiejskich czytelników książek. Studium porównawcze.* Warszawa: BN.
- Zachciał, Iwona (1977). *Okres powojenny i teraźniejszość księgarstwa gdańskiego,* *Księgarz*, nr 3, 41-48.
- Zajac, Michał (2000). *Promocja książki dziecięcej.* Podręcznik akademicki. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Zajac, Michał (2002). *Raport o książce dla dzieci i młodzieży.* Warszawa: Biblioteka Analiz, ser. „Raporty”.
- Zaremba, Józef (1976). *Było i tak.* Wspomnienia. Wrocław: Zakł. Narod. im. Ossolińskich.

MAREK TOBERA

Institute of Information and Book Studies  
The University of Warsaw  
e-mail: marektob@wp.pl

BOOK STUDIES AND POLISH BOOK MARKET  
IN THE YEARS 1944-2007

**KEYWORDS:** Book studies. Book market – definition, studies. Publishing – misunderstandings. Books in PRL (communist Poland). Books in Poland after 1989. Poland after 1989.

**ABSTRACT:** The paper is a discussion of Polish book studies delivered by a scholar interested in Polish book market after 1944. Definitions of book market are analyzed and the survey of literature sources in the field of book studies and book market is provided. Several content-related issues are briefly mentioned. The author decided to omit non-printed sources, considering them to require separate analysis.

*Artykuł wpłynął do redakcji 27 grudnia 2007 r.*

JADWIGA KOŁODZIEJSKA

Biblioteka Narodowa  
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych  
Uniwersytet Warszawski**NAUKA – DYDAKTYKA – PRAKTYKA  
W BIBLIOTEKARSTWIE**

Profesor Jadwiga Kołodziejska, absolwentka polonistyki i bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Warszawskim, jest wybitną znawczynią problematyki kultury czytelnicy i bibliotekoznawstwa współczesnego, szczególnie interesuje się funkcjonowaniem bibliotek w kontekście społecznym. Od początku swojej działalności naukowej związana była z Biblioteką Narodową oraz Instytutem Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej (obecnie Instytutem Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych) Uniwersytetu Warszawskiego. W l. 1968-2000 kierowała Instytutem Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej; w l. 1968-78 prowadziła wykłady i seminaria magisterskie w IBIN UW, a w l. 1979-82 – seminaria doktoranckie w Instytucie Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego; od 2000 r. ponownie wykłada i kieruje seminariami magisterskimi w IINSB UW.

W l. 1964-1969 pełniła funkcję sekretarza generalnego SBP, a w l. 1968-1982 była redaktorem miesięcznika „Bibliotekarz”; w l. 1972-1975 była sekretarzem Komisji Teorii i Badań Bibliotekoznawczych IFLA oraz członkiem Sekcji Badań Czytelnictwa tejże organizacji. W 1992 r. założyła Polskie Towarzystwo Czytelnicze i wprowadziła je do International Reading Association. Od 1992 r. jest stałym członkiem International Reading Association-International Development in Europe Committee. Członek Krajowej Rady Bibliotecznej oraz Rady Naukowej Biblioteki Narodowej. Bibliografia jej prac liczy ok. 700 pozycji, w tym 19 książek. Wśród najważniejszych należy wymienić: *Za drzwiami bibliotek* (Warszawa 1996), *Lokalność i uniwersalność* (Warszawa 2000), *Drukowany świat* (Warszawa 2003), *Szerokie okno biblioteki* (Warszawa 2006).

**SŁOWA KLUCZOWE:** Bibliologia. Bibliotekoznawstwo. Biblioteki. Bibliotekarze. Kształcenie bibliotekarzy. Praktyka bibliotekarska.

**ABSTRAKT:** W artykule dokonano charakterystyki bibliologii, zwrócono uwagę na zmiany dokonujące się w badaniach nad książką, czytelnictwem, informacją naukową i bibliotekami. Przedstawiono sytuację bibliotek działających w nowej rzeczywistości gospodarczej i społecznej. Omówiono współczesny model kształcenia bibliotekarzy, odwołując się przy tym do tradycji międzywojnia i okresu powojennego.

Absolwent historii pytany, co studiował przez parę lat, odpowie bez namysłu, że przeszłość, nieistotne, czy tę najdawniejszą, czy najnowszą; socjologii, że głównym przedmiotem było społeczeństwo; medycyny, że wiedza o zdro-

wiu człowieka. Studenta bibliotekoznawstwa lepiej nie pytać, czego się uczył przez pięć lat, bo zapłacze się w odpowiedzi. I trudno mu się dziwić, bo w aktualnie działających katedrach i instytutach widnieją przeważnie: informacja naukowa, studia bibliologiczne, prasoznawstwo, a nawet dziennikarstwo. Bibliotekoznawstwo jako główny przedmiot studiów spotyka się coraz rzadziej, choć w założeniu ma kształcić przyszłych bibliotekarzy. Bibliotekoznawstwo jest najczęściej włączane do bibliologii, czyli wiedzy o książce, określanej zresztą jako szeroko pojęta nauka o książce, choć brakuje wyjaśnienia, na czym ta „szerokość” ma polegać. Ze to specjalność dotycząca głównie historii książki wątpliwości nie ma, jej szerokość można mierzyć od glinianych tabliczek, poprzez papirusy (choć odczytywaniem najdawniejszych zajmują się filolodzy) aż po teksty papierowe. Trudności rodzą się w odniesieniu do teraźniejszości. Krzysztof Migoń zalicza bibliologię do nauk normatywnych, traktuje jako teorię systemu (świata książki), której podstawowym pojęciem jest proces bibliologiczny, obejmujący problemy związane z teorią, historią i współczesnością książki, bibliotek, informacji, ich tworzenia, rozpowszechniania, odbiorze i funkcji (Migoń, 1976). Rzecz w tym, że proces ten traktowany jako całość, już dawno nie funkcjonuje, a prawie każdy z jego elementów składowych wyemancypował się i poszedł swoją drogą. Dotyczy to zwłaszcza informacji, zarządzania, czytelnictwa, problemów wydawniczych (głównie rynkowych) i budownictwa bibliotecznego. Współczesne badania czytelnictwa mają więcej punktów wspólnych z socjologią kultury oraz literaturoznawstwem niż z bibliologią. Podobnie jest z informacją, która bliższa jest teorii zarządzania, ekonomii i komunikacji społecznej niż księgoznawstwu. Ostatnio wydana książka Katarzyny Materskiej *Informacja w organizacjach społeczeństwa wiedzy* jest tego najlepszym przykładem. Po wielu latach sytuacja się nie zmieniła. Definicje bibliologii w ujęciu Barbary Bieńkowskiej, Zofii Gacy-Dąbrowskiej, Jerzego Ratajewskiego i wielu innych nie różnią się; są tożsame z definicją Krzysztofa Migonia. Nie ma więc potrzeby ich cytowania. Autor ostatnio wydanej rozprawy *Źródła do historii bibliotek w Polsce w latach 1918-1947* Jacek Puchalski, cytując innych, sam zrezygnował z uchylenia się od określenia własnego poglądu na temat miejsca bibliotek w badaniach bibliologicznych.

Według B. Bieńkowskiej badania bibliologiczne mają charakter interdyscyplinarny. Nie ma w tym nic nadzwyczajnego, bowiem większość nauk, nie tylko humanistycznych, ma taki charakter. Ale B. Bieńkowska ubolewa, że inne nauki (historia, filologia, filozofia, socjologia) zasklepiając się w kręgu własnej problematyki, nie potrafią czy nie chcą wykorzystywać wyników badań bibliologicznych. Jeżeli badania czytelnictwa stanowią integralną część bibliologii, to w ostatnich latach sporo publicystów odwołuje się do uzyskanych wyników badań w tym zakresie. W książce Przemysława Czaplińskiego *Powrót centrali*, podobnie w artykułach Andrzeja Rostockiego publikowanych na łamach „Tygodnika Powszechnego” czy „Rzeczpospolitej” znajdujemy odwołania do prac Instytutu Książki i Czytelnictwa w tej dziedzinie. Nie jest więc tak źle.

W latach pięćdziesiątych bibliologia miała znacznie większe aspiracje. Traktowano ją jako wszechogarniający system, jednoczący rozmaite nauki, takie, które miały z nią jakąś styczność, jak np. bibliografia, archiwistyka, prawie dziś nieznana bibliozofia, bibliopsychologia czy bibliotekonomia, ale też paleografia, dyplomatyka, kartografia, muzykologia, historia sztuki, historia kultury, historia literatury, statystyki i wiele innych. Kpił z tej królowej

nauk Władysław Bieńkowski, porównując ją z teologią w szczytowym punkcie jej rozwoju – ale coś z tych uniwersalistycznych ambicji zostało do dziś, choć wszystko się dookoła zmieniło i czasy już inne.

Specjalność bibliotekoznawcza, bo tak wypada chyba tę dziedzinę nazwać, wyrosła na gruncie praktyki. Nie jest to jakiś szczególny przypadek. Większość nauk przyrodniczych i humanistycznych zależy od czasu historycznego, a zwłaszcza praktyki społecznej. To one, między innymi, wyznaczają obszar podlegający poznaniu oraz rodzaju stosowanych narzędzi. Większość nauk, z wyjątkiem filozofii, matematyki czy logiki, cechują silne związki z badaniami empirycznymi i stanem rozwoju cywilizacyjnego oraz kulturowego danego regionu świata lub poszczególnych krajów. I tak na przykład stosunkowo nowa dziedzina, jaką jest informacja, choć funkcjonowała odkąd ludzie zaczęli łączyć się w grupy i podzielili między sobą zadania związane z pracą, jest dziś ściśle powiązana z cywilizacją elektroniczną, nowymi technologiami w dziedzinie komunikacji i organizacji pracy oraz z zarządzaniem.

Polskie szkolnictwo akademickie połączyło wzorem krajów zachodnich i Stanów Zjednoczonych nazwę ośrodków akademickich kształcących bibliotekarzy jako Library and Information Science. Niemożliwe jest dziś rozdzielanie tych dwóch członów. Zwłaszcza, że ten drugi staje się wyraźnie dominujący zarówno w programach studiów, jak i w zainteresowaniach studentów. Badania nad historią książki i bibliotek nie wytrzymują konkurencji z informacją. Po prostu dlatego, że umiejętności w tym zakresie liczą się na rynku pracy.

Jednak tradycyjnie uprawiane badania nad przeszłością bibliotek stanowią grunt dla badań bibliotekoznawczych, leżą u podstaw całej specjalności bibliotekoznawczej. To one stanowią wstęp do rozważań nad całym kontekstem społecznym, w którym współcześnie funkcjonują biblioteki. W tym kontekście mieszczą się problemy związane z rozwojem poszczególnych placówek oraz całych grup (rodzajów), współpracą między nimi, strukturami organizacyjnymi, systemami zarządzania, efektywnością świadczonych usług, procesami bibliotecznymi (gromadzeniem materiałów, nie tylko książkowych), systemami opracowania, dygitalizacją, zastosowaniem nowych technologii informacyjnych, wyposażeniem i budownictwem bibliotecznym, wreszcie formami pracy kulturalnej i czytelnictwem. Wszystkie one powinny uwzględniać zmiany zachodzące w oświacie i kulturze, w nauce, w warunkach wolnego rynku (również wydawniczego), rozbudowującej się komunikacji, Internetu, telefonii komórkowej itp. Ten katalog problemów (oczywiście jest ich znacznie więcej) rodzi pytanie, do jakiego stopnia biblioteki nadążają za tymi zmianami i czy znajdują one odzwierciedlenie w teoretycznej myśli bibliotekarskiej, czy uwzględnia je dydaktyka akademicka i czy wyznaczają one kierunki działania praktycznego. Gołym okiem widać, że biblioteka w coraz mniejszym stopniu przypomina tę tradycyjną. Stąd próby znalezienia dla niej odpowiedniej nazwy jako: biblioteka hybrydowa, biblioteka bez ścian, wirtualne centrum medialne lub mediateka itp. Nie nazwy są tu ważne, ale zmiany zachodzące w jej strukturze organizacyjnej i w formach użytkowania. Przedmiotem badań bibliotekoznawczych będzie więc społeczne funkcjonowanie bibliotek, na które złożą się ludzie korzystający z usług bibliotecznych, same biblioteki z całym zespołem ich spraw organizacyjnych, związki i zależności, jakie zachodzą między bibliotekami a ich bliższym i dalszym otoczeniem oraz społeczne rezultaty ich działania.



Myślenie w kategoriach teoretycznych o bibliotekach, ich organizacji i zakresie działania nasiliło się w okresie międzywojennym. Działo się tak w specyficznej sytuacji, w jakiej rozwijała się cała polska nauka, odrabiająca w ciągu 20 lat niepodległości dystanse dzielące ją od świata. Dowodzi tego między innymi ruch czasopiśmienniczy, a zwłaszcza jego ciągłość. Wśród 531 tytułów wydawanych w międzywojniu 79 ukazywało się przed odzyskaniem niepodległości. W pierwszym dziesięcioleciu powstało 24 nowych tytułów, zlikwidowano zaś 140. Głównym wydawcą były towarzystwa naukowe, powiązane z ośrodkami uniwersyteckimi Warszawy, Krakowa, Lwowa, Poznania i Wilna (Wrona, 2004). I nie mogło być inaczej, bo kraj był biedny; narodowo; etnicznie, kulturowo, religijnie zróżnicowany i na tym tle roiło się od konfliktów. W strukturze gospodarczej kraju dominowało rolnictwo, przemysł dopiero się rozwijał, sfera usług raczkowała. W takich uwarunkowaniach możliwe było uprawianie, szerzej nauk humanistycznych i społecznych. Między innymi dlatego, że niewiele kosztowały. W głównym czasopiśmie „Nauka Polska” ilościowo dominowały artykuły dotyczące nauk humanistycznych, na dalszych miejscach były nauki ścisłe: biologiczne, nauki o ziemi, nauki medyczne, nauki rolnicze, a na samym końcu techniczne. Dysproporcje te dostrzegali niektórzy przedstawiciele nauki. Na łamach „Nauki Polskiej” Franciszek Bujak dowodził, że zaniedbania w dziedzinie nauki mają wielki wpływ na postęp techniczny i gospodarkę, osłabiają możliwości obronne państwa, prowadzą do upadku kulturalnego i moralnego społeczeństwa. Już wówczas wiedzano, że to stan gospodarki, jego struktura stanowią podstawę dla rozwoju oświaty i nauki, i że w polskich realiach jej możliwości były wielce ograniczone.

Sporo uwagi poświęcano na łamach „Nauki Polskiej” sprawom bibliotek naukowych. I nic w tym dziwnego, bowiem traktowane one były jako „niezbędne warsztaty pracy naukowej” przede wszystkim nauk humanistycznych. Największą aktywność publicystyczną w tym zakresie przejawiał Edward Kuntze, podkreślając potrzebę prawnych uregulowań dostarczania bibliotekom egzemplarza obowiązkowego, na którym miała się opierać się urzędowa rejestracja krajowej produkcji wydawniczej, powołania naukowego czasopisma bibliotekarskiego, ujednoczenia zasad katalogowania, przygotowania pracowników państwowej służby bibliotecznej oraz dopuszczenia do niej kobiet.

Pod koniec lat dwudziestych Kazimierz Dobrowolski, Rudolf Kotula, Zygmunt Mocarski na łamach tejże „Nauki Polskiej” podnosili sprawy związane z zadaniami powstałej w 1928 r. Biblioteki Narodowej, powołanego w jej strukturze Instytutu Bibliograficznego, podziału zadań w zakresie gromadzenia zbiorów między Biblioteką Jagiellońską a Biblioteką Narodową, zagranicznej i krajowej współpracy bibliotecznej, a także potrzeby zaopatrywania bibliotek w zagraniczne wydawnictwa naukowe oraz utworzenia centralnego katalogu rękopisów ze zbiorów polskich i zagranicznych (polonika). Podkreślano również konieczność przygotowania centralnego katalogu czasopism polskich oraz centralnego katalogu czasopism zagranicznych, znajdujących się w zbiorach krajowych, jak również wydania bibliografii czasopism.

Wypada podkreślić, że wszystkie postulaty były ściśle powiązane z budowaniem warsztatu biblioteczno-bibliograficznego oraz dokumentacyjnego, który miał służyć głównie środowisku naukowemu. Docieranie do źródeł, opisywanie ich stanowiło w latach dwudziestych podstawę warsztatu naukowego pracownika akademickiego, a jego kompletność świadczyła o kompetencjach

i umiejętnościach zarówno w zakresie doboru, jak i selekcji gromadzenia materiałów. Studentami nikt się specjalnie nie przejmował. Musieli samodzielnie dorabiać się naukowej sprawności. Pierwszym sygnałem nadchodzących zmian był referat Adama Łysakowskiego, wygłoszony na IV Zjeździe Bibliotekarzy Polskich w Warszawie (1936 r.), w którym autor domagał się organizowania w bibliotekach uniwersyteckich oddziałów informacyjnych, gdyż „nie wystarczy, że udostępniają one swoje zbiory, lecz muszą przyjąć postawę czynną, aktywną i doradzać uczącej się młodzieży oraz młodym pracownikom nauki przy korzystaniu ze zbiorów” (Łysakowski, 1936).

Równie znamienny był artykuł młodej asystentki z Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie Zofii Krystyny Remerowej, która upominała się o pomoc w zakresie informacji bibliotecznej dla studentów. Postulaty te środowisko akademickie przyjęło bez większego entuzjazmu. Gdy w latach siedemdziesiątych na seminarium w Bibliotece Uniwersyteckiej UW mówiłam, że student amerykański zamawia wydruk komputerowy w swojej uczelnianej bibliotece zawierający bibliografię wybranego tematu pracy dyplomowej, płaci za niego 5 dolarów i to pozwala mu zaoszczędzić 3 miesiące zmudnego wyszukiwania danych w katalogach, bibliografiach i kartotekach, moje słowa przyjmowano z powątpiewaniem. Po wielu latach patrząc na przyozdobione takimi wydrukami prace magisterskie, wymieniane w nich nieprzeczytane lektury, ściągnięte z Internetu cytaty, których jedyną zaletą jest „watowanie” własnego tekstu, mój ówczesny entuzjazm nieco zmalął, choć zdaję sobie sprawę, że nie ma powrotu do czasów, gdy dr Jerzy Pelc sprawdzał moje pudło z notatkami lekturowymi.

Okres międzywojenny sprzyjał organizowaniu podstaw dla rozwoju specjalności bibliotekoznawczej. Złożyła się na nią widoczna w publicystyce naukowej grupa wybitnych bibliotekarzy: Helena Radlińska, Wanda Dąbrowska, Jan Muszkowski, Marian des Loges, Juliusz Kleiner, Waclaw Borowy, Aleksander Birkenmajer, Kazimierz Piekarski, Adam Lewak, Marian Łodyński, Stanisław Rygiel, Józef Grycz, Stanisław Vrtel-Wierczyński, Władysław Tadeusz Wisłocki i oczywiście A. Łysakowski. Był najmłodszym z dyrektorów bibliotek uniwersyteckich. To był zespół, który swoją wiedzą teoretyczną, talentami organizacyjnymi wyprzedzał znacznie aktualną sytuację w bibliotekarstwie. Udział tych osób w międzynarodowych stowarzyszeniach bibliotekarskich, liczne kontakty z bibliotekarzami zagranicznymi umożliwiały im widzenie spraw bibliotecznych w szerokim kontekście społecznym oraz dokonywanie porównań. Rzecz ciekawa, że integracja bibliotek różnych sieci: naukowych, publicznych, specjalnych dla sprawnej obsługi możliwie najszerzszych kręgów czytelniczych znajdowała licznych zwolenników wśród bibliotekarzy naukowych. W koncepcji Józefa Grycza biblioteki uczelniane powinny zmierzać do ich upublicznienia. „Przecież nie na posiadaniu i przechowywaniu, lecz na udostępnianiu czytelnikom zasobów bibliotecznych polega głównie sens istnienia księgozbiorów” (Grycz, 1936). Zapleczem dla elity bibliotekarskiej był niewątpliwie Związek Bibliotekarzy Polskich. To on organizował krajowe forum, na którym mogły się sprawdzać poglądy i wymieniać pomysły.

Drugim ważnym elementem warunkującym rozwój naukowych aspektów bibliotekoznawstwa było powołanie do życia w 1927 r. „Przeglądu Bibliotecznego”, czasopisma naukowego. Tak jak w każdej innej tworzącej się dyscyplinie naukowej czasopismo to odegrało ważną rolę. Nie tylko jako główne forum dyskusyjne i polemik naukowych, ale jako pewnego rodzaju punkt odniesienia

dla bibliotekarzy – praktyków, takich jak: Jadwiga Filipkowska-Szemplińska, Jadwiga Czarnecka, Jan Augustyniak, Zofia Rodziewicz, Zofia Hryniiewicz i inni. To był chyba jedyny taki okres, w którym związki między teorią bibliotekarską a praktyką były czymś oczywistym, zaś prestiż tej pierwszej niepowtarzalny. Działo się tak, mimo iż czołówka bibliotekarska reprezentowała różne opcje teoretyczne nie tylko w sprawach zawodowych, ale również społecznych i politycznych.

Tak więc było forum naukowe składające się z osób wybitnych, było czasopismo naukowe, brakowało tylko ośrodka, który wspierałby teorię badaniami empirycznymi. Dopiero po wojnie, w 1946 r. już w zupełnie zmienionych warunkach społecznych i politycznych powołano do życia Państwowy Instytut Książki w Łodzi. Fakt ten dopełnił krystalizowanie się specjalności bibliotekoznawczej i otworzył nowy etap w jego rozwoju. Ale historia potoczyła się inaczej niż zakładano. Po dwóch latach działalności Państwowy Instytut Książki władze zlikwidowały. Powody są do dziś niejasne, można jedynie przypuszczać, że program naukowy PIK-u nie odpowiadał formułowanemu przez władze celom, może nie doszukały się w nim zgodności z ideologią marksistowską, może raził brak odniesień do wzorów bibliotekarstwa radzieckiego, a może nie pasował do nowej rzeczywistości dyrektor A. Łysakowski. A może było wszystkiego po trosze. Być może planowana przez Małgorzatę Derkacz monografia PIK-u i dotarcie przez nią do archiwów sprawę tę nieco rozjaśni.

Zarządzenie w sprawie likwidacji PIK-u parcelowało jego strukturę organizacyjną. Zadania związane z prowadzeniem badań naukowych, dotyczących książki, bibliotekarstwa, czytelnictwa, gromadzenia, opracowywania i ogłaszania materiałów naukowych przekazano Instytutowi Badań Literackich. Bibliotece Narodowej powierzono obowiązek zbierania i udzielania źródłowych informacji bibliograficznych we wszystkich dziedzinach piśmiennictwa i w zakresie polskich zbiorów bibliotecznych, a Ministerstwo Oświaty miało kształcić siły fachowe, jak też planować, uzgadniać i popierać prace dotyczące szeroko rozumianej nauki o książce. W taki oto sposób rozsypano to, co już w okresie międzywojennym składało się na pewną całość, głównie teoretyczną. We wprowadzonym pojęciu szeroko pojęta nauka o książce rozmyła się problematyka bibliotekoznawcza i proces ten nadal trwa. Z rozbicia struktury organizacyjnej PIK-u jedynie zadania przypisane Bibliotece Narodowej zostały w pełni zrealizowane, a to dlatego, że przejęła ona zbiory, karto-teki i wybitnych specjalistów (Helena Hleb-Koszańska, Maria Dembowska, Janina Czerniatowicz), którzy rozwinęli działalność już w ramach Instytutu Bibliograficznego. A. Łysakowski został mianowany dyrektorem nowo powstałej placówki, ale to już nie był ten sam Łysakowski, raczej jego cień. Po kilku latach zmarł. Część problematyki dotyczącej bibliotek publicznych, czytelnictwa powszechnego podjął w 1954 r. nowo utworzony w ramach Biblioteki Narodowej Instytut Książki i Czytelnictwa, ale to już były inne czasy, zerwana ciągłość myślenia o sprawach bibliotecznych przedłużyła się ponad miarę, a formułowanie podstaw teoretycznych wymagało czasu.

Brak ciągłości bibliotekoznawczej myśli teoretycznej, niedorozwój badań empirycznych w tej dziedzinie zrodziło wiele niekorzystnych konsekwencji w kształceniu bibliotekarzy. A w pierwszych powojennych latach była to sprawa pilna. Pewne zaczątki tego kształcenia na poziomie akademickim realizowała od 1925 r. Helena Radlińska w Studium Pracy Społeczno-Oświatowej w Wolnej Wszechnicy Polskiej. Kilkanaście osób zdobyło tą drogą dyplomy, bez magisterium, bo uczelnia ta nie miała w tym zakresie uprawnień. Z powo-

du wybuchu wojny, niektóre osoby nie zdążyły ukończyć swoich prac, a teksty przepadły. Na poziomie średnim kształciła bibliotekarzy Prywatna Jednoročna Koedukacyjna Szkoła Bibliotekarska Magistratu m.st. Warszawy, która powstała w 1929 r. w strukturze Biblioteki Publicznej jako jednostka autonomiczna i samowystarczalna. Po II wojnie światowej Helena Radlińska zdołała odbudować swoje Studium, ale wnet została zawieszona w pracy dydaktycznej. Przedwojenna działaczka społeczna sympatyzująca z Polską Partią Socjalistyczną nie pasowała do nowej rzeczywistości. Udało się natomiast Janowi Muszkowskiemu powołać w 1946 r. Katedrę Bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Łódzkim. W kilka lat później powstała Katedra Bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Warszawskim pod kierunkiem Aleksandra Birkenmajera, zesłanego do Warszawy z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Następna placówka powstała na Uniwersytecie Wrocławskim. Wszystko to jednak było kroplą w morzu ówczesnych potrzeb, zwłaszcza wobec ilościowego rozwoju bibliotek po 1946 r. Bibliotekarzy kwalifikowanych było jak na lekarstwo i to we wszystkich typach bibliotek. Zeby uruchomić biblioteki powiatowe Ministerstwo Oświaty delegowało do ich prowadzenia 600 nauczycieli, a opiekunami całej akcji byli inspektorzy szkolni. Zeby temu zaradzić powołano ośrodki kształcenia na poziomie średnim w Jarocinie i w Warszawie, z czasem w Łodzi i we Wrocławiu.

Pierwsi absolwenci akademickich studiów bibliotekoznawczych pojawili się w połowie lat pięćdziesiątych. Było to kilkanaście osób reprezentujących Uniwersytet Warszawski. Był to jedyny rocznik kształcony na zasadzie 3 + 2. Po trzech latach dyplom zawodowy (dzisiejszy licencjat) i po dwóch następnych magisterium. Pierwsze trzy lata studiów obejmowały różne kierunki: polonistykę, historię, filologię obce, dopiero po trzecim roku wprowadzono trzy specjalizacje: bibliotekoznawstwo, pedagogikę, ruch wydawniczy. Tematy prac magisterskich odpowiadały zainteresowaniu poszczególnych osób i dotyczyły bibliotekarstwa lub problematyki wydawniczej. Z perspektywy czasu wydaje się, że taki tok studiów bibliotekoznawczych łączący przedmiot główny (polonistykę, historię lub filologię obcą) ze specjalizacją bibliotekarską był uzasadniony. Niestety nigdy już do niego nie powrócono.

Raport o stanie bibliotek polskich z 1974 r. ujawnił na podstawie niepełnych badań, że struktura wykształcenia bibliotekarzy w różnych typach bibliotek przedstawiała się nie najlepiej. W 1971 r. w bibliotekach publicznych na 13560 pracowników 53% miało kwalifikacje zawodowe (wyższe lub średnie). W bibliotekach miejskich stanowili oni 67,8% ogółu zatrudnionych, zaś w placówkach wiejskich 16,9%. Bibliotekoznawcy w sieci bibliotek publicznych stanowili 3%; 11,9% miało wykształcenie średnie (niepełne) albo podstawowe. W szkołach wyższych w 1972 r. wśród 3014 osób 45% miało wykształcenie wyższe. W bibliotekach akademickich pracowało 10 profesorów i docentów, 263 bibliotekarzy dyplomowanych. Jako poważny mankament uznano w Raporcie brak kwalifikacji zawodowych wśród osób powołanych na funkcje kierownicze i to we wszystkich typach bibliotek.

Biorąc pod uwagę przyrost ludności i zmieniającą się strukturę wykształcenia, oceniono, że do 1980 r. roczny przyrost absolwentów wszystkich typów szkół bibliotekarskich powinien wynieść 1200 osób, w tym 600 z wyższym wykształceniem i 500 ze średnim wykształceniem zawodowym.

Było to hasło, które wywołało radosną twórczość w powoływaniu nowych akademickich ośrodków kształcenia bibliotekarzy. Oprócz warszawskiego, wrocławskiego i łódzkiego powołano nowe, przeważnie w latach siedemdzie-

siątych, w Krakowie, Poznaniu, Lublinie, Kielcach, Olsztynie, Toruniu i Katowicach. Prym wiódł Uniwersytet Poznański, gdzie powołano Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej, a oprócz tego Międzywydziałowe Studia Bibliotekoznawstwa oraz Podyplomowe Studium Bibliotekoznawstwa (dwuletnie). Tego typu studia powstały również w Łodzi i Krakowie. Oprócz uniwersytetów powoływano również studia bibliotekoznawcze pod różnymi nazwami w wyższych szkołach pedagogicznych i nauczycielskich: Olsztyn, Kraków, Kielce (w sumie 6).

Za nic wzięto sobie przestrogi zawarte w *Programie rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r.*, w którym przestrzegano, że zmianom ilościowym nie towarzyszą zmiany jakościowe, że brakuje kadry dydaktycznej (około 200 osób), zwłaszcza w dziedzinie bibliotekoznawstwa, że brakuje podręczników, skryptów i wyposażenia w księgozbiory specjalistyczne i sprzęt techniczny (*Program rozwoju...*, 1978). Członkowie powołanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego Zespołu Dydaktyczno-Wychowawczego Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej, który miał opracować nowe programy akademickiego kształcenia bibliotekarzy przestrzegali, że nowo powołane ośrodki przyciągają osoby przypadkowe, takie, które nie miały szans rozwoju naukowego na polonistyce lub historii i które przynoszą w posagu problematykę odległą od bibliotekoznawstwa. Nie były to przestrogi bezpodstawne. W 1980 r. rektor Uniwersytetu Poznańskiego pozbawił prawa wykładowcy ówczesnego dyrektora Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej (Stanisława Kubiaka) na podstawie orzeczenia specjalnie powołanej komisji, która nie zdołała dociec, jakie miał on kwalifikacje i z czego składał się jego dorobek naukowy. Był to jedyny tego typu przypadek w Polsce.

Zespół Dydaktyczno-Wychowawczy Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej pod kierunkiem prof. Heleny Więckowskiej postulował następujące sprawy: 1. określenie rzeczywistego ilościowego zapotrzebowania na absolwentów bibliotekoznawstwa na najbliższe 20 lat; 2. systematyczne oceny jakości kształcenia w nowo powstałych ośrodkach, a zwłaszcza stanu przygotowania kadry dydaktycznej i wyposażenia materialnego; 3. opracowania standardów ośrodka kształcenia bibliotekarzy na poziomie wyższym; 4. zawieszenia do 1980 r. wydawania zezwoleń na tworzenie nowych ośrodków akademickich. Ze wszystkich tych punktów zrealizowano jedynie dość pobieżnie prowadzone wizytacje (jedno lub dwudniowe) poszczególnych ośrodków, ale w rzeczywistości nie miało to większego znaczenia. W większości nowych ośrodków dominowała problematyka historyczna związana bądź to z regionem (Olsztyn), bądź lokalną prasą, dokumentacja własnej biblioteki, dziejami towarzystw naukowych, działalnością wydawniczą i drukarstwem na danym obszarze. Próżno by szukać w tych programach tematów związanych ze społecznym funkcjonowaniem bibliotek wraz z całym zespołem spraw organizacyjnych związków i zależności, jakie zachodzą między bibliotekami a ich otoczeniem, nie mówiąc o społecznych rezultatach ich działania, a zwłaszcza krzewienia kultury literackiej i upowszechniania wiedzy naukowej. Nieobecna była również problematyka praktyczna, jak: układy organizacyjne, zarządzanie i rozmieszczenie przestrzenne bibliotek w środowisku lokalnym, ekonomizacja wewnętrznej pracy biblioteki, kierowanie i zarządzanie pojedynczymi placówkami i całymi zespołami, skuteczność stosowanych form w usługach informacyjnych i udostępnianiu zasobów bibliotecznych.

Wprowadzony w ostatnich latach system afiliacji spowodował likwidację ośrodków akademickich niespełniających standardów. I dobrze, że się tak

stało. Dowolność w programowaniu ich prac kwitnie nadal, często pod parasolem szeroko pojętej nauki o książce. Wiele się dookoła zmienia. Studentów trzeba przymuszać do lektur, głównym źródłem informacji stał się Internet, teksty oceniane są według długości a nie treści, słownictwo jest coraz uboższe, o umiejętnościach pisania lepiej nie mówić, ale twórcom szeroko pojętej nauki o książce spokoju to nie mąci. Ma to swoje konsekwencje w aktualnym akademickim kształceniu bibliotekarzy, zwłaszcza w trybie zaocznym. Bibliotekarze praktycy niby dostrzegają, co się dzieje wokół biblioteki, piszą więc w swoich pracach magisterskich o tym, że wśród dzieci rośnie niechęć do czytania, że telewizja, że Internet i gry komputerowe, że to nie tylko w miastach, także i na wsi, ale w dalszym ciągu o rozwoju intelektualnym dzieci obowiązuje książkowocentryczny punkt widzenia. Wiek korelowany jest z typologią książkową w kolejności: bajki, przygoda, obyczajowe, technika itp., i wszystko to według podziału stworzonego przez kilku autorów, a właściwie autorki, których to ustaleń nikt nie śmie podważyć. Bywa, że cytowane poglądy mają się nijak do najprostszycy badań empirycznych. Na podobnych zasadach funkcjonują określenia o społeczeństwie informacyjnym, społeczeństwie wiedzy, które to w ocenie jednych są już rzeczywistością, dla innych niedaleką przyszłością. O społeczeństwie konsumpcyjnym nikt nie wspomina, bo po pierwsze jest widoczne gołym okiem, a po drugie jego obraz klóci się z idealizacją społeczeństwa informacyjnego i społeczeństwa wiedzy. Przed 1989 r. powtarzano przy każdej okazji o rewolucji naukowo-technicznej, która była widoczna na horyzoncie. Gwoli sprawiedliwości, przepowiednia ta sprawdziła się w ostatnim dwudziestoleciu, tyle że wypadła zupełnie inaczej.

Co się zmieniło?

Odpowiedź może być krótka, że wszystko: ustrój, gospodarka, komunikacja, podziały administracyjne, oświata, kultura, obyczaj, nasze miejsce w Europie itp. Wszystko to wywarło jakiś wpływ na sytuację bibliotek. Największe zmiany zaszły w sieci bibliotek publicznych, najmniejsze w akademickich. To, co można określić jako wspólne dla wszystkich bibliotek, dotyczy głównie zastosowania na szerszą skalę nowych technologii informacyjnych. To, co można zaliczyć do tradycji i co też dotyczy wszystkich bibliotek to podziały resortowe na: publiczne, szkolne, akademickie, specjalne, fachowe, szpitalne, więzienne. Nie zmieniło się nasze myślenie o sprawach bibliotek. W dalszym ciągu oczekujemy pomocy i ingerencji administracji państwowej, środków z budżetu państwa (centralnego), opracowania standardów, przywołania do porządku samorządów lokalnych, zwłaszcza tych, które o biblioteki nie dbają, ochrony przed redukcjami itp. Chętnie piszemy do władz administracyjnych supliki, choć przekonaliśmy się w ciągu ostatnich dwudziestu lat, że skutki są niewielkie. Mamy za złe społecznym instytucjom fachowym, które sami powołaliśmy do życia, że nie działają energicznie w ważnych dla bibliotek sprawach, ale nawet nie próbujemy odwołać jednego czy drugiego leniwego przewodniczącego.

Wystąpienie publiczne bibliotekarzy cechuje nudne opisywactwo i totalne asekuranctwo, by się nie narazić bezpośrednio przełożonemu, wójtowi, burmistrzowi, a nawet własnemu kierownikowi czy dyrektorowi. A wszystko to w obawie przed utratą pracy. Co najgorsze nie są to urojone lęki. Zmieniła się i to korzystnie struktura wykształcenia bibliotekarzy. Najbardziej jest to widoczne w sieci bibliotek publicznych. W 2006 r. na 17 566 zatrudnionych bibliotekarzy 30% miało wyższe wykształcenie bibliotekarskie, 38% średnie, ale w dalszym ciągu 32% nie ma wykształcenia fachowego. Duża w tym

zasługa kilku akademickich ośrodków uniwersyteckich, które kształcą pracujących bibliotekarzy w trybie zaocznym. Dotyczy to zwłaszcza Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego.

Kontakt ze studentami zaocznymi ujawnia kilka podstawowych mankamentów. Jako pierwszy wypada wymienić niemożność zróżnicowania programu kształcenia, który jest wspólny dla stacjonarnych i zaocznych. To co z łatwością przyswaja sobie student stacjonarny, który rok temu zdawał maturę, jest trudne, jeżeli nie niemożliwe dla kogoś, kto ukończył szkołę średnią kilka, a nawet kilkanaście lat temu. Dotyczy to takich przedmiotów, jak: informacja naukowa, elementy psychologii, socjologii, problemów zarządzania, marketingu, tworzenia baz informacyjnych, struktury społecznej, wykorzystywania statystyki, organizowania badań empirycznych i wiele innych. Drugim elementem jest niemożność stworzenia sobie choćby minimalnego warsztatu naukowego. Bywa, że w małej bibliotece, w której pracuje kandydat na magistra jedynym czasopismem fachowym jest „Poradnik Bibliotekarza”, jakaś lokalna gazeta, o wydawnictwach SBP „Nauka-Dydaktyka-Praktyka” czy o publikacjach Biblioteki Narodowej nie ma co marzyć. Są sytuacje, kiedy student zaoczny widzi po raz pierwszy na seminarium „Przewodnik Bibliograficzny”, „Przegląd Biblioteczny” czy „Nowe Książki”. Spis lektur obowiązkowych, które poleca prowadzący seminarium ma charakter wirtualny i obie strony nie mają złudzeń, że te pozycje będą przeczytane. To, że brak lektur może zastąpić Internet jest złudzeniem. Piszący pracę magisterską przeważnie z niego korzysta, ale rezultaty są często żałosne. Praca zawiera sumę cytatów i odwołań do tekstów, których się nie przeczytało, a więc niepowiązanych ze sobą żadną logiczną myślą, traktowanych bezkrytycznie, sprzecznych z wynikami badań empirycznych. W sytuacjach podbramkowych sięga się do prac magisterskich poprzedników i powiela popełnione przez nich błędy, również w opisach bibliograficznych.

Główną przyczyną tego stanu rzeczy jest nadmierny wzrost ilościowy studentów zaocznych i niedostatek kadry akademickiej. Na seminariach liczących 20 osób niewiele można zdziałać, podobnie jak na ponadstuosobowych konwersatoriach. Realizacja programu dydaktycznego odbywa się więc na zasadzie „wszystkie ręce na pokład”, ale rozproszenie problematyki jest widoczne i odbywa się na zasadzie specjalności uprawianej przez poszczególne osoby. A wszystko to okraszone jest wstępem do bibliotekoznawstwa, informacji naukowej i nauki o książce, które w praktyce jest niewykonalne, bowiem są to dyscypliny, które coraz mniej łączy, a prowadzącego nękają wątpliwości, czy mówiąc o bibliotekach przekazał to, co najważniejsze. Nie mówiąc o tym, że studenci stacjonarni korzystali bibliotek szkolnych i publicznych, i nie zawsze to, co słyszą pokrywa się z ich doświadczeniami.

Studenci stacjonarni są raczej zadowoleni z tak szerokiego spektrum programowego, na zasadzie, że każdy może coś ciekawego dla siebie znaleźć i na nim skupić uwagę. Bibliotekoznawstwo jawi się im jako kolorowa, rozsypana mozaika, dająca szersze możliwości na rynku pracy. Może to być praca podjęta gdziekolwiek: w banku, korporacji, kancelarii adwokackiej, w sądzie, najchętniej w wydawnictwie, choć o to trudno, najmniej chętnie w bibliotece. Zaocznym prawie nie mają wyboru. Są przypisani do swoich macierzystych placówek, a zdobywając dyplom magistra, zapewniają sobie minimum bezpieczeństwa.

Najbardziej zagrożeni są pracownicy bibliotek szkolnych. Według obowiązujących przepisów w bibliotece szkoły średniej bibliotekarz musi mieć magisterium. Toteż walka o dyplom toczy się przez pięć albo i więcej lat, a gros wysiłku pochłaniają dojazdy, zapewnienie sobie noclegu, powielenie jakichś materiałów. Zaocznicy patrzą inaczej niż stacjonarni na całość programową. Z wieloma zagadnieniami, zwłaszcza tymi pozabibliotecznymi stykają się pierwszy raz, ich przyswojenie jest trudne. Nad stacjonarnymi mają przewagę w doświadczeniu praktycznym, wiedzą, czym jest organizacja warsztatu biblioteki, jakie warunki muszą być spełnione, by czytelnik był dobrze obsłużony. Wiele osób ma za sobą proces wprowadzania do biblioteki nowych technologii informacyjnych, nawet jeżeli to było tylko tworzenie skomputeryzowanego katalogu. Nie bez znaczenia jest też ich doświadczenie społeczne: współpraca i układanie się z władzami lokalnymi, organizacjami społecznymi, z miejscowymi działaczami i politykami. Tych umiejętności nie nabędzie się na studiach, po prostu dlatego, że są one zależne od posiadanego talentu i cech charakteru, które się ma albo nie. Dopiero pod koniec studiów studenci zaocznicy potrafią docenić te elementy teoretyczne, z którymi się zetknęli przy różnych zawartych w programie przedmiotach. Bywa, że zyskują świadomość, że dzięki studiom patrzą nieco inaczej na swoją działalność praktyczną. I to jest czysty zysk dydaktyczny.

Z różnorodności programowej studiów bibliotekoznawczych wyłania się oraz wyraźniej kierunek integrujący problemy ważne i konstytuujące bibliotekoznawstwo jako specjalność naukową. Mamy tu na myśli: 1. problematykę wydawniczą mieszczącą w sobie również księgarstwo, kolportaż, hurtownictwo, ale też prasę i multimedia; 2. badania nad zasięgiem książki z uwzględnieniem grup czytelniczych mniej znanych; 3. funkcjonowanie tradycyjnego kanonu literackiego i przekształceniom, jakim on podlega; 4. funkcjonowanie bibliotek różnych typów w szerszym kontekście społecznym; 5. wreszcie organizację warsztatu bibliotecznego z uwzględnieniem nowych technologii informacyjnych. Uformowanie się takiego głównego bloku umożliwiłoby stworzenie planu studyjnego i badawczego dla całej dyscypliny oraz systemowe traktowanie poszczególnych bibliotek, jak i całych sieci. Jest to o tyle realne, że nowe technologie informacyjne, a zwłaszcza komputeryzacja i Internet, umożliwiają jak nigdy dotąd podejmowanie wspólnych przedsięwzięć przez biblioteki różnych typów: tworzenie regionalnych i centralnych katalogów, dostęp do specjalistycznych materiałów, skrócenie czasu oczekiwania na informację. Jest to, jak się wydaje, główna droga wiodąca do przełamania podziałów resortowych. Nie chodzi tu o stronę formalną, ale o odwrócenie pewnego porządku w myśleniu o funkcjonowaniu bibliotek polegającym na przyjęciu zasady, że najważniejsze są potrzeby czytelników i użytkowników, i że to one powinny kształtować struktury organizacyjne bibliotek oraz formy ich współdziałania. Podstawy dla takiego wspólnego bloku powinna stanowić znajomość (ciągle aktualizowana) otoczenia biblioteki (bliższego i dalszego), wiedza o ludziach, o całej złożoności struktury społecznej, o zainteresowaniach i aspiracjach kulturalnych jednostki i całych grup. Trzeba na to czasu, ale chyba warto.



## BIBLIOGRAFIA

- Grycz, Józef (1937). *Zasady organizacji bibliotek naukowych w Polsce*. W: *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie*. Oprac. Ksawery Świerkowski. Kraków-Warszawa: Warszawskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich.
- Łysakowski, Adam (1937). *Organizacja oddziałów informacyjno-bibliograficznych*. W: *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie dnia 31 maja – 2 czerwca 1936 r.: protokoły*. Oprac.: Ksawery Świerkowski. Kraków-Warszawa: Warszawskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich.
- Migoń, Krzysztof (1976). *Nauka o książce wśród innych nauk społecznych*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r.* (1978). Warszawa: Państwowa Rada Biblioteczna przy Ministrze Kultury i Sztuki.
- Wrona, Grażyna (2004). *Nauka polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój*. *Rocznik historii prasy polskiej*, T. 7, z. 2, s.19-48.

Jadwiga Kołodziejska  
National Library of Poland  
Institute of Information and Book Studies  
University of Warsaw

## SCIENCE-TEACHING-PRACTICE IN LIBRARIANSHIP

**KEYWORDS:** Book studies. Library science. Libraries. Librarians. Education of librarians. Library practice.

**ABSTRACT:** The article in question includes the description of book studies and changes in the studies on books, reading, information resources and libraries. Next, the situation of libraries dealing with new economic and social reality is discussed. The contemporary model of librarian education is analyzed with reference to the traditions of interwar and post-war period.

*Tekst wpłynął do redakcji 11 lutego 2008 r.*

ŁUKASZ JASTRZĄB  
Biblioteka Kórnicka PAN  
e-mail: lukas7712@wp.pl

## DOŚWIADCZENIA POZNAŃSKIE W BUDOWANIU BIBLIOTEKI CYFROWEJ NA PRZYKŁADZIE PRAC BIBLIOTEKI KÓRNICKIEJ POLSKIEJ AKADEMII NAUK



Łukasz Jastrząb w 2001 r. ukończył politologię na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W 2005 r. obronił doktorat w Instytucie Historii UAM w Poznaniu pt.: *Poznański Czerwiec 1956 r. – straty osobowe i ich analiza*, napisany pod kierunkiem prof. dr. hab. Wiesława Olszewskiego. W 2006 r. ukończył podyplomowe studia pedagogiczne w Wyższej Szkole Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa w Poznaniu, a w 2007 r. podyplomowe studia z Informacji Naukowej, Elektronicznej i Bibliotekarstwa w Wyższej Szkole Umiejętności Społecznych w Poznaniu. Od 2005 r. pracuje w Bibliotece Kórnickiej PAN. Autor dwóch książek oraz artykułów naukowych i publicystycznych z historii najnowszej. W 2008 r. ukaze się napisana razem z prof. Wiesławem Olszewskim *Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27.12.1918 r. do 8.03.1920 r.*

**SŁOWA KLUCZOWE:** Wielkopolska biblioteka cyfrowa. Dygitalizacja zbiorów. Biblioteki cyfrowe.

**ABSTRAKT:** Poznańskie środowisko naukowe, akademickie i bibliotekarskie ma już wieloletnie doświadczenie w zakresie budowy i zarządzania cyfrową biblioteką. Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (WBC) cieszy się od momentu powstania ogromnym zainteresowaniem, o czym świadczą nie tylko liczby odwiedzin na jej stronach internetowych, ale też liczne prośby, uwagi i zapytania dotyczące wprowadzanych dzieł w ramach projektu, napływające z całego świata. WBC posiada bogaty zasób czasopism, książek, podręczników akademickich, ale także starodruków i rękopisów. Pełni rolę przede wszystkim popularyzatorską, gdyż czytelnik z każdego zakątka świata może bezpłatnie zapoznać się ze zbiorami poszczególnych instytucji skupionych wobec futurystycznej – jak się wydawało z początku – idei. Liderami WBC są Biblioteka Kórnicka PAN, Biblioteka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i Archiwum Państwowe w Poznaniu. Oczywiście działalność WBC napotyka przeszkody natury prawnej, finansowej, jednak wykwalifikowana kadra posiadająca mieszankę wiedzy bibliotekarskiej i informatycznej, a przede wszystkim ogromny zapal do pracy, sprawia, że WBC jest znakomitą wizytówką Poznania i regionu na cyfrowej mapie bibliotek.

Potrzeba rozwoju cyfrowej dokumentacji bibliotecznej, archiwalnej, muzealnej itp. oraz stworzenia środowiska zarządzającego i – co najważniejsze – promującego te działania jest zauważana i uznawana od kilku dekad w wielu państwach, od połowy lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku

także w Polsce. W Poznaniu ukonstytuowała się wtedy grupa osób promujących wdrożenie metod cyfrowych do badań i dydaktyki nauk humanistycznych, współpracująca ściśle ze środowiskiem bibliotekarskim skupionym wokół Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych (PFBN)<sup>1</sup>.

## GENEZA WIELKOPOLSKIEJ BIBLIOTEKI CYFROWEJ

Przełomowym etapem w tworzeniu cyfrowych platform bibliotecznych w Poznaniu była inicjatywa prof. Jerzego Wisłockiego, ówczesnego dyrektora Biblioteki Kórnickiej PAN. Po przejęciu w 1988 r. spuścizny prof. Włodzimierza Dworzaczka, prof. J. Wisłocki powołał w ramach kierowanej przez siebie placówki Pracownię Genealogiczną. Do komputerowego opracowania tej spuścizny Rafał T. Prinke opracował specjalny program „Gens Nostra”. Prace objęły opracowanie genealogicznej bazy danych większości rodzin szlachty wielkopolskiej, tekstową bazę danych rejestrów z ksiąg sądowych i metrykalnych oraz edycję elektroniczną opracowanych przez W. Dworzaczka monografii genealogicznych<sup>2</sup>. Po zakończeniu prac w 1995 r. została wydana płyta CD. Sukces pierwszej w Polsce elektronicznej edycji źródeł genealogicznych spowodował, że Pracownię Genealogiczną przekształcono w Centrum Elektronicznych Tekstów Humanistycznych, a później w wyodrębniony Dział Elektronicznych Tekstów Humanistycznych Biblioteki Kórnickiej PAN. Dział ma w dorobku takie edycje, jak: diariusze sejmowe XVIII w.<sup>3</sup>, edycje źródeł do genealogii szlachty różnych ziem polskich i litewskich czy elektroniczne edycje faksymilowe<sup>4</sup>.

W 2002 r. w Bibliotece Kórnickiej PAN powstało Centrum Elektronicznych Tekstów Humanistycznych, które wzięło aktywny udział w nowo powstającym projekcie pod nazwą Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (WBC)<sup>5</sup>. Istotną rolę odegrała w tym względzie współpraca Fundacji Bibliotek Naukowych z Poznańskim Centrum Superkomputerowo-Sieciowym (PCSS)<sup>6</sup>, w którym w 2002 r. powstał program dLibra<sup>7</sup>, służący do tworzenia i zarządzania biblioteką cyfrową. Projekt Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej został przyjęty w kwietniu 2001 r. przez Kolegium Rektorów miasta Poznania. Projekt zakładał, że merytoryczny nadzór nie będzie sprawowała PFBN, a biblioteki będą umieszczały w niej swoje zasoby cyfrowe, korzystając ze wspólnej platformy sprzętowo-programowej. Uczestnikami projektu są biblioteki naukowe i publiczne Poznania. Naczelnym założeniem WBC jest stworzenie dostępu poprzez Internet do czterech typów zasobów: zasobu edukacyjnego (skrypty, podręczniki i monografie naukowe); zasobu dziedzictwa kulturowego (wybrane zabytki piśmiennictwa znajdujące się w bibliotekach poznańskich); regionalistów (piśmiennictwo dotyczące Poznania i Wielkopolski); muzykaliów (nuty i piśmiennictwo związane z muzyką).

<sup>1</sup> World Wide Web <<http://galileo.pfsl.poznan.pl/home.html>>

<sup>2</sup> World Wide Web <[http://teki.bkpan.poznan.pl/index\\_glowna.html](http://teki.bkpan.poznan.pl/index_glowna.html)>

<sup>3</sup> World Wide Web <<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=40431&from=&dirids=1&tab=1>>

<sup>4</sup> World Wide Web <<http://www.bkpan.poznan.pl/biblioteka/ELITY/elita.htm>>

<sup>5</sup> World Wide Web <<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra>>

<sup>6</sup> World Wide Web <<http://www.man.poznan.pl/pcss/public/main/index.html>>

<sup>7</sup> World Wide Web <<http://dlibra.psnc.pl/>>

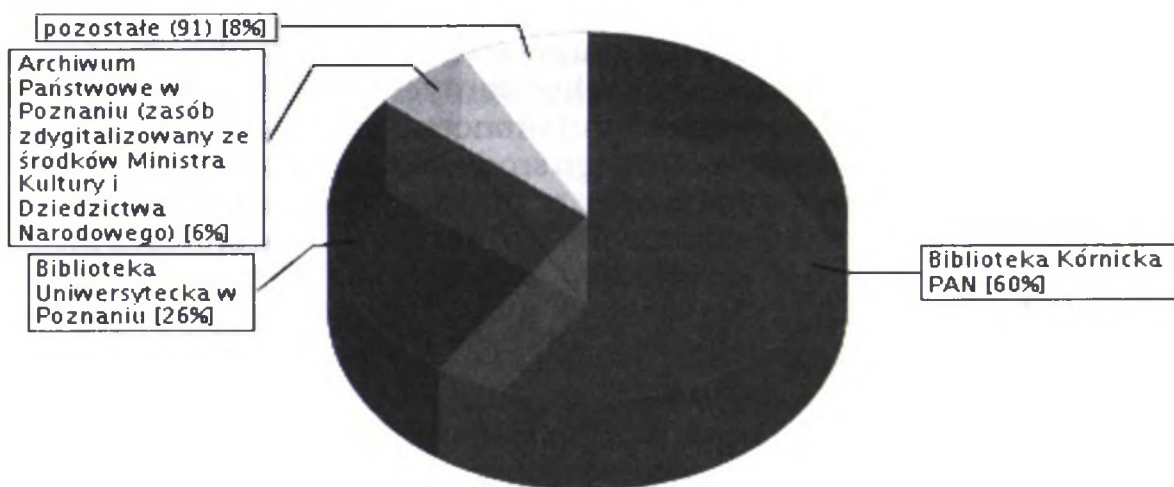
Świadomość tej wielkiej zmiany z widocznym trudem dociera do szeroko rozumianego świata książki. W grę wchodzi restrykcyjnie interpretowane prawa autorskie i wydawnicze (co stanowi ważną przesłankę utrudniającą rozwój bibliotek cyfrowych), po niechęć samych bibliotek do utworzenia w swej strukturze odpowiednich agend skoncentrowanych na dygitalizacji. Oceniając zaangażowanie poznańskiego środowiska bibliotekarskiego w rozwoju WBC, należy odnotować bardzo ograniczoną aktywność na tym polu kilku poważnych bibliotek Poznania. Poza Biblioteką Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, mającą aktualnie 26% pozycji w WBC, na trzecim miejscu pod względem ilości zdigitalizowanych materiałów, uplasowało się Archiwum Państwowe w Poznaniu. Ma ono tylko 6% udziału – nie można nie zadać pytania o powody takiego stanu rzeczy.

## ROLA BIBLIOTEKI KÓRNICKIEJ PAN PRZY BUDOWIE WBC

Jakkolwiek Biblioteka Kórnicka PAN ma prawie 200-letnią tradycję i około 400 tys. woluminów (w tym bogate zbiory rękopisów, starodruków, kartografii, numizmatów oraz zbiorów muzycznych), to jednak nie uchyla się od udziału w nowoczesnym udostępnianiu swego zasobu. Aktualnie Biblioteka Kórnicka PAN<sup>8</sup> jest niekwestionowanym liderem w WBC. Biblioteka w Kórniku założona w 1826 r. przez Tytusa Działyńskiego przyłączyła się do realizacji programu ze świadomością jego znaczenia w rozwoju czytelnictwa oraz zasadniczej zmiany funkcji współczesnych bibliotek: dotąd czytelnik przychodził (i nadal jeszcze przychodzi) do biblioteki po książkę, podczas gdy dygitalizacja powoduje, że to książka (jak każdy inny towar) szuka czytelnika, oferując każdemu, kto zechce, stały dostęp do zróżnicowanego zasobu. Wspomniany już wyżej Dział Elektronicznych Tekstów Humanistycznych Biblioteki Kórnickiej PAN ma na wyposażeniu cztery skanery płaskie i jeden do skanowania mikrofilmów typu Meikel M525. Według stanu z czerwca 2007 r., zasoby cyfrowe Biblioteki Kórnickiej PAN wyniosły 24 810 pozycji (czyli prawie 5% całego zasobu Biblioteki), które obejrzało od czerwca 2004 r. 882 614 czytelników. Na uwagę zasługuje prawie 600 starodruków i rękopisów czy przedwojenne roczniki „Kuriera Poznańskiego” (1906-1909, 1918-1919, 1924-1926, 1929-1939) i „Dziennika Poznańskiego” (1867, 1897, 1911-1912, 1916-1939), a także mapy, pocztówki, nuty, exlibrisy.

W związku z dynamicznym rozwojem bibliotekarstwa cyfrowego, przed Biblioteką Kórnicką PAN stoi realizacja pełnego katalogu online. W sieci są już dostępne inne katalogi, a mianowicie stare druki, nowe druki, rękopisy, czasopisma, dyplomy, kartografia, biblioteka szachowa, mikrofilmy. Dopełnieniem tego byłaby retrokonwersja pozostałych kart katalogowych. Typowanie pozycji do dygitalizacji dokonywane jest równoległe przez różne działy Biblioteki. Nie ma wyodrębnionej komórki czy osoby zajmującej się tylko i wyłącznie selekcją materiałów dla Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej, a wybór nie jest określony sztywnym kluczem. Najczęściej do dygitalizacji przeznaczają się książki, z których korzystają czytelnicy, prowadzone są przez pracowników kwerendy tematyczne, publikuje się materiały związane z rocznikami historycznymi, udział też mają czytelnicy, którzy sami zgłaszają propozycje.

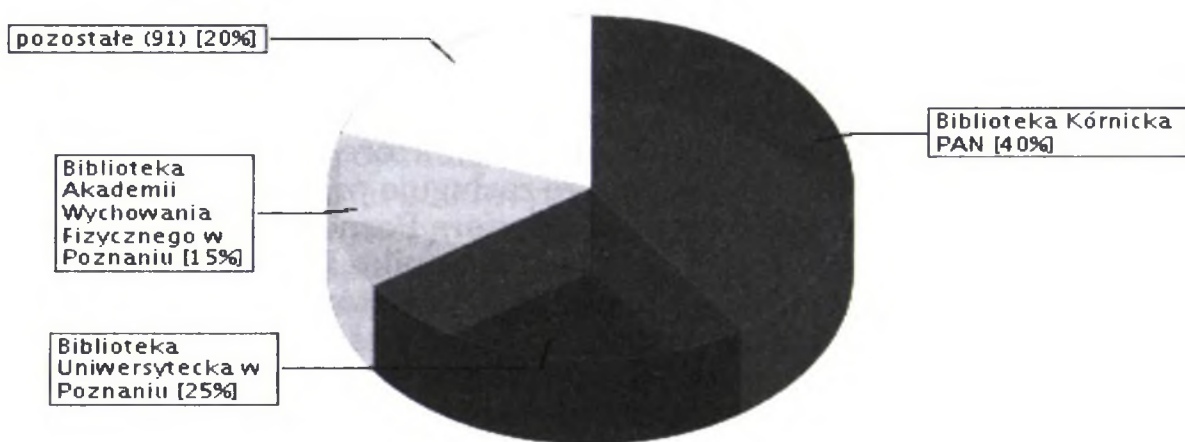
<sup>8</sup> World Wide Web <<http://www.bkpan.poznan.pl/index.html>>



- Biblioteka Kórnicka PAN = 24 810
- Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu = 10 926
- Archiwum Państwowe w Poznaniu (zasób zdigitalizowany ze środków MKiDN)
- pozostałe (91) = 3 304

Wykres 1. Liczba pozycji w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej (stan na dzień 30.07.2007 r.)

Źródło: World Wide Web <<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/pubstats?statType=495>>. [dostęp: 30.07.2007]



- Biblioteka Kórnicka PAN = 882 614
- Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu = 550 581
- Biblioteka Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu = 324 499
- pozostałe (91) = 432 862

Wykres 2. Liczba czytelników według poszczególnych uczestników projektu Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej (stan na dzień 30.07.2007 r.)

Źródło: World Wide Web <<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/pubstats?statType=495>>. [dostęp: 30.07.2007]

Z ciekawszych zdygitalizowanych dzieł dostępnych w zasobach WBC warto wymienić źródła do parlamentaryzmu polskiego (np. Sejmu Wielkiego): *Codex Diplomaticus Silesiae, Acta Tomiciana* czy *Akta grodzkich i ziemskich z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego*. Z całego zasobu można korzystać przy pomocy programu DejaVu.

Naturalną rzeczą jest, że biblioteka cyfrowa nie zastąpi tradycyjnych bibliotek. Biblioteka wirtualna służy szybkiemu i nieograniczonemu w żaden sposób dostępowi do zbiorów, który w „świecie realnym” bywa częstokroć utrudniony. Część zbiorów udostępnia się tylko w postaci mikrofilmów, godziny pracy czytelnicy i warunki lokalowe oraz sprzętowe nie zawsze odpowiadają potrzebom czytelników. W przypadku np. gazet i czasopism wielkoformatowych istnieje trudność w ich transporcie. Cyfrowa biblioteka umożliwia przeglądanie zasobów w zaciszu domowym, bez żadnych ograniczeń, np. czasowych. Można podać przykład prac dyplomowych, magisterskich, bazujących na zawartościach czasopism: np. praca zatytułowana *Społeczeństwo Poznania w świetle publikacji „Kuriera Poznańskiego”* wymaga przejrzenia kilkunastu wielkoformatowych roczników. Tu oczywiście ogromnym ułatwieniem jest możliwość kontynuowania prac badawczych w domu, co jest bardzo istotne dla osób mieszkających poza ośrodkami akademickimi. Bardzo ważnym aspektem jest też ochrona zbiorów przed fizycznym unicestwieniem.

## PRAKTYCZNA STRONA WBC

Biblioteka cyfrowa daje szansę „na odświeżenie” wydawnictw opublikowanych przed laty, dziś już trudno dostępnych lub zapomnianych. Spore grono naukowców wyraża zgodę na zdygitalizowanie książek, których są autorami. Książki te, wydane przed laty, ciągle funkcjonują jako podręczniki czy lektury akademickie, lecz w postaci papierowej są trudne do wypożyczenia lub udostępniane tylko w czytelnicy. O rozmiarach tego zjawiska może świadczyć podręcznik wykorzystywany głównie przez studentów Akademii Wychowania Fizycznego im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, który odnotował 35 tys. wejść; inny skrypt AWF ma np. 15 tys. wejść. Z drugiej strony, trzystronicowy, całkowicie zapomniany referat prof. Antoniego Czubińskiego przez dwa dni miał ponad 100 wejść. Czytany jest cały zróżnicowany zasób WBC, najczęściej podręczniki, beletrystyka, monografie i serie historyczne, ale także wiersze, książki adresowe, czasopisma. Jako biblioteka spełniająca misję służenia społeczeństwu, odpowiada ona na zapotrzebowania edukacyjne – np. na prośbę muzeum w Pleszewie został zeskanowany i wprowadzony do sieci „Dziennik Poznański” z 1933 r. Naukowcy z Uniwersytetu Opolskiego poprosili o wprowadzenie, poza przyjętą przez nas kolejnością chronologiczną, kilku roczników „Kuriera Poznańskiego”, gdyż prowadzą badania nad historią Poznania. Zrealizowano też np. e-mailową prośbę pracownika Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, który będąc w USA nie mógł dokończyć zaczętych w Polsce badań bez dostępu do jednej z pozycji z naszych zasobów. Została ona umieszczona na WBC. Przykłady te można mnożyć.

Biblioteka cyfrowa umożliwia wyszukiwanie według tytułu, autora, danych zawartych w opisie publikacji (np. według sygnatury), wydawcy, dacie i miejscu wydania, a także według języka publikacji czy praw do jej dyspono-

wania. Wyszukiwanie złożone daje czytelnikowi możliwość zawężenia liczby trafień poprzez wyłączenie części indeksów. Wciąż wyczekiwana jest możliwość wyszukiwania fraz w zdigitalizowanych materiałach, która spowodowałaby ułatwienie i przyspieszenie kwerend naukowych. Opis zdigitalizowanej książki zawiera autora, tytuł, słowa kluczowe, datę i miejsce wydania, wydanie, prawa do dysponowania publikacją, język. Istnieje też możliwość importu metadanych w formacie MARC.

Platforma cyfrowa bibliotek nie jest substytutem tradycyjnych bibliotek. Jest kolejną pomocą naukową dla uczniów, naukowców, publicystów, ale też dla zwykłych czytelników. Licznik Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej odnotowuje stałą – o każdej porze dnia i nocy – obecność na jej stronach około 100-300 osób. Odnotowany rekord to ponad 1000 czytelników jednocześnie. O popularności WBC świadczą liczne e-maile, podziękowania, uwagi, prośby o udostępnianie konkretnych dzieł.

## INNI UCZESTNICY WBC

W ramach WBC prężnie działa też Biblioteka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, która na przykład wprowadziła do sieci – ciesząc się olbrzymią popularnością – następujące pozycje: *Spis poległych i zmarłych w 1863/1864 r.*, *Lista oficerów dyplomowanych* (stan z dnia 15 IV 1931 r.), *Lista odznaczonych Krzyżem Walecznych o nieznanym adresach*, *Rocznik oficerski rezerw z 1934 r.*, *Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnach 1918-1920* czy *Lista strat Powstania Wielkopolskiego*. Rarytasem jest też pierwsze czasopismo ilustrowane w XIX-wiecznej Wielkopolsce – „Przyjaciel Ludu” (1834-1849), ale także pełne roczniki „Dziennika Ostrowskiego” (1936-1939) czy *Kroniki Gostyńskiej* (1929-1939). Ciekawe zbiory cyfrowe posiada też Archiwum Państwowe w Poznaniu, które na stronach WBC umieściło między innymi *Akta Braci Czeskich* czy też fotografie i plany Zamku Cesarskiego w Poznaniu, a w planach ma dygitalizację kartoteki mieszkańców Poznania sprzed II wojny światowej.

## ZAKOŃCZENIE

Zjawisko dygitalizacji i udostępniania zasobów bibliotecznych w Internecie cechuje bardzo szybkie tempo rozwoju. Niemniej jednak trudno akurat w takiej sprawie zadowalać się cząstkowymi rezultatami. Niezawodnie pomocne w rozwoju cyfryzacji zasobów bibliotecznych byłyby zmiany ustawowe, wpisujące dygitalizację do statutowych zadań księżnic, muzeów, archiwów. Znakomicie poszerzyłoby to liczbę osób poczuwających się do prowadzenia prac w tym zakresie. Oczywiście także bez nich dygitalizacja w Polsce będzie postępowała. To jedynie nowa forma dostępu do literatury czy obrazu. Do jednej i tej samej pozycji w tym samym momencie ma dostęp nieograniczona liczba użytkowników. To przede wszystkim odpowiadająca aktualnemu stanowi rozwoju cywilizacji forma dostępu do pomocy edukacyjnych, niezależnie od miejsca zamieszkania. To także promocja szeroko pojętego czytelnictwa, wyjście z książką do odbiorcy.

## BIBLIOGRAFIA

- Sierpowski, Stanisław (2003). Perspektywa biblioteki elektronicznej. *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, z. 26, s. 237-250.
- Grabacz-Machalska, Anna (1997). Nasza przyszłość: biblioteka elektroniczna czy biblioteka cyfrowa? *Przegląd Biblioteczny*, R. 65, nr 2/3, s. 203-210.
- Górny, Mirosław; Nikisch, Andrzej Jan (2003). Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa. *Bibliotekarz*, nr 7/8, s. 6-9.
- Howorka, Bolesław (2006). Biblioteka cyfrowa i prawo autorskie. *Bibliotekarz*, nr 10, s. 7-11.
- Piotrowska, Ewa; Zając, Renata (2004). Polskie biblioteki cyfrowe. *Konspekt*, nr 19, s. 6-9.
- Wichlińska, Ewa (2006). Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa – udział i doświadczenia Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (81); [dostęp: 16.06.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ebib.info/2006/81/a.php?wichlinska>>

ŁUKASZ JASTRZĄB

Kórnik Library of Polish Academy of Sciences

e-mail: lukas7712@wp.pl

POZNAŃ EXPERIENCE IN THE FIELD OF DIGITAL LIBRARY  
DEVELOPMENT ON THE EXAMPLE OF WORK DONE BY KÓRNIK  
LIBRARY OF POLISH ACADEMY OF SCIENCES

**KEYWORDS:** Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (Wielkopolska Digital Library). Digitization of resources. Digital libraries.

**ABSTRACT:** Poznań scientists, faculty members and librarians boast many years of experience in the field of digital library implementation and management. Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (WBC, Wielkopolska Digital Library) has been attracting considerable attention since its establishment, proven not only by the number of its webpage downloads but also numerous requests, remarks and questions on WBC digitized objects incoming from the whole world. WBC holdings include a rich collection of serials, books and coursebooks along with early prints and manuscripts. Readers from anywhere in the world may freely access resources provided by various institutions gathered around the idea which may have once sounded highly futuristic. WBC leaders are: Kórnik Library of Polish Academy of Sciences, Adam Mickiewicz University Library and Poznań State Archives. Although the development of WBC suffers from the obstacles of legal and financial nature, the skills and enthusiasm of its staff make it a perfect signpost for Poznań city and the region on the map of digital libraries.

*Tekst wpłynął do redakcji*





REMIGIUSZ SAPA

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa  
Uniwersytet Jagielloński  
e-mail: sapa@inib.uj.edu.pl

## POTENCJAŁ BIBLIOTECZNYCH KATALOGÓW ONLINE W ZAKRESIE SPRZYJANIA ZJAWISKU PRZYPADKOWEGO POZYSKIWANIA INFORMACJI O LITERATURZE NAUKOWEJ



Dr Remigiusz Sapa pracuje na stanowisku adiunkta w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Specjalizuje się w zagadnieniach informacji w Internecie i komunikacji naukowej oraz funkcjonowaniu bibliotek akademickich w środowisku WWW. Najważniejsze publikacje: *Benchmarking w doskonaleniu serwisów WWW bibliotek akademickich*. Kraków: Wydaw. UJ 2005; *The Roles of American and Polish Academic Library Web Sites: a Comparative Study*. *Libri. International Journal of Libraries and Information Services*, 2005 vol. 55, no. 1, pp. 1-20.

**SŁOWA KLUCZOWE:** Przypadkowe pozyskiwanie informacji. Wyszukiwanie informacji. Katalogi OPAC. Biblioteki akademickie.

**ABSTRAKT:** Artykuł zawiera opis i analizę wyników badań empirycznych, których celem było porównawcze określenie potencjału różnych rozwiązań stosowanych w konfiguracji interfejsów katalogów online bibliotek akademickich w zakresie sprzyjania występowaniu zjawiska przypadkowego pozyskiwania informacji o literaturze naukowej. Badania polegały na wykonaniu eksperymentów przy użyciu 22 różnych instrukcji wyszukiwawczych i analizie wyników niezamawianych, odszukanych i wyświetlonych przez systemy przy okazji wyszukiwania innych zasobów. Eksperymenty przeprowadzono w okresie od maja do lipca 2007 r. w 33 katalogach polskich bibliotek zbudowanych w oparciu o 8 różnych systemów komputerowych. Badania pozwoliły na ustalenie zależności między rozwiązaniami stosowanymi w OPAC-ach i formą instrukcji wyszukiwawczej a szansami odkrycia publikacji, które wprawdzie nie są zdolne do zaspokojenia potrzeby będącej głównym powodem celowego i świadomego wyszukiwania, ale mogą zaspokoić inne potrzeby informacyjne wyszukiującego lub je inspirować.

## INFORMACJE POZYSKANE PRZYPADKOWO A ZASOBY WYSZUKANE CELOWO – ZARYS PROBLEMÓW TEORETYCZNYCH

Kwestia przypadkowego pozyskiwania informacji była już przedmiotem różnych badań i dociekań zarówno jako niezależna koncepcja, jak i przy okazji rozwijania innych teorii z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Wspomnieć tu można na przykład o tzw. zachowaniach informacyjnych dnia codziennego, koncepcji terytoriów informacyjnych czy zarządzaniu informacją osobistą (Erdelez, 2005). Nie ma tu miejsca na głębszą analizę problematyki przypadkowego pozyskiwania informacji, ale kilka słów należy poświęcić samej kwestii rozróżnienia między tym, co przypadkowe, a tym, co celowe i zamierzone w wyszukiwaniu informacji.

W teorii zachowań informacyjnych dominuje podejście zorientowane na świadome, celowe i aktywne poszukiwanie informacji. W konsekwencji, narzędzia jej wyszukiwania lub całe systemy informacyjne, oceniane są zazwyczaj w odniesieniu właśnie do aktywnych działań wyszukiwawczych użytkownika, w kategoriach zdolności do zaspokojenia świadomie zdefiniowanych potrzeb informacyjnych czy wręcz zdolności do udzielenia odpowiedzi relevantnych w stosunku do zapytania informacyjnego lub instrukcji wyszukiwawczej. Tymczasem takie zachowania nie są bynajmniej jedynym sposobem pozyskiwania informacji i nawet badacze niezajmujący się bezpośrednio kwestią przypadkowości dostrzegają znaczenie pasywnych form jej gromadzenia (Wilson, 1999, p. 257).

Ponieważ jednak samo zjawisko przypadkowego pozyskiwania informacji (a także samo pojęcie przypadku) nie jest jednoznaczne, przeprowadzenie przedstawianych tu badań wymagało wyboru jakiegoś konkretnego sposobu jego interpretacji. Sposobów tych poszukiwano w nielicznych teoretycznych modelach zachowań informacyjnych, które w ogóle taką formę pozyskiwania informacji uwzględniają (Foster, 2005; McKenzie, 2002). Jednocześnie ze względu na domniemanie istnienia tylko niewielkich szans przypadkowego natrafienia na informacje o literaturze naukowej podczas czynności niezwiązanych bezpośrednio z wyszukiwaniem tejże (taka informacja dystrybuowana jest z reguły wyspecjalizowanymi kanałami informacyjnymi, z których raczej nie korzysta się nieświadomie, niecelowo lub przy okazji innych działań), szukano możliwości zawężenia rozumienia przypadkowego pozyskania informacji do sytuacji, w której znalezienie konkretnych zasobów jest swego rodzaju efektem ubocznym wyszukiwania innych informacji o literaturze naukowej. Najbardziej inspirujący okazał się model zaproponowany przez Sandę Erdelez w ramach jej koncepcji napotykania informacji (ang. *information encountering*) (Erdelez, 2004, pp. 1015-1016). Przypadkowe pozyskanie informacji jest tutaj traktowane właśnie jako zjawisko towarzyszące wyszukiwaniu informacji, a tym, co odróżnia informacje odkryte przypadkowo od pozostałych jest fakt, że nie stanowiły bezpośredniego, głównego celu poszukiwań.

### CEL I METODA BADAŃ

Prowadzone badania miały na celu empiryczne, porównawcze określenie potencjału różnych rozwiązań stosowanych w konfiguracji interfejsów biblio-

tecznych katalogów online w zakresie sprzyjania występowaniu zjawiska przypadkowego pozyskiwania informacji o literaturze naukowej. Innymi słowy, przedmiotem zainteresowania była możliwość przypadkowego odkrywania takich informacji przy okazji celowego i świadomego wyszukiwania innych zasobów. W badaniach chodziło zatem o stwierdzenie, na ile rozwiązania stosowane w OPAC-ach umożliwiają dokonywanie takich odkryć. Nie badano natomiast kwestii faktycznej roli tego typu odkryć w procesie poznawczym naukowca, warunków dostrzeżenia i absorpcji takich informacji przez osobę poszukującą czy wpływu wielkości, zakresu i zasięgu katalogowych baz danych na liczbę i charakter przypadkowo odkrywanych zasobów (ograniczono się do analizy konsekwencji nieodnalezienia dokumentów relewantnych). Ustalenia tego typu byłyby z pewnością niezwykle ważne i niezbędne dla zbudowania pełnego obrazu zjawiska przypadkowego pozyskiwania informacji o literaturze naukowej w bibliotecznych katalogach online, ale wymagają przeprowadzenia odrębnych badań i wykorzystania innej metodologii.

Przeprowadzono szereg eksperymentów polegających na wyszukiwaniu informacji o literaturze naukowej w wybranych katalogach bibliotek akademickich (jako tych najbardziej zaangażowanych w udostępnianie informacji o literaturze naukowej) przy użyciu różnych instrukcji wyszukiwawczych. Uzyskane wyniki poddano interpretacji pod kątem ich potencjalnej wartości dla przypadkowego pozyskiwania informacji. Badania przeprowadzone w okresie od maja do lipca 2007 r. miały charakter dwuetapowy. W pierwszej fazie wykonano gruntowne analizy zjawisk zachodzących przy wyszukiwaniu w OPAC-ach pięciu polskich bibliotek akademickich zbudowanych w oparciu o różne systemy komputerowe:

– OPAC Biblioteki Jagiellońskiej (Komputerowy Katalog Zbiorów Bibliotek UJ): <http://www.bj.uj.edu.pl/uj/katalog> – system Virtua (dalej BJ),

– OPAC Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu (Katalog Online Biblioteki Uniwersyteckiej): <http://150.254.35.111/webpac-1.2-buamPL/wgbroker.exe?new+-access+top> – system WebPAC/Horizon (dalej BUP),

– OPAC Biblioteki Politechniki Wrocławskiej (Katalog Główny PWR – Książki i czasopisma): <http://aleph.bg.pwr.wroc.pl> – system Aleph (dalej BPWr.),

– OPAC Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego (moduł: Wydawnictwa zwarte): <http://opac.univ.rzeszow.pl> – system Prolib (dalej BUR),

– OPAC Biblioteki Uniwersytetu Opolskiego (Katalog Księgozbioru Biblioteki Głównej): <http://www.bg.uni.opole.pl/sowa> – system Sowa (dalej BUO).

Pozwoliły one na dopracowanie listy instrukcji wyszukiwawczych stosowanych w eksperymentach (zob. Aneks 1) i postawienie hipotez, które następnie zostały zweryfikowane w drugiej fazie badań, w której przetestowano dalszych 28 katalogów bibliotecznych (zob. Aneks 3).

Dobierając katalogi do badań, kierowano się przede wszystkim dążeniem do przeprowadzenia analiz w oparciu o różne interfejsy i różne rozwiązania w zakresie ich konfigurowania, oferowane przez różne systemy komputerowe stosowane w polskich bibliotekach akademickich. Celem było porównanie szans, jakie te różne rozwiązania stwarzają dla przypadkowego pozyskiwania informacji, a nie porównywanie czy ocena samych OPAC-ów, ich zasobów czy zdolności do zaspokajania konkretnych potrzeb użytkowników. Mimo oczywistych podobieństw rozwiązań stosowanych w interfejsach katalogów zbudowanych w oparciu o te same systemy komputerowe, zdecydowano się

na badanie po 5 interfejsów różnych katalogów w przypadku systemów bardziej rozpowszechnionych w bibliotekach akademickich (Virtua, Horizon, Aleph, Prolib) oraz po 2 w tych rzadziej spotykanych (Sowa, MAK, Mol, Tilib). Przyjęcie takiego rozwiązania okazało się zasadne, gdyż pozwoliło na wykrycie różnic wprawdzie nielicznych, ale za to istotnych z punktu widzenia tematu artykułu i tym samym zidentyfikowanie nowych sytuacji informacyjnych o innym potencjale dla przypadkowego pozyskiwania informacji.

Ponieważ w zasadzie każdy z badanych OPAC-ów oferował różne możliwości formułowania instrukcji wyszukiwawczej, faktyczna liczba wykonanych eksperymentów była znacznie większa – wszystkie powtarzano w tych konfiguracjach dostępnych trybów i opcji wyszukiwawczych, które powodowały wygenerowanie innych odpowiedzi lub wyświetlenie tych samych odpowiedzi w inny sposób. Natomiast nie wykonywano osobnych eksperymentów dla tych konfiguracji, które różniły się tylko graficzną formą ekranu umożliwiającego zadawanie zapytania, a nie miały wpływu na wyniki wyszukiwania. Obserwacje zawężono do bezpośredniej reakcji systemów na zapytanie użytkownika i nie analizowano konsekwencji ewentualnych dalszych interakcji. Innymi słowy, przedstawione w dalszej części wyniki i wnioski odnoszą się do sytuacji informacyjnej powstałej na skutek wyświetlenia pierwszej odpowiedzi systemu.

Każdy zestaw składał się z 18 standardowych instrukcji wyszukiwawczych (w tym 2 alternatywnych, stosowanych w przypadku braku w zasobach danego katalogu konkretnych pozycji) oraz 4 dodatkowych, testowanych tylko w tych OPAC-ach, które umożliwiały jednoczesne wyszukiwanie w kilku indeksach. Instrukcje wyszukiwawcze sformułowane zostały w odniesieniu do trzech hipotetycznych sytuacji, w których świadomym celem wyszukiwania były:

- publikacje wybranego autora,
- publikacje o konkretnym tytule,
- publikacje na konkretny temat.

Pełny wykaz instrukcji wyszukiwawczych użytych w eksperymentach wraz z niezbędnymi wyjaśnieniami znajduje się w Aneksie 1 do niniejszego artykułu. Ostatecznie w pierwszej fazie badań wykonano 15 podstawowych zestawów wyszukiwań w różnych konfiguracjach interfejsów wymienionych wcześniej katalogów bibliotecznych (zob. Aneks 2).

## PROBLEM RELEWANCJI I PERTYNENCJI

Dla precyzyjnego określenia sposobu rozróżniania wyników właściwych z punktu widzenia podstawowego celu wyszukiwania od tych „niezamawianych”, niespodziewanych, do których wyszukiwania w danej sytuacji nie dążono, a które stanowiły tu bezpośredni przedmiot badań i analiz, konieczne było odwołanie się do problematyki potrzeb informacyjnych. Punktem wyjścia było przekonanie, że specyfika danej okazji zaspokojenia potrzeby informacyjnej może z jednej strony spowodować obniżenie poziomu potrzeby, której w danym momencie nie można zaspokoić, a z drugiej strony podwyższenia poziomu tych potrzeb, których zaspokojeniu sprzyja dana okazja (Próchnicka, 1991, s. 30-31). Erdelez formułując teorię napotykania informacji, oparła ją na założeniu, że osoba szukająca ma tak naprawdę wiele potrzeb informacyjnych (wiele różnych problemów do rozwiązania), ale ze względu na

ograniczoną możliwość skupienia uwagi tylko na jednym celu naraz, pozostałe potrzeby pozostają w stanie uśpienia, na drugim planie. Przypadkowe natknięcie się na informacje związane z którąś z nich może spowodować rotację – przesunięcie tej właśnie potrzeby do centrum zainteresowania kosztem dotychczasowej (Erdelez, 2004, pp. 1015-1016). Konsekwencją przyjęcia tutaj takiego punktu widzenia jest podział wyszukanych informacji na trzy podstawowe grupy, w zależności od ich zdolności do zaspokojenia różnych potrzeb informacyjnych:

1. Informacje zdolne do zaspokojenia potrzeby będącej głównym powodem celowego i świadomego wyszukiwania.

2. Informacje zdolne do zaspokojenia pozostałych potrzeb informacyjnych wyszukującego.

3. Informacje nieadekwatne do żadnych potrzeb informacyjnych wyszukującego.

Ze względu na cel badań z obszaru zainteresowania wyłączono pierwszą z wymienionych kategorii jako odnoszącą się do informacji pozyskiwanych celowo a nieprzypadkowo. Natomiast precyzyjne ujęcie dwóch pozostałych wymaga kilku uwag terminologicznych, szczególnie odnoszących się do pojęć relewancji i pertynencji.

Termin „relewantny” (ang. *relevant*) używany jest w literaturze tak często i w tak różnych kontekstach, że trudno mówić dzisiaj o jego jednoznaczności. Nawet w specjalistycznych wydawnictwach informacyjnych bywa definiowany bardzo ogólnie, a co za tym idzie, niejednoznacznie (np. *ASIS&T Thesaurus*, 2005, p. 111). Rozbieżność w jego rozumieniu dotyczy przede wszystkim wyboru punktu odniesienia – dla jednych autorów relewantność oznacza zgodność z instrukcją wyszukiwawczą, podczas gdy dla innych oznacza na przykład odpowiedniość w stosunku do potrzeby informacyjnej. W *Słowniku encyklopedycznym informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych* rozróżniono 4 rodzaje relewancji: techniczną, semantyczną, pragmatyczną i logiczną (Bojar, oprac., 2002, s. 229-231).

Na potrzeby przedstawionych tu badań przyjęto, że termin „relewantny” będzie rozumiany w kategoriach relewancji technicznej, czyli „relacji, która w zbiorze wyszukiwawczym (...) danego systemu informacyjno-wyszukiwawczego wyznacza taki podzbiór informacji, że dla każdej z nich spełniony jest warunek nie mniejszej zgodności (podobieństwa) z instrukcją wyszukiwawczą niż ustalona dla danego systemu” (Bojar, oprac., 2002, s. 231). Przyjęto zasadę koniecznej pełnej zgodności syntaktycznej instrukcji wyszukiwawczej z zawartością opisów bibliograficznych. Zatem wszystkie odpowiedzi (hasła indeksowe, opisy bibliograficzne) wyświetlane przez katalogi online, które nie zawierały słów lub fraz użytych w instrukcji wyszukiwawczej, będą w dalszym toku rozważań określane mianem nierelewantnych. Natomiast termin „pertynentny” będzie rozumiany w kategoriach relewancji pragmatycznej, czyli relacji „zachodzącej między zbiorem informacji wyszukanych przez system (...) i użytkownikiem informacji, a zwłaszcza jego potrzebą informacyjną” (Bojar, oprac., 2002, s. 230). Będzie używany dla określenia tych wyszukanych informacji (relewantnych bądź nie), które mogą przyczynić się do bezpośredniego zaspokojenia potrzeby informacyjnej będącej podstawową przyczyną danego wyszukiwania.

Przyjęcie takiego rozumienia pertynencji oznaczało konieczność rozwiązania jeszcze jednego dylematu terminologicznego: jak nazwać informacje, które są zdolne do zaspokojenia potrzeb informacyjnych w danym momencie nieak-

tywnych, niebędących bezpośrednią przyczyną wyszukiwania (druga z wymienionych wcześniej kategorii). W dalszej części artykułu, dla ich odróżnienia od informacji pertynentnych i całkowicie niepertynentnych, będą określane mianem quasi-pertynentnych.

Ocena pertynencji (i quasi-pertynencji) wyników wymaga bliższego zdefiniowania sytuacji informacyjnej, w której znajduje się wyszukiujący. Nawet w przypadku stosunkowo prostej sytuacji wyszukiwania publikacji jednego autora może się przecież zdarzyć, że wyszukane zostaną publikacje dwóch różnych autorów o tym samym nazwisku i imieniu na ten sam temat albo tego samego autora, ale reprezentujące odmienne obszary zainteresowań (np. naukowe i poezję). Zatem za quasi-pertynentne zdecydowano się uznawać te informacje, które jednocześnie:

- nie są odpowiednie w stosunku do potrzeby, której zaspokojenie stanowiło podstawowy cel wyszukiwania
- dotyczą literatury naukowej z zakresu jednej wybranej dyscypliny (tu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa – mogą zatem potencjalnie służyć zaspokojeniu innych potrzeb informacyjnych osoby wyszukującej, które związane są z literaturą naukową).

Z punktu widzenia przypadkowego pozyskiwania informacji, wyniki całkowicie niepertynentne (czyli takie, które nie prowadzą do zaspokojenia potrzeby będącej bezpośrednią przyczyną wyszukiwania, ani też innych potrzeb informacyjnych wyszukiującego związanych z jego zainteresowaniami naukowymi), nie mogą być traktowane jako całkowicie niechciany produkt uboczny procesu wyszukiwawczego. Konieczne jest przyjęcie spojrzenia odwrotnego – tego typu wyniki nie będą wprawdzie w pierwszej chwili interesujące dla wyszukiującego, ale mogą być inspirujące, mogą rozbudzić nowe potrzeby informacyjne. Dla oddania ich możliwej pozytywnej roli w procesie pozyskiwania informacji o literaturze naukowej zamiast określenia „całkowicie niepertynentne” zdecydowano się na stosowanie określenia „potencjalnie inspirujące”. Reasumując, za informacje pozyskane przypadkowo (czyli „przy okazji”, „niezamawiane”) uznawano te spośród wyszukanych, które odpowiadały któremuś z 4 warunków:

- relewantne i potencjalnie inspirujące,
- relewantne i quasi-pertynentne,
- nierelewantne i potencjalnie inspirujące,
- nierelewantne i quasi-pertynentne.

Należy koniecznie podkreślić, że przedstawione w dalszej części wyniki badań i wnioski dotyczą wyłącznie tak zdefiniowanego przypadkowego pozyskiwania informacji oraz odnoszą się tylko do tak określonych sytuacji wyszukiwawczych. Nie należy ich bez weryfikowania rozciągać na wszelkie możliwe sytuacje związane z wyszukiwaniem informacji o literaturze naukowej. Pamiętać też należy, że jak wspomniano wcześniej, badania miały na celu porównawcze określenie warunków dla przypadkowego pozyskiwania informacji o publikacjach w wybranych rozwiązaniach w zakresie konfiguracji interfejsów bibliotecznych katalogów online, a nie skali i sposobu faktycznego wykorzystania przez naukowców tego potencjału czy subiektywnej wartości różnych informacji pozyskiwanych przypadkowo. Badając potencjał samych narzędzi wyszukiwawczych, badano *de facto* szanse na zaistnienie zjawiska przypadkowego pozyskiwania informacji, a nie samo zjawisko.

## WNIOSKI

Pierwszy wniosek ma charakter ogólny i dotyczy wszystkich analizowanych sytuacji, we wszystkich 33 badanych katalogach. Bez względu na treść instrukcji wyszukiwawczej oraz wybraną konfigurację trybów i opcji wyszukiwania, interfejsy tych katalogów nie wyświetlają żadnych informacji o literaturze, niezależnych od prowadzonego wyszukiwania. Nie ma zatem tak charakterystycznych dla wyszukiwarek czy serwisów księgarń internetowych płatnych linków, reklam, odniesień do nowości wydawniczych, zdjęć obwolut bestsellerów itp. Wniosek ten, choć wydaje się dosyć oczywisty, jest bardzo ważny z punktu widzenia celu podjętych tu badań. Ograniczenie zakresu prezentowanych informacji wyłącznie do bezpośrednich efektów konkretnych wyszukiwań (poza oczywiście informacjami dotyczącymi poruszania się po systemie) wyraźnie zawęża szanse na przypadkowe pozyskanie informacji. Co więcej, tradycyjny katalog kartkowy funkcjonował w konkretnym otoczeniu, które ze względu na swoją przestrzeń mogło być wykorzystane (świadomie lub nie) do stymulowania przypadkowego poznania. Wystawy nowości mogły być przecież rozlokowane wzdłuż obligatoryjnych dróg pokonywanych przez użytkownika w bibliotece, mogły znajdować się bezpośrednio w pomieszczeniach katalogowych lub same katalogi mogły stać na tle półek z książkami w poszczególnych czytelnich czy w systemie otwartego dostępu. Mała powierzchnia ekranu komputerowego takich możliwości nie daje – w efekcie otoczeniem dla używanego OPAC-a nie jest przestrzeń biblioteczna, ale świat realny dookoła monitora, który dostarcza bodźców z reguły całkowicie niezależnych od twórców katalogów. Wprawdzie za otoczenie OPAC-a można uznać jego środowisko wirtualne, czyli cały serwis WWW danej biblioteki czy nawet zasoby WWW w ogóle, ale jest to otoczenie zupełnie inne niż to ze świata realnego – tego otoczenia n i e w i d a ć jednocześnie z obiektem zainteresowania. Sytuacja przypomina trochę patrzenie przez dziurkę od klucza – trzeba otworzyć drzwi, żeby zobaczyć więcej. Ewentualne bodźce pochodzące z tego środowiska nie dotrą do odbiorcy bez jego świadomej decyzji, bez kliknięcia na wybrany link lub przycisk nawigacyjny (nie licząc oczywiście różnych form tzw. spamu). Nie mogą zatem być traktowane jako czynniki wpływające na potencjał samych katalogów online w zakresie stymulowania przypadkowego pozyskiwania informacji.

Kolejny wniosek ogólny dotyczy już sposobów prezentacji samych wyników wyszukiwania – dostępne konfiguracje trybów i opcji wyszukiwania w badanych katalogach można podzielić na dwie grupy: te, które prowadzą do wyświetlenia w odpowiedzi tzw. ekranów pośrednich, czyli odpowiednich fragmentów indeksów oraz te, których wybranie skutkuje wyświetleniem od razu skróconych opisów bibliograficznych. Zdecydowana większość katalogów oferuje konfiguracje wykorzystujące oba rozwiązania. Spośród 28 interfejsów testowanych w drugiej fazie badań, aż 27 umożliwia wybór takich konfiguracji trybów i opcji wyszukiwania, które prowadzą do wyświetlenia w odpowiedzi odpowiednich fragmentów indeksów. Zazwyczaj są to różne opcje wyszukiwania prowadzonego osobno w poszczególnych indeksach. Jednocześnie aż 26 pozwala na dobór trybów i opcji prowadzący od razu do wyświetlenia odnalezionych rekordów bibliograficznych. Z reguły są to różne formy wyszukiwań w kilku indeksach jednocześnie, choć na przykład w katalogach zbudowanych w oparciu o system Aleph, opisy bibliograficzne są wyświetlane od razu także przy wyszukiwaniu w poszczególnych indeksach osob-



no (tryby: „Prosty”, „Wyszukiwanie proste”) (zob. Aneks 3). To, czy wyświetlony zostanie fragment indeksu, czy opisy bibliograficzne, zależy jest od wyboru konfiguracji trybów i opcji wyszukiwawczych. Tylko w jednym przypadku (Katalog Centralny Politechniki Warszawskiej, tryb „Wyszukiwanie proste”, indeksy: słowa w tytule, autor, słowa kluczowe) stwierdzono zależność sposobu wyświetlania od wyników wyszukiwania – w przypadku odnalezienia dokumentów relewantnych system prezentuje od razu opisy bibliograficzne, a w przypadku nieodnalezienia takich dokumentów odpowiednie fragmenty danego indeksu, w których znajdowałoby się poszukiwane hasło, gdyby zostało odszukane.

Rozróżnienie to jest ważne z punktu widzenia wyników przeprowadzonych badań, gdyż okazało się, że przyjęciu jednego z tych rozwiązań z reguły towarzyszą inne rozwiązania bezpośrednio kształtujące zdolność systemów do „podsuwania” użytkownikom informacji niewyszukiwanych: quasi-pertynentnych lub potencjalnie inspirujących. Oczywiście, jest ono także istotne z punktu widzenia różnic w bezpośredniej percepcji haseł indeksowych i całych opisów bibliograficznych oraz ich zdolności do bezpośredniego inspirowania użytkownika, ale kwestia ta, jak wspomniano wcześniej, nie była przedmiotem badań. Okazało się jednak, że szanse na otrzymanie informacji niewyszukiwanych, zależą również w pewnym stopniu od tego, czy dany system znajduje w swoich zasobach dokumenty relewantne, czy nie. W efekcie przeprowadzonych eksperymentów i analizy interfejsów badanych OPAC-ów wyodrębniono kilka podstawowych sytuacji wyszukiwawczych o różnym potencjale w zakresie sprzyjania przypadkowemu pozyskiwaniu informacji, które mogą wystąpić w zależności od splotu tych dwóch czynników (Tab. 1).

Tabela 1

Występowanie różnych sytuacji o różnym potencjale dla przypadkowego pozyskiwania informacji w zależności od sposobu prezentowania wyników i dostępności relewantnych informacji w katalogach (wytluszczone rozwiązania typowe)

Sposób prezentowania wyników	Ekran pośrednie (fragmenty indeksów)	Opisy bibliograficzne
Wynik wyszukiwania		
Brak wyników relewantnych	P1. Brak informacji <b>P2. Fragment indeksu bez hasła relewantnego</b>	<b>B1. Brak informacji</b> B2. Opisy bibliograficzne związane z hasłami najbliższymi relewantnemu w danym indeksie
Odnalezienie wyników relewantnych	P3. Tylko relewantne hasła z danego indeksu <b>P4. Fragment indeksu zawierający hasło relewantne</b>	<b>B3. Tylko relewantne opisy bibliograficzne</b> B4. Relewantne opisy bibliograficzne oraz opisy związane z hasłami najbliższymi w indeksie

Okazało się, że mamy do czynienia z wyraźną prawidłowością, a rozwiązania odbiegające od normy należą do rzadkości. Sytuacje oznaczone symbolami P1 i P3 zaobserwowano tylko w 5 badanych konfiguracjach, a oznaczo-

ne symbolami B2 i B4 stwierdzono wyłącznie w BUO dla opcji „najbliższe alfabetycznie” (zob. Aneks 2). Rozwiązanie takie jest niedostępne nawet w dwóch innych badanych katalogach zbudowanych także w oparciu o system Sowa (zob. Aneks 3). Na tym poziomie rozważań można stwierdzić, że stosowane w katalogach konfiguracje prowadzące do wyświetlenia od razu opisów bibliograficznych są zdecydowanie niekorzystne dla przypadkowego pozyskiwania informacji, gdyż nie podsuwają wyszukującemu żadnych informacji „niezamawianych”. Z drugiej strony, duży potencjał w tym względzie oferują konfiguracje prowadzące do prezentowania fragmentów indeksów – w zdecydowanej większości przypadków oprócz lub zamiast haseł relevantnych podsuwają użytkownikowi inne hasła. Kwestia ta wymaga jednak głębszych analiz.

#### WYNIKI RELEWANTNE I NIERELEWANTNE

Spośród wymienionych sytuacji dwie pierwsze (Tab. 1, sytuacje P1 i B1) można od razu wyeliminować z rozważań szczegółowych jako bez wartości dla przypadkowego pozyskiwania informacji. Są to sytuacje podwójnie niekorzystne dla użytkownika – nie dość, że nie znalazł tego, czego szukał, to jeszcze nie miał żadnych szans na przypadkowe pozyskanie informacji. Warto zauważyć, że choć te niekorzystne z punktu widzenia rozpatrywanej tu cechy OPAC-ów sytuacje mają miejsce zarówno w tych konfiguracjach, które prowadzą do wyświetlenia od razu opisów bibliograficznych (np. w BUWr. czy BUO dla opcji „z ustalonym początkiem”), jak i w tych, które pokazują użytkownikowi ekrany pośrednie (np. w niektórych wyszukiwaniach w BUR), to jednak to, co w pierwszym przypadku jest standardem (we wszystkich przypadkach badanych w drugiej fazie – zob. Aneks 3), w drugim jest tylko wyjątkiem (5 przypadków na 28 badanych). Innymi słowy, jeśli system wyświetla od razu opisy bibliograficzne, można z bardzo dużą dozą prawdopodobieństwa spodziewać się, że w przypadku nieodnalezienia pozycji relevantnych, wyświetli pusty ekran (lub, jak w przypadku większości z badanych katalogów zbudowanych w oparciu o system Aleph, nie wykaże żadnej reakcji, pozostawiając użytkownika w niepewności co do skutków jego wyszukiwania). I odwrotnie, jeśli jest tak skonfigurowany, by pokazywać ekrany pośrednie, to najczęściej wyświetla właśnie najbliższy fragment właściwego indeksu (tab. 1, sytuacja P2). Najbliższy – czyli ten, w którym hasło odpowiadające zapytaniu informacyjnemu powinno się znaleźć.

Nie oznacza to jednak, by konfiguracja interfejsu prowadząca do wyświetlenia od razu opisów bibliograficznych całkowicie przekreślała możliwość stosowania rozwiązań sprzyjających przypadkowemu pozyskiwaniu informacji, także dla sytuacji, w których nie ma wyników relevantnych. Zastosowanie proponowanej w BUO dodatkowej opcji wyszukiwawczej „najbliższe alfabetycznie” powoduje w takim przypadku wyświetlenie opisów bibliograficznych związanych z hasłami najbliższymi relevantnemu w danym indeksie (Tab. 1, sytuacja B2). W tej sytuacji wyszukiwanie tytułu *Architektura informacji w serwisach internetowych* (niedostępnego w katalogu) nie prowadzi do wyświetlenia pustego ekranu, ale powoduje wyświetlenie opisów książek, których tytuły zaczynają się od słowa „architektura” (np. *Architektura klasztorów cysterskich na Śląsku*, *Architektura komputerów* itd.). Wprawdzie w tym konkretnym przypadku znalezione dokumenty mogą być raczej

tylko potencjalnie inspirujące, gdyż żaden nie ma nic wspólnego z serwisami internetowymi czy szerzej nauką o informacji, ale już przy wyszukiwaniu hasła tematycznego (indeks „Hasła”) „informacja naukowa metodologia” okazuje się, że wszystkie znalezione opisy publikacji (na temat informacji wizualnej i informacji niejawnych) mogą być traktowane jako quasi-pertynentne, choć żaden nie był relewantny. Jest to zatem rozwiązanie z pewnością wartościowe z punktu widzenia przypadkowego pozyskiwania informacji. Pozostaje pytanie, czy użytkownik skorzysta z tej opcji, jeśli standardowo, jako domyślna, ustawiona jest opcja „z ustalonym początkiem”, prowadząca w przedstawionych wcześniej przypadkach do wyświetlenia pustych ekranów. Przy tak skonfigurowanym interfejsie, ujawnienie się dużego potencjału katalogu bibliotecznego w badanym tu zakresie wymaga woli i współdziałania ze strony użytkownika – przypadek nie wystąpi przypadkowo.

Z kolei dla konfiguracji prowadzących do wyświetlania fragmentów odpowiednich indeksów, brak danej pozycji nie musi oznaczać całkowitej klęski – jest szansą na dostrzeżenie haseł quasi-relevantnych lub potencjalnie inspirujących, a co za tym idzie – do otwarcia nowych ścieżek i dotarcia do opisów książek wprawdzie innych niż początkowo poszukiwane, ale także wartościowych dla użytkownika. Wyszukiwanie hasła „metodologia informacji naukowej” w indeksie „Hasła przedmiotowe – KABA” katalogu BJ powoduje wyświetlenie 10 haseł wprawdzie nierelwantnych, ale za to o olbrzymim potencjale w zakresie przypadkowego pozyskiwania informacji. W zasadzie kliknięcie na każdy z nich prowadzi do opisów pozycji, które mogą okazać się quasi-pertynentne, potencjalnie inspirujące, a w przypadku hasła „metodologia nauk” nawet pertynentne. Z drugiej strony mamy jednak w tej grupie do czynienia z wyjątkami. Jednym z nich jest np. BUR, który nie dość, że w przypadku nieznaledzenia odpowiedzi relewantnych wyświetla pusty ekran, to jeszcze oferuje dodatkową opcję „dokładnie”. Jest ona dostępna przy wyszukiwaniu w indeksie „Hasło przedmiotowe” i powoduje jeszcze większe zawężenie wyświetlanego zbioru wyników i dalsze ograniczenie szans na przypadkowe znalezienie interesującej lub inspirującej książki. Wybranie tej opcji prowadzi bowiem do wyświetlenia wyłącznie haseł identycznych z instrukcją wyszukiwawczą, także w obszarze określników. Zatem jeżeli użytkownik w instrukcji wyszukiwawczej użyje hasła „informacja naukowa”, to w odpowiedzi zobaczy tylko to jedno hasło, a nie zobaczy tych wszystkich, w których po hasle „informacja naukowa” następują określniki, np. „informacja naukowa – badanie – metody”, „informacja naukowa – bibliografia” itd. Podobnie negatywne rozwiązania z punktu widzenia szans na przypadkowe pozyskanie informacji zastosowano np. w BUO w konfiguracji z włączoną opcją „z ustalonym początkiem” (wyszukiwanie w indeksie „Hasło” – w przypadku nieodnalezienia poszukiwanego hasła wyświetlany jest pusty ekran).

Generalnie, w przypadku nieodnalezienia pozycji relewantnych, konfiguracje prowadzące do wyświetlania od razu opisów bibliograficznych z reguły nie stwarzają warunków dla przypadkowego pozyskiwania informacji (pusty ekran). Natomiast konfiguracje prowadzące do wyświetlania ekranów pośrednich wręcz przeciwnie, potencjalnie sprzyjają takiej formie poznania, podsuwają użytkownikowi hasła, a zatem w konsekwencji i książki, których nie wyszukiwał. Warto jednak zauważyć, że ten potencjał ujawnia się w przypadku, gdy albo zasoby systemu są zbyt małe w stosunku do oczekiwań użytkownika (nie ma tego, czego szukał) albo gdy sama instrukcja wyszukiwawcza została źle sformułowana (np. popełniono błąd w składni instrukcji

w wyszukiwaniu zaawansowanym). Badany potencjał jest tu zatem konsekwencją zjawisk negatywnych i jako taki może w pewnym stopniu rekompensować niepowodzenie użytkownika – pełnić rolę swego rodzaju „nagrody pocieszenia”.

W przypadkach, gdy systemy znajdują dokumenty relewantne, mamy znów do czynienia z bardzo podobną odwrotną charakterystyką potencjałów w zakresie sprzyjania przypadkowemu pozyskiwaniu informacji w obu grupach konfiguracji (zob. Tab. 1). Choć w każdej z nich może dochodzić do przypadkowego pozyskania informacji, to już szanse wystąpienia tego zjawiska są bardzo różne. W obu grupach zdecydowanie mniejszy potencjał w tym względzie wykazują sytuacje, w których systemy wyświetlają wyłącznie odpowiedzi (opisy lub hasła) relewantne (Tab. 1, sytuacje P3 i B3). Są one charakterystyczne dla konfiguracji prowadzących od razu do wyświetlania opisów bibliograficznych i wyjątkowe dla tych, które w odpowiedzi na zapytanie wyświetlają ekrany pośrednie. W takich sytuacjach możliwość przypadkowego pozyskania informacji o literaturze naukowej pojawia się tylko w przypadku błędnego lub mało precyzyjnego zdefiniowania warunków wyszukiwania w instrukcji. Tylko bowiem wówczas wyświetlone zostaną dokumenty wprawdzie relewantne, ale jednocześnie niepertynentne.

Może zatem zdarzyć się, że przypadkowe poznanie będzie rezultatem pomyłki lub niewiedzy (np. podanie innego nazwiska autora), nieznajomości zasad konstruowania właściwej instrukcji w danym interfejsie (wybranie niewłaściwych indeksów czy opcji) lub nieumyślnego wprowadzenia niewłaściwego znaku z klawiatury (tzw. literówka). Może wynikać również z niewiedzy na temat zawartości danego indeksu – np. indeksy osobowe zawierają oprócz nazwisk autorów z reguły także nazwiska redaktorów lub tłumaczy. Użytkownik, który poszukując książek napisanych przez Marię Dembowską np. w Katalogu Online Bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego, wybierze indeks „Autor” i wpisze instrukcję wyszukiwawczą w postaci „Dembowska Maria”, otrzyma zarówno informacje o książkach jej autorstwa, jak i o tych, przy których powstaniu pełniła inną rolę (zatem tutaj quasi-pertynentnych). Podobne zjawisko może zajść również w przypadku wyszukiwania w indeksie tytułowym, który zawiera także tytuły serii oraz w sytuacjach, gdy wyszukiwanie w tym indeksie oznacza nie tylko poszukiwanie początków tytułów, ale także wszystkich słów z tytułów bez informowania o tym użytkownika czy dania mu możliwości wyboru odpowiednich opcji (np. w Katalogu Biblioteki Uniwersyteckiej w Białymstoku czy Centralnym Katalogu Zbiorów Bibliotek Śląskiego Uniwersytetu Medycznego). Przypadkowe pozyskanie informacji znów będzie mieć wspomniany wcześniej charakter „nagrody pocieszenia”.

Może jednak być także swego rodzaju „premią dla leniwych” – konsekwencją specyficznej strategii wyszukiwawczej, polegającej na poświęcaniu minimum wysiłku i dbałości w konstruowaniu instrukcji, połączonej z nadzieją, że „może się uda”. Niezależnie od tego, czy się uda, czy nie, konsekwencją takiego podejścia może być właśnie przypadkowe poznanie innych zasobów niż te, które były bezpośrednim przedmiotem wyszukiwania. Tak dzieje się na przykład w sytuacji wyszukiwania książki Zofii Gacy-Dąbrowskiej *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej: zarys problemów organizacyjnych i badawczych*, jeśli wyszukiwanie będzie prowadzone w indeksie tytułów za pomocą tylko jednego słowa. W przypadku użycia słowa „bibliotekarstwo”, zdecydowana większość wyświetlonych informacji (9 na 10 opisów bibliograficznych BUO i BPWr. oraz haseł w BJ i BUP), będzie miała cha-

rakter quasi-pertynentny – nie będą to wprawdzie opisy poszukiwanej książki, ale innych książek, także dotyczących bibliotekarstwa. Oczywiście, jeśli użyjemy innych słów lub fraz z tytułu, niezwiązanych z bibliotekarstwem (np. „II Rzeczpospolita” czy „zarys problemów”), to wyświetlone w wyniku wyszukiwania rekordy zmieniają charakter z quasi-pertynentnych na jedynie potencjalnie inspirujące, ale nadal szanse na przypadkowe pozyskanie informacji o literaturze naukowej będą duże. Inny przykład tego samego zjawiska dotyczy wyszukiwania „według słów” (w wielu indeksach jednocześnie) w BJ – im mniej słów zostanie użytych w instrukcji wyszukiwawczej, im mniej precyzyjnie jest ona zbudowana, tym większe są szanse na znalezienie opisów, które nie były bezpośrednio wyszukiwane. I tak, jeśli szukając książki Marii Dembowskiej *Nauka o informacji naukowej (informatologia): organizacja i problematyka badań w Polsce*, sformułujemy instrukcję w postaci: „Dembowska Maria” (indeks autorski) i „nauka o informacji” (indeks tytułowy), to w odpowiedzi otrzymamy opis tylko tej jednej pozycji. Natomiast jeśli ograniczymy instrukcję wyszukiwawczą do postaci np. „Dembowska” (indeks autorski) i „nauka” (indeks tytułowy), to system dodatkowo wyświetli opis jednej pozycji quasi-pertynentnej (*Bibliotekarstwo polskie 1925-1951 w świetle korespondencji jego współtwórców*). To samo zjawisko można zaobserwować, porównując wyniki wyszukiwania w indeksie autorskim dla instrukcji „Dembowska Maria” i „Dembowska”. Oczywiście, możliwość wystąpienia takiej „premi dla leniwych” zależna jest w dużym stopniu od zasobów danego katalogu oraz specyfiki samej instrukcji wyszukiwawczej – jeśli na przykład jedyną Dembowską zanotowaną w systemie będzie Dembowska Maria, to takie podejście do wyszukiwania nie przełoży się na dodatkowe szanse przypadkowego pozyskania informacji.

W większości badanych przypadków, systemy w konfiguracjach wyświetlających ekrany pośrednio prezentują naraz pewną ich z góry ustaloną liczbę (najczęściej 10 haseł głównych plus ewentualne odsyłacze lub 10 haseł łącznie z odsyłaczami oraz w 2 przypadkach 20 haseł) bez względu na to, ile wyszukanych haseł jest relewantnych. Wyjątek w tym względzie stanowi Katalog Książek i Czasopism Biblioteki Głównej Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej, w którym w przypadku odnalezienia haseł relewantnych wyświetlane są wszystkie. Takie rozwiązanie oznacza, że mimo odnalezienia haseł relewantnych, system nadal „podsuwa” użytkownikowi także inne hasła, poszerzając tym samym możliwości przypadkowego pozyskania informacji (Tab. 1, sytuacja P4). W tym przypadku, inaczej niż w sytuacjach, gdy system wyświetla tylko opisy lub hasła relewantne (B3 i P3), przypadkowe pozyskanie informacji nie musi być skutkiem niewiedzy, braku umiejętności, roztargnienia czy minimalistycznego podejścia do formułowania instrukcji wyszukiwawczej. Może towarzyszyć poprawnie, wyczerpująco i właściwie (z punktu widzenia dominującej w danym momencie potrzeby informacyjnej) sformułowanej instrukcji lub całej strategii wyszukiwawczej. W takiej konfiguracji trybów i opcji wyszukiwania przypadkowe pozyskanie informacji o jakiejś książce może być dodatkową korzyścią dla użytkownika, który i tak znalazł to, czego szukał, a nie tylko „nagrodą pocieszenia” lub „premią dla leniwych”.

Zachodzi tu pewna ciekawa prawidłowość: ponieważ liczba wyświetlanych haseł jest stała, to im mniej z nich będzie relewantnych, tym większa będzie przewaga (oczywiście z punktu widzenia sprzyjania przypadkowemu pozyskaniu informacji) tego rozwiązania nad opisanym w sytuacjach P3 i B3.

W najgorszym przypadku, jeśli liczba dokumentów relewantnych jest równa lub przekracza stałą liczbę wyświetlanych haseł – sytuacje P4 i P3 będą w tym samym stopniu sprzyjać przypadkowemu poznaniu. Na przykład, poszukujący książki *Informacja naukowa w Polsce: tradycja i współczesność* w indeksie tytułowym katalogu BJ otrzyma w odpowiedzi oprócz poszukiwanego tytułu dodatkowo 7 tytułów książek także poświęconych informacji naukowej oraz dwa tytuły pozycji z innych dyscyplin. Pozostaje oczywiście bardzo ważne pytanie, czy zadowolony z powodzenia swoich starań użytkownik będzie w tym samym stopniu interesował się innymi wyświetlonymi hasłami co ten, który nie znajdzie poszukiwanej książki? Kwestia ta wymaga jednak odrębnych badań z zastosowaniem odmiennej metodologii.

Rozwiązanie, polegające na wyświetlaniu obok opisów relewantnych także tych nierelewantnych, z reguły nie jest stosowane w tych konfiguracjach, które prowadzą do wyświetlania od razu opisów bibliograficznych (Tab. 1, sytuacja B4). Jak wspomniano wcześniej, możliwość wystąpienia takiego rozwiązania została stwierdzona tylko w BUO dla opcji „najbliższe alfabetycznie”. Wyszukiwanie w indeksie autorskim hasła „Oleński Józef” doprowadziło do wyświetlenia 6 opisów relewantnych (książek autorstwa Józefa Oleńskiego) oraz 4 opisów całkowicie nierelewantnych i w żaden sposób niezwiązanych z dziedziną uprawianą przez Józefa Oleńskiego. Oczywiście, także te relewantne nie muszą być pertynentne i mogą wejść do puli odpowiedzi quasi-pertynentnych i potencjalnie inspirujących z przyczyn omówionych wcześniej (Tab. 1, sytuacja B3).

Choć generalnie można stwierdzić, że szanse na przypadkowe pozyskanie informacji w konfiguracjach trybów i opcji wyszukiwania prowadzących do wyświetlania od razu opisów bibliograficznych są zdecydowanie mniejsze niż w tych, które prowadzą najpierw do ekranów pośrednich, to nie można wyprowadzić wniosku, że związek ten ma charakter deterministyczny czy choćby przyczynowo-skutkowy. Przeciwnie, eksperymenty dowiodły, że w obu grupach konfiguracji mogą być stosowane zarówno rozwiązania sprzyjające takiemu pozyskiwaniu informacji, jak i je uniemożliwiające. Można zatem i pewnie należy czerpać z obu rozwiązań pomysły, które mogą poprawić szanse przypadkowego odkrywania informacji o literaturze naukowej w katalogach online bibliotek akademickich.

Jeśli jednak nie ma między tymi cechami związku przyczynowo-skutkowego, to oznacza, że ich częste współwystępowanie może mieć inną wspólną przyczynę. Wydaje się, że są nimi pewne schematy myślowe funkcjonujące w środowisku projektantów interfejsów oraz osób odpowiedzialnych za ich implementację i ostateczny wybór konfiguracji. Według jednego z nich nadrzędnym celem jest precyzja i efektywność wyszukiwania – interfejs ma jak najszybciej doprowadzić użytkownika do obranego przez niego celu, przy najmniejszym wysiłku i ryzyku pobłądzenia. Oznacza to zatem dążenie do ograniczenia liczby decyzji, jakie po drodze musi podjąć użytkownik i „kliknąć”, jakie musi wykonać (czyli wyświetlenie od razu opisów bibliograficznych) i eliminowanie z obszaru jego percepcji wszelkich informacji potencjalnie rozpraszających (zatem niewyświetlenie informacji nierelewantnych). Przy takiej strategii jedyną szansę na przypadkowe napotkanie zasobów quasi-pertynentnych lub potencjalnie inspirujących stwarza błąd, niekompetencja informacyjna, lenistwo lub świadomie przyjmowana minimalistyczna strategia wyszukiwawcza użytkownika – kiedy dokumenty relewantne okażą się niepertynentne. Druga koncepcja ma charakter opozycyjny. Nie zakłada, że

użytkownik najlepiej wie, czego chce i potrafi to wyrazić w postaci instrukcji wyszukiwawczej. Nie stosuje zasady „ma, o co prosił”, ale stawia na dialog, refleksję i w pewnym stopniu holistyczne podejście do procesu wyszukiwania informacji. A to oznacza wymuszanie albo przynajmniej skłanianie do refleksji po drodze do celu (czyli wyświetlanie ekranów pośrednich) oraz włączanie do zbioru wyników nie tylko informacji bezpośrednio relewantnych, ale także tych pochodzących z jej otoczenia. Przyjęcie takiej koncepcji w konstruowaniu interfejsu katalogu online oznacza, że rośnie jego potencjał w zakresie sprzyjania przypadkowemu pozyskiwaniu informacji – może do niego dojść w zasadzie w każdej sytuacji i może przydarzyć się także kompetentnemu, sprawnemu i dokładnemu użytkownikowi. Nie ma jednak powodu, by nie szukać sposobów przełamania tej dychotomii w myśleniu o interfejsach systemów informacyjnych.

### LICZBA WYNIKÓW

Kolejnym czynnikiem warunkującym zdolność bibliotecznych katalogów online do „podsuwania” użytkownikowi pozycji quasi-pertynentnych i potencjalnie inspirujących jest liczba informacji (haseł indeksowych lub opisów bibliograficznych) bezpośrednio dostępnych jego percepcji, a zatem wyświetlanych oprócz lub zamiast wyników pertynentnych.

Badania ujawniły, że jeśli w interfejsach skonfigurowanych w sposób powodujący wyświetlenie od razu opisów bibliograficznych, przedstawiane są wszystkie wyszukane pozycje (oczywiście jeśli ich liczba nie przekroczy ustalonego limitu, który np. w BUWr. i BUO wynosi 1000 pozycji), to, jak wspomniano wcześniej, w drugiej grupie konfiguracji interfejsów wyświetlana jest tylko z góry limitowana, niewielka liczba haseł. Rozwiązanie to jest oczywiście bezpośrednio związane z decyzją o wyświetlaniu informacji nierелеwantnych – systemy wyświetlające ekrany pośrednie z reguły wyświetlają także wyniki nierелеwantne i tym samym muszą stosować jakieś ograniczenia ilościowe. W przeciwnym razie konieczne byłoby zawsze wyświetlanie wszystkich zasobów bazy lub przynajmniej danego indeksu. Z kolei ponieważ systemy wyświetlające od razu opisy bibliograficzne z reguły nie włączają do zbioru wyników dokumentów nierелеwantnych, wielkość tego zbioru jest w sposób naturalny ograniczana właśnie relewantnością.

Z badań dotyczących zachowań użytkowników wyszukiwarek internetowych wiadomo, że ich zainteresowanie budzi zazwyczaj tylko kilkanaście opisów stron WWW umieszczonych na początku listy wyników (Ford i in., 2002, pp. 30-31). Jeśli użytkownicy katalogów bibliotecznych zachowywaliby się tak samo, to oczywiście wpływ ten byłby znikomy. Jednak typowe katalogi biblioteczne od wyszukiwarek różni jedna zasadnicza cecha – w katalogach nie funkcjonują mechanizmy rankingowe, a o kolejności wyświetlania informacji decyduje z reguły alfabet. Użytkownik zatem nie może zakładać, że podobnie jak w wyszukiwarkach, każda kolejna pozycja na liście wyników będzie mniej wartościowa z jego punktu widzenia (swoją drogą warto byłoby zbadać, czy przypadkiem takiego nieuprawnionego założenia jednak nie czyni). Zatem to, ile „niezamawianych” informacji zobaczy, może zależeć od tego, na której pozycji w zbiorze wyników znajdzie się opis lub hasło dotyczące pozycji bezpośrednio wyszukiwanej. Z reguły w badanych katalogach była to pierwsza pozycja. Jedynie w przypadku wyszukiwania w indeksie autorskim

(a w BJ także w pozostałych) katalogów zbudowanych w oparciu o system Virtua była to druga pozycja na liście wyników. Takie rozwiązanie podnosi oczywiście efektywność wyszukiwania, ale znacznie utrudnia przypadkowość – użytkownik może w ogóle nie zwrócić uwagi na pozostałe opisy. Niemniej, z punktu widzenia potencjału samego systemu sytuacja jest korzystna.

#### AUTOR, TYTUŁ CZY TEMAT?

Wpływu różnych rozwiązań stosowanych w konfiguracji interfejsów katalogów bibliotecznych na szanse przypadkowego pozyskiwania informacji o literaturze naukowej nie można ograniczyć wyłącznie do kwestii wyświetlenia dokumentów nierелеwantnych oraz liczby wyników umieszczanych w obszarze percepcji użytkownika. O potencjale OPAC-ów w tym względzie świadczy przecież nie tylko, czy i ile informacji „niezamawianych” podsuwają użytkownikom, ale także jakie są te informacje. Co można przypadkowo odkryć we fragmencie indeksu, a co w opisie bibliograficznym? W dalszym toku rozważań nie będą brane pod uwagę te sytuacje, które w ogóle uniemożliwiają przypadkowe pozyskanie informacji (Tab. 1, sytuacje P1 i B1). Punktem wyjścia do dalszych analiz było ustalenie zakresu opisów bibliograficznych wyświetlanych automatycznie w tych konfiguracjach, które prowadziły właśnie do ich wyświetlenia (Tab. 2). Łącznie, w 28 badanych katalogach, zidentyfikowano 26 takich konfiguracji (zob. Aneks 3).

Tabela 2  
Zakres opisów bibliograficznych wyświetlanych standardowo w odpowiedzi na wyszukiwanie w katalogach poddanych testom w drugiej fazie badań

Zakres opisu bibliograficznego	Liczba katalogów
autor, tytuł	1
autor, tytuł, rok wydania	9
autor, tytuł, miejsce, rok wydania, wydawnictwo	8
autor, tytuł, miejsce, rok wydania, wydawnictwo, tytuł serii	2
autor, tytuł, miejsce, rok wydania, wydawnictwo, opis fizyczny	1
autor, tytuł, miejsce, rok wydania, wydawnictwo, tytuł serii, opis fizyczny	3
autor, tytuł, miejsce, rok wydania, wydawnictwo, tytuł serii, opis fizyczny, hasło przedmiotowe	2 (ale tylko w wybranych przypadkach)
RAZEM	26

Jeżeli w wyniku wyszukiwania w indeksie autorskim wyświetlony zostanie fragment tego indeksu, użytkownik otrzymuje listę nazwisk z imionami, czasem dodatkowo zawierającą odsyłacze do form właściwych. Do przypadkowego pozyskania informacji quasi-pertynentnej może dojść tylko w przypadku, gdy na tym wykazie dostrzeże znane sobie nazwisko związane z inną potrzebą informacyjną niż ta, która była przyczyną wyszukiwania. Sytuacja raczej



mało prawdopodobna, gdyż nazwisko przypadkowo rozpoznane i wyszukiwane musiałyby być bardzo podobne do siebie, żeby znaleźć się razem w obrębie 10 ułożonych alfabetycznie haseł z indeksu. Trudno natomiast, by taki wykaz mógł być inspiracją dla powstania nowych potrzeb informacyjnych, choć oczywiście nie można takiego zjawiska wykluczyć – jakieś nazwisko może przecież wywołać w umyśle jednostki odpowiednio długi ciąg skojarzeń. Jeśli jednak zamiast haseł indeksowych pojawią się opisy bibliograficzne (zob. Tab. 2), to oprócz nazwisk autorów użytkownik widzi także tytuły, czasem miejsce i rok wydania, a w przypadku wyszukiwania złożonego w Katalogu Bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego i Katalogu Komputerowym Biblioteki Głównej UMCS, gdy jednym z przeszukiwanych indeksów jest indeks haseł przedmiotowych, także hasła przedmiotowe. Więcej informacji to większe szanse dopasowania któregoś z opisów do „uśpionych” potrzeb, to także większa szansa na znalezienie nowych inspiracji. Bez dodatkowych badań użytkownika można z dużą pewnością założyć, że w zdecydowanej większości przypadków tytuł i opis przedmiotowy książki prędzej zainteresują użytkownika niż wcześniej nieznane nazwisko jej autora. W przypadku wyszukiwania w indeksie autorским, przewaga rozwiązań prowadzących do wyświetlania od razu opisów bibliograficznych w zakresie sprzyjania przypadkowemu pozyskiwaniu informacji wydaje się bezsporna.

Efekty wyszukiwania w indeksie tytułowym nie pozwalają już na tak jednoznaczny osąd. W zależności od konfiguracji interfejsu użytkownik otrzymuje listę samych tytułów ułożoną alfabetycznie, listę tytułów wraz z informacjami o autorach (też redaktorach, opracowujących itd. – np. w katalogach opartych na systemie Virtua i w Katalogu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi zbudowanym w oparciu o system Horizon), albo skrócone opisy bibliograficzne. Trudno wyrokować, czy dodatkowe informacje pojawiające się w przypadku wyświetlania opisów bibliograficznych – np. miejsce, rok wydania czy nazwa wydawnictwa – zwiększają istotnie zdolność OPAC-ów do inspirowania nowych zainteresowań czy budzenia „uśpionych” potrzeb informacyjnych. Kwestia ta może okazać się zresztą na tyle subiektywna, że nawet badania samych użytkowników nie pozwolą na obiektywną ocenę. Wydaje się, że taki istotny wpływ mogłoby mieć hasło przedmiotowe, ale jak wspomniano wcześniej, jego występowanie w opisach prezentowanych standardowo użytkownikom jest niezwykle rzadkie (zob. też Tab. 2).

Równie trudno byłoby ocenić różnice w sprzyjaniu przypadkowemu pozyskiwaniu informacji między listą samych haseł przedmiotowych a wykazem skróconych opisów bibliograficznych. Zbyt wiele subiektywnych czynników może decydować o tym, czy pojedyncze hasło przedmiotowe będzie bardziej, czy mniej inspirujące niż na przykład tytuł książki. Ewentualne próby zbadania tych relacji wymagają oczywiście zastosowania zupełnie innych metod.

## PODSUMOWANIE

Wykonane eksperymenty i analizy pozwoliły na zidentyfikowanie różnych rozwiązań stosowanych w interfejsach bibliotecznych katalogów online i wstępne określenie ich konsekwencji dla szans na przypadkowe pozyskanie informacji o literaturze naukowej oraz wskazanie podstawowych sytuacji, w których szanse takie mogą się ujawnić. Należy podkreślić, że przedstawione wnioski dotyczą jedynie samego potencjału OPAC-ów, oferowanych przez

nie warunków wystąpienia zjawiska przypadkowego pozyskiwania informacji. Ocena tych potencjałów ze względu na faktyczne ich wykorzystanie i odpowiedniość zastosowanych rozwiązań w stosunku do preferencji i możliwości poznawczych użytkowników wymaga dalszych badań. Chcąc osiągnąć całościowe spojrzenie na zagadnienie przypadkowego pozyskiwania informacji o literaturze naukowej w katalogach bibliotecznych, należałoby także zwrócić uwagę na rolę, jaką w tym względzie odgrywają kwestie językowe, związane ze specyfiką zarówno danego języka naturalnego, jak i języków informacyjno-wyszukiwawczych stosowanych w różnych systemach. Pewne zjawiska z tego zakresu ujawniły się w trakcie prowadzonych testów, ale generalnie są to jednak odrębne zagadnienia, wymagające także oddzielnie zaprojektowanych badań.

Szansę na przypadkowe pozyskanie informacji o literaturze naukowej w katalogach online bibliotek akademickich są generalnie niewielkie i wyraźnie zepchnięte na dalszy plan przez dążenie do efektywności systemów i koncentrowanie się na sprawnym wyszukiwaniu dokumentów relewantnych. Pojawiają się jako skutek zjawisk negatywnych z punktu widzenia organizacji interfejsów: błędów, niedostatecznych zasobów bazy, niezrozumienia aparatu wyszukiwawczego czy minimalistycznych strategii wyszukiwawczych użytkowników. Pełnią rolę „nagrody pocieszenia”, „premię dla leniwych” i niezbyt często dodatkowej „nagrody” za poprawnie zrealizowane wyszukiwanie. Stawia to przypadkowe pozyskanie informacji w stosunku odwrotnej proporcjonalności do jakości tych katalogów rozumianej w kategoriach kompletności i precyzji wyszukiwania. I choć takiej relacji nie da się wyeliminować (jeśli ktoś znajduje tylko to, czego szukał, to nie odkryje już niczego innego przypadkiem i właśnie odwrotnie, jeśli coś zostało zauważone przypadkiem, to znaczy, że system wyświetlił coś, czego użytkownik nie szukał), to można dążyć z jednej strony do zwiększenia pożytków z wcześniej wspomnianych zjawisk, czyli zwiększać szanse na zdobycie i wartość owej „nagrody pocieszenia”, a z drugiej do rozszerzenia pola widzenia użytkownika poza dokumenty relewantne i tym samym zerwanie z wycinkowością całego procesu i zmniejszenie niekorzystnych konsekwencji wspomnianego wcześniej zjawiska „dziurki od klucza”. Szczególnie wiele rozwiązań nieodpowiednich z punktu widzenia wspierania przypadkowego pozyskiwania informacji zidentyfikowano w konfiguracjach prowadzących od razu do wyświetlania opisów bibliograficznych. Przejęcie pewnych rozwiązań charakterystycznych dla konfiguracji prowadzących do wyświetlania fragmentów indeksów mogłoby istotnie podnieść potencjał tych katalogów w omawianym tu zakresie – dotyczy to szczególnie unikania wyświetlania pustych ekranów w przypadku nieodnalezienia dokumentów relewantnych i nieograniczania się do prezentacji wyłącznie wyników relewantnych w przypadku ich znalezienia. O możliwości zastosowania takich rozwiązań świadczą wprawdzie nieliczne, ale jednak funkcjonujące konfiguracje wyszukiwawcze. Wydaje się, że pozytywny skutek mogłoby też przynieść rozszerzenie zakresu wyświetlanych opisów o hasła przedmiotowe. Z drugiej strony, ewentualne wprowadzenie wielu rozwiązań potencjalnie sprzyjających przypadkowemu pozyskaniu informacji mogłoby faktycznie zmniejszyć efektywność wyszukiwania informacji pertynentnych w stosunku do potrzeby informacyjnej będącej zasadniczym powodem wyszukiwania. Takie konsekwencje mogłoby mieć na przykład przesunięcie hasła lub opisu relewantnego na dalsze miejsca na liście wyników (w celu zmuszenia użytkownika do dostrzeżenia poprzedzających go haseł lub opisów nierelwantnych) czy całkowite zrezygnowanie z wyświetlania fragmentów indeksu au-

torskiego na rzecz prezentowania od razu opisów bibliograficznych. Przeprowadzone eksperymenty skłaniają też do głębszej refleksji nad wyszukiwaniem informacji w ogóle. Czy zastąpienie naturalnego środowiska informacyjnego człowieka – z jego nieprzewidywalnością, przypadkowością, często pewną nieokreślonością i wieloaspektowością – wyspecjalizowanymi, precyzyjnymi narzędziami wyszukiwawczymi w efekcie nie zuboży procesów pozyskiwania informacji? Dążenie do efektywności i precyzji wyszukiwania w katalogach bibliotecznych nie powinno przesłaniać innych aspektów pozyskiwania informacji. Być może warto też przyjrzeć się rozwiązaniom stosowanym w tym względzie w innych narzędziach wyszukiwania informacji funkcjonujących w środowisku cyfrowym.

#### BIBLIOGRAFIA

- ASIS&T thesaurus of information science, technology, and librarianship. 3<sup>rd</sup> ed. (2005). Medford, New Jersey: Information Today, Inc.
- Bojar, Bożenna, oprac. (2002). *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Erdelez, Sanda (2004). Investigation of information encountering in the controlled research environment. *Information Processing and Management*, vol. 40, pp. 1013-1025.
- Erdelez, Sanda (2005). Information encountering. In: *Theories of information behaviour*. Ed. by Karen E. Fisher, Sanda Erdelez, Lynne McKechnie. Medford, New Jersey: Information Today, Inc., pp. 179-184.
- Ford, Nigel; Miller, David; Moss, Nicola (2002). Web search strategies and retrieval effectiveness: an empirical study. *Journal of Documentation*, vol. 58, no. 1, pp. 30-48.
- Foster, Allen (2005). A non-linear model of information seeking behaviour. *Information Research* [online], vol. 10 no. 2, paper 222; [dostęp 08.05.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://InformationR.net/ir/10-2/paper222.html>>
- McKenzie, Pamela J. (2002). A model of information practices in accounts of everyday-life information seeking. *Journal of Documentation*, vol. 59, no. 1, pp. 19-40.
- Próchnicka, Maria (1991). *Informacja a umysł*. Kraków: Universitas.
- Wilson, T.D. (1999). Models in information behaviour research. *Journal of Documentation*, vol. 55, no. 3, pp. 249-270.

Remigiusz Sapa

Institute of Information Science and Librarianship  
Jagiellonian University  
e-mail: sapa@inib.uj.edu.pl

#### POTENTIAL OF ONLINE LIBRARY CATALOGS IN SUPPORTING THE PHENOMENON OF OPPORTUNISTIC ACQUISITION OF INFORMATION ABOUT SCHOLARLY LITERATURE

**KEYWORDS:** Opportunistic acquisition of information. Scholarly literature. Accidental retrieval of information. Search for information. OPACs (Online Public Access Catalogs). Academic libraries.

**ABSTRACT:** The paper includes the description and the analysis of the results of empirical studies aimed at the comparison of various academic library OPACs configurations as features supporting opportunistic acquisition of information about scholarly literature. The studies in question consisted of experiments with the use of 22 different search statements followed by the analysis of results not requested but retrieved and displayed by the system alongside the retrieval of other resources. The experiments were conducted on 33 Polish library OPACs operated with 8 various computer systems in a three-month period (May-July 2007). The studies proved the interdependence of OPAC solutions, search statements and opportunities to retrieve publications which cannot satisfy users' core information needs but may answer or induce other information needs of those persons.

Artykuł wpłynął do redakcji 31 sierpnia 2007 r.

## Wykaz instrukcji wyszukiwawczych użytych w eksperymentach

Wyszukiwanie w poszczególnych indeksach osobno		
Indeks	Instrukcja wyszukiwawcza	Zamierzony cel wyszukiwania (odpowiedzi pertynentne w przyjętym w artykule sposobie rozumienia tego terminu)
Indeks autorski	Dembowska Maria	Publikacje autorstwa Marii Dembowskiej (autorki m.in. książki <i>Nauka o informacji naukowej (informatologia): organizacja i problematyka badań w Polsce</i> . Warszawa: IINTE, 1991)
	Dembowska	Jw.
	Dębowska	Jw. – przykład błędu w nazwisku
	Oleński Józef	Publikacje autorstwa Józefa Oleńskiego (autora m.in. książki <i>Ekonomika informacji</i> . Warszawa: Fundacja Promocji Rozwoju im. Edwarda Lipińskiego, 1998) – alternatywnie w stosunku do instrukcji „Dembowska Maria” dla testowania zachowania systemów, w których nie odnaleziono publikacji Marii Dembowskiej
	Oleński	Jw. – alternatywnie w stosunku do instrukcji „Dembowska” dla testowania zachowania systemów, w których nie odnaleziono publikacji Marii Dembowskiej
	jhjgdtkyh	Przypadkowy ciąg znaków zastosowany w celu testowania zachowań systemów w sytuacji nieodnalezienia opisów relewantnych
Indeks tytułowy	Nauka o informacji naukowej (informatologia): organizacja i problematyka badań w Polsce	Opis książki: Dembowska, Maria (1991). <i>Nauka o informacji naukowej (informatologia): organizacja i problematyka badań w Polsce</i> . Warszawa: IINTE
	Nauka o informacji naukowej	Jw. – początek tytułu
	Informacja naukowa	Opis książki: Ścibor, Eugeniusz, red. (1998). <i>Informacja naukowa w Polsce: tradycja i współczesność</i> . Olsztyn: Wydaw. WSP – krótki początek tytułu
	Informatologia	Opis książki: Dembowska, Maria (1991). <i>Nauka o informacji naukowej (informatologia): organizacja i problematyka badań w Polsce</i> . Warszawa: IINTE – znaczące słowo z tytułu (ale nie pierwsze)
	Bibliotekarstwo	Opis książki: Gaca-Dąbrowska, Zofia (1983). <i>Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej: zarys problemów organizacyjnych i badawczych</i> . Wrocław: Wydaw. UWr. – pierwsze słowo z tytułu

	Architektura informacji w serwisach internetowych	Opis książki: Rosenfeld, Louis; Morville, Peter (2003). <i>Architektura informacji w serwisach internetowych</i> . Gliwice: Wydaw. Helion – przypadek gdy podstawowe i najbardziej rozpowszechnione znaczenie początku tytułu radykalnie odbiega od tematu poszukiwanej pozycji
	jhjgdtkyh	Przypadkowy ciąg znaków zastosowany w celu testowania zachowań systemów w sytuacji nieodnalezienia opisów relevantnych
Indeks haseł przedmiotowych	informacja naukowa	Opisy książek z zakresu informacji naukowej
	informacja	Opisy książek z zakresu informacji naukowej
	metodologia informacji naukowej	Opisy książek na temat metodologii informacji naukowej
	informacja naukowa metodologia	Opisy książek na temat metodologii informacji naukowej
	jhjgdtkyh	Przypadkowy ciąg znaków zastosowany w celu testowania zachowań systemów w sytuacji nieodnalezienia opisów relevantnych
Wyszukiwanie w kilku indeksach jednocześnie		
Instrukcja wyszukiwawcza		Zamierzony cel wyszukiwania (odpowiedzi pertynentne w przyjętym w artykule sposobie rozumienia tego terminu)
Dembowska Maria (autor) i nauka o informacji (tytuł)		Opis jednej książki: Dembowska, Maria (1991). <i>Nauka o informacji naukowej (informatologia): organizacja i problematyka badań w Polsce</i> . Warszawa: IINTE
Dembowska (autor) i nauka (tytuł)		Jw.
Dembowska Maria (autor) i informacja naukowa (hasło przedmiotowe)		Opisy książek Marii Dembowskiej z zakresu informacji naukowej (a zatem z wyłączeniem opisów innych autorów o tym samym imieniu i nazwisku, ale piszących na inne tematy)
Dembowska Maria (autor) i hydrologia (tytuł)		Opisy książek Marii Dembowskiej na temat hydrologii – w celu przetestowania zachowania systemów w przypadku braku odpowiedzi relevantnych

## Aneks 2

Wykaz wszystkich konfiguracji interfejsów katalogów bibliotecznych, w których przeprowadzono eksperymenty w pierwszej fazie badań z wykorzystaniem instrukcji wyszukiwawczych przedstawionych w Aneksie 1

1. BJ – tryb „Osobno w indeksach” (zapytania standardowe, wyszukiwanie prowadzone osobno w poszczególnych indeksach: „Autor”, „Tytuł”, „Hasło przedmiotowe – KABA”).
2. BJ – tryb „Według słów” (pozwala na łączenie indeksów, zapytania dodatkowe).
3. BUP – tryb „Osobno w indeksach” (zapytania standardowe, wyszukiwanie prowadzone osobno w poszczególnych indeksach: „Autor”, „Tytuł”, „Hasło przedmiotowe alfabetycznie”).
4. BUP – tryb „Multiindeks” (zapytania dodatkowe – wyszukiwanie utrudnione ze względu na niedoskonałości interfejsu: cały czas pozostaje na stronie aktywne pole wyboru jednego indeksu, mimo że nie uczestniczy w procesie formułowania parametrów wyszukiwawczych, formułowanie wyrażenia wymaga znajomości specyficznej składni poleceń).
5. BPWr. – tryb „Wyszukiwanie proste” (zapytania standardowe, wyszukiwanie prowadzone osobno w poszczególnych indeksach: „Autor”, „Tytuł”, „Hasło przedmiotowe”), dla włączonej opcji „słowa sąsiadujące”.
6. BPWr. – tryb „Wyszukiwanie proste” (zapytania standardowe, wyszukiwanie prowadzone osobno w poszczególnych indeksach: „Autor”, „Tytuł”, „Hasło przedmiotowe”), dla wyłączonej opcji „słowa sąsiadujące”.
7. BPWr. – tryb „Wyszukiwanie w wielu polach” (pozwala na łączenie indeksów, zapytania dodatkowe).
8. BUR – tryb „Wyszukiwanie proste” (zapytania standardowe, wyszukiwanie prowadzone osobno w poszczególnych indeksach: „Osoba”, „Tytuł”, „Hasło przedmiotowe”), opcja „po początku”.
9. BUR – tryb „Wyszukiwanie proste” (zapytania standardowe, wyszukiwanie prowadzone osobno w poszczególnych indeksach: „Osoba”, „Tytuł”, „Hasło przedmiotowe”), opcja „po słowach”.
10. BUR – tryb „Wyszukiwanie proste” – opcja „dokładnie”, dostępna dodatkowo tylko dla wyszukiwania w indeksie haseł przedmiotowych.
11. BUO – brak możliwości wyboru trybu wyszukiwania (zapytania standardowe, wyszukiwanie prowadzone osobno w poszczególnych indeksach: „Autor”, „Tytuł”, „Hasło”), opcje: „z ustalonym początkiem”, „szukaj w katalogu”.
12. BUO – brak możliwości wyboru trybu wyszukiwania (zapytania standardowe, wyszukiwanie prowadzone w indeksie „Hasło”), opcje: „z ustalonym początkiem”, „szukaj” i „szukaj w indeksie”.
13. BUO – brak możliwości wyboru trybu wyszukiwania (zapytania standardowe, wyszukiwanie prowadzone osobno w poszczególnych indeksach: „Autor”, „Tytuł”, „Hasło”), opcje: „najbliższe alfabetycznie”, „szukaj w katalogu”.
14. BUO – brak możliwości wyboru trybu wyszukiwania (zapytania standardowe, wyszukiwanie prowadzone w indeksie „Hasło”), opcje: „najbliższe alfabetycznie”, „szukaj” i „szukaj w indeksie”.
15. BUO – tryb „Indeksy” (zapytania standardowe).

## Wykaz 28 katalogów bibliotek akademickich, w których przeprowadzono eksperymenty w drugiej fazie badań

System	Katalog	Wyświetla ekrany pośrednie	Wyświetla od razu opisy bibliograficzne
Virtua	Katalog Online Bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego ( <a href="http://opac.buw.uw.edu.pl/">http://opac.buw.uw.edu.pl/</a> )	tryb „Wyszukiwanie proste”	tryb „Wyszukiwanie złożone”
	Katalog Komputerowy Biblioteki Głównej UMCS ( <a href="http://katalog.umcs.lublin.pl">http://katalog.umcs.lublin.pl</a> )	tryb „Indeksy”	tryb „Słowa kluczowe”
	Katalog Komputerowy Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego ( <a href="http://katalog.bg.univ.gda.pl">http://katalog.bg.univ.gda.pl</a> )	tryb „Wyszukiwanie proste”	tryb „Wyszukiwanie złożone”
	Katalog Komputerowy Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu ( <a href="http://www.bu.uni.wroc.pl/katalog/">http://www.bu.uni.wroc.pl/katalog/</a> )	tryb „Wyszukiwanie proste”	tryb „Wyszukiwanie złożone”
	Katalog Komputerowy Biblioteki Uniwersyteckiej KUL ( <a href="http://www.bu.kul.pl/katalog">http://www.bu.kul.pl/katalog</a> )	tryb „Wyszukiwanie proste”	tryb „Wyszukiwanie złożone”
Horizon	Katalog Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi ( <a href="http://212.191.71.3/">http://212.191.71.3/</a> )	tryb szukania osobno w poszczególnych indeksach: autor alfabetycznie, tytuł alfabetycznie i hasło alfabetycznie	tryb „Multiindeks” oraz wyszukiwanie w indeksach: słowa z nazwiska, słowa z tytułu, słowa z hasła
	Katalog Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu ( <a href="http://opac.bu.umk.pl/webpac-bin/B_horizonPL/wgbroker.exe?new+-access+top">http://opac.bu.umk.pl/webpac-bin/B_horizonPL/wgbroker.exe?new+-access+top</a> )	tryb „Indeksy”	tryb „Słowa kluczowe”
	Katalog Komputerowy (główny) Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej ( <a href="http://webpac.biblioteki.lodz.pl/bgpl/wgbroker.exe?new+-access+top">http://webpac.biblioteki.lodz.pl/bgpl/wgbroker.exe?new+-access+top</a> )	tryb szukania osobno w poszczególnych indeksach: autor alfabetycznie, tytuł alfabetycznie i hasło alfabetycznie	tryb „Multiindeks” oraz wyszukiwanie w indeksach: słowa z nazwiska, słowa z tytułu, słowa z hasła
	Katalog Biblioteki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy ( <a href="http://82.146.234.3/webpac-bwsp/wgbroker.exe?new+-access+top">http://82.146.234.3/webpac-bwsp/wgbroker.exe?new+-access+top</a> )	tryb szukania osobno w poszczególnych indeksach: tytuł, autor, hasło przedmiotowe	tryb „Multiindeks” oraz wyszukiwanie w indeksach: słowo z nazwy autora, słowo z tytułu, słowo z hasła przedmiotowego

	Katalog Online Biblioteki Głównej Politechniki Poznańskiej ( <a href="http://webpac.ml.put.poznan.pl/webpac-1.2-bppPL/wgbroker.exe?new+-access+top">http://webpac.ml.put.poznan.pl/webpac-1.2-bppPL/wgbroker.exe?new+-access+top</a> )	tryb szukania osobno w poszczególnych indeksach: autor alfabetycznie, tytuł alfabetycznie i hasło przedmiotowe alfabetycznie	tryb „Multiindeks” oraz wyszukiwanie w indeksach: autor – słowa kluczowe, tytuł – słowa kluczowe i hasło przedmiotowe – słowa kluczowe
Aleph	Katalog Biblioteki Uniwersyteckiej w Białymstoku ( <a href="http://212.33.72.5/ALEPH">http://212.33.72.5/ALEPH</a> )	tryb „Indeksy”	tryby: „Prosty” i „Wiele pól”
	Katalog Centralny Politechniki Warszawskiej ( <a href="http://gate.bg.pw.edu.pl/F/">http://gate.bg.pw.edu.pl/F/</a> )	tryb „Wyszukiwanie proste” dla opcji: słowa w tytule, autor, słowa kluczowe – w przypadku nieodnalezienia rekordów relewantnych tryb: „Indeksy”	tryby: „Wyszukiwanie proste” dla pozostałych przypadków i „Wyszukiwanie w wielu polach”
	Centralny Katalog Zbiorów Bibliotek Śląskiego Uniwersytetu Medycznego ( <a href="http://aleph.slam.katowice.pl/ALEPH/">http://aleph.slam.katowice.pl/ALEPH/</a> )	tryb: „Indeksy”	tryby: „Prosty” i „Wiele pól”
	Katalog Biblioteki Głównej Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie ( <a href="http://aleph.wspol.edu.pl/ALEPH/">http://aleph.wspol.edu.pl/ALEPH/</a> )	tryb: „Przeglądaj”	tryby: „Prosty” i „Wiele pól”
	Katalog Główny Biblioteki Głównej AWF we Wrocławiu ( <a href="http://aleph.awf.wroc.pl">http://aleph.awf.wroc.pl</a> )	tryb: „Przeglądaj”	tryby: „Wyszukiwanie proste” i „Wyszukiwanie w wielu polach”
Prolib	Katalog Online Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej ( <a href="http://www.bibgl.polsl.gliwice.pl/opacwww">http://www.bibgl.polsl.gliwice.pl/opacwww</a> )	tryb: „Wyszukiwanie proste”	tryb: „Wyszukiwanie zaawansowane”
	OPAC Katalog Książek Głównej Biblioteki Lekarskiej ( <a href="http://195.187.98.4/cgi-bin/wspd_cgi.sh/wo_log.w">http://195.187.98.4/cgi-bin/wspd_cgi.sh/wo_log.w</a> )	tryb: „Wyszukiwanie proste”	tryb: „Wyszukiwanie zaawansowane”
	Katalog OPAC Biblioteki Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu ( <a href="http://opac.wsb.torun.pl/">http://opac.wsb.torun.pl/</a> )	tryb: „Wyszukiwanie proste”	tryb: „Wyszukiwanie zaawansowane”
	Katalog Książek i Czasopism Biblioteki Głównej Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej ( <a href="http://www.bibl.ath.bielsko.pl/cgi-bin/wspd_cgi.sh/WService=wsbroker1/wo_log.w">http://www.bibl.ath.bielsko.pl/cgi-bin/wspd_cgi.sh/WService=wsbroker1/wo_log.w</a> )	tryb: „Wyszukiwanie proste”	tryb: „Wyszukiwanie zaawansowane”



	Katalog Online Biblioteki Głównej Akademii Podlaskiej w Siedlcach ( <a href="http://opac.ap.siedlce.pl/cgi-bin/wspd_cgi.sh/WService=wsbroker1/wo_log.w">http://opac.ap.siedlce.pl/cgi-bin/wspd_cgi.sh/WService=wsbroker1/wo_log.w</a> )	tryb: „Wyszukiwanie proste”	tryb: „Wyszukiwanie zaawansowane”
Sowa	Katalog Główny Biblioteki Akademii Obrony Narodowej w Warszawie ( <a href="http://biblioteka.aon.edu.pl/">http://biblioteka.aon.edu.pl/</a> )	tryb „Indeksy”	dostępny tylko tryb złożony
	Księgozbiór Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie ( <a href="http://www.asp.waw.pl/sowa/kięgozbiór/">http://www.asp.waw.pl/sowa/kięgozbiór/</a> )	tryb „Indeksy”	dostępny tylko tryb złożony
MAK	Księgozbiór Biblioteki Głównej Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie ( <a href="http://chat.edu.pl/biblioteka/index.htm">http://chat.edu.pl/biblioteka/index.htm</a> )	dostępny wyłącznie tryb pozwalający na wyszukiwanie w indeksach osobno	
	Katalog Zbiorów Biblioteki Głównej Politechniki Koszalińskiej ( <a href="http://62.108.166.204/cgi-bin/mak_www.exe?BM=1">http://62.108.166.204/cgi-bin/mak_www.exe?BM=1</a> )	dostępny wyłącznie tryb pozwalający na wyszukiwanie w indeksach osobno	
MOL/ Patron	Katalog Biblioteki Wyższej Szkoły Nauk Społecznych z siedzibą w Lublinie ( <a href="http://www.wsns.lublin.pl/biblioteka.php">http://www.wsns.lublin.pl/biblioteka.php</a> )	tryb „Proste”	tryb „Złożone”
	Katalog Wyższej Szkoły Biznesu w Tarnowie ( <a href="http://217.117.134.114/scripts/opac.dll/">http://217.117.134.114/scripts/opac.dll/</a> )	tryb „Proste”	tryb „Złożone”
TINLIB	Katalog Komputerowy Biblioteki Politechniki Krakowskiej ( <a href="http://www.biblos.pk.edu.pl/katalog_info">http://www.biblos.pk.edu.pl/katalog_info</a> )		tryby „Wyszukiwanie proste” (pozwala łączyć indeksy), „Wyszukiwanie złożone” (też pozwala łączyć indeksy), „Wyszukiwanie zaawansowane”
	Katalog Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej ( <a href="http://katalog.tu.kielce.pl/WebOPAC/index.asp">http://katalog.tu.kielce.pl/WebOPAC/index.asp</a> )	tryb „Przeglądanie”	tryby „Proste wyszukiwanie” i „Super wyszukiwanie”

AGATA ULANOWSKA

Instytut Archeologii

Uniwersytet Warszawski

e-mail: wh.dyrektor.adm@uw.edu.pl

## KULTURA MINOJSKA W POLSKIM INTERNECIE



Agata Ulanowska jest wykładowcą w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Zajmuje się archeologią egejską ze szczególnym uwzględnieniem okresu wieków ciemnych w Grecji lądowej oraz etnoarcheologią. W l. 1998-2000 prowadziła badania wykopaliskowe na stanowisku Wolna na Półwyspie Tamańskim w Rosji. Od 2001 r. prowadzi cykliczne, studenckie objazdy naukowe po Krecie. Jest współautorką podręcznika akademickiego (razem z prof. Kazimierzem Lewartowskim) *Archeologia egejska. Grecja od paleolitu po wczesną epokę żelaza* (Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego 1999).

**SŁOWA KLUCZOWE:** Polski Internet. Strategie wyszukiwawcze. Archeologia Krety. Historia Krety. Cywilizacja minojska. Kultura minojska. Minojczycy. Pałace minojskie. Freski minojskie. Fajstos. Knossos.

**ABSTRAKT:** W artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytanie o to, jakie informacje na temat kultury minojskiej można odnaleźć w polskim Internecie. Omówiono strategię wyszukiwawczą, polegającą na specyfikacji zapytania w oparciu o słowa kluczowe, a następnie na ograniczeniu zbioru wyszukiwawczego do danych z wyszukiwarki Google.pl, z portali Onet.pl, Wp.pl oraz Gazeta.pl. Analizie poddano wyniki z dziesięciu najwyżej spozycjonowanych stron mogących być źródłem wiedzy o Krecie epoki brązu. Dokonano oceny ich zawartości, ustalono, kto i dlaczego w polskim Internecie tworzy serwisy WWW poświęcone Krecie minojskiej oraz kto jest ich potencjalnym użytkownikiem.

### WPROWADZENIE

W Zakładzie Archeologii Egejskiej Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego podjęto realizację projektu zainicjowanego przez prof. dr. hab. Kazimierza Lewartowskiego. Jego celem było zbadanie, jak użytkownicy polskiego Internetu postrzegają cywilizację egejską. W artykule omówiono wyniki wyszukiwania informacji na temat Krety minojskiej oraz dokonano oceny merytorycznej polskich serwisów WWW poświęconych wspomnianemu zagadnieniu.

Autorka artykułu opierała się na założeniach nie tyle metodologicznych, ile raczej intuicyjnych, wynikających z własnego, niekiedy popartego krótkim wywiadem wśród znajomych, doświadczenia w wyszukiwaniu danych w Internecie. Należy zaznaczyć, że zawarte w tekście przypuszczenia dotyczące postępowania przeciętnego internauty w Sieci są zatem całkowicie subiektywne.

## REALIZACJA PROJEKTU

Projekt realizowano pomiędzy lutym a czerwcem 2007 r. Jego wykonanie rozpoczęto od specyfikacji zapytania – utworzenia listy słów kluczowych, które mogą wpisywać w wyszukiwarkę użytkownicy Internetu zainteresowani przeszłością Krety. Wybrano wyrażenia zawierające przymiotnik „minojski”, nazwy dwóch – zdaniem autorki – najbardziej znanych pałaców kreteńskich oraz dwa hasła z mitologii ściśle związane z Knossos. Wyszukiwanie objęło następujące terminy: 1) „kultura minojska”, 2) „cywilizacja minojska”, 3) „Minojczycy”, 4) „freski minojskie”, 5) „pałace minojskie”, 6) „archeologia Krety”, 7) „Artur Evans”<sup>1</sup>, 8) „Knossos”, 9) „Fajstos” (w tej pisowni) oraz 10) „labirynt” i 11) „Minotaur”. Zrezygnowano z pozornie oczywistego hasła „Minos”, ponieważ niemal wszystkie wyświetlone wyniki odnosiły się do tawern i hoteli noszących taką nazwę<sup>2</sup>. Słowa kluczowe wpisywano bez cudzośłowu, przyjęto bowiem, że przeciętny użytkownik Internetu raczej go nie stosuje.

Następnie określono zbiór wyszukiwawczy. Jego źródło stanowiły strony WWW zawarte w bazie danych wyszukiwarki Google.pl oraz dokumenty HTML pochodzące z portali Onet.pl, Wp.pl i Gazeta.pl. której wyszukiwarka opracowana według technologii Google daje gorsze wyniki niż Google.pl. Zakładając, że mało dociekliwy internauta nie będzie zainteresowany nisko spozycjonowanymi stronami, analizie zdecydowano poddać dziesięć pierwszych wyświetlonych linków<sup>3</sup>.

Ograniczenie wyszukiwania do polskich stron WWW okazało się stosunkowo łatwe, jeśli chodziło o Google.pl, w pozostałych przypadkach nie uwzględniano linków obcojęzycznych wyświetlanych przez wyszukiwarki, nawet wtedy, gdy odsyłały do wartościowych stron, ale np. zredagowanych w języku angielskim. W przypadku odesłań niewłaściwych (np. nazwy restauracji), odesłań do już wcześniej wyszukanej strony oraz stron niedziałających nie poszerzano listy linków o kolejne spoza pierwszej dziesiątki.

Wyniki wyszukiwania pogrupowano, tworząc następujące kategorie zbiorów:

1. Strony słownikowe i encyklopedyczne.
2. Strony poświęcone historii, w całości lub w części odnoszące się do Krety minojskiej.
3. Artykuły i wypracowania dotyczące Minojczyków i ich cywilizacji.
4. Opisy Krety i jej zabytków na stronach biur podróży lub na stronach poświęconych turystyce.
5. Wspomnienia z wakacji osób prywatnych (w tym wyłącznie fotograficzne).
6. Odesłania do książek i ich recenzji (w tym strony księgarni internetowych i antykwariatów).
7. Strony polskich artystów i twórców zainspirowanych sztuką minojską.

<sup>1</sup> Sir Artur Evans odkrywca kultury minojskiej, ojciec archeologii Krety w epoce brązu. Wl. 1900-1906 doprowadził do odkrycia pierwszego pałacu minojskiego w Knossos; prace wykopaliskowe w pałacu i jego okolicach kontynuowane były do połowy lat dwudziestych XX w. Autor rekonstrukcji pałacu ukończonej w 1930 r.

<sup>2</sup> Autorka przypuszcza, że słowo „Minos” jest na tyle powszechne, że przy założonych kryteriach wyszukiwania trudno jest znaleźć linki oddające jego związek z Kretą minojską.

<sup>3</sup> Autorka założyła, że opisany warunek powinien być prawdziwy zwłaszcza dla wyszukiwarki Google.pl, gdzie o kolejności wyszukanych wyników decyduje PageRank.

8. *Varia*: pojedyncze i raczej przypadkowe wzmianki, w których pojawiają się wyszukiwane terminy. W tej grupie najbardziej zaskakujące i zabawne strony można by określić jako *cymelia*<sup>4</sup>.

9. Błędy: odpowiedzi nietrafne bądź niespełniające wymienionych powyżej założeń.

Tabela 1

Wyniki wyszukiwania w poszczególnych wyszukiwarkach

Lp.	Słowa kluczowe	Google.pl		Gazeta.pl		Wp.pl		Onet.pl	
		Pełna liczba wyszukiwanych linków	Trafne wśród pierwszych dziesięciu	Pełna liczba wyszukiwanych linków	Trafne wśród pierwszych dziesięciu	Pełna liczba wyszukiwanych linków	Trafne wśród pierwszych dziesięciu	Pełna liczba wyszukiwanych linków	Trafne wśród pierwszych dziesięciu
1	Kultura minojska	11900	9	764	10	290	8	2859	6
2	Cywilizacja minojska	505	9	263	7	150	3	916	6
3	Archeologia Krety	51200	1	3620	1	1200	2	1554	2
4	Minojczycy	412000	9	28400	9	73	4	87	6
5	Freski minojskie	876	9	365	9	120	8	529	5
6	Palace minojskie	11900	9	849	9	110	9	1655	5
7	Artur Evans	449000	6	31300	5	4200	1	2627	3
8	Knossos	90500	9	101000	4	6100	5	4759	2
9	Fajstos	696	9	459	10	520	5	1246	5
10	Labirynt	1290000	1	109000	1	72001	0	144314	0
11	Minotaur	34900	4	277000	1	5900	2	16899	1
	Razem	2353477	75	553020	66	90664	47	177445	41

Omówienie wyników wyszukiwania wymaga najpierw udzielenia odpowiedzi na pytanie, które ze stron wyświetlanych przez poszczególne wyszukiwarki spełniały oczekiwania autorki. Za właściwe uznano te należące do kategorii 1-4. Strony z kategorii 5 zasadniczo nie zawierały informacji dotyczących Krety epoki brązu, często ograniczano się tu wyłącznie do prezentacji fotografii lub lakonicznych wzmianek o wyspie. Na pozór obiecujące strony z kategorii 6 także nie zawierały poszukiwanych informacji. Kilkakrotnie powtórzyło się w tej grupie odesłanie do strony antykwariatu sprzedającego *Sztukę egejską* Bogdana Rutkowskiego oraz krytyki książki Colina Renfrew *Archeologia i język* napisanej przez Grzegorza Jagodzińskiego. Pojedyncze odnośniki dotyczyły recenzji Anny Waśko poświęconej podręcznikowi *Historia 1* autorstwa M. Kosznickiego, S. Kotarskiego, J. Pudliszewskiego czy dorobku naukowego Andrzeja Korytko (historyka badającego dzieje dyplomacji i stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim), podającego w swojej bibliografii tłumaczenie z języka rosyjskiego przewodnika Sosso Logiadou-Platonos *Knossos. Pałac Minosa. Cywilizacja minoj-*

<sup>4</sup> Znalazły się tutaj np. przypadkowe wzmianki o Minojczykach, pojawiające się w archiwach list dyskusyjnych serialu *Star Trek*, strona poświęcona zapaśnikowi o pseudonimie Minotaur, strona z grami, gdzie do budowy imperium można wybrać Minojczyków, według opisu gry przynajmniej tak samo walecznych jak Asyryjczycy!

ska<sup>5</sup> oraz księgarni, gdzie można kupić książkę *Tajemnica Krety* Hansa G. Wunderlicha. W przypadku powyższych kategorii mylny obraz wyszukiwania może powodować odniesienie się tylko do pierwszych dziesięciu linków. Strony z ostatnich trzech kategorii nie zawierały żadnych informacji o Krecie minojskiej.

Najbardziej trafne linki wyszukał Google.pl, dalej w kolejności wyszukiwarki portalowe Gazety.pl, Wp.pl i na końcu Onet.pl. Jeśli chodzi o liczbę wszystkich znalezionych haseł, znów pierwsza była wyszukiwarka Google.pl, druga Gazeta.pl, trzecia Onet.pl, ostatnia Wp.pl. Jeśli uwzględnić, że wyszukiwanie poprzez Google.pl oznaczało możliwość odniesienia się tylko do polskiego Internetu, to przewaga tej wyszukiwarki nad pozostałymi wydaje się być bezdyskusyjna. Dokładne dane dotyczące wyników wyszukiwania znajdują się w tabeli 1 i tabeli 2.

Tabela 2  
Liczba odpowiedzi uznanych przez autorkę za trafne wśród pierwszych dziesięciu linków

Kultura minojska	Pałace minojskie	Freski minojskie	Fajstos	Minojczycy	Cywilizacja minojska	Knossos	Artur Evans	Mino-taur	Archeologia Krety	Labyrynt
33	32	32	29	28	25	20	15	8	6	2

Kilka słów komentarza należy się samym wyszukiwanym słowom kluczowym. Najcelniej postawionymi zapytaniami okazały się (kolejność wg uzyskiwanych wyników): 1) „kultura minojska”, 2) „pałace minojskie”, 3) „freski minojskie”, 4) „Fajstos” i 5) „Minojczycy” (por. tabela 2). Biorąc pod uwagę ogólną liczbę znalezionych haseł, zastanawia gorszy wynik „Knossos” (7 pozycja). Ta dysproporcja mogłaby wynikać z przyjętej pisowni „Fajstos”, nazwy drugiego pałacu uwzględnionego w wyszukiwaniu. Słowo odsyła prawie wyłącznie do stron polskich, podczas gdy „Knossos” to międzynarodowa nazwa stanowiska archeologicznego. Jednak pierwsze wyszukane linki dla „Knossos” były niemal wyłącznie polskojęzyczne. Fajstos jest celem wycieczek organizowanych przez biura podróży, co częściowo może tłumaczyć wysoką pozycję słowa. Jeśli jednak porównać wyniki dla obydwu nazw, to słowo „Knossos” pojawia się na stronach biur podróży znacznie częściej niż „Fajstos”<sup>6</sup>. Można przypuszczać, że o gorszym wyniku „Knossos” zdecydowała powszechna znajomość tego słowa, które używane jest w szerszym, nie tylko archeologicznym kontekście. W przypadku słów kluczowych „Artur Evans” i „archeologia Krety” nietrafne wyniki spowodowało niestosowanie cudzysłowu przy wyszukiwaniu. Interesująca jest także większa trafność archeologicznego terminu „kultura” w odniesieniu do Krety minojskiej niż terminu cywilizacja.

Krótkie omówienie informacji pochodzących z linków uznanych za trafne przedstawione zostanie poniżej. Wyniki poszukiwań pogrupowano według kategorii wyróżnionych wcześniej zbiorów.

<sup>5</sup> To popularny stustronicowy przewodnik zatytułowany *Knossos: The Minoan Civilization*, wydany w 1989 r. przez I. Mathioulakisa & Co, ma liczne wznowienia. Po raz pierwszy ukazał się on w 1980 r. pt. *Knossos the Palace of Minoan a Survey of the Minoan Civilizations* i był wydany przez tego samego wydawcę. Dostępny niemal w każdym sklepiku z pamiątkami na Krecie.

<sup>6</sup> Wpisanie w Google.pl „Malia” lub „Kato Zakros” daje znacznie więcej linków niż „Fajstos”, jednak wśród pierwszych dziesięciu stron zaledwie kilka (2-3) odnosi się do nazw stanowisk.

## STRONY SŁOWNIKOWE I ENCYKLOPEDYCZNE

W tej grupie, zgodnie z oczekiwaniami autorki, na pierwszym miejscu pojawiły się odesłania do polskiej wersji *Wikipedii*. Minojczycy i ich dorobek prezentują się tu skromnie, szczególnie w porównaniu z jej angielsko, francusko lub niemieckojęzycznymi odpowiednikami. Kilkudzaniowe opisy haseł w zasadzie nie zawierają błędów, rażą za to nieporadne stylistycznie sformułowania. Zastanawiający jest też dość przypadkowy dobór zamieszczanych w *Wikipedii* wiadomości. Za przykład niech posłuży nieuzasadnione podkreślenie znaczenia handlu cyną dla rozwoju cywilizacji minojskiej (*Kultura minojska*, 2007) lub eksponowanie postaci ojca Artura Evansa w jego bardzo krótkim biogramie (*Arthur Evans*, 2007). Zdecydowanie najlepiej opracowanym hasłem jest „sztuka minojska” – jedyny tekst posiadający odesłanie do literatury specjalistycznej (książek *Jak Grecy tworzyli sztukę* Kazimierza Michałowskiego i *Sztuki Świata*, t. 2, Witolda Dobrowolskiego, Bogdana Rutkowskiego, Anny Sadurskiej) (*Sztuka minojska*, 2007).

Wiadomości z innych stron słownikowych i encyklopedycznych były jeszcze bardziej ogólnikowe niż z *Wikipedii* i ograniczały się do podania podstawowej chronologii, wymiany rodzajów sztuki i rzemiosła minojskiego, wzmianki o dwóch, trzech stanowiskach archeologicznych (zob. *Kreteńska sztuka, minojska sztuka*, b.d.). Niektóre strony o charakterze encyklopedycznym zawierały hasła w całości przekopiowane z *Wikipedii* z zaznaczeniem źródła cytowania (zob. *Kultura minojska*, 2007 i *Kultura minojska, kultura kreteńska*, b.d.). Ze względu na lakoniczny charakter haseł słownikowych i encyklopedycznych nie wydaje się możliwe odnalezienie pozainternetowego źródła dla zawartych w nich wiadomości.

Wyjątek w tej kategorii stanowi *Słownik sztuki starożytnej Grecji i Rzymu* opracowany przez Alfreda Twardeckiego w serwisie *Wirtualny Wszechświat* (Twardecki, b.d.). Zawarte w nim wiadomości mają największą wartość merytoryczną, cechuje je zrozumiałość i poprawny język. Nie dziwi więc fakt, że hasła z tego słownika zostały skopiowane na stronach zaliczonych do kategorii trzeciej, oferujących artykuły i wypracowania dla uczniów<sup>7</sup>, podczas gdy informacje z *Wikipedii* wykorzystywane są wyłącznie w innych słownikach i encyklopediach.

## STRONY POŚWIĘCONE HISTORII, W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ODNOSZĄCE SIĘ DO KRETY MINOJSKIEJ

Kategoria ta jest dość liczna. Należą do niej witryny tworzone indywidualnie lub zespołowo. Autorami pierwszych są głównie zauroczeni przeszłością Krety amatorzy pragnący podzielić się swoją fascynacją – niestety rzadziej wiedzą – z internautami. Na podstawie nielicznych notek biograficznych można wnioskować, że wśród ich twórców są licealiści zachęceni przez nauczycieli do tworzenia własnych stron. Wydaje się, że testowanie umiejętności informatycznych jest dla nich co najmniej tak samo ważne jak dbałość o poprawność zamieszczonych treści (zob. Dudek, 2002).

Jedną z najlepszych witryn pt. „Moja Grecja” stworzył człowiek, który po pierwszej autokarowej wycieczce do Grecji tak pokochał ten kraj i jego histo-

<sup>7</sup> Por. część artykułu *Artykuły i wypracowania dotyczące Minojczyków i ich cywilizacji*.

rię, że w ciągu kolejnych lat odwiedził Grecję kilkakrotnie, sukcesywnie pogłębiając swoje wiadomości o niej (*Moja Grecja*, 2006).

Dzieje Krety i sztuka minojska opisywane są w tej grupie stron poprawnie, ale problemem jest skromna ilość i wybór informacji. Podobnie jak w kategorii pierwszej najczęściej zamieszczane są tu wiadomości ogólnikowe: bardzo szeroko kreślone ramy chronologiczne, najważniejsze gałęzie wytwórczości, główne ośrodki pałacowe. W wypowiedziach uderza niedbałość manifestująca się częstymi literówkami lub zabawnymi pomyłkami np. włoski archeolog Doro Levi wspomniany jest jedynie z imienia jako Doro, a liczba tabliczek z Knossos obliczana jest na 4000 tys., podczas gdy jest ich zaledwie cztery tysiące (*Pismo starożytnych Kreteńczyków*, 2007).

Ciekawym przykładem jest strona poświęcona Arturowi Evansowi, której twórcą jest Zbig Kurzawa (Kurzawa, 2004). Jej autor próbuje samodzielnie zdemaskować nieścisłości i manipulacje, jakich dopuszczał się Evans w swojej rekonstrukcji obrazu cywilizacji minojskiej i samego pałacu w Knossos. Jedną z podstaw jego wywodu jest przeprowadzona przez autora konfrontacja idyllicznego Evansowskiego obrazu Krety z krwawą wizją przeszłości Krety Jamesa G. Frazera i Roberta Gravesa<sup>8</sup>. Autor nie ma świadomości, że oparte wyłącznie na mitach i obserwacjach etnograficznych hipotezy Frazera, podjęte później przez Gravesa zrodziły się pod koniec XIX w., jeszcze przed odkryciem kultury minojskiej i nie znajdują potwierdzenia w materiale archeologicznym.

Autorzy stron WWW tej kategorii rzadko wymieniają książkowe źródła podawanych przez siebie informacji. Ponieważ wiedza, którą posiadają ma charakter ogólny, szerszy jednak niż wiadomości pochodzące z encyklopedii i słowników, można przypuszczać, że jednym z możliwych jej źródeł są publikacje o charakterze przewodnikowym<sup>9</sup>. Innym źródłem, które na wstępie uznano za prawdopodobne były licealne podręczniki do historii. Jednak autorce nie udało się znaleźć pewnych odniesień do znanych jej podręczników wśród przeanalizowanych stron<sup>10</sup>.

Bibliografię podają autorzy stron „Moja Grecja” oraz „Kreta wyspa Minosów” (zob. *Moja Grecja*, 2006; Kurzawa, 2007). Wśród cytowanych przez nich pozycji znajdują się angielskojęzyczne przewodniki po Grecji, książki poświęcone historii Grecji (np. *Historia kultury starożytnej Grecji i Rzymu* Kazimierza Kumanieckiego), mitologie Grecji (mitologie Zygmunta Kubiaka i Jana Parandowskiego), angielska książeczka dla dzieci *In search of Knos-*

<sup>8</sup> Np. „Pisze Homer o tym, że Minos był obierany co dziewięć lat. Był to okres greckiego Wielkiego Roku, po upływie którego – jak się przypuszcza – Minos odwiedzał najwyższego boga w jego sanktuarium. Z tej okazji Ateny musiały mu dostarczyć siedmiu młodzieńców i siedem dziewczyn jako świętę. W *Mitach greckich* Robert Graves sugeruje, że pierwotnie to sam król składany był w ofierze Potrójnej Bogini, aczkolwiek późniejsi władcy wykupywali się ofiarami zastępczymi. Frazer w *Złotej gałęzi* wspomina o okresie 8-letnim, po którym każda władza królewska wymagała odnowienia, podaje przykład Sparty i innych miast-państw greckich kultywujących ten zwyczaj aż do III w. p.n.e. Wg tego autora Minos oddalał się na jakiś czas do wiecznej groty na górze Ida, gdzie składał Zeusowi sprawozdanie ze swoich rządów i otrzymywał wskazówki na następne lata. Co natomiast działo się z trybutem Aten, czyli 14 młodzieńcami i dziewczynami? Z pewnością nie wracali już nigdy do Aten. Frazer uważa, że byli składani w ofierze przez pieczenie żywcem w brązowym posągu byka /lub też człowieka z głową byka/, by odnowić siły króla i słońca, które uosabiał” (Kurzawa, 2004).

<sup>9</sup> Np. Fabrikiewicz przepisuje obszernie fragmenty przewodnika Pascala bez zaznaczenia źródła cytowania (Fabrikiewicz, b.d., Ellingham 1993<sup>3</sup>, s. 241-242).

<sup>10</sup> O podręcznikach nieco szerzej w części poświęconej stronom należącym do kategorii *Artykuły i wypracowania dotyczące Minojczyków i ich cywilizacji*.

sos: *The quest for Minotaur's labyrinth* Giovanniego Caselliego oraz pozycja chyba najbardziej popularna wśród internautów, czyli *Tajemnica Krety Wunderlicha*.

Do tej kategorii stron należy także dostępna w polskim tłumaczeniu wersja witryny Iana Swindale'a, nauczyciela języka angielskiego, mieszkającego w Rethymnonie, który zwiedzał, fotografował i opisywał minojskie stanowiska archeologiczne. To strona zdecydowanie najlepsza w tej kategorii zarówno pod względem merytorycznym, jak i pod względem doboru materiału ilustracyjnego. Jako jedyna zawiera odniesienia bibliograficzne do publikacji opisujących stanowiska archeologiczne. Rażą w niej natomiast liczne błędy językowe będące skutkiem nieudolnego tłumaczenia (zob. Swindale, b.d.)

Wśród witryn tworzonych zespołowo wyróżnić można profesjonalne serwisy prowadzone przez wydawnictwa oraz serwisy zakładane przez osoby prywatne np. studentów i licealistów, posiadające jednak kolegia redakcyjne i recenzentów zamieszczanych tekstów. Należą do nich Wirtualny Wszechświat prowadzony przez wydawnictwo „Prószyński i S-ka”. Część serwisu stanowi wspomniany wcześniej *Słownik sztuki starożytnej Grecji i Rzymu* Twardeckiego. Oprócz tego informacje na temat Krety minojskiej umieszczono na dwóch innych podstronach (zob. *Dzieje państw. Kreta minojska*, 2000 oraz *Historia starożytnej Grecji. Od Indoeuropejczyków do Mykeńczyków. Kultura pałaców Krety minojskiej*, b.d.).

Podstrona *Historia starożytnej Grecji. Od Indoeuropejczyków do Mykeńczyków. Kultura pałaców Krety minojskiej* omawia temat w szerokim ujęciu i nie zawiera błędów. Druga natomiast zawiera spostrzeżenia, które nie znajdują potwierdzenia w obecnym stanie badań nad kulturą minojską, np. „Na okres ten [młodszych pałaców] przypada również powstanie i rozbudowa scentralizowanej administracji na wzór egipski” czy „Dominowała postać matki-ziemi, której podlegało niebo, ziemia, pogoda i zwierzęta, występowała także postać oplecionej węzami opiekunki domostw” (*Dzieje państw. Kreta minojska*, 2000). Różnica w poziomie prezentowanych wiadomości stanowić może ostrzeżenie, że nawet uznane wydawnictwo niekonsekwentnie weryfikuje publikowane w Internecie treści.

Dzieje Krety z widocznym naciskiem na jej kulturę materialną omawiane są w poświęconym historii starożytnej serwisie „Historion.pl” (*Grecja: Historia*, b.d.). Stworzony przez Pawła Bąkiewicza serwis prowadzą amatorzy (są wśród nich studenci historii), ma on kolegium redakcyjne i szczyci się posiadaniem „łowców błędów”, czyli korektorów nadsyłanych tekstów. W artykule dotyczącym cywilizacji egejskich nieprawdziwe jest tylko zdanie odnoszące się do rzekomego wsparcia udzielonego faraonom egipskim przez władców Krety w walce z najeźdźcami hyksoskimi (Sajmon, b.d.).

Zagadnienia dotyczące cywilizacji minojskiej są przedmiotem dyskusji prowadzonej na forum historycznym Historycy.org. Zostały w niej podjęte następujące wątki kreteńskie: kultura minojska, mit o talassokracji oraz podobieństwa i różnice pomiędzy kulturą minojską a kulturą mykeńską. Wprowadzenie w temat jest zwykle bardzo krótkie i niekoniecznie nawet zarysowujące problem. Poziom wypowiedzi uczestników forum bywa nierówny, przeważają jednak wpisy świadczące o bardzo ogólnej wiedzy autorów (*Minojczycy i Mykeńczycy*, 2007).



## ARTYKUŁY I WYPRACOWANIA DOTYCZĄCE MINOJCZYKÓW I ICH CYWILIZACJI

W tej kategorii znalazły się artykuły i wypracowania zamieszczane w serwisach oferujących pomoce naukowe dla uczniów i studentów, takich jak: „Ściągga.pl” czy „Maturalny.org”, artykuły problemowe opatrzone aparatem naukowym oraz dwa teksty wskazujące na uprawianie archeologii egejskiej w Polsce.

Teksty publikowane w serwisach przeznaczonych dla uczniów są w praktyce gotowcami. Uczniowie ściągają je z serwisów, przedstawiają jako własne wypracowania, a następnie komentują oceny, jakie za nie otrzymali. Część tekstów zamieszczana jest pod różnymi adresami, mogą tylko różnić się liczbą literówek.

Autorzy wypracowań rzadko podają bibliografię, więc ustalenie źródeł zamieszczanych informacji jest trudne. Dla niepodpisanego tekstu zatytułowanego *Kultura morza egejskiego*, znajdującego się pod dwoma adresami, źródło stanowiły kolejne hasła ze wspomnianego wcześniej internetowego *Słownika sztuki starożytnej Grecji i Rzymu* Twardeckiego przepisane niemal w całości, ale bez zaznaczenia cytowania (zob. *Kultura morza egejskiego*, b.d.). Tekst wyróżniał się jednak korzystnie spośród innych, co również docenili – jak wynika z komentarzy pod nim zamieszczonych – szkolni nauczyciele. Inny tekst zatytułowany *Kreta* zawierał informacje przepisane z przewodnika Pascala, również bez zaznaczenia cytowania. Różnice zaznaczyły się w pisowni nazw własnych, które w „Krecie” podawane są błędnie oraz w pominięciu opisów bazy noclegowej i niektórych stanowisk archeologicznych (zob. *Kreta*, b.d.; Ellingham 1993<sup>3</sup>, s. 241-259).

Wiadomości zawarte w wypracowaniach należących do omawianej kategorii są najczęściej prawdziwe, chociaż w lekturze przeszkadzają częste błędy stylistyczne i literówki. Najwięcej problemów sprawiają autorom zagadnienia związane z pismami egejskimi i religią. W pierwszym przypadku trudność stanowi różnorodność typów pisma, z których tylko jedno zostało odczytane (hieroglificzne, linearne a i odczytane linearne b) oraz fakt posługiwania się na Krecie dwoma językami, z których jeden pozostaje ciągle nieznany (mieszkańcy Krety mówili językiem nazywanym wspólnie minojskim oraz dialektem mykeńskim, będącym archaiczną formą greki). Drugim problemem jest panteon bóstw minojskich oraz ogólna wizja religii minojskiej. Internauci powtarzają atrakcyjne, ale nienaukowe wizje Roberta Gravesa i akcentują rolę Bogini Matki mordującej cyklicznie swoich boskich bądź ziemskich kochanków. Nieznajomość rodzajów i form kultu na Krecie zastępowana jest wypowiedziami inspirowanymi być może grecką mitologią, czego przykładem jest pogląd, zgodnie z którym podstawowym kultem Minojczyków był kult morza, z niego narodził się kult byków, które pierwotnie traktować miały przywiązywanych do słupów ludzi (Przemek, 2005).

Na uwagę zasługuje fakt, że wśród nielicznych cytowanych przez autorów pozycji bibliograficznych nie ma ani jednej książki dotyczącej Krety minojskiej czy nawet epoki brązu. Podstawą wypowiedzi są prace dotyczące całej historii i historii sztuki Grecji oraz opracowania encyklopedyczne<sup>11</sup>. Ponieważ

<sup>11</sup> Strona *Cywilizacja minojska* wymienia N.G.L. Hammonda *Dzieje Grecji i Cywilizację starożytną – przewodnik encyklopedyczny* pod red. A. Cotterella (*Cywilizacja minojska*, 2007); *Knossos – historia budowy miasta* podaje *Architekturę starożytnej Grecji* S. Parnickiego-Pudęłko i K. Ulatowskiego; T. Wróbla *Zarys historii budowy miast* i W. Kocha *Style w architekturze*. (*Knossos – historia budowy miasta*, b.d.).

odbiorcami omawianych tekstów wydają się być głównie uczniowie przypuszczano, że niewymienionym książkowym źródłem informacji mogły być podręczniki licealne do historii. Dzięki uprzejmości dr Katarzyny Zielińskiej z Zakładu Dydaktyki Historii Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego autorka przejrzała 15 podręczników, w tym kilka już wycofanych ze szkół, ale być może obowiązujących w czasie powstawania starszych stron z tej kategorii. Okazało się, że kultura minojska jest w podręcznikach pomijana lub opisywana bardzo lakonicznie w sposób porównywalny z hasłami encyklopedycznymi czy słownikowymi. Być może wzmaga to zainteresowanie uczniów gotowymi wypracowaniami szerzej omawiającymi ten okres.

Autorami artykułów problemowych są anonimowa osoba, przypuszczalnie studentka prawa ([*Pomimo wieloletnich badań...*], b.d.) oraz Joanna Zak-Bucholc (Zak-Bucholc, 2005a, 2005b) pisująca dla serwisu Racjonalista.pl. oraz periodyków „Albo albo. Inspiracje Jungowskie”, „Nie z tej ziemi”, „Czwarty Wymiar”, „Tytuł”. Artykuły zawierają oryginalne pomysły i są ciekawie napisane. Pierwszy tekst dotyczy ustroju Krety i został zainspirowany przywołaną przez Wunderlicha, lecz niepotwierdzoną koncepcją O. Spenglera o sepulkralnym charakterze pałacu w Knossos ([*Pomimo wieloletnich badań...*], b.d.). Dwa kolejne: *Inicjacja dziewcząt w starożytnym świecie minojskim* oraz *Kuroś, Kora i Delfy* analizują rytuały i mity związane z Kretą i epoką brązu (Zak-Bucholc, 2005a, 2005b). Poza *Tajemnicą Krety* Wunderlicha i *Białą boginią* Roberta Gravesa Joanna Zak-Bucholc w obydwu artykułach powołuje się na książki o charakterze popularnonaukowym, lecz napisane przez archeolożkę (*Kulturę Wysp Cykladzkich w epoce brązu i Życie codzienne na Krecie w państwie króla Minosa* Ludwika Press) oraz na prace naukowe (np. *The Living Goddess* Mariji Gimbutas, *Art and Religion in Thera. Reconstructing a Bronze Age Society* Nanno Marinatos) czy publikacje Károly Kerényiego.

Wśród wszystkich wyszukanych linków znalazły się tylko dwa, które informują internautę o istnieniu archeologii egejskiej w Polsce. Pierwszy odsyła do artykułu *O czasie w archeologii. Rozprawa archeologa z historykiem* prof. dr. hab. K. Lewartowskiego w elektronicznej wersji pisma „Mówią Wieki” (Lewartowski, 2001). Autor jest archeologiem egejskim piszącym o problemach datowania względnego i bezwzględnego epoki brązu w Grecji. Drugi link odsyła do opisu prac wykopaliskowych na stanowisku w Tell Kabri w Izraelu z udziałem polskich archeologów z Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku, podczas których odkryto fragmenty minojskich fresków (*Prace wykopaliskowe na stanowisku Tel Kabri, w Galilei, w Izraelu, sezon 2005*, b.d.).

## OPISY KRETY I JEJ ZABYTKÓW NA STRONACH BIUR PODRÓŻY LUB NA STRONACH POŚWIĘCONYCH TURYSTYCE

W tej kategorii znalazły się teksty dotyczące przeszłości Krety i/lub opisy stanowisk archeologicznych, wspomnienia wakacyjne znajdujące się w serwisach WWW biur podróży oraz artykuły w portalach turystycznych.

To kategoria najmniej wartościowa pod względem merytorycznym, opisy są banalne, głównie koncentrują się na prezentacji popularnych mitów greckich związanych z Kretą. Najczęściej wymienianym stanowiskiem archeologicznym jest pałac w Knossos; często powtarzana jest informacja o kontrowersjach wokół rekonstrukcji tego pałacu dokonanej przez Evansa, bez

wyjaśnienia jednak skąd się te wątpliwości wzięły i czego dotyczyły (zob. *Heraklion – Knossos*, b.d.; *Wyspa Kreta. Opis*, b.d.). Do częstych błędów należy stosowanie niewłaściwego nazewnictwa pomieszczeń pałacowych i faz chronologicznych. Teksty pisane są pełnym przymiotników, egzaltowanym stylem, przypominającym styl artykułów z prasy kobiecej (na marginesie zjawisko warte analizy językoznawczej)<sup>12</sup>.

Książkowe źródła informacji podawane są w tej kategorii stron bardzo rzadko i ograniczają się niemal wyłącznie do przewodników: Pascała, *Wyspy greckie* wydawnictwa „Wiedza i Życie” i *Kreta* Petera Zralki (*Przewodnik Kreta*, 2001; *Kreta*, b.d.; Woźniczko, 2006). Jedynie Marta Podleśna, autorka tekstu *Knossos* powołuje się na popularnonaukową książkę *Minoans: Life in Bronze Age Crete*, Rodneya Casteldena (Podleśna, b.d.).

Na tym tle wyróżnia się opis przeszłości Kreta, znajdujący się na stronie biura Orbis Travel. Jest on niezwykle barwny i oryginalny, choć ahistoryczny: sugeruje, że przyczyną upadku cywilizacji minojskiej były przesadny zbytek, zmysłowe rozpasanie i dekadencja Minojczyków (*Mini Przewodnik. Kreta*, b.d.).

Przypuszczano, że jednym z niewymienionych źródeł informacji mogły być opisy wyspy znajdujące się na obcojęzycznych stronach biur, które mają przedstawicielstwa w Polsce i działają w innych krajach. W wynikach wyszukiwania znalazło się jedno takie biuro TUI. Sprawdzona została strona jego angielskiego odpowiednika biura „Thomson”. Na stronie TUI w anonimowym opisie *Grecja/Kreta - informacje praktyczne* znajduje się bardzo krótka wzmianka o Knossos i cywilizacji minojskiej (*Grecja/Kreta – informacje praktyczne*, b.d.). Jednak w opisie Kreta na stronie „Thomsona” nie ma żadnej wzmianki o historii Kreta (*Guide to Crete*, b.d.).

Wzmianki o pałacach w Knossos i Fajstos, Muzeum Narodowym w Heraklionie, a czasami nazwy innych stanowisk archeologicznych pojawiają się w umieszczanych na stronach biur podróży wspomnieniach z wakacji (zob. Rudomino, 2001). Wydaje się, że publikowane wspomnienia odpowiadają wyobrażeniom o idealnych wakacjach, na które składa się plażowanie, zwiedzanie i kupowanie. Bardziej szczegółowe opisy zabytków Kreta znajdują się w artykułach *Kreta: 3 porty w 3 dni* oraz *Grecja – Błękitny Labirynt* zamieszczonych w portalach „Gazeta Turystyka” (wersja online dodatku do „Gazety Wyborczej”) i „Voyage” (Woźniczko, 2006; Czerwiński, Strzałkowska, 2003).

Najciekawsze w tej kategorii stron są dwa artykuły *Wyspa Minotaura* i *Tajemnice Pałaców Kreta* autorstwa Bartosza Nowackiego (Nowacki, b.d. a; Nowacki b.d. b). Autor, archeolog z wykształcenia, kompetentnie przedstawia historię pałaców i wybranych stanowisk archeologicznych oraz – co stanowi wyjątek wśród wszystkich wyszukanych stron internetowych – zamieszcza plany pałaców wraz z opisem pomieszczeń.

Jak już zaznaczono, strony zakwalifikowane do pozostałych kategorii w zasadzie nie zawierały żadnych informacji na temat Kreta minojskiej.

Warto jednak poświęcić parę zdań nielicznym stronom świadczącym o istnieniu recepcji kultury minojskiej wśród współczesnych polskich artystów i twórców. Wśród źródeł inspiracji należy wymienić sztukę minojską, przede wszystkim freski oraz mity odnoszące się do Kreta. W pierwszym przypadku

<sup>12</sup> Dobrym przykładem obrazującym styl autorów mogą być poniższe cytaty: „Sala Tronowa [w Knossos] mogła swoim wyglądem uosabiać przygniatającą władzę” (Podleśna, b.d.); „Knossos – gęszcz pokoików, uliczek i zakamarków rzeczywiście przypominał labirynt” (Rudomino, 2001).

szczególnie ciekawa wydaje się strona galerii „Emel”, prezentująca cykle malowideł Marii Lupy, z których jeden nosi tytuł *Dysk z Fajstos* (*Dyski*, bd). Cykl tworzą sporych rozmiarów obrazy w intensywnych, „neonowych” kolorach przedstawiające wariacje na temat dysku z Fajstos<sup>13</sup>. Malarka nadała im nazwy, które nawiązują do spiralnego układu tekstu na zabytku *Trąba mówiąca*, *Pierścienie mocy*, *Koło fortuny*.

Wśród utworów literackich inspirowanych mitologią, wyróżnia się *Mit o Minotaurze*. *Mit o pochodzeniu dresiarzy*, zamieszczony na forum prozatorskim (Yarre, 2004). To zabawna i barwna, napisana językiem przypominającym prozę Andrzeja Sapkowskiego opowieść o tym, jak syn Minosa Minotaur przystaje do sekty z Dressos. Ponieważ Dressaroje oddawali się niecnym czynom, królewski syn skazany został na banicję, którą „wykorzystał” na forsowne i wspomagane odżywkami ćwiczenia ciała. Ich skutkiem był nieproporcjonalny rozrost mięśni, a szczególnie karku. Przerażeni odmienionym wyglądem Minotaura rodzice zamknęli go w labiryncie. Autor dobrze zna nie tylko grecką mitologię, ale również starożytne realia: np. pomysł sekty z Dressos nawiązuje do Dreros – stanowiska archeologicznego z epoki żelaza, zwykli Kreteńcy noszą w jego opowieści sandały, a spodnie Dressarójów sprowadzane są z Persji.

## ZAKOŃCZENIE

Podsumowując rezultaty przeszukiwania polskiego Internetu w poszukiwaniu informacji o cywilizacji minojskiej, można pokusić się o kilka wniosków. Po pierwsze znalezione wiadomości, choć w większości są prawdziwe, to jednak zbyt lakoniczne, często mało interesujące. Autorzy internetowych wypowiedzi na temat kultury kreteńskiej przeważnie posiadają wiedzę encyklopedyczno-przewodnikową, nieliczni cytują książki. Są to zazwyczaj pozycje popularnonaukowe, często poświęcone historii Grecji, w których okres minojski omawiany jest bardzo skrótowo. Ponadto w większości prace te zostały napisane w latach sześćdziesiątych XX w., przez co częściowo straciły na aktualności. Autorzy praktycznie nie znają polskich prac dotyczących Krety prehistorycznej ani epoki brązu w Grecji. Na wiedzę internetową składają się w znacznym stopniu te same, powtarzane informacje kopiowane pod różnymi adresami WWW.

Dziwić może fakt znikomego wykorzystania przez polskich użytkowników angielskiego Internetu, którego zasoby na temat kultury minojskiej są znacznie większe niż polskiego. Może problemem jest ich słaba znajomość języka angielskiego. A może bliższa prawdy jest teza, że użytkownicy zdający sobie sprawę z bogactwa angielskiego Internetu nie tworzą własnych stron na temat kultury minojskiej, a ci, którzy to robią, nie mają takiej świadomości lub niewiele ich to obchodzi.

Uderzająca banalność informacji ma również swoje odbicie w materiale ilustracyjnym umieszczanym na stronach WWW. Na wielu z nich powtarzają się te same zdjęcia, rzadko pojawiają się fotografie autorskie, jeszcze rzadziej podawane jest źródło fotografii.

<sup>13</sup> To niewielki krąg z wypalanej gliny, inskrybowany znakami odcisniętymi za pomocą stempli, znaleziony w archiwum pałacu w Fajstos i datowany na ok. 1700-1650 r. p.n.e. Ponieważ jest to zabytek unikalny ze względu na technikę wykonania i tajemniczy, bo zapisany na nim tekst pozostaje nieodczytany, dysk stał się przedmiotem bardzo popularnym w kulturze masowej.

Zwraca uwagę niemal całkowity brak stron i artykułów, które tworzone byłyby przez badaczy zajmujących się archeologią Kreta w Polsce lub odsyłały do uniwersytetów i placówek naukowych zajmujących się tą dziedziną. Nie znaleziono również stron popularyzatorskich redagowanych przez archeologów lub historyków. Autorce wiadomo o istnieniu takiej strony poświęconej Grecji mykeńskiej (Lewartowski, 2006). Przeciętny internauta nie wie zatem, że są w Polsce osoby zajmujące się archeologią Kreta zawodowo. To luka, którą należałoby uzupełnić.

Wskazówką do odpowiedzi na pytanie, kto w polskim Internecie poszukuje informacji na temat Kreta minojskiej są komentarze pozostawiane przez samych internautów w serwisach WWW. Na ich podstawie wydaje się, że bardzo liczną grupę użytkowników stanowią licealiści i gimnazjaliści szukający informacji, dzięki którym szybko i bez większego wysiłku mogą odrobić zadaną przez nauczyciela pracę domową i otrzymać za nią dobrą ocenę. Wiele stron w pełni odpowiada ich potrzebom. Do drugiej wyraźnie rysującej się grupy można zaliczyć turystów. Kreta jest bardzo popularnym miejscem wypoczynku Polaków. Świadczy o tym zarówno liczba ofert w biurach podróży, jak i pogłębiająca się rokrocznie znajomość polskiego wśród Kreteńczyków. Ostatnią grupą użytkowników, jaką można zidentyfikować, bywają studenci archeologii szukający informacji w Internecie. Z nieznanymi przyczyn niektórzy nie korzystają z polecanych książek i stron internetowych. Demaskuje ich brak szczegółowej wiedzy, błędne nazewnictwo faz chronologicznych, pomieszczeń pałacowych oraz nieznaną planów stanowisk.

## BIBLIOGRAFIA

- Arthur Evans (2007). *Wikipedia* [online]; [dostęp: 2.04.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://pl.wikipedia.org/wiki/Arthur\\_Evans](http://pl.wikipedia.org/wiki/Arthur_Evans)>
- Czerwiński, Ryszard; Strzałkowska, Magdalena (2003). *Grecja – Błękitny labirynt* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://turystyka.wp.pl/artikul.html?katn=2:1&wid=1315680&ticaid=13e9e>>
- Cywilizacja minojska* (b.d.). [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.sciaga.pl/tekst/20705-21-cywilizacja\\_minojska](http://www.sciaga.pl/tekst/20705-21-cywilizacja_minojska)>
- Dyski* (b.d.). Galeria Emel [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.emel.art.pl/galerie/dyski/dyski.htm>>
- Dudek, Maciej (2002). *Antyk: historia starożytności – autor* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.antyk.terramail.pl/strony/autor.html>>
- Dzieje państw. Kreta minojska* (2000). *Wirtualny wszechświat* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.wiw.pl/historia/dzieje-panstw/009.asp>>
- Ellingham, Mark. et al. (1999<sup>3</sup>). *Grecja – wyspy. Praktyczny przewodnik Pascala*, Bielsko-Biała: Pascal, s. 241-242.
- Fabrikiewicz, brak imienia (b.d.). *Historia* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.pwsos.pl/prace/fabrikiewicz/Historia.html>>
- Grecja: Historia* (b.d.). Histurion.pl [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.histurion.pl/strona/art/grecja/historia.html>>
- Grecja/Kreta – informacje praktyczne* (b.d.). TUI [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.tui.pl/strony/117281.php>>
- Guide to Crete* (b.d.). Thomson.co.uk [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.thomson.co.uk/destinations/europe/greece/crete/guide-to-crete.html>>
- Heraklion – Knossos* (b.d.). Kreta-Santorini-Grecja [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.synaj.com/kreta/knossos.htm>>
- Historia starożytnej Grecji. Od Indoeuropejczyków do Mykeńczyków. Kultura pałaców Kreta minojskiej* (b.d.). *Wirtualny wszechświat* [online]; [dostęp: 22.08.2007].

- Dostępny w World Wide Web: <<http://www.wiw.pl/historia/starozytnagrecja/023-kultura.asp>>
- Knossos – historia budowy miasta* (b.d.). Architekci.pl [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.architekci.pl/studencipisza/index.php?id\\_dzialu=30&id\\_fragment=158&od=0](http://www.architekci.pl/studencipisza/index.php?id_dzialu=30&id_fragment=158&od=0)>
- Kreta* (b.d.). [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://sects.nauka.peakclick.biz/?kreta>>
- Kreta* (b.d.). TraveliGo.pl [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.traveligo.pl/x.php/1,582/Kreta.html>>
- Kreteńska sztuka, minojska sztuka* (b.d.). *Interia.pl Encyklopedia Internautica* [online]; [dostęp: 4.04.2007]. | Dostępny w World Wide Web: <<http://encyklopedia.interia.pl/haslo?hid=80589>>
- Kultura minojska* (2007). *Wikipedia* [online]; [dostęp: 24.04.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://pl.wikipedia.org/wiki/Kultura\\_minojska](http://pl.wikipedia.org/wiki/Kultura_minojska)>
- Kultura minojska, kultura kreteńska* (b.d.). [online]; [dostęp: 24.04.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://pl.efactory.pl/Kultura\\_minojska](http://pl.efactory.pl/Kultura_minojska)>
- Kultura morza egejskiego* (b.d.). [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://maturalny.org/2078711>>
- Kultura morza egejskiego* (b.d.). [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.sciaga.pl/tekst/7395-8-kultura\\_morza\\_egejskiego4/](http://www.sciaga.pl/tekst/7395-8-kultura_morza_egejskiego4/)>
- Kurzawa, Zbig (2004). *Kultura i cywilizacja minojska – koniec fantazji i zafałszowań* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://zbigkurzawa.tripod.com/evans.html>>
- Kurzawa, Zbig (2007). *Kreta – wyspa minosów* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://zbigkurzawa.tripod.com/kreta.html>>
- Lewartowski, Kazimierz (2001). *O czasie w archeologii. Rozprawa archeologa z historykiem* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.mowiawieki.pl/artukul.html?id\\_artukul=144](http://www.mowiawieki.pl/artukul.html?id_artukul=144)>
- Lewartowski, Kazimierz (2006). *Stronā Mykeńska* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://klewart.republika.pl/>>
- Mini przewodnik. Kreta* (b.d.). Orbis Travel [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.pbp.com.pl/index.php?sk=WIECEJGRECJA-KRETA>>
- Minojczycy i Mykeńczycy* (2007). *Historycy.org* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.historycy.org/index.php?s=4f35c1f0ca9b791bab780f99a2a953ec&showforum=215>>
- Moja Grecja* (2006). [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.kb.neostrada.pl/>>
- Nowacki, Bartosz (b.d. a). *Wyspa Minotaura* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.radio.com.pl/czaswolny/podroze/tresc.asp?tId=133>>
- Nowacki, Bartosz. (b.d. b). *Tajemnice pałaców Krety* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.polskieradio.pl/czaswolny/podroze/tresc.asp?tId=132>>
- Pismo starożytnych Kreteńczyków* (b.d.). [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.juwi.tomnet.com.pl/lpol/pismo\\_starozytnych\\_kreteńczykow.htm](http://www.juwi.tomnet.com.pl/lpol/pismo_starozytnych_kreteńczykow.htm)>
- Podleśna, Marta (b.d.) *Knossos* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://knossos.grecja.webpark.pl/>>
- [*Pomimo wieloletnich badań...*] (b.d.). [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.student.lex.pl/materialy/o\\_byt021106.doc](http://www.student.lex.pl/materialy/o_byt021106.doc)>
- Prace wykopaliskowe na stanowisku Tel Kabri, w Galilei, w Izraelu, sezon 2005* (b.d.) Międzywydziałowy Instytut Archeologii i Antropologii [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.archeologia.ah.edu.pl/Izrael.html>>
- Przemek (2005). *Kultura kreteńska* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://historia.plumbum.pl/227,artykul.html>>
- Przewodnik Kreta* (2001). *Travel.planet.pl* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.travelplanet.pl/przewodnik/grecja/kreta>>
- Rudomino, Tomasz (2001). *Grecja: Santorini – wulkan namiętności* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.travelplanet.pl/relacje\\_z\\_podrozy/676,2,grecja-santorini-wulkan-namietnosci.html#](http://www.travelplanet.pl/relacje_z_podrozy/676,2,grecja-santorini-wulkan-namietnosci.html#)>
- Sajmon (b.d.). *Cywilizacje egejskie* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.historion.pl/strona/baza/art/cywilizacje\\_egejskie.html](http://www.historion.pl/strona/baza/art/cywilizacje_egejskie.html)>

- Starożytna Grecja. Grecja prehistoryczna 3000 p.n.e. – 1200 p.n.e. Kultura minojska i mykeńska* (b.d.). [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://grecja.webpark.pl/historia-prehistoryczna-kultura\\_minojska\\_i\\_mykenska.htm](http://grecja.webpark.pl/historia-prehistoryczna-kultura_minojska_i_mykenska.htm)>
- Sztuka minojska* (2007). *Wikipedia*. [online]; [dostęp: 24.04.2007]. Dostępny w World Wide Web: <[http://pl.wikipedia.org/wiki/Sztuka\\_minojska](http://pl.wikipedia.org/wiki/Sztuka_minojska)>
- Swindale, Ian (b.d.). *Kreta minojska* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.uk.digiserve.com/mentor/minoan/polish/>>
- Twardecki, Alfred (b.d.). *Słownik sztuki starożytnej Grecji i Rzymu* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.wiw.pl/kulturaantyczna/twardecki/>>
- Woźniczko, Joanna (2006). *Kreta: 3 porty w 3 dni* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://serwisy.gazeta.pl/turystyka/1,51047,3555180.html>>
- Wyspa Kreta. Opis* (b.d.). [kreta.net.pl](http://www.kreta.net.pl) [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.kreta.net.pl/>>
- Yarre (2004). *Mit o Minotaurze (wyjaśnienie zagadki pochodzenia dresiarzy)* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.fp.booo.pl/forum/viewtopic.php?t=608>>
- Żak-Bucholc, Joanna (2005a). *Inicjacja dziewcząt w starożytnym świecie minojskim* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4469>>
- Żak-Bucholc, Joanna (2005b). *Kuros, Kora i Delfy* [online]; [dostęp: 22.08.2007]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,401>>

Agata Ulanowska  
Institute of Archeology  
University of Warsaw  
e-mail: [wh.dyrektor.adm@uw.edu.pl](mailto:wh.dyrektor.adm@uw.edu.pl)

#### MINOAN CULTURE ON POLISH INTERNET

**KEYWORDS:** Polish Internet. Search strategies. Archeology of Crete. History of Crete. Minoan civilization. Minoan culture. The Minoans. Minoan palaces. Minoan fresques. Phaistos. Knossos.

**ABSTRACT:** An attempt was made to answer the question about the availability of information on Minoan culture on Polish Internet. The search strategy discussed in the paper was based on keyword search query limited to the search results from the following search sites: Google.pl, Onet.pl, WP.pl and Gazeta.pl. The analysis of search results included ten first pages ranked as the most possible sources of information on Crete in the bronze age. The content of the webpages in question was evaluated. The authors and the users of Polish websites on Minoan Crete were specified.

*Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 20 lutego 2008 r.*

11 czerwca 2007 r. Zarząd Główny SBP powołał Zespół ds. opracowania założeń i projektu ustawy o bibliotekach w następującym składzie: Jolanta Stępnia (przewodnicząca), Barbara Budzyńska, Błażej Feret, Dariusz Grygowski, Janina Jagielska, Marta Kęsik, Jerzy Krawczyk, Stanisław Turek. Zespół poddał analizie obowiązującą obecnie ustawę z 1997 r. wraz z jej kolejnymi zmianami, postulaty i oceny tych przepisów zgłaszane wcześniej przez środowisko bibliotekarskie oraz tendencje w regulacjach prawnych dotyczących działalności bibliotek w krajach Unii Europejskiej. Podsumowanie tej analizy na łamach dwóch pierwszych numerów „Bibliotekarza” z 2008 r. oraz na stronach Elektronicznej Biblioteki – platformy cyfrowej SBP (<http://www.ebib.info/content/view/1051/75>) przedstawiła przewodnicząca Zespołu – Jolanta Stępnia. Na prośbę o zainicjowanie dyskusji o kształcie nowej polskiej ustawy bibliotecznej na łamach „Przeglądu Bibliotecznego”, którą nasza Redakcja skierowała do Zespołu, otrzymaliśmy zestaw postulatów wobec planowanej nowelizacji zebrany przez jednego z jego członków – Błażeja Fereta. Publikujemy go poniżej, zapraszając równocześnie do szerszej dyskusji o tym niezmiernie ważnym dla przyszłości polskiego bibliotekarstwa zamierzeniu [red.].

## ZAŁOŻENIA DO NOWELIZACJI USTAWY O BIBLIOTEKACH

1. Ustawa powinna obejmować swoim zakresem wszystkie biblioteki, niezależnie od ich finansowania i dostępności (także prywatne).

2. W przypadku bibliotek prywatnych ustawa powinna odnosić się jedynie do merytorycznych aspektów ich pracy i znaczna jej część nie będzie się do nich stosować. Tym niemniej informacja o możliwości powstawania bibliotek prywatnych i ew. ograniczeniach ich działalności powinna w ustawie się znaleźć.

3. W zadaniach bibliotek, lub dalej w definicji materiałów bibliotecznych, należy pójść tak daleko, jak to możliwe i nie ograniczać formatu gromadzonych, opracowywanych i udostępnianych materiałów.

4. W zadaniach bibliotek należy podkreślić, że udostępnianie materiałów dla docelowej grupy użytkowników powinno odbywać się wszelkimi możliwymi i technicznie dostępnymi metodami – tzn. zaakcentować wychodzenie biblioteki do użytkownika, a nie tylko tradycyjne przychodzenie użytkownika do biblioteki (ułatwienia dla niepełnosprawnych, mobilne wypożyczalnie i dostęp do Internetu/baz danych).

5. Jeśli ustawa ma definiować szczególnie chronione materiały biblioteczne (Narodowy Zasób Biblioteczny), należy je dokładnie zdefiniować i ustanowić szczegółowe kryteria kwalifikowania materiałów do NZB. Ustawa może, ale nie musi dawać szczególnych uprawnień bibliotekom tworzącym NZB do zakupu nowych zbiorów na zasadach priorytetowych. Trzeba jednak gdzieś zapisać, że biblioteki NZB, niektóre muzea i archiwa mają prawo do pierwokupu materiałów zabytkowych (może w ustawie o zabytkach?)

6. W ustawie należy wyraźnie określić, gdzie są granice kompetencji poszczególnych resortów (kultury, szkolnictwa wyższego, zdrowia itp.). Wydaje się, że wskazane byłoby wytyczenie merytorycznego obszaru, w którym ma zastosowanie Ustawa o Bibliotekach niezależnie od rodzaju i przynależności resortowej biblioteki (np. standardy opracowania zbiorów, dostępność katalogu itp.). Pozostałe aspekty pracy takiej biblioteki regulowałyby odpowiednie ustawy resortowe.



7. Należy urealnić skład, zakres i zasady działania Krajowej Rady Bibliotecznej. W świetle uwagi nr 6 należy zastanowić się, czy KRB powinna być ciałem ministra ds. kultury, czy powinna być niezależna. Ze względu jednak na liczbę bibliotek publicznych podlegających ministrowi ds. kultury być może (pomimo „różnorodności resortowej” bibliotek) pozostanie KRB przy ministrze ds. kultury jest zasadne.

8. Przy organizacji bibliotek można zastanowić się nad zapisami dotyczącymi podziału, łączenia i likwidacji bibliotek szkolnych i pedagogicznych (art. 13.6) oraz połączenia z bibliotekami publicznymi (13.7). Być może należy wprowadzić inny zapis (czy w tej ustawie?) chroniący istnienie bibliotek tu, gdzie są one potrzebne. Np.: wszelkie przekształcenia (połączenia, podziały, likwidacje) powinny być konsultowane ze społecznością lokalną. Uważam, że niczego nie należy narzucać administracyjnie. Jeśli mieszkańcy miejscowości/dzielnicy zaakceptują, że biblioteka publiczna będzie jednocześnie biblioteką szkolną, to dla czego temu stawiać administracyjne bariery?

9. Należy zaktualizować listę usług potencjalnie płatnych (dodać karty biblioteczne, dostęp do niektórych źródeł elektronicznych itp.).

10. Zapisy dotyczące Biblioteki Narodowej powinny być skonsultowane (i urealnione) z BN.

11. Zapisy dotyczące bibliotek publicznych – do konsultacji z przedstawicielami tych bibliotek. Wydaje się jednak, że w dobie wzrastającego znaczenia informacji elektronicznej, w dobie budowy wielu bibliotek elektronicznych i repozytoriów cyfrowych oraz dużej mobilności społeczeństwa zapisy o konieczności prowadzenia bibliotek gminnych stwarzają podstawę do rozdrobnienia środków finansowych na zbiory/źródła informacji. Być może w niektórych sytuacjach byłoby racjonalniej utworzyć jedną większą bibliotekę świadczącą usługi zdalnie lub objazdowo, zamiast tworzenia kilku marginalnie i symbolicznie finansowanych bibliotek gminnych. Obecna ustawa nie daje takich możliwości konsolidacji w celu zwiększenia potencjału.

12. W zakresie finansowania bibliotek publicznych być może byłoby racjonalne zdefiniowanie standardów i wymaganie finansowania gwarantującego utrzymanie tych standardów. Gdyby jednostki administracji terytorialnej nie mogły dotrzymać tych standardów samodzielnie – dokonywałyby łączenia i poszerzenia terytorialnego usług z zapewnieniem wymaganych standardów.

13. Choć niczego specjalnego nie wnosi, zostawiłbym jednak w ustawie pojęcie „biblioteki naukowej”. Po pierwsze dlatego, że porządkuje w jednej grupie kilka rodzajów bibliotek z akademickimi na czele, po drugie dlatego, że często jeszcze w innych aktach prawnych może wystąpić pojęcie „biblioteki naukowej”.

14. Jeśli ustawa ma definiować sieć biblioteczną (pytanie po co, bo w zasadzie jedynym praktycznym skutkiem jest wypożyczanie międzybiblioteczne), to powinny należeć do niej z założenia i definicji biblioteki finansowane ze środków publicznych co najmniej w 50% (przykładowo). Reszta dobrowolnie, w tym te biblioteki, które są jedynie dofinansowane ze środków publicznych (stąd ten zaproponowany procent; jeśli ktoś dostaje 500 zł dofinansowania ze środków publicznych, to trudno go traktować na równi z biblioteką, która cały budżet ma z gminy). Dobrze byłoby znaleźć jeszcze jakieś obowiązkowe pole współpracy w tej nieszczęsnej sieci bibliotecznej. Albo z niej zrezygnować całkiem.

15. Wydaje się, że należy rozluźnić przepisy dotyczące zatrudniania w bibliotekach. Wymagania i kwalifikacje bibliotekarskie powinna mieć kadra zarządzająca i średnia, ale niekoniecznie niższa. Z kolei może istnieć potrzeba zatrudniania w bibliotece na stanowiskach zupełnie niezwiązanych z działalnością biblioteczną: fotografa, kierowcy, sprzedawcy itp. Zatem pracowników, którzy mogą być zatrudnieni w bibliotece oprócz bibliotekarzy nie sprowadzałbym do „specjalistów innych zawodów i dyscyplin związanych z działalnością biblioteczną”.

Oprac. *Błażej Feret*  
Biblioteka Politechniki Łódzkiej

## DEZINFORMUJĄCY OPIS BIBLIOGRAFICZNY

Istnieją od lat normy opisu bibliograficznego opracowane przez Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej, ale bardzo wiele wydawnictw i redakcji nie stosuje się do nich; każde ma własną normę, co nie jest zjawiskiem dobrym.

W bibliograficznych opisach artykułów z czasopism obowiązywał przez wiele dziesiątków lat system R. 33: 1936, zamieniony następnie na 1936 R. 33. Oba te zapisy są logiczne. Naturalnie są sytuacje, gdy zamiast „R.” wygodniej jest zapisać „T.” Dotyczy to konkretnie takich sytuacji, gdy czasopismo ma w tytule wyraz „Rocznik”, również takich, gdy tom jest wyraźnie numerowaną jednostką, np. półrocznik czy kwartalnik, wreszcie takich, w których nie wiemy, czy czasopismo było rocznikiem, czy wychodziło regularnie.

Ostatnio zaczyna być modny opis 33, 1936 bez wskazania, czy to rocznik, czy tom, czy numer lub zeszyt w ramach roku. Powoduje to dezinformację. Były czasopisma traktujące jako rocznik tzw. rok akademicki, np. „Przegląd Polski” wychodzący od 1966 r. „Przegląd Powszechny” – od 1884 r. W obu tych piśmiach będących miesięcznikami jednostką był tom kwartalny mający *numerus currens*. Dozwolony jest zapis wymieniający tom bez rocznika. Ale jeśli się go poda według systemu 209, 1935, zostanie to odczytane jako rocznik 209. Zadne pismo w Polsce nie miało tytułu lat istnienia.

Bywają czasopisma nie mające numeracji rocznej. Można być na tyle dociekliwym, by ustalić roczniki i podać je w nawiasie prostokątnym. Ale nie jest to konieczne. Natomiast zapis typu „Poradnik Językowy” 3, 1959 powoduje nieporozumienie, bo nie jest to rocznik 3, lecz numer zeszytu w ramach roku.

W bibliograficznych opisach prac zamieszczonych w tomie zbiorowym autora norma żąda powtórzenia nazwiska. Można to zastąpić przez „tenże” czy „idem” lub „eadem”, ale jeśli nazwisko podane było w mianowniku nie można wprowadzać modnego obecnie „tegoż”. Dopuszczalny jest ten zapis tylko wtedy, gdy nazwisko było w dopełniaczu.

Przytoczone przykłady nieporozumień doświadczył piszący te słowa. Wystarczą one do zajęcia stanowiska, że zapis, o którym mowa, jest dezinformujący i szkodliwy.

*Jerzy Starnawski*

*Tekst wpłynął do redakcji 12 grudnia 2007 r.*



**„OD KSIĄŻKI DAWNEJ DO BIBLIOTEKI WIRTUALNEJ –  
PRZEOBRAŻENIA BIBLIOLOGII POLSKIEJ.  
NA MARGINESIE TRZYDZIESTOLECIA  
INSTYTUTU INFORMACJI NAUKOWEJ  
I BIBLIOLOGII UMK W TORUNIU”**

**Ogólnopolska Konferencja Naukowa  
(Toruń, 23-24 października 2007 r.)**

Jubileusz trzydziestolecia działalności Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii w Toruniu stał się okazją do zorganizowania Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Od książki dawnej do biblioteki wirtualnej – przeobrażenia bibliologii polskiej. Na marginesie trzydziestolecia Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii UMK w Toruniu”. Konferencja odbyła się w dniach 23-24 października 2007 r. w Toruniu. Jej celem było zaprezentowanie działalności poszczególnych ośrodków bibliologicznych i ich dorobku naukowego. Stała się ona okazją do dyskusji na temat bibliologii i jej miejsca wśród innych dziedzin nauki oraz modelu kształcenia w tym zakresie na poziomie wyższym.

Konferencję otworzyła prof. dr hab. Bronisława Woźniczka-Paruzel, przedstawiając jej cele. Następnie głos zabrali dr hab. Grzegorz Jarzembski, prof. UMK (Prorektor ds. Informatyzacji UMK w Toruniu) i prof. dr hab. Waldemar Rezmer (Dziekan Wydziału Nauk Historycznych UMK w Toruniu). Obydwaj podkreślili znaczenie Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii dla uczelni, której część stanowi. Zwrócili uwagę na wyzwania, jakim musi sprostać ten „dojrzały już wiekiem”, najstarszy w północnej Polsce ośrodek badań i kształcenia w zakresie nauk bibliologicznych.

Konferencja zgromadziła 26 prelegentów, łącznie wygłoszono 24 referaty. Na jej program składały się sesja plenarna i sesje tematyczne. Pierwszy dzień konferencji wypełniła sesja plenarna oraz obrady prowadzone w dwóch odbywających się pod wspólnym tytułem („Kierunki badań bibliologicznych”) panelach. Tematy podczas nich poruszane koncentrowały się wokół dziejów książki oraz zagadnień informacji naukowej. W drugim dniu konferencji odbyły się sesje panelowe zatytułowane „Subdyscypliny bibliologiczne w badaniach współczesnych”.

W sesji plenarnej można było wysłuchać referatów prezentujących działalność naukową poszczególnych ośrodków bibliologicznych w Polsce. Pierwszy *Trzydzieści lat studiów bibliotekoznawczych w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu* wygłosił Janusz Tondel. Przypomniwał on najbardziej istotne dla trzydziestoletniej historii Instytutu wydarzenia, odwołując się przy tym do toruńskiej tradycji kultury książki, księgoznawstwa i bibliofilstwa. Przywołał rok 1976 r., kiedy to na Wydziale Filologicznym UMK w Toruniu powołano Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, rok 1982, kiedy Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej został włączony w struktury Instytutu Historii i Ar-

chiwistyki, 1993 – przekształcenie Zakładu w Katedrę Bibliotekoznawstwa oraz 2003 – przekształcenie Katedry w Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii. Kilka słów uwagi poświęcił osobom, które przyczyniły się do rozwoju Instytutu. Wśród nich wymienił jego dyrektorów (m.in.: Zofię Mołodcównę, Jerzego Serczyka, Bohdana Ryszewskiego), zasłużonych pracowników (Witolda Armona); wspomniał też o działaniach na rzecz Instytutu podejmowanych przez władze dziekańskie, np. Janusza Małka, którego przychylność przyczyniła się do rozwoju Instytutu. W referacie nie zabrakło miejsca na przedstawienie problemów personalnych i lokalowych, z jakimi borykał się Instytut.

Referat *Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ – pierwszą placówką akademickiego kształcenia bibliotekarzy w Polsce* Hanny Tadeusiewicz dotyczył dziejów najstarszej placówki bibliologicznej w kraju, obchodzącej w 2005 r. jubileusz pięćdziesięciolecia działalności. H. Tadeusiewicz omówiła najważniejsze osiągnięcia naukowo-dydaktyczne i organizacyjne kierowanej przez siebie instytucji, wskazała kierunki jej rozwoju.

Grażyna Wrona, Barbara Góra i Ewa Wójcik, autorki referatu *Aktywność badawcza pracowników Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej w Krakowie w świetle „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej”*. Charakterystyka ilościowa” dokonały analizy ilościowej publikacji pracowników wspomnianego w tytule wystąpienia Instytutu, określając tym samym kierunek badań w nim prowadzonych.

Sesję plenarną zamykał referat Stanisławy Kurek-Kokocińskiej pt. *Dwie tendencje księgoznawstwa*. Punktem wyjścia dla podjętych przez referentkę rozważań było, pochodzące z wystąpienia wygłoszonego na Konferencji Bibliotekarzy w Rogowie w 1961 r., stwierdzenie Bolesława Świderskiego, że „w pojmowaniu księgoznawstwa spotykamy się z jednej strony z tendencjami rozszerzającymi zakres tej dyscypliny (...), z drugiej – z zawężającymi”. St. Kurek-Kokocińska prześledziła rozwój bibliologii i sposób jej definiowania przez polskie środowisko naukowe na przestrzeni lat sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. Dokonała wnikliwej analizy piśmiennictwa bibliologicznego pod kątem jego zgodności z opinią Świderskiego. Zasygnalizowała konieczność prowadzenia dyskusji na temat przyszłości bibliologii „w trosce – jak wyraziła się – o jej autonomię.”

Kolejne referaty konferencyjne prezentowano podczas sesji panelowych. Pierwsza nosiła tytuł „Wokół dziejów książki”. Dariusz Spychała omówił funkcje książki w eremickich wspólnotach zakonnych. Kwestie książki na terenach dawnej Rzeczypospolitej okazały się być bliskie Marii Judzie wyjaśniającej znaczenie przywilejów, poczynając od przywileju Zygmunta I dla Akademii Krakowskiej z 1539 r., drukarskich na rynek wydawniczy i księgarski, i Zoi Jaroszewicz-Pieresławcew, która omówiła badania prowadzone nad rękopiśmiennymi i drukowanymi cyrylicą książkami zachowanymi na terenie Polski. Anna Zbikowska-Migoń zaprezentowała wyniki badań dotyczące polskiego, naukowego ruchu wydawniczego w drugiej połowie XVII i XIX w. Magdalena Kwiatkowska scharakteryzowała rynek wydawniczy książki niebeletrystycznej w Królestwie Polskim na początku XX w. Agnieszka Biały przedstawiła możliwości stosowania technik komputerowych w warsztacie badawczym historyka książki oraz perspektywy wykorzystania elektronicznych nośników przy tworzeniu ogólnopolskiego katalogu zabytkowych opraw książkowych.

Drugą sesję panelową poświęcono zagadnieniom informacji naukowej. Otworzyła ją Maria Próchnicka, która zaprezentowała główne kierunki badań prowadzonych w Polsce na gruncie nauki o informacji w l. 2001-2006, zasygnalizowała niepokojący spadek liczby badań realizowanych na tym polu i niewielką liczbę grantów przyznawanych na projekty badawcze z tej dziedziny. Analizując różne źródła informacji, dokonała oceny kondycji środowiska zajmującego się tą gałęzią nauk bibliologicznych. Sabina Cisek skoncentrowała się na podobnej problematyce, przeprowadziła analizę ilościową i jakościową, czasopism anglojęzycznych,

co pozwoliło jej określić współczesne trendy w nauce o informacji i ustalić zagadnienia interesujące środowisko naukowe. Natalia Pamuła-Cieślak omówiła system kształcenia w zakresie informacji naukowej. Scharakteryzowała przedmiot „Narzędzia i metody wyszukiwania informacji” prowadzony w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliologii UMK w Toruniu, zaprezentowała metody pracy ze studentami oraz zakres przekazywanej im wiedzy. Szczególną uwagę poświęciła zagadnieniom związanym z ukrytym Internetem jako bogatym źródłem informacji elektronicznej.

Obrady w drugim dniu konferencji także toczyły się w dwóch równoległych panelach zatytułowanych „Subdyscypliny bibliologiczne w badaniach współczesnych”. Podjęto w nich szereg tematów wykraczających niekiedy poza bibliologię bądź sytuujących się na pograniczu wielu dyscyplin naukowych. Małgorzata Komza, poruszyła kwestie dotyczące relacji między wydawcami a ilustratorami oraz ich wpływowi na formę edytorską książki. Evelina Kristanova na przykładzie „Tygodnika Warszawskiego” przedstawiła rolę, jaką pełniła reklama książki w l. 1945-1948 na łamach tego pisma. Ryszard Nowicki, odwołując się do pierwszych lat powojennych w Polsce, zaprezentował wyniki analizy artykułów prasowych z tego okresu pod kątem informacji o ochronie zbiorów bibliotecznych. Małgorzata Stanula poruszyła problem etyki bibliotecznej i informacyjnej. Małgorzata Czerwińska poczyniła refleksję na temat badań bibliologicznych, oscylujących wokół tyflogologii. Violetta Trella przedstawiła możliwości zastosowania technik komputerowych i informacyjnych w biblioterapii. Omówiła sposoby wspomagania zajęć terapeutycznych przy użyciu komputerów. Zasugerowała konieczność wprowadzenia terminu „cyberbiblioterapia”, określającego nową formę biblioterapii, w której głównymi narzędziami terapeutycznymi są urządzenia cyfrowe. Małgorzata Góralska skierowała uwagę zebranych na nowoczesne technologie, omawiając problematykę funkcjonowania książki w środowisku cyfrowym. Wskazała, iż tworzeniu rodzaju kolekcji cyfrowych towarzyszą próby odtwarzania cech charakterystycznych dla tradycyjnej książki, co ma szczególne znaczenie przy dygitalizowaniu zabytków książki rękopiśmiennej i drukowanej. Zaprezentowano funkcje aplikacji typu „Turning the Pages”, służącej do prezentowania zdigitalizowanych publikacji. Przedstawiono cyfrowe kolekcje m.in. księgozbiorów British Library i United States National Library of Medicine.

Monika Olczak-Kardas przedstawiła referat o działalności wydawniczo-księgarskiej „Naszej Księgarni” w dwudziestolecie międzywojennym, a Kazimierz Adamczyk wygłosił referat, w którym omówił system kształcenia bibliotekarzy w Bydgoszczy od II wojny światowej do chwili obecnej. Sebastian D. Kotuła zaprezentował badania bibliologiczne, których celem jest analiza programów telewizyjnych, poświęconych książce.

W programie każdego panelu zarezerwowano także czas na komentarze i ewentualne dyskusje. I tak Wanda Pindłowa, odnosząc się do odczytów w panelu poświęconym zagadnieniom informacji naukowej, wskazała na konieczność wzmożenia wysiłków w realizacji badań naukowych w dziedzinie informacji naukowej oraz potrzebę ponownego zdefiniowania jej zakresu i określenia miejsca wśród innych dziedzin nauki. Interesująca wymiana zdań wywiązała się w kontekście referatu dotyczącego biblioterapii, wygłoszonego przez Violetę Trelłę. Franciszek Czajkowski określił pojawienie się takiego tematu na konferencji jako ważnego czynnika promującego zagadnienia z kręgu biblioterapii. Bronisława Woźniczka-Paruzel zwróciła jednak uwagę na niewystarczającą liczbę opracowań teoretycznych związanych z tematem i w konsekwencji sięganie przez terapeutów do źródeł elektronicznych, nierzadko słabych pod względem merytorycznym, gdyż pozbawionych właściwej redakcji naukowej.

Konferencja w Toruniu potwierdziła złożony charakter zagadnień podejmowanych na gruncie nauk bibliologicznych. Liczba wygłoszonych referatów, a także liczne grono gości z różnych placówek naukowych w kraju potwierdziły dużą aktywność środowiska naukowego. Wydaje się, że obchody jubileuszu nie mogły

zostać uświetnione lepiej niż przez organizację konferencji, podczas której można było wysłuchać tak interesujących i różnorodnych tematycznie referatów.

*Paweł Marzec*  
Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii  
Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

*Tekst wpłynął do redakcji 12 grudnia 2007 r.*

## **„KRAKÓW – LWÓW. KSIĄŻKI, CZASOPISMA, BIBLIOTEKI XIX i XX WIEKU”**

**IX Międzynarodowa Konferencja Naukowa Instytutu Informacji Naukowej  
i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej w Krakowie  
(Kraków, 21-23 listopada 2007 r.)**

Od 1986 r. w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie jest organizowana cykliczna międzynarodowa konferencja dotycząca bibliotek, książek oraz czasopism Lwowa i Krakowa z XIX i XX w. Pod koniec listopada 2007 r. odbyła się IX konferencja. Przewodniczącą komitetu naukowego była dyrektor Instytutu prof. AP dr hab. Halina Kosętka, zaś na czele komitetu organizacyjnego stała dr hab. Grażyna Wrona. Do komitetu naukowego wszedł też znany badacz dziejów polskiej prasy prof. zw. dr hab. Jerzy Jarowiecki z AP. Honorowy patronat sprawował Jego Magnificencja Rektor Akademii Pedagogicznej w Krakowie prof. AP dr hab. Henryk Zaliński. W obradach uczestniczyli referenci z Polski i Ukrainy oraz goście. Wśród ukraińskich instytucji reprezentowanych w Krakowie znalazły się Akademia Nauk Ukrainy w Kijowie, Lwowska Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy we Lwowie, Lwowski Uniwersytet im. Iwana Franka, Ukraińska Akademia Drukarstwa we Lwowie, Uniwersytet Przykarpacki w Iwano-Frankowsku, Techniczny Uniwersytet Narodowy w Iwano-Frankowsku i Uniwersytet Pedagogiczny w Drohobyczu. Licznie wystąpili pracownicy naukowcy i bibliotekarze z polskich bibliotek, muzeów i archiwów, jak również nauczyciele akademicki – głównie bibliotekoznawcy, historycy i poloniści. Byli to pracownicy takich placówek, jak: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Instytut Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, Biblioteka Czartoryskich działająca w ramach Muzeum Narodowego w Krakowie, Biblioteka Główna krakowskiej AP, Biblioteka Śląska w Katowicach, Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, Książnica Pedagogiczna im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, Archiwum Państwowe w Krakowie, Archiwum UJ, Muzeum Marii Konopnickiej w Zarnowcu. W obradach uczestniczyli badacze z instytutów lub katedr bibliotekoznawstwa, działających w ramach m.in. Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Wrocławskiego, Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Śląskiego z Katowic, a także osoby należące do kadry dydaktycznej instytutów filologii polskiej oraz historii polskich uczelni i przedstawiciele innych kierunków akademickich.

Obrady przebiegały w formie plenarnej i w podziale na 5 sekcji: Książki i wydawnictwa XIX i XX w., Prasa XIX i XX w. (sekcja A i B), Biblioteki XIX i XX w., Kultura literacka XIX i XX w.

Najwięcej wystąpień dotyczyło prasy Lwowa i Krakowa. Jedno z nich, zaprezentowane przez Jerzego Jarowieckiego z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa AP w Krakowie miało za temat *Czasopisma literackie i kulturalno-społeczne we Lwowie w dwudziestoleciu międzywojennym*. Prelegent mówił m.in. o periodyku „Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie. Organ polskiego Związku Muzyków Pedagogów”, wychodzącym w latach 1925-1934, w którym publikowano utwory poetów polskich i ukraińskich. Niestety, zbliżenie obu narodów na poziomie elit intelektualnych nie było w stanie zapobiec polsko-ukraińskiemu konfliktom etnicznym w latach II RP i II wojny światowej. Stanisław Czarnik z Instytutu Książki i Czytelnictwa BN wygłosił referat *Pisma lwowskie a obieg tekstów literackich w okresie międzywojennym*. Rozróżnił pojęcia „powieść odcinkowa” i „powieść w odcinkach” mówiąc, że pierwsze odnosi się do utworu niewydanego w formie książkowej przed ogłoszeniem w prasie i pisanego na zamówienie redakcyjne z odcinka na odcinek, zaś drugie do powieści mających wcześniej edycję książkową i podzielonych w czasopiśmie na odcinki. Praktycznymi bibliotekarskimi doświadczeniami podzielili się ze słuchaczami Jadwiga Klima z Biblioteki Czartoryskich w Krakowie i Ryszard Nowakowski z wrocławskiego Ossolineum. J. Klima mówiła o prasie lwowskiej w zbiorach swojej placówki, zaś R. Nowakowski przedstawił referat nt.: *Prasa polska z lat 1801-1939 w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w świetle inwentarza lwowskiego. Wstępna analiza statystyczna*. Część wystąpień odnosiła się do prasy akademickiej Lwowa, stanowiącej cenne źródło informacji dla historyków przedwojennego lwowskiego życia akademickiego. Na zagadnieniu tym skupiły się Renata Samotyj z Katedry Wydawnictwa i Edytorstwa Akademii Drukarstwa we Lwowie („Łapać życie za skrzydła”: *dzieje czasopisma młodzieży akademickiej Politechniki Lwowskiej „Zycie Techniczne” w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*) i Grażyna Gzella (*Lwowskie czasopisma studenckie w dobie autonomii*). Część wystąpień poświęcono czasopismom Kościoła Rzymskokatolickiego, np. Andrzej Kaleta z Instytutu Bibliotekoznawstwa i Dziennikarstwa Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach przygotował referat o *Czasopiśmiennictwie urzędowym kurii biskupich metropolii krakowskiej w latach 1925-1939*. Problem prasy kościelnej czy szerzej, wyznaniowej, to zagadnienie ważne także dla badaczy współczesnych mediów, bowiem prasa i inne media stanowią w naszych czasach dużo bardziej znaczący środek oddziaływania duszpasterskiego i propagandowego kościoła rzymskokatolickiego niż dawniej. To samo odnosi się do innych wyznań religijnych. W programie nie zabrakło sprawy obecności tematyki krakowskiej w prasie innych polskich ośrodków, ponieważ Danuta Wańka z Książnicy Pedagogicznej w Kaliszu omówiła obecność krakowskiego świata książki na łamach „Gazety Kaliskiej” w latach 1893-1914. Bibliotekę pedagogiczną z Kalisza reprezentował też Krzysztof Walczak. Duże zainteresowanie wzbudziła Zofia Sokół, wydelegowana na konferencję przez Wyższą Szkołę Zarządzania w Rzeszowie, opowiadając o *Walce kobiet o wstęp na uniwersytety na łamach czasopism galicyjskich na przełomie XIX i XX wieku*. Wybrała temat istotny społecznie, gdyż równouprawnienie kobiet to ważna kwestia także we współczesnym świecie. Sabina Kwiecień z Biblioteki Głównej Akademii Pedagogicznej w Krakowie mówiła nt. konspiracyjnej i „gadzinowej” prasy żydowskiej, wydawanej w Krakowie w okresie okupacji hitlerowskiej. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk pracująca w tym samym instytucie Akademii Świętokrzyskiej, co A. Kaleta, wypowiedziała się na temat *Gawęd lwowskich w polskich czasopismach emigracyjnych*. Nie zabrakło tematyki z najnowszej historii kultury, którą przedstawiła Magdalena Przybysz-Stawska z Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego, przypominając krakowskie pismo społeczno-literackie z lat 1990-1996 „Exlibris”, zajmujące się promocją literatury.



Mniej liczne referaty odnosiły się do książek, wydawnictw oraz bibliofilów Lwowa i Krakowa. Powyższy temat wybrała Maria Konopka, referując zagadnienie *Lwowskiego rynku wydawniczego w pierwszych latach autonomii galicyjskiej (1861-1870)*. Dariusz Kuźmina z Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW mówił o działalności wydawniczej XIX-wiecznego kapłana katolickiego i działacza ludowego ks. Stanisława Szojałowskiego (1845-1911). Paweł Bukowski z Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu poinformował słuchaczy o lwowskich i krakowskich edycjach wydań książkowych Marii Konopnickiej z przełomu XIX i XX w. dostępnych w zbiorach biblioteki swojej instytucji. Michał Zięba (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa AP w Krakowie) podzielił się efektami własnych badań nad galicyjskimi wydaniem utworów Zygmunta Krasińskiego. Ewa Wójcik z tego samego Instytutu utrwaliła zasługi lwowskich antykwariuszy Rubinów, zaś Barbara Szornel-Dąbrowska z Instytutu Bibliotekoznawstwa i Dziennikarstwa Akademii Świętokrzyskiej omówiła zagadnienie lwowskiego bibliofilstwa w latach 1918-1939. Jezuita Stanisław Cieślak z Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej Ignatianum zreferował dorobek ks. Stanisława Bednarskiego SJ jako dyrektora Wydawnictwa Apostolstwa Modlitwy od 1937 do 1940 r. Ciekawy temat zaprezentowała Marta Pękalska (Wrocław), skupiając się na problemie wrocławskich kontynuacji krakowskich i lwowskich tradycji wydawniczo-księgarskich. Utrwaliła konkretnych ludzi i instytucje, dzięki którym zachowała się ciągłość między lwowskim i wrocławskim edytorstwem oraz księgarstwem. Ukraińska badaczka Olga Kołosowska z Lwowskiej Biblioteki Naukowej im. W. Stefanyka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy opracowała temat zasług człowieka książki, jakim był metropolita Andrzej Szeptycki (*W kręgu mecenatu i zainteresowań bibliologicznych metropolity Andrzeja Szeptyckiego*).

Część zagadnienia, którym są biblioteki XIX i XX w., przedstawiła Urszula Paszkiewicz z MKiDN, przybliżając wiedzę o stanie i wybranych kierunkach badań nad książkowymi znakami własnościowymi bibliotek we Lwowie w XIX i XX w. Podkreśliła, iż znaki własnościowe, do których należą ekslibrisy, super-ekslibrisy, pieczętki i nalepki umieszczone na książkach, dają uczonym bezcenne wiadomości, informując np. o istnieniu w przeszłości zapomnianych placówek i księgozbiorów, konkretyzując dane o nich, w tym o adresach, unaoczniając zmiany opcji narodowościowych w jednej rodzinie. Praktyczną wiedzę przekazała Barbara Góra (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej w Krakowie), mówiąc o *Krakowskich bibliotekach klasztornych w powojennej literaturze*. Dając przegląd publikacji z okresu po II wojnie światowej mających za temat biblioteki konkretnych krakowskich klasztorów rzymskokatolickich przedstawiła informacje bibliograficzne potrzebne do prac licencjackich, magisterskich i doktorskich oraz publikacji naukowych. Uczonym chcącym podjąć mało przebadane zagadnienia badawcze zasygnalizowała pośrednio potrzebę zajęcia się częścią bibliotek klasztornych, mającą jeszcze małą literaturę. O bibliotekach klasztornych, tym razem grekokatolickich (unickich) mówiła również Maria Pidłypczak-Majerowicz z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa krakowskiej AP, badająca *Biblioteki bazylianów lwowskich i prowincji koronnej zakonu w XVIII w.* Problem bibliotek szkolnych poruszyła Maria Stinia (Instytut Historii UJ), prezentując wyniki swoich studiów nad *Bibliotekami prywatnych gimnazjów Krakowa i Lwowa w okresie autonomii galicyjskiej*. Jadwiga Wielgut-Walczak (Biblioteka Główna AP w Krakowie) przedstawiła zarys dziejów Biblioteki krakowskiej ASP w okresie 1879-1954. Barbara Maresz z Biblioteki Śląskiej zreferowała historię współpracy między Biblioteką Sejmu Śląskiego a lwowskim Ossolineum w latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego stulecia. Szczepan Świątek (Archiwum Państwowe w Krakowie) wystąpił z komunikatem źródłoznawczym nt. *Zbiorów bibliotecz-*

nych inteligencji kresowej w rejestracji szkód wojennych w Krakowie w 1945 r. Problematyką zbiorów muzycznych zainteresowała słuchaczy Ewa Tłuczek (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa AP w Krakowie), popularyzując informacje o początkach zbiorów krakowskiej Biblioteki Polskiej Piosenki. Obrady osobnego bloku tematycznego zajmującego się *Kulturą literacką XIX i XX w.* są istotne dla bibliotekarzy i bibliotekoznawców, ponieważ jedno z najważniejszych zadań bibliotek to w przeszłości i obecnie szerzenie znajomości kultur literackich ojczystej, regionalnych i zagranicznych. W obchody Roku Stanisława Wyspiańskiego wpisała się Dorota Kamisińska z redakcji pisma „Konспект”, wydawanego przez krakowską AP, referatem dotyczącym *Inspiracji roślinnych w motywach dekoracyjnych wybranych numerów „Życia” pod kierownictwem artystycznym Stanisława Wyspiańskiego.* Do znacznie późniejszego okresu historii literatury i prasy nawiązała dr Wanda Matras (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa AP w Krakowie), przypominając *Salon literacki „Przekroju” Mariana Eilego.* Kulturze literackiej Lwowa i Krakowa poświęciło uwagę najmniej referentów.

Największe dyskusje toczono nad referatami mającymi za temat dzieje lwowskiej i krakowskiej prasy. Ożywioną polemikę wywołały także dwa referaty, zaprezentowane na obradach plenarnych w ostatnim dniu konferencji, jako najbardziej związane z problematyką działalności współczesnych bibliotek. Pierwszy wygłosił Wacław Walecki (Katedra Historii Literatury Staropolskiej i Zakład Bibliografii Polskiej im. K. Estreichera, funkcjonujące w ramach UJ), a drugi przedstawiły współautorki Barbara Kamińska-Czubała (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa AP w Krakowie) i Dorota Witczak (Biblioteka Główna AP). W. Walecki poinformował o postępach w pracach prowadzonych przez Centrum Badawcze Bibliografii Polskiej Estreicherów, referując wybrane problemy dygitalizacji Bibliografii Polskiej. Podzielił się z uczestnikami obrad doświadczeniami ze współpracy międzynarodowej z Ukrainą, Rosją, Litwą i Białorusią w tworzeniu komputerowych baz danych z zakresu bibliografii. Inni referenci zaznaczyli, że współpraca międzybiblioteczna i naukowa znacznie lepiej układa się z Ukrainą czy Białorusią niż z Rosją. Z wystąpienia W. Waleckiego można się było dowiedzieć, iż część elektronicznej wersji Bazy Bibliografii Estreichera jest już dostępna w Internecie, a kolejna ma trafić do wirtualnej przestrzeni najprawdopodobniej w grudniu 2007 r. Poza tym objaśniał jak posługiwać się współtworzoną przez niego internetową wersją Bibliografii Estreichera. Duże zainteresowanie referatami W. Waleckiego oraz Kamińskiej-Czubały i Witczak oraz ożywiona dyskusja nad nimi spowodowały, że przewodnicząca komitetu naukowego H. Kosętko zapowiedziała, iż tematyka następnej, jubileuszowej X konferencji, planowanej na 2009 r. zostanie rozszerzona o problematykę XXI w. Obrady będą przebiegać w dwóch miastach: pierwszy dzień w Krakowie, a następnym we Lwowie.

Ostatniej konferencji towarzyszyły imprezy towarzyszące. Najważniejsza to otwarcie dużej wystawy prasy lwowskiej, wypożyczonej ze zbiorów warszawskiego bibliofila i kolekcjonera Lecha Kokocińskiego. Ekspozowano 1/3 bogatej kolekcji czasopism zgromadzonej przez bibliofila. Otwarcie wystawy, mające miejsce w pierwszym dniu obrad, poprzedzono referatem wygłoszonym na sesji plenarnej przez Grzegorza Niecia z Katedry Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja” we Wrocławiu, będącym omówieniem dorobku bibliofilskiego i kolekcjonerskiego L. Kokocińskiego oraz prezentowanych zbiorów. L. Kokociński występował na obradach jako gość. Inną imprezą była promocja pierwszego wydania książki *Po co Sienkiewicz? Sienkiewicz a tożsamość narodowa. Z kim i przeciw komu?*, zredagowanej przez Tadeusza Bujnickiego i Jerzego Axera, a wydanej w 2007 r. w Warszawie przez Wydawnictwo DiG.

Krakowska konferencja poszerzyła wiedzę polskich i ukraińskich uczonych, bibliotekarzy, archiwistów, a także muzealników w zakresie zagadnień będących przedmiotem obrad. Przyczyniła się też do lepszego wzajemnego poznania i wzmocnienia współpracy między polskim i ukraińskim środowiskiem naukowym oraz bibliotekarskim.

*Adrian Uljasz*

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie

*Tekst wpłynął do redakcji 30 listopada 2007 r.*

## **„ŚWIAT W OBRAZACH: ZBIORY GRAFICZNE W INSTYTUCJACH KULTURY, ICH TYPOLOGIA, ORGANIZACJA I FUNKCJE”**

**Międzynarodowa Konferencja Naukowa  
(Wrocław, 6-7 grudnia 2007 r.)**

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego zorganizował konferencję, której celem była prezentacja wiedzy o zbiorach ikonograficznych, ich gromadzeniu, opracowaniu, zabezpieczeniu i udostępnianiu. W konferencji wzięli udział historycy sztuki, bibliotekarze, pracownicy muzeów, wykładowcy i studenci Uniwersytetu Wrocławskiego oraz słuchacze Państwowego Pomaturalnego Studium Kształcenia Animatorów Kultury i Bibliotekarzy. Wygłoszono 17 referatów. Konferencji towarzyszyła wystawa i kiermasz publikacji Muzeum Miejskiego we Wrocławiu oraz wydawnictwa „Via Nova”. Konferencja odbywała się w Gmachu Głównym Uniwersytetu Wrocławskiego, w pełnym barokowych dekoracji Oratorium Marianum.

Obrady rozpoczęła dr hab. prof. UW. Małgorzata Komza (inicjator i organizator konferencji) referatem zatytułowanym *Zbiory graficzne we współczesnej cywilizacji obrazu*, w którym zastanawiała się, jak powielone w wielu egzemplarzach różnego rodzaju obrazy, wpływają na percepcję i jak są traktowane przez kolekcjonerów, muzealników i bibliotekarzy. Inną kwestią, którą poruszyła autorka, były problemy kształcenia pracowników, zajmujących się opracowaniem i udostępnianiem dzieł graficznych specjalistom, jak i szerokim kręgom odbiorców.

Jolanta Talbierska, kurator Gabinetu Rycin Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, w referacie *Zbiory artystyczne, zbiory specjalne czy zbiory ikonograficzne? Typologia i funkcje* przedstawiła rolę zbiorów grafiki i rysunków w strukturze instytucji naukowych i kulturalnych. Zajęła polemiczne stanowisko wobec stosowanej powszechnie klasyfikacji. Zwróciła uwagę, iż czym innym są dzieła sztuki (rysunki, ryciny, fotografie artystyczne), a czym innym ilustrowane wycinki prasowe czy nakładowe reprodukcje, które mają jednak wartość informacyjną lub dokumentacyjną.

Agnieszka Seidel-Grzebińska z Instytutu Historii Sztuki oraz Ksenia Stanicka-Brzezicka z Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego przygotowały referat pt. *Wyczerpujący opis wszechświata – dawne i współczesne metody opisu treści dzieła sztuki*. Autorki przeanalizowały stosowane obecnie metody opisu ikonograficznego pod kątem jego różnorodnego wykorzystania, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości, jakie wynikają z zastosowania nowoczesnych narzędzi cyfrowych. Podkreśliły, że obraz jako nośnik określonych treści stanowi źródło wiedzy o człowieku i otaczającej go rzeczywistości. W związku z tym powinien być odpowiednio odczytywany i interpretowany. Historia sztuki

wpracowała metody badań treści przekazów wizualnych, polegających na rozpoznaniu ikonograficznym obrazu, które w praktyce są podstawą jego klasyfikacji i katalogowania.

Jakub Pokora z Instytutu Sztuki PAN w Warszawie swoim wystąpieniem *Przemiany funkcji dokumentów ikonograficznych. Zapomniana mowa gestów* próbował zachęcić do niepodjętych w Polsce badań nad znakiem ikonicznym, jakim jest gest. Od najdawniejszych czasów gesty były nieodłącznym elementem każdego wystąpienia. Znormalizowane, zrozumiałe dla słuchaczy – widzów, utrwalone w dziełach sztuki, stały się nieczytelne dla współczesnych odbiorców. Autor w niezwykle sugestywny sposób „ożywił” zastygłe postaci, a te przemówiły do uczestników konferencji swoimi gestami. Uczynił to na przykładzie sztuki portretowej XVIII i XIX w., na czele z portretem Cypriana Kamila Norwida, namalowanym w 1882 r. przez Pantaleona Szyndlera.

Ta część konferencji wywołała ożywioną dyskusję na temat systemów klasyfikacyjnych, problemów z egzemplarzem obowiązkowym zbiorów ikonograficznych oraz interpretacji gestów.

W kolejnej części konferencji Kamilla Pijanowska z Gabinetu Grafiki i Rysunku Nowożytnego Polskiego Muzeum Narodowego w Warszawie wystąpiła z referatem *Drzeworyt reprodukcyjny – od ilustracji prasowej do obiektu muzealnego*. Jednym z najczęstszych tematów drzeworytów pojawiających się w czasopiśmie warszawskich drugiej połowy XIX w. były reprodukcje obrazów. Miały one ogromne znaczenie dla popularyzacji dzieł polskich twórców oraz kształtowania gustu artystycznego. Dzisiaj stanowią obszerny materiał badawczy. Prelegentka zwróciła uwagę na takie kwestie, jak: stosunek samych malarzy do zamieszczanych reprodukcji ich obrazów; krytykę artystyczną, która podejmowała czasem temat drzeworytu reprodukcyjnego; umowy, dające niejednokrotnie wyłączność na reprodukcje konkretnego dzieła poszczególnym gazetom lub grafikom oraz problem funkcjonowania drzeworytów, które traktowane bywają jako ekwiwalent zaginionego lub niedostępnego oryginału malarskiego.

Maria Juda w referacie *Świat wizualny wydawnictw kartograficznych XVI-XVII w.* poddała analizie warstwę ilustracyjną map, występujące na nich wyobrażenia świata, żywiołów i ludzi. Jak wykazała autorka, wywodzą się one z tradycji antycznej, średniowiecznej lub współczesnej autorom wydawnictw kartograficznych.

Małgorzata Mięka przedstawiła *Zbiory Gabinetu Grafiki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu – typy, formy opracowania i zabezpieczenia*. Omówiła ich dzieje, cele, jakie przyświecały twórcom kolekcji – Józefowi Maksymilianowi Ossolińskiemu i Henrykowi Lubomirskiemu. Różnego rodzaju zbiory wymagają odmiennego sposobu przechowywania, opracowania i zabezpieczenia. Wykorzystywany w ZNiO od 2002 r. system Mona rozwiązuje wiele problemów, wskazuje jednocześnie na konieczność indywidualnego traktowania każdego z gromadzonych obiektów. Wystąpienie Małgorzaty Mięki było doskonałym wstępem do kolejnej części konferencji, która miała miejsce w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich. Pracownicy Gabinetu Grafiki, wspomniana już M. Mięka oraz Arkadiusz Dobrzyński, przygotowali pokaz *Typologiczne zróżnicowanie zbiorów Gabinetu Grafiki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*. Miał on miejsce w barokowym, niedawno odrestaurowanym refektarzu. O jego historii i dekoracjach malarskich opowiedziała Agnieszka Seidel-Grzesińska. Autorzy pokazu zaprezentowali rysunki i ryciny, wykonane w różnych technikach, pochodzące z XVI, XVII, XVIII, XIX i XX w. Wśród prac znalazły się m.in. *Portret Marii Stuart* François Cloueta, *Amsterdam – widok nad rzeką Amstel* Rembrandta, litografie C.K. Norwida oraz litografie O. Dobrowolskiego z pierwszej połowy XIX w. przedstawiające Lwów. Ciekawostką była praca Eugeniusza Geta-Stankiewicza z 2002 r. *Na chwałę: miedziorytu, zajączka, Albrechta Dürera 1502-2002*. Wykonana techniką miedziorytu, pokryta złotem, stanowi swoisty hołd złożony Dürerowi. Następnie uczestnicy kon-

ferencji zwiedzili wystawę ze zbiorów Lubomirskich *Początki Muzeum Lubomirskich – dary Józefa Maksymiliana Ossolińskiego i Henryka Lubomirskiego*.

W dalszej części obrad Magdalena Szafkowska z Muzeum Narodowego we Wrocławiu przedstawiła *Rekonstrukcję obrazu Wrocławia na podstawie zachowanych przekazów ikonograficznych*. Rysunki Heinricha Mützla z końca lat dwudziestych XIX w. drobiazgowo inwentaryzują fragmenty Starego Miasta, budynki, detale architektoniczne. Akwaforty Maximiliana Grossmana z lat trzydziestych i czterdziestych XIX w. pokazują odświeżony obraz miasta, jego malownicze miejsca. Niewyczerpanym tematem grafik, rysunków i litografii były ciągi wrocławskich ulic i zaułków. Początek XX w. to obok zainteresowania zabytkową architekturą, dokumentowanie powstawania nowego obrazu miasta. Zainteresowanie artystów wzbudzały również zielone tereny miasta, jego pomniki i fontanny. Osobnym zjawiskiem są grafiki ukazujące poszczególne fragmenty Wrocławia z pewnymi przesunięciami, służącymi pokazaniu wszystkich elementów w jednej przestrzeni.

Katarzyna Krzak-Weiss z Zakładu Nauk Pomocniczych i Edytorstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza zaprezentowała *Sygnet drukarski – zarys problemów badawczych*. Sygnet drukarski, który początkowo miał identyfikować druki poszczególnych tłoczní, nabierając z czasem dekoracyjności, stał się miniaturowym dziełem sztuki. Znalazł się tym samym w kręgu zainteresowań badaczy zajmujących się typografią i historią sztuki. Brak pełnych zestawień wyposażenia tłoczní, stawia badaczy przed koniecznością żmudnych przeszukiwań księgozbiorów wielu instytucji.

Barbara Szornel-Dąbrowska z Instytutu Bibliotekoznawstwa i Dziennikarstwa Akademii Świętokrzyskiej omówiła *Ekslibrisy w zbiorach Muzeum im. Przytkowskich w Jędrzejowie*. Twórcami tych małych form graficznych są znani w Polsce i na świecie artyści pracujący w różnych technikach. Oprócz ekslibrisów Muzeum posiada bogatą literaturę dotyczącą historii ekslibrisu, jego twórców i technik graficznych oraz zbiorów czasopism poświęconych ekslibrisowi. Dzięki temu zbiory Muzeum w Jędrzejowie stanowią cenne źródło do badań nad znakiem książkowym. Wymagają one jednak fachowego opracowania i informacji o ich istnieniu.

Twórczość emigracyjną artystów polskich w Wielkiej Brytanii w latach 1940-1989 przedstawiła Jolanta Chwastyk-Kowalczyk również z Instytutu Bibliotekoznawstwa i Dziennikarstwa Akademii Świętokrzyskiej. Dokonania artystów funkcjonujących w ramach grup artystycznych, pracowni, szkół i galerii, a także twórców niezależnych nie została do tej pory udokumentowana.

Drugi dzień konferencji rozpoczął się w Oddziale Zbiorów Graficznych Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, gdzie Iwona Bińkowska zaprezentowała wiele interesujących zbiorów, które nie są często udostępniane szerokiej publiczności. Znalazły się wśród nich najstarsze inkunabuły graficzne, portrety znanych z historii osób (w zestawie portret + płyta, z której wykonano odbitkę), fotografie osób, miast, fotografie będące rodzajem „pocztówek” z podróży, albumy fotograficzne oraz albumy zawierające akwarele, rysunki, grafiki. Bogactwo prezentowanych zbiorów pokazuje, jak wiele z nich wymaga jeszcze opracowania. Dlatego też Bińkowska podkreśliła, iż należy zachęcać studentów historii sztuki do przygotowywania prac magisterskich poświęconych konkretnym zabytkom, dzięki czemu będą one obecne w świadomości społecznej.

Po przejściu do Oratorium Marianum Małgorzata Biłozór-Salwa z Gabinetu Rycin Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego w referacie *Gabinet Rycin Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego – zbiór artystyczny w bibliotece naukowej* poruszyła problemy związane ze specyfiką zasad opracowania, ochrony i udostępniania graficznych dzieł sztuki. Przynależność Gabinetu Rycin do struktury Uniwersytetu i biblioteki naukowej wymaga specyficznych rozwiązań w jego codziennej działalności.

Jadwiga Wielgut-Walczak z Biblioteki Głównej Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie przedstawiła referat zatytułowany *Ikonosfera Biblioteki Głównej Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie: Gabinet Rycin, Gabinet Plakatów i Galeria Jednej Książki*. Omawiana biblioteka jest najstarszą i największą spośród bibliotek szkół artystycznych w Polsce. Posiada cenne zbiory, unikatowe kolekcje rycin, ekslibrisów, plakatów, fotografii, zbiór okładek książek, czasopism, próbki papierów introligatorskich. Biblioteka organizuje wystawy, publikuje katalogi, współpracuje ze studentami i pedagogami ASP. Od kilku lat trwają prace nad katalogiem elektronicznym zbiorów Gabinetu Rycin, który dostępny jest w Internecie.

Paweł Banaś z Instytutu Kulturoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego opowiedział o *państwowych i prywatnych kolekcjach kart pocztowych*. Początki kart pocztowych sięgają lat siedemdziesiątych XIX w., kiedy były dostępnym i tanim środkiem przekazywania informacji. Na przełomie XIX i XX w. zyskały ogromną popularność i z tego właśnie okresu pochodzą pierwsze prywatne kolekcje. Autor szczegółowo omówił dwie kolekcje: Biblioteki Narodowej w Warszawie i prywatną Bohdana Dunina-Wilczyńskiego.

Uczestnicy konferencji mieli okazję zapoznać się też z doświadczeniami bibliotekarzy czeskich. Anežka Badurova i Markéta Brabcová z Biblioteki Czeskiej Akademii Nauk w Pradze przedstawiły referat *Digitalizacja ilustracji ze starych druków w Bibliotece Czeskiej Akademii Nauk w Pradze, metodyka, efekty*. Dygitalizacja objęła obrazy czeskich miast i miejscowości, występujące w drukach XVI-XVII w. oraz ilustracje w drukach z l. 1501-1750, znajdujących się w tamtejszej bibliotece. Projekty systematycznego udostępniania ilustracji wynikają z pojmowania ilustracji książkowej jako znakomitego źródła historii kultury.

Agata Pietrzak z Biblioteki Narodowej w Warszawie zaprezentowała z kolei polskie doświadczenia w zakresie dygitalizacji zbiorów. Jej referat *Opracowanie dokumentów ikonograficznych w bibliotece cyfrowej – doświadczenia Zakładu Zbiorów Ikonograficznych Biblioteki Narodowej* przedstawia poszczególne etapy prac i ich rezultat w postaci cyfrowej kolekcji na stronie [www.polona.pl](http://www.polona.pl).

Beata Madajewska pracownik Działu Zbiorów Specjalnych Książnicy Kopernikańskiej omówiła *Projekt EURIDICE – dostęp online do unikatowych kolekcji regionalnych Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, którego celem jest umożliwienie instytucjom edukacyjnym kształcenie na odległość.

Emilia Ilska z Uniwersytetu Wrocławskiego przedstawiła *Prawne aspekty udostępniania reprodukcji zbiorów graficznych*.

Przedstawione referaty dotyczyły szerokiego spektrum zagadnień związanych z dokumentami ikonograficznymi – ich opracowaniem, zachowaniem, udostępnianiem, m.in. w postaci cyfrowej. Podjęta po wystąpieniach dyskusja pokazała, jak odmienne podejścia do zbiorów ikonograficznych reprezentują historycy sztuki i bibliotekarze. Konferencja, dzięki której doszło do wymiany spostrzeżeń uświadomiła jej uczestnikom, że konieczne są dalsze spotkania, dzięki którym możliwa będzie głębsza refleksja nad prezentowanymi we Wrocławiu zagadnieniami.

Agnieszka Łobocka  
Instytut Informacji Naukowej  
Uniwersytet Wrocławski

Tekst wpłynął do redakcji 5 lutego 2008 r.

## „PO POTOPIE. DZIECKO, KSIĄŻKA I BIBLIOTEKA W XXI WIEKU. DIAGNOZY I POSTULATY”

Konferencja Naukowa  
(Warszawa, 20-21 listopada 2007 r.)

Refleksja nad książką dziecięcą ma charakter silnie interdyscyplinarny: poszczególne aspekty tej tematyki znajdują się bowiem w polu zainteresowania przynajmniej kilku dziedzin naukowych: literaturoznawstwa, pedagogiki, bibliologii czy też bibliotekoznawstwa, to najważniejsze z nich. Należy sądzić, że najpełniejsze i najbardziej interesujące diagnozy tak złożonego przedmiotu badań mogą powstać właśnie na styku owych dziedzin. Nieprzypadkowo więc dwie kolejne znaczące, ogólnopolskie konferencje naukowe poświęcone literaturze i książce dziecięcej zorganizowano na Uniwersytecie Warszawskim, są one efektem współpracy badaczy z Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych, Wydziału Pedagogicznego i Wydziału Polonistyki. Nieprzypadkowy jest również udział w wysiłkach na rzecz ich organizacji Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego.

W 2005 r. na Uniwersytecie Warszawskim odbyła się pierwsza z dwóch wspomnianych sesji: podsumowano wówczas dorobek polskiej książki dziecięcej w l. 1990-2005. Uczestnicy – niezwykle udanej – konferencji skupiali wtedy swoją uwagę na związkach współczesnej produkcji wydawniczej dla najmłodszych z kulturą popularną i masową. Jej pokłosiem była publikacja *Książka dziecięca 1990-2005. Konteksty kultury popularnej i literatury wysokiej* wydana przez Wydawnictwo SBP (Warszawa 2006).

Dwa lata później ta sama grupa badaczy z UW, również we współpracy z Biblioteką Główną Woj. Mazowieckiego, zorganizowała kolejną konferencję poświęconą literaturze i bibliotekom dziecięcym. U źródeł jej idei leżało przeświadczenie, iż wielki kryzys książki i czytelnictwa, jaki miał miejsce w l. dziewięćdziesiątych, został przezwyciężony, a książka dziecięca w dalszym ciągu bezsprzecznie zajmuje w świadomości społecznej miejsce ważne i niekwestionowane. Organizatorzy uznali, że potrzebą chwili jest uporządkowanie najnowszych zjawisk literackich i edytorskich oraz opis nowej sytuacji, w jakiej funkcjonują książka, biblioteka i młody czytelnik. Wszystkie te założenia znalazły swój wyraz w tytule konferencji: „Po potopie. Dziecko, książka i biblioteka w XXI wieku. Diagnozy i postulaty”.

Dla zrealizowania zarysowanego wyżej zadania organizatorom udało się zebrać badaczy reprezentujących różne środowiska naukowe (oprócz Uniwersytetu Warszawskiego; Uniwersytet Wrocławski, krakowską Akademię Pedagogiczną, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Książki i Czytelnictwa BN) oraz przedstawicieli innych profesji żywo zainteresowanych sprawą książki dziecięcej – bibliotekarzy oraz ilustratorów.

Prezentacje referentów łączyły się w grupy tematyczne, wynikające z przyjętych opcji badawczych, jak również obszarów istnienia książki dziecięcej. Największa grupa wypowiedzi dotyczyła problematyki literackiej. Zdominowała ona pierwszy dzień obrad prowadzonych na Uniwersytecie Warszawskim. Alicja Baluch w referacie *Kierunki współczesnych badań nad literaturą dla dzieci i młodzieży* rozpoczynającym konferencję zaprezentowała najważniejsze założenia teoretycznoliterackie towarzyszące współczesnej refleksji naukowej nad literaturą dziecięcą. Szczególną uwagę zwróciła przy tym na ten kierunek badań, w którym analiza utworów dla najmłodszych łączy się z poszukiwaniem ukrytych w nich archetypów kulturowych. Kolejny referent, Ryszard Waksmund (*Klasyka dziecięca dziś*) zadawał pytania o klasykę literatury dla dzieci: *Jakie utwory byłyby dzisiaj godne takiego miana? Jak historycznie zmieniał się zestaw utworów uznawanych za klasyczne? Jakie miejsce zajmują na dzisiejszym rynku książki i w edukacji dzieła zwykle do klasyki włączane?* Jolanta Ługowska

(*W poszukiwaniu arcydzieł*) starała się zdefiniować – w ramach literatury dla najmłodszych – pojęcie „arcydzieła”, dokonała także przeglądu najcelniejszych polskich książek dla dzieci, poszukując tytułów, które mogłyby zbliżyć się do owej „arcydzielności”. W takim kontekście pojawiają się w jej referacie utwory księdza Twardowskiego i Doroty Terakowskiej.

Następni zainteresowani analizą literacką utworów referenci zajmowali się rozważaniami o charakterze bardziej szczegółowymi, odnoszącymi się do poszczególnych gatunków literackich czy też aspektów dzieł. Anna Maria Krajewska (*Przestrzeń nadziei (debiuty po 1990 r.)*) dokonała przeglądu debiutów, które pojawiły się na polu literatury dziecięcej po 1989 r. Referentka szczególną uwagę poświęciła powieściom historycznym (np. *Kotce Brygidy*). Anna Maria Czernow (*Krajobraz po Terakowskiej (współczesna fantasy z perspektywy tzw. światów możliwych)*) zapoznała słuchaczy z rozważaniami na temat tych utworów *fantasy* dla młodzieży, których akcja związana jest z funkcjonowaniem tzw. światów możliwych. Punkt odniesienia dla uwag referentki stanowiły przy tym prace, wspomianej wcześniej przez J. Ługowską, mistrzyni polskiej *fantasy* dla niedorosłych – Doroty Terakowskiej. W świat zupełnie innych nastrojów i przeżyć literackich wprowadził uczestników konferencji komunikat Olgi Kędzierskiej (*Fenomen Ali Makoty – czyli co przesądza o tym, że forma pamiętnika dla dziewcząt jest nieśmiertelna*), jego tematem był specyficzny gatunek powieści dla dziewcząt – dziennik pensjonarski. Głównym obiektem przeprowadzonej przez nią analizy krytycznej stał się znany i niezwykle popularny cykl utworów Małgorzaty Budzyńskiej o Ali Makocie. Weronika Kostecka (*Książki i Księgi: lektury bohaterów współczesnej prozy dla dzieci i młodzieży*) zdecydowała się zajrzeć do bibliotek bohaterów współczesnej literatury dla młodzieży. W swoim komunikacie zawarła listę utworów czytanych np. przez rodzinę Borejków. Grzegorz Leszczyński w prezentacji *Teatralizacja książki dziecięcej* zajął się związkami pomiędzy strukturą dzieł literackich dla najmłodszych a formą dialogową teatru.

Druga grupa referatów wygłoszonych na konferencji „Po potopie...” w większym stopniu wiązała się z rozważaniami dotyczącymi doświadczeń i przeżyć współczesnych czytelników literatury dla dzieci. Danuta Świerczyńska-Jelonek (*Współczesna proza dla młodzieży wobec przeżyć adolescencji*) poszukiwała w najważniejszych tekstach współczesnej prozy dla młodzieży śladów odniesień do przeżyć potencjalnych adresatów książek, związanych z trudnym czasem dojrzewania. Ewa Chuchro (*Fan fiction jako element kultury czytelniczej dzieci i młodzieży w Sieci*) zajęła się zjawiskiem *fan fiction*: powstawaniem utworów literackich pisanych przez czytelników, a stanowiących kontynuację przeczytanych powieści. Autorka prezentacji odniosła się także do przemian w kulturze współczesnej wywołanych m.in. przez upowszechnienie Internetu, tam bowiem *fan fiction* są najczęściej publikowane. Tematyka nowego krajobrazu medialnego znalazła odbicie także w referacie „Książka czasu przemian” Michała Zająca, który starał się zaprezentować zmiany, jakimi podlega forma książki dla dzieci, zmiany w dużej mierze spowodowane rozwojem nowoczesnych technologii medialnych.

Najważniejszym akcentem prezentowanej konferencji w odniesieniu do problematyki starcia mediów elektronicznych i książki był referat *Przemiana kompetencji czytelniczych dzieci pod wpływem mediów elektronicznych* przygotowany przez Marię Kielar-Turską oraz Annę Kołodziejczyk. Autorki przeprowadziły dogłębną analizę literatury naukowej, opisującej zmiany w kompetencjach czytelniczych dzieci, pojawiające się pod wpływem nowoczesnych technologii medialnych. Część ze słuchaczy mogła być zapewne zaskoczonych wnioskami płynącymi z wyników cytowanych badań, kwestionujących m.in. jednoznacznie negatywny wpływ mediów, np. oglądania telewizji, na możliwości recepcji literatury. Drugi dzień konferencji, odbywający się w gościnnych progach Biblioteki m.st. Warszawy przy ul. Koszykowej, poświęcony był głównie tema-



tyce bibliotecznej. Jako doskonałe wprowadzenie posłużył słuchaczom referat *Biblioteki a czytanie* wygłoszony przez Joannę Papuzińską-Beksiak. Autorka zajęła się w nim zmieniającymi się związkami pomiędzy czytaniem, bibliotekami a literaturą, obserwowanymi w kontekście historycznym i społecznym. Ewa Gruda (*Muzeum Książki Dziecięcej – od świątyni księgi do happeningu*) zaprezentowała działalność prowadzonej przez siebie placówki: Muzeum Książki Dziecięcej. Uczestnicy konferencji mieli możliwość poznać zróżnicowane formy pracy prowadzone przez tę unikalną i zasłużoną dla literatury dla najmłodszych bibliotekę. Zmianom we współczesnym, polskim, ale także światowym bibliotekarstwie dziecięcym, poświęcony był referat *Biblioteka dziecięca XXI w. – między utopią a koniecznością* Marii Kulik. Referentka zdefiniowała stan obecny placówek dla dzieci w Polsce, pokazała również prawdopodobne kierunki zmian. Została tutaj przywołana bardzo szeroko dyskutowana na zachodzie Europy i w USA koncepcja Biblioteki 2.0, opartej na rozwoju technologii internetowych. „Życie internetowe” bibliotek dziecięcych było głównym tematem prezentacji *Informacja o bibliotekach dziecięcych w Sieci* Grażyny Lewandowicz, która podała analizie wybrane witryny WWW polskich placówek. Wnioski płynące z wyników takich badań nie napawają niestety optymizmem – rodzime biblioteki dziecięce mają przed sobą długą drogę do pokonania w zakresie doskonalenia swojej obecności w Sieci.

Niezwykle ważny referat *Ilustracja po potopie* domagający się oddzielnego omówienia został wygłoszony (towarzyszyła mu prezentacja multimedialna) przez Joannę Olech i dotyczył współczesnej, polskiej ilustracji w książkach dla dzieci. Autorka zebrała i pokazała zebranych imponującą kolekcję przykładów ilustracji dokumentujących zmiany w polskiej sztuce ilustracji na przestrzeni ostatnich 40 lat. Wedle referentki początek nowego stulecia to czas bardzo pozytywnych zmian w naszej sztuce ilustratorskiej, czas nadziei na odrodzenie słynnej i znakomitej polskiej szkoły ilustracji.

Jak pokazuje powyższe sprawozdanie uczestnicy konferencji mieli okazję wysłuchać referatów bardzo różnorodnych, analizujących sytuację książki i bibliotek dziecięcych z różnych punktów widzenia. I jakkolwiek nie wszystkie referaty potwierdzałyby tezę o końcu „potopu” (rozumianego jako zagrożenie istnienia/jakości literatury dla dzieci), to jednak należy zauważyć, że ożywienie zainteresowania środowisk naukowych tematyką książki dla najmłodszych sygnalizuje pozytywne zmiany. Na zakończenie wypada dodać informację, że według organizatorów publikacja tomu zawierającego referaty z prezentowanej konferencji planowana jest na połowę 2008 r.

*Michał Zając*  
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych  
Uniwersytet Warszawski

*Tekst wpłynął do redakcji 20 lutego 2008 r.*

**„ZARZĄDZANIE I ORGANIZACJA BIBLIOTEK”****II Bałtycka Konferencja  
(Gdańsk, 21-22 listopada 2007 r.)**

Tegoroczna II Bałtycka Konferencja „Zarządzanie i Organizacja Bibliotek”, odbywająca się pod hasłem „Elektroniczny wizerunek biblioteki”, była kontynuacją zapoczątkowanych w zeszłym roku spotkań, które poświęcone są problemom związanym z organizacją, działalnością, zarządzaniem różnych typów bibliotek. Organizatorem i gospodarzem konferencji była jak zawsze, Ateneum – Szkoła Wyższa w Gdańsku.

W konferencji udział wzięli pracownicy ze wszystkich typów bibliotek oraz pracownicy naukowcy wyższych uczelni z całej Polski, przywitała ich dr Maja Wojciechowska. Prof. dr hab. Waldemar Tłokiński rektor Ateneum – Szkoły Wyższej życzył, aby czas spędzony na konferencji nie był czasem straconym.

Do głównych celów przedstawionych w referatach należało m.in. zwrócenie uwagi na zmiany organizacji pracy poszczególnych bibliotek, spowodowane rozwojem nowych technologii, jak i przygotowanie odbiorcy, a więc czytelnika i użytkownika biblioteki do włączenia się i uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym. Zwracano uwagę na sposoby wprowadzania do bibliotek nowych nośników informacji, na sposoby tworzenia i zarządzania bibliotekami elektronicznymi oraz na możliwości, jakie daje stosowanie programów bibliotecznych, elektronicznych baz danych, oprogramowania i sprzętu komputerowego w bibliotekach. Pokazano, jak można kształtować wizerunek biblioteki poprzez media elektroniczne (tworzenie i zarządzanie stroną WWW biblioteki, tworzenie wystaw wirtualnych).

Omówiono problemy związane z wpływem Internetu na rozwój bibliotek, które dzięki Internetowi mogą nie tylko uzupełniać na bieżąco swoje zasoby czy zmieniać i aktualizować zamieszczane w nich treści, ale dają możliwość dotarcia w każdej chwili każdemu użytkownikowi do poszukiwanych zbiorów w kraju i za granicą. Internet nie tylko łączy bibliotekę z użytkownikiem, ale także podnosi jakość usług danej biblioteki, pozwala na budowanie wizerunku biblioteki (przygotowanie informacji dla mediów, założenie internetowego biura prasowego dla dziennikarzy i sponsorów). Tym zagadnieniom poświęcony był m.in. referat Anny Sobiech. Szczególną uwagę zwrócono na budowanie strony internetowej biblioteki, której wszystkie elementy winny być zbudowane według obowiązujących standardów sieciowych. Agnieszka Pyra podkreśliła, że stosowanie standardów sieciowych ma wiele zalet. Strony internetowe zgodne ze standardami są m.in. mniej uciążliwe dla łącza, trwalsze, bardziej elastyczne, prostsze w utrzymaniu, kompatybilne z nowszymi wydaniem przeglądarek, ogólnie dostępne.

Baczną uwagę w referatach zwrócono także na wirtualnych użytkowników. Piotr Karwasiński w swoim wystąpieniu zastanawiał się, czy wirtualni użytkownicy nowoczesnych bibliotek są szansą rozwoju instytucji czy jej zagrożeniem? Działania podejmowane przez bibliotekę winny służyć użytkownikowi, który jest nie tylko odbiorcą, ale partnerem i współpracownikiem zarówno biblioteki, jak i bibliotekarza. Wirtualny użytkownik posiada nie tylko znajomość komputera, umie korzystać z bazy danych i programów, ale od niego pochodzą również informacje, staje się moderatorem wizerunku biblioteki. Wizerunek budowany jest przez tych, którzy się z biblioteką łączą. A moduł „Zapytaj bibliotekarza” umożliwia kontakt z biblioteką przez całą dobę. Dla tego typu użytkowników biblioteka będzie atrakcyjna poprzez przygotowanie m.in. tzw. pokoi tematycznych zwanych również „panelami tematycznymi”, które zawierają sprawdzone informacje przygotowane przez bibliotekarzy dziedzinowych i organizując szkolenia wirtualne.

Referatem, który niejako w sposób historyczny łączył przeszłość i przyszłość komputeryzacji polskich bibliotek naukowych, był referat Ewy Chrzan. Przedstawiła ona etapy komputeryzacji, związane z nią problemy oraz omówiła odniesione w tej dziedzinie sukcesy. Ukazała rolę Zespołu Koordynacyjny ds. Wdrożenia VTLIS w Polsce, któremu przewodniczył J. Czerwiński. Dzięki temu zespołowi wybrano format do wprowadzania danych, przygotowano polską wersję formatów MARC, organizowano szkolenia i warsztaty oraz stworzono Centralną Kartotekę Haseł Wzorcowych, Centralną Kartotekę Tytułów Czasopism i wizję narodowego katalogu centralnego.

Elżbieta Gromadzka przybliżyła problemy, z jakimi borykają się bibliotekarze przy opracowywaniu nowych rodzajów dokumentów. Za najważniejsze z nich uznała: różnorodność dokumentów elektronicznych, do których zalicza się każdy dokument istniejący w postaci elektronicznej (encyklopedie, słowniki, podręczniki, opracowania literatury pięknej, materiały do nauki języków obcych itp.) dostępny lokalnie lub zdalnie oraz możliwości dotarcia do szczegółowych informacji niezbędnych do opisu zgodnego z normą. Zwróciła również uwagę na to, że często system biblioteczny narzuca sposób opracowania i wyszukiwania i nie pozwala dotrzeć do dokumentu, według rodzaju zbiorów, co jest niezbędne w przypadku dokumentów elektronicznych. Zastanawiała się także, czy jest sens katalogować dokumenty elektroniczne dostępne zdalnie, jak traktować film na DVD, jako film czy dokument elektroniczny?

Referenci próbowali także określić zadania i możliwości biblioteki przyszłości. Dzielili się także doświadczeniami najnowocześniejszych bibliotek z innych krajów (Niemcy, Austria, Szwajcaria), które korzystając z usług online, proponują nowe usługi i przyczyniają się do tego, że wizja Biblioteki 2.0 staje się coraz bardziej realna. Biblioteki realizując usługi interaktywnie, otwierają się na użytkownika, stają się dostępne, otwarte i wygodne dla wszystkich. Wizję biblioteki przyszłości naświetliła w swoim referacie Renata Szczepaniak.

Szeroką dyskusję wywołał problem roli mediów w pracy nauczyciela-bibliotekarza. Jolanta Laskowska zwróciła uwagę, iż to biblioteka winna kłaść podwaliny do przyszłego kształcenia akademickiego, bowiem szkoła powinna wyrabiać i utrzymywać informacyjne nawyki uczniów, przyszłych studentów. Tak więc, to nauczyciel bibliotekarz winien zostać specjalistą od mediów. Podstawowymi problemami wielu bibliotek szkolnych są: niedostatek lokalowy uniemożliwiający zorganizowanie pracowni komputerowej, brak środków na zakup potrzebnego sprzętu, słabe pensje nauczycieli bibliotekarzy oraz brak motywacji do rozwoju zawodowego. Do najważniejszych zmian, jakie zachodzą w bibliotece szkolnej zaliczono: pojawienie się nowych źródeł informacji, nową rolę nauczyciela bibliotekarza, który staje się powoli menadżerem informacji. Biblioteka szkolna jest bowiem wizytówką szkoły, uczy korzystania z komputera i z komputerowych baz danych, rozwija zainteresowania i uzdolnienia ucznia, promuje bibliotekę w szkole, doskonali zawodowo ucznia i nauczycieli. Nauczyciel bibliotekarz pomaga oceniać jakość informacji w Internecie, służy pomocą merytoryczną nauczycielowi, aktywizuje uczniów, zachęcając ich do korzystania ze stron rozrywkowych i edukacyjnych. Jednocześnie media wymuszają na bibliotece konieczność stworzenia folderu dostosowanego do potrzeb danej szkoły. Podkreślono również, że nauczyciel bibliotekarz winien być tym, który powie uczniowi o czyhających na niego w Internecie zagrożeniach (wirusy, nieodpowiednie znajomości, niewłaściwe treści, oszuści, łamanie prawa autorskiego). Także nauczyciel bibliotekarz powinien zapoznać dziecko z bezpiecznymi zasadami korzystania z Internetu. Tak więc nauczyciel bibliotekarz zna, selekcjonuje i poleca treści internetowe.

Marcin Drzewiecki z Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW, zabierając głos w dyskusji dotyczącej roli nauczyciela bibliotekarza w nowoczesnej bibliotece szkolnej, zwrócił uwagę, iż doskonalenie zawodowe nauczycieli bibliotekarzy poszerzać powinno nie tylko wiedzę i sprawności informa-

tyczne, ale również pogłębiać już zdobytą wiedzę humanistyczną, sprawności metodyczne i warsztat artystyczny oraz obejmować ciągłą pracę bibliotekarza nad sobą.

Agata Walczak-Niewiadomska szczegółowo przedstawiła bazy i systemy edukacyjne polskich bibliotek pedagogicznych. Oferta okazuje się dość bogata. Biblioteki pedagogiczne mają swoje strony internetowe (np. Biblioteka Pedagogiczna w Toruniu, Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu), powstają katalogi zbiorcze (np. Katalog bibliotek pedagogicznych województwa mazowieckiego), możliwe jest zamawianie książek przez Internet, tworzone są bazy bibliograficzne m.in. PROMAX zawierająca 86 tytułów czasopism pedagogicznych i Pedagogiczna Biblioteka Cyfrowa. We wnioskach podkreślono potrzebę promocji narzędzi wyszukiwawczych tworzonych przez biblioteki pedagogiczne, potrzebna jest bieżąca aktualizacja już istniejących i tworzenie projektów długofalowych.

W referacie poświęconemu roli blogów jako narzędzia marketingu w bibliotece Lidia Derfert-Wolf zwróciła uwagę na fakt, iż blog jest doskonałym kanałem rozpowszechniania informacji o bibliotece, jest łatwy w prowadzeniu, podnosi rangę biblioteki wśród użytkowników i pomaga w utrzymaniu kontaktów pomiędzy użytkownikiem a bibliotekarzem. Blog jest witryną internetową zawierającą datowane wpisy (posty) wyświetlane w porządku chronologicznym, poczynając od najnowszych. Może go prowadzić jeden autor lub grupa osób, może być prywatny lub „firmowy”, tematyka jego może być zróżnicowana. Prowadzenie blogu wpisuje się w 7 sposobów promocji za pomocą Web 2.0 opracowanych przez D. Fichtera:

1. Naucz się jak działają media.
2. Opracuj plan marketingowy Web 2.0.
3. Bądź uczestnikiem, dołącz do dyskusji.
4. Bądź atrakcyjny.
5. Spraw by materiały z bibliotecznego serwisu WWW zaczęły krążyć po sieci.
6. Bądź częścią fali multimediiów.
7. Monitoruj zaangażowanie odbiorców.

Kolejny referat był również poświęcony narzędziom Web 2.0 w budowaniu wizerunku nowoczesnej biblioteki. Michał Starzyński i Grzegorz Gogacz przedstawili główne refleksje i wnioski po konferencji Inforum 2007, która odbyła się w Pradze. Wyjaśnili pojęcie Web 2.0, przedstawili witryny Web 2.0, ale szczególną uwagę zwrócili na użytkownika i na to, jak się on zmienia w zależności od wykorzystywanych możliwości Internetu. Nowy użytkownik biblioteki jest graczem – gra w gry komputerowe, działanie jest dla niego ważniejsze od wiedzy, uczy się przez doświadczenie (próba – błąd – próba itd.), nie toleruje komplikacji, wszystko otrzymuje online – natychmiast, ważną rolę odgrywa intuicja.

Aleksander Antoniewicz w swoim wystąpieniu wskazał na możliwość wykorzystania systemu Wiki jako nowego narzędzia warsztatu bibliotekarskiego. W tworzeniu tego serwisu internetowego może brać udział każdy użytkownik sieci WWW, po wcześniejszym wyrażeniu zgody przez jego twórcę lub administratora. Wadami systemu Wiki jest podobieństwo interfejsu i brak natychmiastowej kontroli nad tekstem wprowadzanym przez użytkownika. Do zalet należy zaliczyć łatwość wyszukiwania informacji oraz to, że nie istnieje potrzeba stosowania specjalistycznego oprogramowania i łatwość obsługi serwisu. Wskazano na obszary, w których biblioteki mogłyby wykorzystać system Wiki np. strona informacyjna na temat miasta, dzielnicy, biblioteki; wirtualne informatorium; serwis informacyjny bibliotekoznawstwa – wymiana doświadczeń, pomysłów itp.

Wiele referatów poświęcono konkretnym rozwiązaniom: Urszula Ganakowska i Wojciech Zatorski przedstawili wykorzystanie oprogramowania open source w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego, Alicja Bułdak i Alicja Olszowy-Kata odtworzyły „bitwę” o elektroniczny wizerunek Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego, Urszula Cieraszevska i Helena Juszczyk zachęcały, aby „zasię-

gnąć informacji na ich stronie – jak zarządzać stroną biblioteki”, a Agnieszka Kanczak omówiła witryny bibliotek holdingu WSB. Zwrócono również uwagę na doniosłą rolę biblioteki uczelnianej w upowszechnianiu kształcenia ustawicznego w społeczeństwie wiedzy (Joanna Putko) oraz wpływ nowych technologii na organizację pracy oddziałów informacji naukowej (Anna Cież).

Nowe technologie wkraczają do bibliotek. Jak wykazała konferencja – do wszystkich jej typów: szkolnych, pedagogicznych, publicznych, naukowych. Ułatwiają pracę bibliotekarzom ale równocześnie stawiają nowe wyzwania. II Bałtycka Konferencja „Zarządzanie i Organizacja Bibliotek” pod hasłem „Elektroniczny wizerunek biblioteki” zasygnalizowała, że wizja Biblioteki 2.0. skoncentrowanej na użytkowniku, oferującej doświadczenia o charakterze multimedialnym (oferuje różne materiały i usługi, łączy ofertę różnych mediów) oraz tworzącej kapitał społeczny (biblioteka obecna jest w sieci, wykorzystuje różne formy komunikacji) i innowacyjnej społecznie (dostosowuje się do zmian zachodzących w społeczności, której służy) jest coraz bardziej realna.

*Dorota Grabowska, Małgorzata Pietrzak*  
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych  
Uniwersytet Warszawski

*Tekst wpłynął do redakcji 19 grudnia 2007 r.*

## **BIBLIOGRAFIA – TEORIA, PRAKTYKA, DYDAKTYKA**

### **III Ogólnopolska Konferencja Naukowa**

(Warszawa, 15-16 stycznia 2008 r.)

Bibliografia się nie poddaje. Wydawać by się mogło, że czas, aby ustąpiła miejsca bibliotekom cyfrowym, pełnotekstowym bazom danych, projektem Web 2.0, 3-D czy kolejnym, coraz atrakcyjniejszym możliwościom dostępu do informacji, jakie dają narzędzia cyfrowe. Nic bardziej mylnego. Licząca kilkaset już lat dyscyplina po raz kolejny pokazuje nie tylko, że stara się nadążyć za zmieniającą się rzeczywistością, ale że wirtualny świat wcale jej nie przerasta i że właśnie ze względu na nowe zjawiska wciąż jest potrzebna. Przed kilku laty papierowym książkom i instytucjonalnym bibliotekom wróźono koniec i zastąpienie ich wirtualnymi zbiorami elektronicznych dokumentów. Istnieją do dziś i wcale nie mają zamiaru oddać pola swoim cyfrowym odpowiednikom.

Tematyka bibliograficzna, jak się okazało, wzbudza duże zainteresowanie. Na zorganizowanej w dniach 15-16 stycznia 2008 r. przez Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej na temat „Bibliografia – teoria, praktyka, dydaktyka” zjawilo się ok. 90 teoretyków, praktyków i dydaktyków bibliografii, którzy mogli wysłuchać 28 referatów i uczestniczyć w interesujących, niekiedy także burzliwych dyskusjach. Ze względu na liczbę referatów i duże zainteresowanie konferencją obrady w drugim dniu odbywały się w dwóch równoległych sekcjach.

Na konferencji reprezentowane były zarówno ośrodki akademickie, w których prowadzone są badania związane z tematyką bibliograficzną, jak i biblioteki naukowe, centralne oraz biblioteki szkół wyższych. Liczna, kilkunastoosobowa była grupa pracowników Biblioteki Narodowej w Warszawie. Ciekawym i ważnym uzupełnieniem refleksji krajowych było wystąpienie Barbary Kotalskiej z Biblioteki Narodowej w Paryżu. Patronat nad konferencją objął Komitet Naukowy w składzie: prof. dr hab. Paulina Buchwald-Pelcowa (Biblioteka Narodowa).

wa), prof. dr hab. Marta Skalska-Zlat (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego), prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz (Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego) oraz prof. dr hab. Jadwiga Woźniak-Kasperek (Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego).

Wygłoszone referaty obejmowały kilka głównych zagadnień:

- ogólną problematyką bibliografii zarówno jako dyscypliny, jak i umiejętności tworzenia spisów;
- zagadnienia dotyczące styku bibliografii i nowoczesnych technologii;
- sprawy warsztatowe;
- działalność bibliograficzną, omówienia typów bibliografii i konkretnych projektów, prac podejmowanych przez poszczególne placówki;
- bibliografię w dydaktyce na poziomie akademickim.

Ogólnych zagadnień dotyczyły m.in. referaty Marty Skalskiej-Zlat (*Bibliografia w perspektywie naukoznawstwa*), Jadwigi Sadowskiej (*Główne problemy współczesnej polskiej bibliografii*), Elżbiety Herden (*O nowy paradygmat bibliografii*) czy zamykające obrady referaty Marty Grabowskiej (*Metoda bibliograficzna kluczem do uniwersyteckiej pozycji bibliologii*) oraz Jadwigi Woźniak-Kasperek (*Narzędzia wyszukiwania treściowego w bibliografii*).

Referentki przedstawiły sytuację bibliografii dziś, pokazały problematykę dyscypliny oraz wskazały kierunki, w których się rozwija. Autorki poszczególnych referatów wyszły z różnych punktów, po to, by naświetlając problematykę w różnorodny sposób, określić stan bibliografii i możliwości jej rozwoju. M. Skalska-Zlat przeanalizowała problematykę bibliografii w czasopiśmiennictwie i informatorach, przedstawiła ujęcie naukoznawcze. W wystąpieniu J. Sadowskiej głównym zagadnieniem było rozpatrywanie polskich bibliografii różnych typów i zmian w nich zachodzących na tle doświadczeń i tendencji światowych. M. Grabowska pokazała rolę bibliografii i jej obecne miejsce w dydaktyce akademickiej. Wygłoszony przez E. Herden referat był głosem za zastanowieniem się nad koniecznymi zmianami w obrębie samej bibliografii: nowym określeniem jej ram, przedmiotu, zrewidowania terminologii oraz określenia nowych metod. Wysuwając postulat stworzenia „nowego paradygmatu bibliografii”, referentka kierowała się koniecznością uwzględnienia w działalności bibliograficznej zmian, do jakich przyczyniły się nowe nośniki informacji i nowoczesne techniki wykorzystywane w działalności informacyjnej. J. Woźniak-Kasperek swym wystąpieniem w gruncie rzeczy podsumowała dwudniowe obrady. Tytułowe narzędzia wyszukiwania stały się pretekstem do zebrania refleksji płynących z dotychczasowych wystąpień i uchwycenia istotnych kierunków rozwoju bibliografii.

Miejscu bibliografii w świecie informacji zdominowanym przez technologię cyfrową, wyzwaniom i możliwościom, jakie daje zastosowanie nowoczesnych rozwiązań poświęcone były wystąpienia Anny Sitarskiej (*Polska bibliografia lokalna i regionalna w świetle zmian systemowych (ewolucja potrzeb i metody bibliograficznej w dynamicznym krajobrazie zasobów sieci World Wide Web)*), Adama Jachimczyka (*Polskie spisy bibliograficzne na World Wide Web*), Jarosława Packa (*Przedmiot bibliografii wobec rozwoju technologii informacyjnych*) i Katarzyny Pilitowskiej (*Bibliografia w standardzie Web 2.0 – możliwości i ograniczenia*).

A. Sitarska przedstawiła czynniki wywołujące zmiany we współczesnej bibliografii, takie jak np. wprowadzenie nowych technologii przetwarzania danych i wykorzystanie w działalności bibliograficznej medium, jakim jest Internet oraz zmiany oczekiwań użytkowników informacji. Wszystko to w odniesieniu do bibliografii lokalnych i regionalnych, których rola podlega zmianom wynikającym z aktywności społeczności i samorządów lokalnych, przynależności Polski do Unii Europejskiej itp. Problematyce obecności spisów bibliograficznych w Internecie poświęcony był referat A. Jachimczyka. Autor poddał analizie bibliografie

dziedzinowe i bibliografie zagadnień zamieszczone na stronach WWW. Stanowią one zaledwie część spisów bibliograficznych dostępnych za pośrednictwem globalnej sieci. Referent dostrzegł istotne braki bibliografii w Internecie, dotyczące zarówno formy opisów dokumentów, jak i struktury całości spisów. Postulował propagowanie rozwiązań, które mogłyby poprawić obecny, niezadowolający stan, m.in. przez zaangażowanie bibliotek w tworzenie modnych ostatnio serwisów społecznościowych. Bibliografii w Web 2.0, czyli właśnie w oddolnie, społecznie tworzonej zawartości Internetu, dotyczyła wypowiedź K. Pilitowskiej, która na przykładzie serwisu BiblioNETka.pl pokazała bibliografię, jako istotną część serwisu społecznościowego, a tym samym nową rolę i funkcję spisów publikacji. Zagadnienia stawiane przez autorkę dotyczyły możliwości tworzenia bibliografii interaktywnych, kontroli nad spisami tworzonymi przez laików oraz zarządzania nimi. Tematem wystąpienia J. Packa były zmiany przedmiotu bibliografii spowodowane dynamicznym rozwojem technologii informacyjnych. Rozwój, jak dostrzegł referent, spowodował przemiany formy bibliografii od drukowanego spisu, po elektroniczną bazę danych, a co za tym idzie zmiany jej możliwości i funkcji. Zmianie uległy też opisywane dokumenty. Pojawianie się ich nowych form stawia przed bibliografami kolejne wyzwania związane z opisem, ale i problemy terminologiczne.

Na zagadnienia warsztatu bibliografa, problematykę, z jaką styka się przy sporządzaniu spisów bibliograficznych, kwestie opisu dokumentów, ale i rozwiązania przyjęte przy poszczególnych projektach zwrócili uwagę Agnieszka Filipek (*FRBR, ISBD, RDA – przejście od teorii do praktyki*), Barbara Kotalska (*Kontrola jakości opisu bibliograficznego w „Bibliographie nationale française-livres”*), Agnieszka Łobocka (*Bibliografia jako element warsztatu informacyjnego badacza sztuki książki*), Magdalena Mnikowska (*Z warsztatu bibliograficznego orientalisty. O znaczeniu wybranych prac leksykograficznych oraz studiów językoznawczych w badaniu wpływów Turcji Osmańskiej na kulturę polską*) i Anna Gruca (*Bibliografia historii polskiej – problemy warsztatu bieżącej bibliografii specjalnej*).

Referat A. Filipek był próbą pokazania proponowanych rozwiązań opisu dokumentów. Omówione propozycje są po części odpowiedzią na szereg pytań, jakie stawia bibliografom zmieniający się wraz z rozwojem technologii informacyjnych świat dokumentów. Autorka omówiła międzynarodowe projekty związane z zasadami opisu bibliograficznego i z zasadami katalogowania prowadzone pod kierunkiem IFLA. Należą do nich na nowo opracowane reguły ISBD, nowa wersja zasad RDA oraz projekt FRBR. Przedstawiony został kierunek, w którym zmierzają prace dotyczące ustalenia reguł opisu dokumentów, wspólne punkty projektów, trudności z typologią oraz terminologią. B. Kotalska z francuskiej Biblioteki Narodowej przedstawiła istotny problem kontroli jakości danych w dużych spisach bibliograficznych, omówiła stronę praktyczną zagadnienia, rozwiązania przyjęte po wielu latach doświadczeń w Bibliotheque Nationale de France, a szczególnie sprawę utrzymania wysokiej jakości opisów bibliograficznych przy wciąż rosnącej produkcji wydawniczej. Ścisłe warsztatowy charakter miały wystąpienia A. Grucy i M. Mnikowskiej. Dotyczyły konkretnych bibliografii, projektów badawczych. A. Gruca omówiła prace nad „Bibliografią historii polskiej”, wskazując na problem, jaki wynika z rosnącej liczby publikacji i konieczności stosowania ostrzejszej selekcji materiałów oraz przedstawiając współpracę pomiędzy instytucjami krajowymi i zagranicznymi w tworzeniu bibliografii historycznych. Wystąpieniem omawiającym warsztat pracy, z tym że nie bibliografa, a orientalisty wykorzystującego w swych pracach różnorodne bibliografie, był referat M. Mnikowskiej. W ujęciu referentki, spisy bibliograficzne jawią się jako istotne narzędzie w rękach językoznawcy, ale również szerzej, bibliografia jest koniecznym elementem pracy naukowej, narzędziem wspomagającym inne dyscypliny.

Poszczególnym rodzajom bibliografii poświęcone zostały wystąpienia Alicji Matczuk (*Bibliografia specjalna. Historia i zakres pojęcia*), Artura Znajomskiego (*Bibliografie zespołów osobowych – stan i potrzeby*) oraz Adama Nowaka (*Fenomen Bibliografii historii Polski 1815-1914. Analiza teoretyczna zagadnienia*). Natomiast konkretne projekty, prace podejmowane przez poszczególne instytucje i ich znaczenie przedstawili w swych referatach Wanda Klenczon (*Instytut Bibliograficzny – tradycja i nowe wyzwania*), Magdalena Krynicka (*Przewodnik Bibliograficzny niezbędne źródło informacji*), Agnieszka Łakomy (*Działalność bibliograficzna świadectwem losów polskiej książki za granicą w okresie II wojny światowej*), Wanda Pochwatko-Kolodziejska (*Bibliografia w Centralnej Bibliotece Rolniczej w Warszawie*), Sylwia Wesołowska (*Bibliografia Pomorza Zachodniego – tradycje i perspektywy*), Małgorzata Winnicka (*Prace bibliograficzne w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego*), Elżbieta Grzybowska (pod nieobecność autorki referat wygłosiła Małgorzata Ziółkowska) (*Bibliografia publikacji pracowników szkoły wyższej jako źródło informacji i narzędzie bibliometryczne na przykładzie bazy danych Bibliografia Dorobku Naukowego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*), Teresa Górniak (*Bibliografie osobowe i zespołów osobowych w dorobku publikacyjnym pracowników Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945-2006*).

W tej najliczniejszej grupie znalazły się wypowiedzi szczegółowo przedstawiające bieżące projekty, referaty pokazujące znaczenie pojedynczych bibliografii oraz zawierające ich analizy, jak i omówienia poszczególnych typów spisów bibliograficznych ich roli, możliwości wykorzystania w pracach badawczych i kierunki rozwojowe. Omówione zostały dotychczasowe osiągnięcia i prace bibliograficzne poszczególnych bibliotek, wśród nich Biblioteki Narodowej, bibliotek centralnych, regionalnych i bibliotek szkół wyższych.

Znaczeniu bibliografii w kształceniu specjalistów w zakresie informacji naukowej i w dydaktyce na poziomie wyższym przyjrzały się Maria Próchnicka, Małgorzata Jaskowska oraz Agnieszka Korycińska-Huras w referacie *Bibliografia jako źródło informacji naukowej – w opinii studentów*, Agnieszka Bajor i Hanna Langer (*Wykorzystanie bibliograficznych baz danych w dydaktyce Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*) oraz Monika Krakowska (*Kształcenie z zakresu bibliografii jako sposób wspierania rozwoju kompetencji informacyjnych w szkolnictwie wyższym*). Do tej grupy można zaliczyć omówiony już referat M. Grabowskiej.

Przedstawiona grupa referatów odbiegała tematyką od pozostałych. Przedmiotem rozważań nie była w nich bibliografia jako taka. Punktem ciężkości stał się student. Z jednej strony odbiorca bibliografii jako spisu, bazy danych bibliograficznych, z drugiej ten, którego zadaniem jest opanowanie materiału przewidzianego w programie studiów, nabycie kompetencji przydatnych w przyszłym życiu zawodowym. Autorki pierwszego z wymienionych referatów omówiły i przedstawiły wyniki badania przeprowadzonego wśród studentów pierwszego roku studiów magisterskich Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Badanie miało sprawdzić, na ile studenci po trzech latach studiów I stopnia potrafią wykorzystywać bibliografię jako źródło informacji naukowej do samodzielnych badań oraz budowania warsztatu i na ile tę umiejętność rozwinęli podczas studiów. Również omówienia badania przeprowadzonego wśród studentów, tym razem Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, dotyczyło wystąpienie A. Bajor i H. Langer. Dotyczyło ono wykorzystania w dydaktyce bibliograficznych baz danych. Wykazało, na ile posiłkowanie się bazami danych w dydaktyce kształci umiejętność samodzielnego wyszukiwania i opracowania informacji. Kształcenia kompetencji informacyjnych studentów (Uniwersytet Jagielloński),



dotyczył referat M. Krakowskiej. Celem badania była ocena umiejętności tworzenia przez studentów zestawień bibliograficznych, umiejętności posługiwania się gotowymi spisami i bazami danych, wreszcie określenie w jaki sposób rozwój technologii informacyjnych wpływa na odbiór bibliografii.

Organizatorzy planują publikację materiałów pokonferencyjnych. Z pewnością warto. Szkoda, żeby tak bogaty i ważny, gdyż pokazujący bibliografię w proggu startowym nowego etapu rozwoju, materiał nie trafił do szerszej grupy zainteresowanych. Głosy uczestników konferencji pozwoliły dostrzec i uwypuklić zagadnienia dla bibliografii obecnie najistotniejsze. Spotkanie badaczy i praktyków z wielu ważnych ośrodków bibliotecznych i akademickich dało możliwość uchwycenia tendencji już widocznych, nakreślenia kierunków, w których bibliografia polska powinna zmierzać, pokazania problemów, z którymi musi się już borykać, lub na jakie w najbliższej przyszłości prawdopodobnie natrafi. Organizatorom pozostaje mieć nadzieję, że dwa dni spędzone w połowie stycznia w salach Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego będą jeszcze długo wydawać owoce.

Niniejszym taką nadzieję wyrażam.

*Mikołaj Ochmański*

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych  
Uniwersytet Warszawski

*Tekst wpłynął do redakcji 18 lutego 2008 r.*

**PIĘĆ LAT KATALOGU NUKAT:  
OSIĄGNIĘCIA, PROBLEMY, PERSPEKTYWY –  
RELACJA Z KONFERENCJI „ROLA KATALOGU  
CENTRALNEGO NUKAT W KSZTAŁTOWANIU  
SPOŁECZEŃSTWA WIEDZY W POLSCE”**

(Warszawa, 23-25 stycznia 2008 r.)

W lipcu 2007 r. upłynęło 5 lat od uruchomienia katalogu centralnego NUKAT. Dla zaakcentowania tego wydarzenia, podsumowania dotychczasowych osiągnięć i zarysowania kierunków dalszego rozwoju katalogu w dniach 23-25 stycznia 2008 r. Centrum NUKAT Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie przy udziale Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich zorganizowało międzynarodową konferencję „Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce”. Patronami honorowymi konferencji zgodzili się zostać: JM Rektor Uniwersytetu Warszawskiego prof. dr hab. Katarzyna Chałasińska-Macukow, dyrektor Biblioteki Politechniki Lubelskiej dr Henryk Hollender, Maria Lenartowicz, prof. dr hab. Wojciech Maciejewski, prezes zarządu Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych dr inż. Jan Andrzej Nikisch, pełnomocnik dyrektora Biblioteki Narodowej ds. współpracy z bibliotekami publicznymi Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska oraz profesor Richard Quandt z Princeton University. Patronat medialny nad konferencją objęły EBIB – platforma cyfrowa SBP i magazyn „Computerworld Polska”. W konferencji uczestniczyli zainteresowani zagadnieniami gromadzenia, przetwarzania i wykorzystywania informacji przedstawiciele licznych instytucji krajowych i zagranicznych, z takich państw jak Albania, Litwa, Łotwa, Islandia, Szwajcaria, Francja, Holandia, Hiszpania, Wielka Brytania i USA. Wystąpienia otwierające

wyglądali dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie Ewa Kobińska-Maciuszko oraz profesor Richard Quandt, który nie tylko gratulował osiągnięć i pomysłu zorganizowania konferencji, ale również wskazał na konieczność wyciągania wniosków z dotychczasowych doświadczeń i prowadzenia dokładnej analizy ekonomicznej realizowanych projektów.

Konferencja nie spotkała się jednak z dostatecznym zainteresowaniem ze strony środowisk odpowiedzialnych za rozwój zasobów informacyjnych i wsparcie dla utrzymujących je instytucji. Większość uczestników stanowiły osoby doskonale zaznajomione z działaniem i obecnymi możliwościami katalogu centralnego, zabrakło liczniejszej reprezentacji ze strony dyrektorów bibliotek, rektorów uczelni, ministerstw zainteresowanych rozwojem nauki i informacji oraz wydawnictw. Oznacza to, iż pomimo intensywnej promocji wydarzenia jego tematyka pozostaje wciąż obca i niezbyt interesująca dla kręgów pozabibliotecznych.

W ramach konferencji wygłoszono 20 wystąpień ujętych w 7 sesji tematycznych. Pierwsza z nich, zatytułowana „Katalog centralny a rozwój społeczeństwa informacyjnego w Polsce”, nakreśliła tło do dalszych, bardziej szczegółowych rozważań. Vinod Chachra z firmy VTLS omówił szeroki wachlarz zagadnień związanych z wykorzystywaniem informacji oraz ewolucją metod i narzędzi służących udostępnianiu ich użytkownikom pośrednim i końcowym. Henryk Hollender z Biblioteki Politechniki Lubelskiej wskazał na znaczenie danych z bazy NUKAT w budowaniu zagranicznej informacji o polskich zasobach bibliotecznych i osiągnięciach kulturalnych, krytykując jednocześnie słabe zainteresowanie szerszym wykorzystaniem narzędzia, jakie stanowi katalog centralny i zbyt wolny przyrost danych o dokumentach należących do zbiorów specjalnych bądź udostępnianych online. Maria Burchard, kierownik Centrum NUKAT Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, podkreśliła olbrzymi wpływ, jaki powstanie bazy NUKAT wywarło na organizację pracy w bibliotekach oraz podniesienie jakości i przyspieszenie pracy nad opracowaniem zbiorów. Zwróciła jednak uwagę, iż wiele pytań, w tym o stabilne finansowanie przedsięwzięcia i uczestniczenie w nim najważniejszej z krajowych bibliotek, Biblioteki Narodowej, pozostaje bez odpowiedzi lub spotyka się z reakcjami dalekimi od ideału.

Drugą sesję poświęconą przede wszystkim prezentacji potencjału katalogów centralnych rozpoczęło wystąpienie Janifer Gatenby z OCLC, która omówiła szereg możliwości rysujących się przed tymi niezwykle przydatnymi narzędziami informacyjnymi. Później nastąpiły referaty Marylène Micheloud reprezentującej szwajcarski katalog centralny RERO i Sigrún Hauksdóttir – przedstawicielki konsorcjum bibliotek islandzkich, omawiającej islandzki katalog centralny Gegnir. Sesję zakończyła prezentacja Wojciecha Burkota z Google Polska poświęcona internetowej wyszukiwarce literatury naukowej Google Scholar i możliwościom udostępniania przez nią bibliotecznych zasobów informacyjnych i metainformacyjnych, m.in. na przykładzie osiągalnych w Google Scholar danych z katalogu NUKAT, odsyłających bezpośrednio do opisów w bazie NUKAT w ramach opcji „Linki biblioteczne”.

Tematem przewodnim trzeciej sesji, rozpoczynającej drugi dzień konferencji, były standardy i ich rola w budowaniu informacji. Ich wielką wagę zawsze podkreślała Anna Paluszkiwicz, której sylwetkę i działalność przypomniał uczestnikom Andrzej Padziński, reprezentujący Bibliotekę Akademii Rolniczej w Lublinie. Do roli standardów nawiązała także Maria Nasiłowska z Centrum NUKAT Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, przedstawiając obraz możliwych kierunków i metod rozwijania języka haseł przedmiotowych KABA, głównego języka informacyjno-wyszukiwawczego katalogu NUKAT. Omówienie pierwszych etapów współpracy pomiędzy OCLC a bibliotekami NUKAT, polegającej na przekazywaniu danych o polskiej produkcji wydawniczej do bazy WorldCat – największego katalogu centralnego świata, oraz umożliwiających tę współpracę czynników, wygłoszone przez Janifer Gatenby z OCLC, zamknęło sesję poświęconą standardom.

Sesję czwartą wypełnił w całości panel dyskusyjny na temat ścisłych związków pomiędzy jakością informacji wydawniczych a jakością informacji bibliograficznych. W panelu wzięły udział Krystyna Sanetra i Małgorzata Wielek-Konopka z Biblioteki Jagiellońskiej oraz Piotr Dobrołęcki z Polskiej Izby Książki. W dyskusji zaproponowano m.in. nasilenie kontaktów i współpracy bibliotek z firmami wydawniczymi w celu wypracowania dobrych praktyk i podniesienia jakości wspólnie tworzonych zasobów informacyjnych. Wyraźnie zabrakło tu jednak obecności przedstawicieli firm wydawniczych, które pomimo zaproszeń nie wzięły udziału w konferencji.

Sesja zamykająca drugi dzień konferencji dała okazję do zaprezentowania już istniejących i potencjalnych związków bazy NUKAT z coraz bardziej rozwijającymi się zasobami dostępnymi online. Kolejno głos zabrali: Marek Nahotko z firmy Energoprojekt S.A. (omówienie relacji pomiędzy bibliotecznymi i sieciowymi narzędziami informacji i obiektami opisywanymi przez udostępniane za pomocą tych narzędzi dane), Marcin Werla z Poznańskiego Centrum Superkomputerowo-Sieciowego (rozważania o możliwości powiązania katalogu centralnego z informacją o zasobach rozproszonych bibliotek cyfrowych), Ewa Dobrzyńska-Lankosz i Bogusława Macheta z Biblioteki Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (obecność w NUKAT informacji o dokumentach dostępnych online na przykładzie zasobów Akademickiej Biblioteki Cyfrowej) oraz Tomasz Wolniewicz z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (prezentacja relacji wiążących katalogi wirtualne i centralne katalogi fizyczne na przykładzie polskiej wyszukiwarki KaRo wykorzystującej protokół Z39.50).

Przy jubileuszowym torcie uczestnicy konferencji mieli okazję wymienić obserwacje i doświadczenia, spotkać pracowników Centrum NUKAT, jednostki sprawującej pieczę nad współtworzeniem bazy NUKAT, oraz obejrzeć milionowy rekord bibliograficzny, który tego dnia pojawił się w katalogu centralnym.

Ostatni dzień konferencji wypełniły dwie sesje. Pierwsza, zatytułowana „Katalog centralny dla bibliotek, katalog centralny dla wszystkich”, zawierała wystąpienia: Doroty Tkaczyk z Biblioteki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, omawiającej czynniki wpływające na sposób realizowania współkatalogowania przez poszczególne biblioteki lubelskie, Marioli Augustyniak, która podsumowała pięcioletnie współtworzenie i wykorzystywanie bazy NUKAT przez Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego oraz, w zastępstwie Anny Laszuk, Kazimierza Schmidta z Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, który przybliżył zasady opisu zbiorów archiwalnych i płaszczyzny możliwej współpracy pomiędzy archiwami a bazą katalogu centralnego.

W sesji drugiej zamykającej konferencję głos zabrali: Andrzej Koziara z Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, prezentując rozwój – pod wpływem współpracy z NUKAT – technologii i zasad działania bibliotek wykorzystujących oprogramowanie PROLIB oraz Agnieszka Kasprzyk z Centrum NUKAT Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, która wskazała niewdrożone dotychczas, a możliwe do zrealizowania – przy zastosowaniu odpowiednich sił i środków – usługi i projekty oparte na tworzonej metodą współkatalogowania bazie NUKAT.

Głównym celem konferencji było uświadomienie szeroko pojętemu środowisku bibliotek, archiwów, wydawnictw, instytucji naukowych i edukacyjnych oraz jednostkom decydującym o finansach, roli pełnionej przez katalog centralny w jego obecnym kształcie i możliwości rozwoju jego funkcji i zakresu wykorzystania. W ożywionych dyskusjach wskazywano na wiele zagadnień wciąż wymagających dopracowania, takich jak rozbudowywanie informacji o różnych typach dokumentów udostępnianych przez biblioteki, promocja katalogu centralnego i jego możliwości, wymiana doświadczeń i dzielenie się rozwiązaniami przez pracowników np. działów informatycznych poszczególnych bibliotek współkatalogujących w NUKAT. Nawiązywano także do problemów wynikających nadal z niedostatecznego zrozumienia znaczenia współpracy przy katalogu NUKAT wszystkich najważniejszych krajowych bibliotek, w tym do kwestii niedawnej

rezygnacji Biblioteki Narodowej ze współtworzenia i wykorzystywania bazy NUKAT, a szczególnie jednej wspólnej kartoteki haseł wzorcowych, a także do sprawy braku dowartościowania sprawnie działającego mechanizmu współkatalogowania i budowania centralnej informacji o zbiorach bibliotek poprzez odpowiednie uznanie i wsparcie finansowe ze strony jednostek odpowiedzialnych za rozwój nauki. Konferencja powinna zatem przyczynić się do ożywienia środowiskowej dyskusji i inicjatyw wokół katalogu NUKAT i związanych z nim projektów. W drugiej połowie roku ukaza się drukiem materiały konferencyjne, a z prezentacjami towarzyszącymi poszczególnym wystąpieniom można zapoznać się na internetowej stronie konferencji <http://www.nukat.edu.pl/konf2008> (zakładka „Materiały konferencyjne”).

*Agnieszka Kasprzyk*  
Centrum NUKAT BUW

*Tekst wpłynął do redakcji 15 lutego 2008 r.*

## K O M U N I K A T

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego zaprasza do Krakowa w dniach 2-3 czerwca 2008 r. na czternastą z kolei, międzynarodową konferencję zatytułowaną:

### **„BIBLIOTEKA: KLUCZ DO SUKCESU UŻYTKOWNIKÓW”**

Celem konferencji jest wymiana doświadczeń, prezentacja wyników badań i dyskusja nad rolą i możliwościami współczesnej biblioteki w zakresie wspierania dążeń i aspiracji swoich użytkowników. Planowane jest zwrócenie szczególnej uwagi na kwestie ułatwiania sukcesów naukowych, edukacyjnych, zawodowych i społecznych użytkowników na drodze wielorakich działań podejmowanych przez biblioteki różnych typów zarówno w rzeczywistości realnej, jak i wirtualnej. Szczegółowy wykaz zagadnień proponowanych do dyskusji w trakcie konferencji jest dostępny w serwisie WWW konferencji.

Konferencja odbędzie się w języku polskim i angielskim. Tradycyjnie, jednym z punktów obrad będzie wideokonferencja ze specjalistami ze Stanów Zjednoczonych, organizowana we współpracy z Konsulatem Generalnym USA w Krakowie. Przewidywana jest publikacja materiałów konferencyjnych w postaci recenzowanej książki elektronicznej (płyta CD, następnie w serwisie WWW IINiB UJ).

Oficjalna strona konferencji: <http://www.inib.uj.edu.pl/konfer/ks/index.html>  
E-mail: [konferencja@inib.uj.edu.pl](mailto:konferencja@inib.uj.edu.pl)



# RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2008 z. 1  
PL ISSN 0033-202X

*Studia z informacji naukowej i dyscyplin pokrewnych.* Prace dedykowane Profesor Barbarze Stefaniak. Pod redakcją Elżbiety Gondek i Diany Pietruch-Reizes, Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 2007, 302 s. ISBN 978-83-226-623-9

Ostatnio otrzymaliśmy jeszcze jedną pozycję, poświęconą profesorowi odchodzącemu na emeryturę. Ten rodzaj publikacji zawiera zwykle różnorodne materiały, które są pisane specjalnie dla danej osoby, lub też autorzy mający już przygotowane swoje prace ofiarowują je do przygotowywanej książki. Cechuje zatem taką publikację bardzo duże zróżnicowanie tematów. Niektóre są w jakiś sposób związane z osobą, której poświęcono publikację, inne raczej odzwierciedlają zainteresowania poszczególnych autorów. Rola recenzenta nie jest w tym przypadku łatwa, gdyż prace poświęcone komuś trzeba traktować jak dar, na ogół dar serca, ale czasem i powinność. Fakt ten sprawia zapewne, że łagodniejsze ostrość recenzenta, a z drugiej strony, rezygnacja ze zwrócenia uwagi na książkę byłaby oczywistą stratą, gdyż nie wszyscy biorą takie prace do ręki, a często znajdują się tam prawdziwe perełki albo przynajmniej ciekawie omówione zagadnienia i dlatego poprzez recenzję warto zwrócić na nie uwagę.

Elżbieta Gondek, obecnie dyrektor Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Śląskiego, w którym ostatnie lata przed przejściem na emeryturę pracowała prof. dr hab. Barbara Stefaniak, opisując jej drogę naukową, zaznaczyła, że był to: „Taki marsz na przełaj przez szereg naukowych dyscyplin...”. Barbara Stefaniak ukończyła bowiem studia z zakresu chemii na Politechnice Warszawskiej i w różnych instytucjach, w których pracowała, prowadziła badania i publikowała. Związała się nieco później z informacją naukową, bibliometrią i naukometrią, by rozpocząć pracę dydaktyczną najpierw na Uniwersytecie Warszawskim, potem Uniwersytecie Śląskim i dzielić się swoją bogatą wiedzą ze studentami.

Oprócz wstępu przybliżającego sylwetkę profesor Stefaniak zamieszczona została pełna bibliografia prac Barbary Stefaniak zawierająca 104 pozycje. Są to zarówno jej publikacje z zakresu chemii, fizjologii, biochemii, toksykologii (pracowała wówczas naukowo w Instytucie Weterynarii w Puławach), jak i późniejsze od 1977 r. z zakresu informacji naukowej odkąd zaczęła pracować w Instytucie Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej w Warszawie. Te ostatnie skupiają się na problemach systemów SDI, chemicznej informacji naukowej, naukoznawstwa i bibliometrii.

Książka została podzielona na 4 części. Nazwano je: Informacja naukowa w perspektywie historycznej, teoretycznej i praktycznej; Zakres informatologii a bibliometria, naukometria i webometria; Aspekty bibliograficzne oraz Konteksty biblioteczne.

Pierwszą część otwiera krótki artykuł Wandy Pindlowej z Uniwersytetu Jagiellońskiego pt. *Znaczenie informacji dla rozwoju kultury książki* (s. 25-41). Autorka zwróciła w nim uwagę na problemy obudowania książki wytworami działalności informacyjnej, jak m.in. zapowiedzi i katalogi wydawnicze, różne formy reklamy książki, katalogi książek, bibliografie czy bazy danych. Dzięki bo-

wiem tym działaniom informacyjnym zwiększa się dostęp do książki. Również te informacje są wykorzystywane w marketingu. Drugim ważnym aspektem kultury książki jest nowa forma jej zakupu. Znaleziona w sieci, zamówiona przez telefon komórkowy jest dla przyszłego właściciela książki bardziej wyobrażeniem, jaka jest, niż rzeczywistym przedmiotem. Choć Internet przyspiesza zakup książki, to utrudnia jej wybór, bo nie możemy jej dotknąć i przeglądać przed zakupem, zawieramy więc reklamie, tytułowi, który nas przekonał, a często oszukał, komuś, kto ją czytał wcześniej lub coś o niej wie. Istotne jest jednak zwiększenie dostępu do książki i równocześnie jej ochrona. Służy temu powielanie, dygitalizacja, kopiowanie fragmentów, itp. Wspomniano tu również o kulturze recenzji, które też są formą informacji o książce, a także o edytorskiej stronie książki: ilustracjach, czcionkach, kolumnach, odstępach. Umiejętne wykorzystanie informacji i łączenie różnych technik w odpowiednio estetyczny sposób wzbogaca kulturę książki. Wspomnieć należy również o języku „zatrzymanym w czasie” w książkach, co ma niewątpliwie wpływ na wyszukiwanie informacji. W perspektywie badań nad komunikacją wszystkie te czynniki mają duże znaczenie. Ujęcie problemu kultury książki od strony informacji naukowej jest raczej rzadkim zjawiskiem, ale też zaledwie zostało tu zarysowane.

Diana Pietruch-Reizes z Uniwersytetu Śląskiego zatytułowała swoje wystąpienie *Jednolita przestrzeń informacyjna jako problem strategii europejskiej* (s. 42-50). Myślą przewodnią jest tutaj omówienie problemów związanych z budową społeczeństwa informacyjnego, a co się z tym wiąże wykorzystania ICT. Działania te powinny dotyczyć obszarów priorytetowych: gospodarki opartej na wiedzy, ochrony zdrowia, usług w administracji i rozwoju polskich zasobów w Internecie. Aby doprowadzić te zadania do końca, trzeba zdaniem autorki utrzymywać na odpowiednim poziomie spójność technologiczną, wypracować odpowiednie prawa, dyrektywy, przepisy i rozwijać bezpieczeństwo sieciowe oraz prowadzić edukację społeczeństwa, które będzie korzystało z tych nowoczesnych dóbr kultury i techniki.

Renata Frączek z Uniwersytetu Śląskiego w obszernej publikacji przedstawiła *Wpływ Instytutu Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej (IINTE) na rozwój nauki o informacji* (s. 51-84). Omówiona placówka była szczególnie bliska Barbarze Stefaniak, ponieważ pracowała w niej od 1975 r. prawie do końca lat dziewięćdziesiątych Instytut INTE powołany był przede wszystkim do zadań badawczych. Istotną jego zasługą było publikowanie wyników badań w serii „Prace IINTE” znanej pod nieoficjalną nazwą „żółtej serii”. Ukazało się w niej wiele znaczących prac dla rozwoju polskiej informacji, dlatego też przypomnienie o działalności Instytutu ma swoją wagę. Istnienie specjalnego Instytutu prowadzącego badania podnosiło też prestiż dyscypliny. Prace badawcze prowadzono także w uniwersytetach, ale w wielu z nich prace z zakresu informacji naukowej rodziły się powoli, przeważały bowiem w pierwszym okresie istnienia placówek dydaktycznych z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej prace historyczne i bibliotekoznawcze. Wydaje się więc, że ten obraz Instytutu przedstawiony przez R. Frączek ma znaczenie dla studentów, aby mogli poznać historię dyscypliny, której są adeptami.

Małgorzata Gwadera z Uniwersytetu Śląskiego w artykule *Kwestie etyczne w nauce i praktyce informacyjnej – uczonec, bibliotekarz, infobroker* (s. 85-90) poruszyła temat z pewnością ważny, ale i modny ostatnio, ponieważ dotyczy dylematów moralnych, jakie napotyka w swoich działaniach pracownik informacji. Nie do końca może jasny zakres obowiązków infobrokera stawia przed nim trudne zadanie m.in. rozpoznania czystości intencji pracowników nauki, których prace można znaleźć w sieci, a wiadomo, że człowiek jest najbardziej zawodnym z jednej strony, ale i z drugiej strony najbardziej potrzebnym ogniwem działań informacyjnych.

Część drugą omawianej książki zatytułowaną „Zakres informatologii a bibliometria, naukometria i webometria” otwiera opracowanie Barbary Sosińskiej-Kalaty z Uniwersytetu Warszawskiego *Współczesne oblicze nauki o informacji w Polsce i za granicą* (s. 94-119). To bardzo ciekawa i ważna praca. Wartość jej polega przede wszystkim na tym, że jest oparta na badaniach własnych autorki oraz że sięgnęła ona w swych badaniach do zagranicznych najnowszych materiałów, by na tej podstawie wyciągać wnioski o stanie i rozwoju informacji w Polsce. B. Sosińska-Kalata chcąc pokazać współczesny obraz nauki o informacji w Polsce: zanalizowała wybrane najważniejsze czasopisma z tego zakresu, jak: „Journal of the American Society for Information Science and Technology” (ASIST), „Annual Review of Information Science and Technology” (ARIST), „Journal of Documentation” oraz „Information Processing & Management” i starała się porównać ich tematykę z dwoma polskimi tytułami: „Praktyką i Teorią Informacji Naukowej i Technicznej” oraz „Zagadnieniami Informacji Naukowej”. Porównania prowadziła na przykładzie 20 wyłonionych grup tematycznych, które nazwała kategoriami. Analiza wykazała niektóre podobieństwa i różnice, np. w grupie czasopism międzynarodowych na czoło wybijają się dwie kategorie, a mianowicie modele i metody wyszukiwania informacji oraz zachowania użytkowników. Nie są zaś prawie poruszane problemy działalności informacyjnej bibliotek, która to kategoria w polskich czasopismach zajmuje jedno z pierwszych miejsc. Uwidoczniły się także dzięki temu badaniu związki interdyscyplinarne współczesnej nauki o informacji. Najsilniejsze powiązania wystąpiły z informatyką, nauką o zarządzaniu oraz z bibliotekoznawstwem. Akcentowanie związków z naukami społecznymi jest charakterystyczne bardziej dla nauki o informacji europejskiej, w tym też polskiej, orientacja technologiczna natomiast jest widoczna bardziej w czasopismach amerykańskich. Autorka podkreśliła stosunkowo niewielkie zainteresowanie badaniami użytkowników w Polsce. Warto zapoznać się zarówno z ciekawymi wynikami badań, jak i konstatacjami odnoszącymi się do zakresu omawianej dyscypliny.

Zainteresowania nowymi technikami informacyjnymi Arkadiusza Pulikowskiego z Uniwersytetu Śląskiego dały o sobie znać w jego opracowaniu zatytułowanym *Kryteria oceny dokumentów wyszukiwanych w Internecie* (s.120-129). Temat ten interesuje dzisiaj wszystkich użytkowników sieci rozległych, zwłaszcza zaś tych, którzy nie poszukują już w źródłach tradycyjnych, trzymając się tezy, że jeśli nie ma materiałów w globalnej sieci to nie ma nigdzie. Autor zwrócił uwagę tylko na kilka najważniejszych kryteriów, jak: użyteczność i wiarygodność, zawartość, aktualność, autorstwo, cel, obiektywność i poprawność. Przypomniał też, że dokumenty elektroniczne często zmieniają adres, a także całkowicie znikają, namawia więc do archiwizowania ciekawszych pozycji, aby nie stracić z nimi kontaktu.

Aneta Drabek z Uniwersytetu Śląskiego zaprezentowała także bardzo ciekawy temat związany z nauką o informacji, a mianowicie *Analiza czasopism z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (na podstawie bazy danych „Journal Citation Reports Social Sciences Edition 1999-2004”)* (s. 130-137). Autorka przeprowadziła analizę bibliometryczną sześćdziesięciu tytułów zagranicznych czasopism z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Sprawdziła, że tytuły badanych czasopism są dostępne na terenie Polski bądź w postaci tradycyjnej bądź elektronicznej, ale odwołań do tytułów tych czasopism w polskiej literaturze przedmiotu było zaledwie 11% w stosunku do wszystkich odwołań. Zauważono też, że czytelnicy coraz częściej korzystają z czasopism w sieci. Tego typu badania bibliometryczne pozwalają oceniać efektywność zakupów drogich tytułów, jeśli osób korzystających nie jest wiele.

Marta Skalska-Zlat z Uniwersytetu Wrocławskiego napisała o zastosowaniach bibliometrii w badaniach Internetu (s. 148-162). Ze względu na zmiany



zachodzące w przestrzeni informacyjnej, czyli rozwój nowych form źródeł i nośników informacji, badania bibliometryczne i informetryczne musiały za tymi zmianami podążać i przenieść się do sieci. Webometria, bo tak nazwano badania ilościowe w sieci, wystartowała nie bez przeszkód, z uwagi na to, że Internet nie jest źródłem pożądanym dla badań naukowych, jako że sam ma charakter bardziej zbliżony do wypełniania obowiązków informacyjnych o charakterze społecznym, wśród których informacja naukowa zajmuje tylko „jakieś” miejsce. Kłopoty z korzystaniem z Internetu dla nauki są znane i opisywano je wielokrotnie, a jednym z największym zagrożeniem jest ewentualny brak wiarygodności zawartych tam informacji oraz całych dokumentów. Jak stwierdziła autorka, chociaż mówi się, że badanie tradycyjnych cytowań, czyli badania bibliometryczne są zbliżone do tych, jakie możemy prowadzić w sieci, to jednak zachodzą tu zdecydowane różnice. Można uznać, że linki w webometrii odgrywają tę samą rolę co odsyłacze w tradycyjnych materiałach. Inne jednak powinny być zasady obliczania tzw. czynnika wpływu (*Impact Factor*). Autorka podała także wiele przykładów, utrudniających badaczom prowadzenie badań, a także wyciąganie wniosków. Najpoważniejszym chyba problemem jest zmienność zawartości sieci i zmiana miejsca poszczególnych dokumentów. Mimo to, badacze nie rezygnują z prób pokonania barier i wypracowania metodologii badań odpowiedniej dla materii, z którą przyszło się im zmagać.

Część trzecia pt. „Aspekty bibliograficzne” zawiera tylko trzy opracowania. Rozpoczyna tę część Dariusz Grygowski z Uniwersytetu Warszawskiego swoim ciekawym artykułem zatytułowanym *Dokumenty audiowizualne i aspekt kompletności bibliografii narodowej*. Nie jest tajemnicą, że większość bibliografii narodowych cierpi na brak kompletności, a jednym z rodzajów dokumentów, których brak jest wielce odczuwalny w spisach bibliograficznych są dokumenty audiowizualne. Kolejne Ogólnokrajowe Narady Bibliografów stawiały sobie za cel poszerzenie bibliografii narodowej o rejestrację innych typów dokumentów niż drukowane. W krajach, w których polityka państwa wobec nauki i kultury jest odpowiednio realizowana, a jest według autora ponad 50% takich państw, opisy innych niż drukowane dokumentów są wprowadzane do bibliografii. Jest to więc bardzo ważny problem, a szczególnie warto wskazać go studentom informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, aby ich świadomość o stanie bibliografii narodowej była w pełni realistyczna.

Agnieszka Bajor i Anna Seweryn z Uniwersytetu Śląskiego dostrzegły inny aspekt tworzenia bibliografii, co omówiły w artykule zatytułowanym: *Analiza poprawności dokumentacji bibliograficznej artykułów naukowych na podstawie materiałów do bazy danych CYTBIN. Przypisy bibliograficzne i bibliografia załącznikowa jako dokumentacja pracy naukowej* (s.181-202). Autorki przygotowały obszerny artykuł z wieloma przykładami różnorodnych błędów popełnianych w dokumentacji bibliograficznej, a celem ich publikacji było zwrócenie uwagi na problem czystości i wiarygodności opisów w badaniach cytowań bibliograficznych. Od przestrzegania norm opisu oraz sprawdzania z autopsji danych wprowadzanych do indeksów cytowań zależy bowiem jakość badań bibliometrycznych.

Jacek Tomaszczyk z Uniwersytetu Śląskiego w artykule *Zarządzanie terminologią* (s. 203-213) rozpatrywał różnice pomiędzy leksykografią a terminografią oraz zaproponował jak efektywnie zarządzać terminologią. Uzasadniając potrzebę efektywnego zarządzania wskazał również, że niezbędne są zastosowania odpowiednich programów, np.: Multi-Term, TermStar, Dèjà Vu oraz SDLX. Zaproponowany przez autora model zarządzania słowami kluczowymi, rozszerzony o angielskie ekwiwalenty, ma być zaimplementowany w bazie CYTBIN tworzonej na Uniwersytecie Śląskim.

Jak więc widać z przytoczonych przykładów przedstawiciele Uniwersytetu Śląskiego współpracujący z profesorem Stefaniak przy tworzeniu bazy CYTBIN, uzyskali różne doświadczenia i w swoich artykułach podzielili się refleksjami na ten temat.

Część czwarta książki – „Konteksty biblioteczne” – zawiera 6 opracowań. Jako pierwszy zamieszczony został artykuł Ewy Głowackiej z Uniwersytetu Toruńskiego: *Ocena jakości w zarządzaniu jakością bibliotek* (s. 217-230). Temat badań jakościowych w zarządzaniu jakością bibliotek jest w ostatnich latach niezwykle aktualny. Jeśli biblioteki chcą się wykazać efektywnością działania, muszą umieć to udowodnić, zwłaszcza że należą one do instytucji *non profit*, a zatem nakłady finansowe na ich działania pochodzą najczęściej z dotacji państwowych, czyli z pieniędzy podatników. Autorka przybliżyła w swej wypowiedzi metody i techniki badawcze, standardy oraz inicjatywy międzynarodowe i polskie w tym zakresie.

Temat badań jakościowych jest także przedmiotem rozważań Joanny Kamińskiej z Uniwersytetu Śląskiego. Zatytułowała ona swój artykuł *Koncepcja kompleksowego zarządzania jakością (TQM) w bibliotece* (s. 231-243). Jest to przedstawienie metody i różnych technik możliwych do wykorzystania w kompleksowym zarządzaniu jakością.

Mirosław Górny z Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu omówił z praktycznego punktu widzenia efektywność bibliotek cyfrowych. Jego artykuł zatytułowany *Porównawcza ocena efektywności bibliotek cyfrowych na etapie budowy i początkowego rozwoju – podejście pragmatyczne* (s. 244-253) przyciąga uwagę ze względu na doświadczenia, jakie uzyskało środowisko Poznania dzięki budowie cyfrowej biblioteki Wielkopolski. Z tytułu nie wynika jeszcze o jakiej efektywności będzie mowa, bo efektywność kojarzy się raczej z działaniem danej biblioteki lub jej utrzymaniem, a efektywność na etapie budowy to zupełnie inne podejście do zagadnienia. Zwykle jednak M. Górny zaskakuje albo podjęciem danego tematu albo jego ujęciem, często kontrowersyjnie, więc dlatego też i to opracowanie jest ciekawe. Warto jest ono zastanowienia także dlatego, ponieważ jesteśmy jeszcze na początku drogi dygitalizowania zbiorów i budowania bibliotek cyfrowych, a więc uwagi autora mogą być dla wszystkich interesujące i użyteczne.

W końcowej części książki powracamy znowu do problemów kultury, ale w tym przypadku chodzi o *Znaczenie tożsamości i kultury organizacyjnej w kształtowaniu wizerunku biblioteki* (s. 254-262), a napisała o tym problemie Beata Zołędowska-Król z Uniwersytetu Śląskiego. Autorka zwróciła uwagę na sprawy związane z marketingiem i kształtowaniem wizerunku biblioteki w jej otoczeniu. Kultura organizacyjna biblioteki zawiera system norm, wartości i opinii zarówno wewnętrzny jak i zewnętrzny. Chodzi tu również o wzorce postępowania pracowników i kierownictwa, jak też o wzorce sposobów komunikowania się z otoczeniem. Wypowiedź jest oparta na literaturze przedmiotu.

Izabela Swoboda z Uniwersytetu Śląskiego zajęła się problemem źródeł informacji medycznej w artykule pod tytułem *Źródła naukowej informacji medycznej* (s. 263-282). Autorka przedstawiła rozwój naukowej informacji medycznej od jej zarania na tle międzynarodowym, cofając się do połowy XIX w. Zajęła się następnie najbardziej znaczącymi bibliotekami medycznymi oraz bibliografią medyczną i systemami informacyjnymi.

Zbigniew Zmigrodzki zaś przedstawił tradycje niemieckiego bibliotekarstwa naukowego głównie przez pryzmat podstawowego czasopisma wydawanego w Niemczech w artykule pt. *„Zentralblatt für Bibliothekswesen” (1884-1944, 1947-1990) i tradycje niemieckiego bibliotekarstwa naukowego* (s. 283-294). Autor uważa, że po zamknięciu czasopisma w latach dziewięćdziesiątych XX w., po 96 latach jego istnienia i połączeniu go z zachodnioniemieckim „Zeitschrift

für Bibliothekswesen und Bibliographie”, nigdy nie wróciło ono do swego pierwotnego poziomu i znaczenia.

Jak można zauważyć, większość autorów, których prace zamieszczono w książce poświęconej Barbarze Stefaniak pochodzi z Uniwersytetu Śląskiego. To zapewne wyraz wielkiego poważania i serdecznych uczuć, jakie względem profesor odczuwali. Pozostali autorzy w liczbie sześciu reprezentowali różne uniwersytety polskie. Oprócz prac z zakresu bibliometrii i webometrii, które są najbliższe zainteresowaniom Barbary Stefaniak, można w tej publikacji znaleźć kilka ciekawych opracowań, zwłaszcza tych zawierających relacje z badań własnych. Radzę, więc wziąć tę książkę pod uwagę, ponieważ poszerzy ona horyzonty każdego, kto interesuje się informacją naukową.

*Wanda Pindłowa*

*Tekst wpłynął do redakcji 2 stycznia 2008 r.*

**Bibliologia. Problemy badawcze nauk humanistycznych.** Praca zbiorowa pod redakcją Dariusza Kuźminy. Warszawa: Wydaw. SBP 2007, ss. 396. Ser. Nauka – Dydaktyka – Praktyka: 100, ISBN 978-83-89-16-89-9

Znakomity i cenny jest dorobek Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich pod wieloma względami. Jego omówienie zasługuje na osobny, obszerny elaborat. Tu koniecznie trzeba zwrócić uwagę na jedną sferę aktywności Stowarzyszenia, mianowicie na jego działalność wydawniczą. Okazją do tego jest ukazanie się setnego numeru serii „Nauka – Dydaktyka – Praktyka” wychodzącej od 1993 r. Ten jubileuszowy tom zawiera referaty wygłoszone na konferencji „Bibliologia a warsztat nauk humanistycznych i społecznych” zorganizowanej w styczniu 2007 r. przez Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego. Książka obejmuje 37 referatów o zróżnicowanej treści. Klucz ich doboru i kolejności jest trudny do ustalenia. Nie jest to porządek alfabetyczny według nazwisk autorów, ani systematyczny od ogółu do szczegółu, ani działowy. Układ nie ma tu jednak większego znaczenia, bowiem książka przeczytana w całości dostarcza imponujących informacji o samej bibliologii i metodologii badań, natomiast poszczególne artykuły/referaty zaspokajają indywidualne zainteresowania naukowe użytkowników zbioru poprzez wybrane przez nich teksty.

W obrębie szeroko rozumianej bibliologii skala problemów jest znaczna: od wykładni księgoznawstwa jako dyscypliny naukowej, jego historii i związków z innymi naukami, poprzez metody i źródła omawiane ogólnie lub szczegółowo do zagadnień wąkospecjalistycznych, będących odbiciem konkretnych zainteresowań badawczych referentów, a dopiero w drugiej kolejności wykorzystanych do nich źródeł i metod.

Grupę pierwszą reprezentuje syntetyczny artykuł Krzysztofa Migonia otwierający tom materiałów. Należą tu częściowo także te teksty, bardziej przystające do dwu kolejnych grup, które w części wprowadzającej charakteryzują bibliologię i jej związki z innymi naukami.

Do grupy drugiej można zaliczyć artykuł Jolanty Gwioździk, który przynosi zestaw metod, jakie winny być stosowane łącznie do analizy zasobów bibliotek klasztornych i bliski mu tekst Iwony Pietrzekiewicz, jakkolwiek o mniejszym stopniu uogólnienia, bowiem egzemplifikacją obejmujący tylko Wielkie Księ-

stwo Litewskie. Metoda biograficzna w badaniach nad dziejami książki w okresie zaborów została omówiona przez Annę Grucę, zaś metody ilościowe w badaniach nad literaturą i książką dla dzieci i młodzieży przez Bogumiłę Staniów.

W wyjątkowych przypadkach wyeksponowanie określonej metody, pompacyjne w tytule, banalne w realizacji, prowadziło do rozczarowania. Zdarzało się bowiem, że autorzy, dla uczestniczenia w prestiżowej konferencji, do swoich niezbyt ważnych dla nauki, a na pewno nie dla bibliologii, ustaleń faktograficznych dodawali opis zastosowanej metody lub metod. Tak np. artykuł Marioli Antczak zatytułowany *Metoda bibliograficzna, statystyczna i porównawcza w badaniach bibliologicznych na przykładzie badań własnych*, zamieszczony w tomie na honorowym drugim miejscu zaraz po znakomitym tekście K. Migonia, jest nieporozumieniem. Jest to sprawozdanie z przebiegu badań autorki nad światowymi, głównie amerykańskimi i angielskimi pracami na temat dramy, która jako metoda dydaktyczna mogłaby być stosowana nie tylko przez nauczycieli, lecz także przez bibliotekarzy szkolnych. Badania miały odpowiedzieć na pytanie, czy – ewentualnie, w jakim stopniu – opracowania tej metody wpłynęły na jej stosowanie w praktyce. Tak postawione pytanie doprowadziło M. Antczak do zasugerowania słuchaczom, że to ważny problem bibliologiczny i do wprowadzenia wyjaśnień powszechnie znanych uczonym, czym jest księgoznawstwo jako dyscyplina i jakie są etapy każdej pracy naukowej, niezależnie od dyscypliny.

Podobnie Dorota Sidorowicz, charakterystyką, zresztą dyletancką, metody bibliograficznej usiłowała zaistnieć na konferencji z referatem o źródłach niemieckich wykorzystanych przez Piotra Świtkowskiego w pracy redakcyjnej nad czasopismami. Stylistycznie charakterystyka metody przedstawia się następująco: „Na własne potrzeby stworzyłam”, „Dalsza część pracy polegała na....”, „Podobnie postępowałam...” itp. Lepiej by się stało, gdyby autorka zrezygnowała z charakterystyki metody bibliograficznej, poprzestając na prezentacji wyników uzyskanych przy jej zastosowaniu, ale wówczas musiałby to być referat na innej konferencji.

W tomie na uwagę zasługuje problem źródeł do badań. Aż cztery referaty dotyczą archiwaliów i zasobów archiwalnych atrakcyjnych dla bibliologów. Ważny jest tekst Anny Dymmel poświęcony aktom notarialnym i możliwościom ich wykorzystania w badaniach nad bibliotekami i czytelnictwem. Duże znaczenie mogą mieć w tych przypadkach formularze inwentarzy bibliotecznych uregulowane odpowiednią ustawą notarialną i przepisami. Autorka sformułowała definicję aktu notarialnego i dokonała klasyfikacji tego typu dokumentów.

Urszula Perkowska w swoim referacie wyszła od instytucji, nie zaś od typu dokumentów. Na przykładzie Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego pokazała typy dokumentów gromadzonych i przechowywanych w archiwach. Metodologię poszukiwań archiwalnych zarysowała Lilia Kowkiel na przykładzie inwentarzy i katalogów w XIX-wiecznych bibliotekach prywatnych w guberniach zachodnich zaboru rosyjskiego. Autorka zwróciła uwagę na takie zespoły, jak: kolekcje rodzinne, spisy książek ułożone przez przedstawicieli władz carskich przy konfiskowaniu majątku za udział w powstaniach, spisy książek lub całych bibliotek darowanych towarzystwom naukowym lub organizacjom społecznym.

Ze swadą i dużą znajomością przedmiotów opisu został przeprowadzony przez Radosława Gazińskiego wywód na temat podobieństw i różnic między materiałami bibliotecznymi a archiwalnymi. Lekki w formie, głęboki w treści, w sposób niekonwencjonalny zbiera i przeformatowuje dotychczasowe nierzadkie ustalenia definicji źródeł w ogóle, źródeł historycznych i ich klasyfikacji. Punktem wyjścia, a także dojścia jest praca badawcza historyka, a przy tej okazji następuje rozróżnienie między materiałami (źródłami) bibliotecznymi a archiwalnymi i ich miejscem w tej pracy. Ważne jest także wskazanie na charakter źródłowy niektórych materiałów bibliotecznych, jak inkunabuły i stare druki będące pierwodrukami oraz opracowań monograficznych po 1800 r. dla analizy stanu badań w danej dyscyplinie. Trzecią grupę referatów, najliczniejszą w zbiorze

rze, stanowią zagadnienia wąskospecjalistyczne będące odbiciem konkretnych zainteresowań badawczych i wyników badań, a dopiero w drugiej kolejności wykorzystanych w nich źródeł i metod. Tu należy, wymieniony już wcześniej, tekst Doroty Sidorowicz, tekst Doroty Pawełczyk o księgozbiorach księży Jezuitów w Krakowie i Katarzyny Kaczor-Scheitler o bibliotece karmelitanek bosych również w Krakowie. Koronnym reprezentantem tej grupy jest tekst Marty Anny Wojtkowskiej-Maksymik o nieprecyzyjnym, a nawet prowokacyjnym tytule *Jak się wydaje bestseller*, poświęcony analizie wydań włoskich i polskich *Il libro del Cortigiano/ Dworzanina Polskiego*, Baldassara Castiglione/Łukasza Górnickiego. Podtytuł materiałów konferencyjnych *Problemy badawcze nauk humanistycznych* rozszerza zakres referatów poza wąsko rozumianą bibliologię i dopuszcza wprowadzenie takich zagadnień, jak metody leksykograficzne w badaniach nad słownikami (Ewa Rudnicka) lub rozwój terminologii związanej z naftą od jej początków w języku polskim, na podstawie materiałów w Bibliotece Instytutu Nafty i Gazu w Krakowie (Ewa Mąka). Ten ostatni tekst jest na szczęście tylko komunikatem. Może by dobrze było przyjąć zasadę, że na konferencji wygłasza się wszystkie referaty, natomiast w druku pomija się znacznie odbiegające tematycznie lub na słabszym poziomie naukowym. W tym zakresie selekcji powinien dokonywać redaktor zbioru materiałów.

Cenne jest, stosunkowo jeszcze rzadkie w opracowaniach, omówienie w referatach metodologii badań nad współczesnymi problemami księgoznawczymi. Znalazły się więc takie zjawiska i procesy, jak introligatorstwo nowożytne (Arkadiusz Wagner), ochrona zbiorów bibliotecznych po II wojnie światowej (Ryszard Nowicki), ruch wydawniczo-księgarski w Polsce lat 1945-1950 (Wanda A. Ciszewska), historia bibliotek w Polsce w latach 1918-1947 (Jacek Puchalski), organizacja obiegu książki w PRL (Stanisław Adam Kondek) i regionalny ruch wydawniczy po 1956 r. (Magdalena Rządowska).

Z satysfakcją należy też odnotować zapowiedzianą przez Hannę Tadeusiewicz kontynuację *Słownika pracowników książki polskiej*, wydawnictwa wielce ważnego nie tylko dla księgoznawców, którego *III Suplement* ma się ukazać także w serii „Nauka – Dydaktyka – Praktyka”.

Krystyna Bednarska-Ruszajowa  
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa  
Uniwersytet Jagielloński

*Tekst wpłynął do redakcji 5 lutego 2008 r.*

Grzegorz Leszczyński: *Magiczna biblioteka. Zbójeckie księgi młodego wieku*. Warszawa: Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej 2007, 208 s. ISBN-13:978-83-88581-31-1

Literatura dla dzieci i młodzieży nie budzi entuzjazmu zbyt wielu literaturoznawców. Obawiają się oni, że uznając ją za przedmiot refleksji naukowej, zostaną posądzeni o swego rodzaju infantylizm badawczy, wolą zatem przemilczeć fakt jej istnienia. Ze jednak warto zaryzykować i podjąć się trudu rozpoznania tego, co w prozie i poezji dla najmłodszych najcenniejsze i najpiękniejsze, dowodzi książka *Magiczna biblioteka. Zbójeckie księgi młodego wieku* Grzegorza Leszczyńskiego, wykładowcy w Instytucie Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego, historyka i krytyka literatury, mającego w swoim dorobku wiele pozycji poświęconych książkom dla dzieci i młodzieży, by wspomnieć tylko o *Literaturze i książce dziecięcej. Słowa-obejgi-konteksty* (Warszawa 2003), *Elementarzu literackim* (Warszawa 1995; 2001) czy *Słowniku literatury dziecięcej i młodzieżowej* (red. wspólnie z B. Tylicką, Wrocław 2002).

*Magiczna biblioteka. Zbójceckie księgi młodego wieku* to książka niezwykła. Już sam jej tytuł, nawiązujący do wypowiedzi Gustawa-Konrada z *Dziadów* Mickiewicza (aluzja literacka jak najbardziej czytelna) i do powieści *Magiczna biblioteka Bibbi Bokken* Josteina Gaardera i Klause Hagerupa (jedną z jej bohaterek jest tajemnicza bibliotekarka Bibbi Bokken, która postanawia stworzyć własną bibliotekę i nie byłoby w tym nic dziwnego, gdyby nie fakt, że chce ukryć ją pod lodowcem), intryguje, a jednocześnie doskonale oddaje istotę poruszanych w niej zagadnień.

Gustaw-Konrad „zbójceckimi księgami” nazwał *Nową Heloizę* Rousseau i *Cierpienia młodego Wertera* Goethego. G. Leszczyński ten metaforyczny epitet przypisuje tytułom, zarówno polskim, jak i obcym, które ukazały się na naszym rynku księgarskim w ostatnich latach i które – w jego opinii – „poruszają, wyprawdzają z rytmu codzienności, zmieniają świat i wokół, i w nas” (s. 7). Są one dla niego pretekstem do rozważań na temat najnowszej, choć nie tylko, literatury dla dzieci i młodzieży.

Na przejrzystą strukturę książki składają się trzy rozdziały: *Wielki początek*, *Gorące lektury*, *gorącej młodości*, *Złota biblioteka*.

W pierwszym autor dowodzi znaczenia baśni będącej „pra-tekstem, może nawet pre-tekstem wszystkich późniejszych doświadczeń czytelniczych dziecka” (s. 19). Przyjmując Bettelheimowskie założenie, że spotkania dziecka z baśnią stanowią najważniejszy dla niego moment inicjacji czytelniczej oraz że gatunek ten odśłania wielkie prawdy o człowieku i ludzkości, śledzi wybrane baśniowe motywy wędrowne, pojawiające się w literaturze dla dzieci i młodzieży, koncentruje się przy tym na motywie księgi, domu oraz szaleństwa i lęku.

Księga jako symbol wiedzy, mądrości, mocy; księga zmieniająca życie człowieka, odzwierciedlająca jego stosunek do świata i innych ludzi, a także biblioteka (miejsce tajemnicze i magiczne) to równoprawni bohaterowie wielu utworów literackich poddanych analizie przez G. Leszczyńskiego. Wśród nich znajdują się m.in. *Imię róży* Umberto Eco, *Niekończąca się historia* Michaela Wendego, *Przygody Sindbada Żeglarza* Bolesława Leśmiana, *Opowieść o Despero* Kate DiCamillo oraz wspomniana już *Magiczna biblioteka Bibbi Bokken* Josteina Gaardera i Klause Hagerupa.

Przyglądając się topice domu i rodziny, G. Leszczyński dostrzega, że zazwyczaj przypisuje się im dobro, szczęście i miłość, ale niekiedy też można je utożsamiać z cierpieniem, udręką, nawet przemocą. Przeraza na przykład dom *Koraliny* Neila Gaimana.

G. Leszczyński przypomina koncepcję antypedagogiki stworzonej przez Heinricha Kupffera, spieszy z wyjaśnieniem, iż zło w utworach dla dzieci ma szerszy niż by się wydawało wymiar, pomaga zrozumieć im nie zawsze przyjazną rzeczywistość, odnaleźć się w niej. Kreowanie zaś bohaterów niedojrzałych, niezwykłych i szalonych (Piotruś Pan, Mały Książę, Pipi, Koszmarny Karolek) pozwala młodemu człowiekowi zaakceptować samego siebie, swoją samotność, odmienność.

Rozdział drugi *Gorące lektury*, *gorącej młodości* poświęca autor twórczości Małgorzaty Musierowicz; w ciekawy sposób interpretuje w nim *Kronikę wypadków miłosnych* T. Konwickiego; pisze o książkach wypromowanych dzięki skandalowi, np. o *Oskarze i Pani Róży* Erica Emmanuela Schmitta (bo o umieraniu małego chłopca), o *Dynastii Miziołków* Joanny Olech (bo zbyt nowatorska w swej formie). W części rozdziału *Książka dla dzieci młodzieży w XXI wieku. Bilans otwarcia: 2006* G. Leszczyński diagnozuje sytuację książki dziecięcej i młodzieżowej na przełomie wieków. Sygnalizuje zmiany, jakie dokonały się na polskim rynku wydawniczym po 1989 r., zwracając uwagę zarówno na te pozytywne (np. powstanie nowych wydawnictw, wzrost zainteresowania polską książką literacką), jak i negatywne (np. zalew rynku Disneyowskimi produktami). To także czas – zaznacza – rodzenia się inicjatyw, zakładających sobie za cel propagowanie czytelnictwa wśród dzieci i młodzieży (działalność Fundacji Zdrowia Emocjonal-

nego ABC XXXI i realizowana przez nią ogólnopolska akcja „Cała Polska czyta dzieciom”), budowanie „Kanonu książek dla dzieci”.

W rozdziale trzecim *Złotej biblioteki* autor podejmuje próbę definiowania kanonu. Analizuje, jak na przestrzeni wieku zmieniały się kryteria oceny książek kierowanych do najmłodszych czytelników. Zamieszczenie na końcu publikacji tytułów z „Kanonu z 1929 r. Zestawu książek określonych jako konieczne do wyposażenia bibliotek”, „Kanonu książek dla dzieci i młodzieży z 2002 r.”, Złotej listy Fundacji ABC XXI – Cała Polska Czyta Dzieciom czy wykazów Nagród Polskiej Sekcji IBBY (l. 1988- 2005), Nagród Literackich im. K. Makuszyńskiego (l. 1994-2006), książek dla dzieci i młodzieży nagrodzonych w konkursie Polskiego Towarzystwa Wydawców „Na najpiękniejszą książkę roku” (l. 1957-2006) wydaje się wyśmienitym rozwiązaniem umożliwiającym porównanie ze sobą wymienionych spisów oraz pozwalającym przekonać się, w jaki sposób realia gospodarcze, społeczne i kulturowe, wpływają na recepcję książki.

Tworzenie list wartościowych książek jest jednym ze sposobów kształtowania preferencji czytelnicznych młodych ludzi, mimo iż ci przy wyborze lektury kierują się także własną intuicją literacką.

Osobisty charakter ma „Skandalicznie subiektywny kanon na początek wieku” przygotowany przez autora. Wyjaśnia: „Przedstawiony zestaw tytułów został dobrany z pominięciem wszelkich rygorów formalnych i tematycznych. Zasada doboru była jedna: zgromadzone tu książki mogą młodego czytelnika zachwycić, poruszyć, rozbawić, dać materiał do przemyśleń lub asumpt do śmiechu. Wierzę, że wobec tych książek młody czytelnik nie pozostanie obojętny: być może odrzuci je, ale dotknięty czy oburzony lekturą; być może przyjmie, ale porwany treścią, tematem lub formą. Nie ma tu książek letnich, pojawiają się za to kontrowersyjne” (s. 8). I rzeczywiście niektóre pojawiające się w nim tytuły mogą wprawić w zdumienie (dociekliwi sprawdzą to sami), cieszy jednak, że w „Skandalicznie subiektywnym kanonie na początek wieku” G. Leszczyńskiego obok prozy pojawia się poezja dla dzieci tak – mówiąc potocznie – po macoszemu traktowana przez wydawców. Są więc tu tomiki z wierszami Joanny Papuzińskiej (*Chwilki dla Emilki, Śpiące wierszyki*), Anny Kamieńskiej (*Wiersze dla dzieci. Złotym piórem*), Zofii Beszczyńskiej (*Z górki na pazurki*), Wandy Chotomskiej (*Nasze ptaki*) i Joanny Kulmowej (*Co się komu śni, a nawet nie śni*), są ciekawostki literackie, bo kto wie, że Leonardo da Vinci jest autorem *Bajek* przetłumaczonych na język polski przez Leopolda Staffa.

G. Leszczyński zadedykował swoją książkę „bibliotekarzom, sługom zbójcekich książek”. Ma służyć im za przewodnik po najnowszej literaturze dla dzieci i młodzieży, by mogli należycie spełniać misję rozbudzania wśród młodych pasji czytania. Nie mogą bowiem jak Bibbi Bokken z powieści J. Gaardera i K. Hagerupa skrywać się przed światem. Bibliotekarze są i „kapłanami biblioteki”, „mędrkami i mistrzami wskazującymi zagubionemu wędrowcy kierunki poszukiwania odpowiedzi – przekonuje autor – oprowadzającymi po zainteresowaniach, problemach, zagadnieniach, po życiu wewnętrznym, niepokojach psychologicznych wieku dojrzewania, po dylematach egzystencjalnych” (s. 16). Kierowanie uwagi dzieci i młodzieży na książki wartościowe i przywracanie tym drugim należnego miejsca w kulturze to wyzwanie, jakiemu winni dziś sprostać. W ich działaniach nadzieja, że nie tylko Harry Potter i Czerwony Kapturek tańczący razem z wilkiem, babcią i myśliwym wokół domu (uwspółcześiona wersja bajki) zaistnieją w świadomości literackiej młodych czytelników, ale też i bohaterowie innych książek.

Książka G. Leszczyńskiego wpisuje się w nurt badań poświęconych literaturze dla dzieci i młodzieży. Trzeba jednak wspomnieć o jej interdyscyplinarnym charakterze. Autor interpretując poszczególne utwory literackie, nie ogranicza się tylko do literaturoznawczej refleksji na ich temat, ale odwołuje się również do wiedzy z psychologii, pedagogiki i kultury popularnej. Nie sposób ująć recenzowanej publikacji walorów poznawczych, rangi problemów w niej poruszanych, nie

sposób nie dostrzec jej edytorskiego piękna. Ogromna w tym zasługa Andrzeja Tomaszewskiego odpowiedzialnego za jej szatę graficzną. Ilustracje bohaterów z dziecięcej wyobraźni literackiej delikatnie wkomponowane w tekst, dobrej jakości papier oraz twarda okładka czynią z niej pozycję wyjątkową pod względem wydawniczym.

*Ewa Chuchro*  
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych  
Uniwersytet Warszawski

*Tekst wpłynął do redakcji 24 lutego 2008 r.*

Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Folia 39. *Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia IV*. Redakcja Halina Kosętko. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2006, 270 s. ISSN 1643-6539

Rocznik Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej w Krakowie pod tytułem *Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia* ukazuje się od 2001 r. początkowo pod redakcją prof. dr. hab. Józefa Szockiego, następnie prof. dr. hab. Haliny Kosętki – dyrektora Instytutu.

Prezentowany czwarty tom wydany w 2006 r., składa się z czterech działów: Artykuły i Rozprawy, Materiały, Recenzje i Kronika Naukowa-Sprawozdania. Dział pierwszy podzielono na dwie części: A. Historia książki i bibliotek i B: Czasopiśmiennictwo – kultura literacka.

Część pierwszą otwiera Andrzej Drożdż rozprawą zatytułowaną *Ciekawość książek w świetle Gabriela Naudé: Advis pour dresser une bibliothèque*. Dotyczy ona antropologii książek, ciekawości jako kategorii poznawczej, odnoszącej się do ciekawości książek. Autor stwierdził, że pismo i druk rozbudziły ciekawość świata, jako „pragnienie poznania dostępnych i niedostępnych form obecności, są antropologiczną kategorią porządkującą poznanie, przydatne również w badaniu zjawisk ze świata książki” (s. 4). W zasadniczej części swojego artykułu skupił się na poznawaniu świata, czyli zaspokajaniu ciekawości, według poglądów G. Naudé, który twierdził, że „nie ma sposobu bardziej uczciwego i pewnego, by zdobyć sławę wśród narodów, jak poprzez wzniesienie pięknych i wspaniałych bibliotek, a następnie przeznaczenie ich do użytku publicznego” (s. 17). W pracy *Advis pour dresser une bibliothèque* Naudé dał wykaz książek, które powinny znaleźć się w uniwersalnej bibliotece, której projekt stworzył. Od kustoszy dużej biblioteki wymagał wytrwałej i solidnej pracy, doświadczenia, wiedzy i wykształcenia oraz pierwszy uznał, że bibliotekarstwo jest „bardziej sztuką, niż rzemiosłem opartym na rutynie” (s. 31).

Następny tekst Piotra Krywaka „*Formuła Lymphatera*” Stanisława Lema – *zapomniana powieść o Ljonie Tichym?*” dotyczy noweli Stanisława Lema i jej związków z *Dziennikami gwiazdowymi*, wydanymi po raz pierwszy w 1957 r. Nowela ta przechodziła różne koleje losu, była włączana do różnych zbiorów opowiadań i drukowana w innych cyklach. Autor udowodnił, że nawet fabularna treść opowiadania fantastycznego może być źródłem wiedzy o autorze, dziele i jego losach edytorskich.

Kolejna publikacja zatytułowana *Margarita Iwanowna Rudomino – twórczyni wielkiej biblioteki*, autorstwa I. Kapuścik dotyczy powstania i rozwoju Wszechrosyjskiej Państwowej Biblioteki Literatury Zagranicznej w Moskwie, założonej przez Margaritę Rudomino (1900-1990). W 1921 r. powstał w Moskwie Instytut Neofilologiczny i M. Rudomino powierzono organizację biblioteki instytutowej. Neofilologiczna Biblioteka została otwarta w 1922 r., w 1924 r. bi-



bioteka otrzymała oficjalną nazwę Państwowej Biblioteki Literatury Zagranicznej, która w 1928 r. liczyła już ok. 40 tys. tomów. Ze zbiorów korzystało ponad 20 tys. czytelników. M. Rudomino zorganizowała też kształcenie bibliotekarzy. Działała w trudnych warunkach „czystek stalinowskich”, licznych wniosków o likwidację tej „niepotrzebnej i szkodliwej” instytucji, toteż walka o utrzymanie biblioteki trwała nieustannie. Jednocześnie dyrektorka starała się o budowę nowoczesnego budynku dla biblioteki, co trwało ponad 30 lat. Przeprowadzka do nowej siedziby odbyła się w 1968 r. i wówczas placówka otrzymała status Wszechrosyjskiej Państwowej Biblioteki Literatury Zagranicznej. Obecnie biblioteka ta jest zaliczana do grupy czterech najważniejszych bibliotek w Rosji, jest instytucją o charakterze uniwersalnym, stanowiącą jednocześnie nowoczesną księżnicę, centrum naukowo-badawcze, oświatowe, metodyczne i konsultacyjne.

O bibliotece rodowej Branickich i najciekawszych zbiorach napisała Jolanta Szczerba w rozprawie pt. *Udział biblioteki Branickich z Suchej w Powszechnej Wystawie Krajowej we Lwowie w 1894 r.* W tym roku we Lwowie zorganizowano Powszechną Wystawę Krajową, na której pierwszy raz zaprezentowano dorobek polskiej kultury. Na wystawie był osobny dział poświęcony polskiemu piśmiennictwu, drukom i sztuce reprodukcyjnej, prezentowano książki, czasopisma, księgarnie, drukarstwo, litografię i inne sztuki reprodukcyjne, a największym zainteresowaniem cieszyła się fotografia, która była wówczas nowością. Zaprezentowano również wykaz największych bibliotek i ich krótkie opisy w oparciu o wcześniej wysyłane ankiety. Wśród nich znalazła się ankieta o bibliotece hr. Branickich w Suchej, której kustoszem był wówczas dr Michał Zmigrodzki, autor *Księgi Bibliotecznej*, zatytułowanej „*Biblioteka J. W. Hrabów Branickich w Suchej*”. Biblioteka ta została założona przez Aleksandra i Annę z Holyńskich Branickich, właścicieli majątku Stawiszcz na Ukrainie. W skład jej zbiorów weszły prywatne księgozbiory Andrzeja Koźmiana i zakupiony od Józefa I. Kraszewskiego zbiór rycin (6000) i ręcznych rysunków (ponad 1500 jednostek) i wiele innych cennych kolekcji prywatnych. W końcu XIX w. liczyła 26 tys. woluminów. Rangę biblioteki podnosiła pokaźna liczba rękopisów, wśród których najcenniejszym była – Biblia Braniciana pochodząca z XIII w.

Kolejną rozprawę z historii bibliotek przedstawiła Jadwiga Wielgut-Walczak pt.: *Biblioteka Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie (1868-1950). Zarys dziejów.* Muzeum Techniczno-Przemysłowe zostało utworzone w 1868 r. W tym samym roku staraniem dr. Adriana Baranieckiego, lekarza, społecznika, organizatora Wyższych Kursów Naukowych dla kobiet została utworzona biblioteka. Baraniecki ofiarował Muzeum swój prywatny księgozbiór z zakresu techniki, przemysłu i rzemiosła artystycznego oraz kultury i sztuki, pełniąc jednocześnie funkcję dyrektora i zarazem kustosa zbiorów do swojej śmierci w 1891 r., potem właścicielem stała się Rada Miejska Krakowa.

Kolejną publikacją jest rozprawa Józefa Szockiego pt.: *Ferdynand Lassale jako czytelnik książek (w świetle wydanego we Lwowie dzieła Hermanna Onckena „Lassale” i katalogu sporządzonego ręką Grafin Hatzfeldt)*, dotycząca biblioteki prywatnej Ferdynanda Lassala, prawnika z zawodu, niemieckiego działacza socjalistycznego, organizatora ruchu robotniczego, twórcy reformistycznego kierunku zwanego *lassalizmem*, przewodniczącego Powszechnego Niemieckiego Związku Robotników. Alicja Beata Pułek opublikowała rozprawę pt. *Biblioteka im. Emilii i Eustachego Wróblewskich w Wilnie.* Placówka ta została założona przez adwokata Tadeusza Wróblewskiego, w 1912 r. zbiory zostały przekazane Towarzystwu „Biblioteki im. Emilii i Eustachego Wróblewskich”, a po śmierci fundatora w 1925 r., stały się własnością państwową.

Drugą część otwiera rozprawa Władysława Marka Kolasy pt. *Krakowska prasa katolicka u schyłku XX w.* Kraków był głównym ośrodkiem wydawania prasy katolickiej – gazet i czasopism już od lat sześćdziesiątych XIX w. Wybór kardynała Karola Wojtyły na papieża w 1978 r. wpłynął na decyzję reaktywowa-

nia Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu, która wśród wielu innych spraw, zajęła się problemem mediów katolickich. Efektem rozmów i ustaleń było powołanie lub reaktywowanie 29 nowych tytułów periodycznych, co dało ogólną sumę 214 tytułów prasy katolickiej wydawanej w Krakowie. Powołano Katolicką Agencję Informacyjną (KAI), szkoły dziennikarskie, powstało wiele katolickich stowarzyszeń społeczno-religijnych.

Następny artykuł jest również autorstwa Władysława M. Kolasy i nosi tytuł *Krakowska prasa reklamowa i reklama na łamach krakowskiej prasy w latach 1989-1998*. Renesans reklamy prasowej należy wiązać z uwolnieniem mechanizmów gospodarki rynkowej za czasów rządów Tadeusza Mazowieckiego. Pojawiły się pierwsze czasopisma reklamowe i do walki o reklamodawców przystąpiły wszystkie redakcje prasowe. Zyski ze sprzedaży miejsca reklamowego w 1998 r. przekroczyły dochody z prenumeraty i sprzedaży egzemplarzowej. Egzemplifikacją tego może być „Dziennik Polski”, w którym w 1988 r. udział wpływów z reklam wynosił 28%, a w 1998 r. wzrósł do ponad 70%.

Obie – niezwykle interesujące rozprawy W. M. Kolasy powinny być przedrukowane w czasopismach prasoznawczych jako źródło informacji dostępnej dla szerszego grona czytelników o zmianach, jakie zachodziły w tym czasie w polskiej prasie, jak również jako wzór metodologiczny ujęcia tematu.

Innego rodzaju jest następny artykuł dotycząca prasy autorstwa Adama Bańdo pt. *Obraz kultury i literatury na łamach „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” w latach 1918-1939 (wyniki analizy prasoznawczej)*. Rozprawa ta nie wyczerpuje metodologii stosowanej w prasoznawstwie, ponieważ autor nie zaprezentował na wstępie czym był słynny „IKaC”, czyli „Ilustrowany Kurier Codzienny”, kto go powołał do życia i kiedy, kto był wydawcą, nakładcą, w jakiej wysokości nakładów był drukowany i rozpowszechniany, kiedy został zawieszony i w jakich okolicznościach. Czytelnikowi bez tych informacji trudno jest zorientować się na czym polegał „fenomen wydawniczy” pisma, o którym autor wspomina we wstępie. Brak jest klucza kategoryzacyjnego, według którego przeprowadzono analizę tekstów z l. 1919- 1939 i jakiegoś porządku w ich przedstawianiu i interpretowaniu. Ostatnią publikacją w tym dziale jest rozprawa Jana Oberbeka pt. *Pierwsze kompozycje Jana Nepomucena Bobrowicza (utwory bez numeru opusu)*. Jan Nepomucen Bobrowicz (1805-1881), bohater rozprawy, był jednym „z najznakomitszych gitarzystów XIX w. i niezwykle utalentowanym kompozytorem, jednocześnie uczestnikiem Powstania Listopadowego, co w znacznym stopniu wpływało na jego nie ujawnianą autorsko działalność wydawniczą. Autor zajął się jego nienumerowanymi utworami muzycznymi wydanymi we Lwowie u Franciszka Pillera w 1826 r. Bardzo ciekawie przedstawił drogę ustalania faktów w postaci licznych kwerend wysłanych do wielu bibliotek naukowych polskich, niemieckich, ukraińskich, szukania w monografiach, katalogach i zbiorach muzycznych i w czasopismach tego okresu, w celu ustalenia daty powstania i wydania debiutu utworu młodego, bo liczącego w tym czasie 21 lat, kompozytora.

Druga część „Annales” to Materiały, Recenzje i Kronika naukowa – sprawozdania.

W Materiałach zamieszczono publikację Hanny Batorowskiej i Haliny Kosętki: *Kształtowanie postawy kreatywnej użytkowników informacji na przykładzie doświadczeń bibliotek duńskich i holenderskich*. Jest to sprawozdanie z wyjazdu studyjnego zorganizowanego przez Zarząd Główny SBP oraz Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej wraz z Unią Europejskich Federalistów, w którym przedstawiono funkcjonowanie bibliotek publicznych i szkolnych w Danii i Holandii mających duże doświadczenia w zakresie pracy z użytkownikami informacji „wieku ponowoczesnego”.

Drugi tekst w tym dziale – to „Cuda Polski” *Rudolfa Wegnera: historia edycji Moniki Rausz*. W serii tej ukazały się monografie regionów (Śląska, Pomorza, Wielkopolski), a także miast (m.in. Warszawy, Krakowa, Lwowa, Wilna, Gdańska). Artykuł zawiera też wykaz publikacji, które ukazały się w serii „Cuda Pol-

skie”. Prawdopodobnie to praca magisterska i redakcja „Annales” dała możliwości debiutu naukowego swoim absolwentom. Szkoda, że nie zostało to wyodrębnione osobnym podtytułem „Debiuty”, byłoby bowiem dowodem troski kierownictwa Instytutu Informatyki Naukowej i Bibliotekoznawstwa o wykreowanie swoich następców.

Następna publikacja Pawła Gajdka pt. *Analiza jakości i użyteczności informacji wybranych zasobów WWW małopolskich bibliotek* jest prawdopodobnie również debiutem naukowym. To analiza zawartości losowo wybranych stron internetowych stworzonych i zarządzanych przez biblioteki województwa małopolskiego za okres: styczeń – kwiecień 2005 r. Przedmiotem badań było 68 serwisów bibliotecznych z województwa małopolskiego. Wyniki badań ujawniły zróżnicowany poziom serwisów: bardzo dobrych i słabych, ubogich i źle pomyślanych, toteż wymagających melioracji, ponieważ strona internetowa w bibliotece jest „żywym elementem, który musi być nieustannie rozwijany, aktualizowany i doskonalony” – kończy autor.

Artykuł Mirosławy Bednarzak-Libery pt. *Rola książki w działalności Towarzystwa Szkoły Ludowej (1891-1918). Szkic do dziejów książki w Krakowie* opisuje działalność organizacji oświatowej TSL, która nawiązywała do narodowych, postępowych tradycji i patriotycznych postaw Polaków. Była realizacją reform oświatowych Komisji Edukacji Narodowej, propagowała hasło „przez oświatę do wolności”. Książka była wówczas jedynym środkiem upowszechniania wiedzy, toteż TSL propagowało czytelnictwo, pracę z czytelnikiem oraz organizowało kursy dla analfabetów, utrzymywało szkoły, domy ludowe, biblioteki, czytelnie, wypożyczalnie, biblioteki „ruchome” i inne formy udostępniania książek. Zarząd Główny TSL mieścił się w Krakowie, a swoimi strukturami organizacyjnymi objął całą Galicję.

Artykuł Bogumiła M. Woźniakowskiego *O książce masońskiej słów kilka (w związku ze zbiorami masonów w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi)* dotyczy mało znanej problematyki, jaką jest książka i biblioteki w działalności wolnomularzy polskich. Pierwsze organizacje wolnomularskie pojawiły się w Polsce w pierwszej połowie XVIII w. w Warszawie, ale już w 1821 r. dekretem carskim zostały zlikwidowane. Do masonów należeli wybitni Polacy, twórcy Konstytucji 3 Maja z królem Stanisławem Augustem Poniatowskim na czele. Masoneria wydawała własne książki dotyczące historii tego ruchu w Europie, konstytucje i statuty, śpiewniki, mowy, spisy członków poszczególnych łóż i teksty poświęcone rytuałom masońskim. Autor wspominał o zbiorach masońskich znajdujących się w polskich bibliotekach naukowych w: Bibliotece Śląskiej w Katowicach, Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu i w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece im. Marszałka Piłsudskiego w Łodzi.

Artykuł Witolda Więśława *Mickiewiczowskie archiwalia w Wilnie*, dotyczy zachowanych dokumentów po Adamie Mickiewiczu – studencie Uniwersytetu Wileńskiego Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych, następnie Oddziału Literatury i Sztuk Wyzwolonych, potem nauczycielu w Kownie. Autor przytoczył fragment rękopisu pamiętnika Michała Pełki-Polińskiego dotyczącego protestów uczniów wileńskich w maju 1823 r. oraz słynnego napisu „Wiwat Konstytucja 3-go Maja. O jak słodkie wspomnienie dla nas Polaków, ale nie masz, ktoby się o nią dopominał”. Rozpoczęło się śledztwo, w wyniku którego odkryto tajne stowarzyszenie Filomatów, co doprowadziło do procesu młodzieży wileńskiej, po którym A. Mickiewicz został uwięziony w klasztorze bazylianów, a następnie skazany na pięcioletni pobyt w Rosji, z którego już do kraju nie wrócił.

Adam Ruta zamieścił tekst nt. *Kulisy wydania wspomnień Władysława Wagnera „Pokusa horyzontu”* dotyczący wyprawy żeglarskiej harcerza Władysława Wagnera, który na jachcie „Zjawa” wraz z jednym członkiem załogi przepłynął Ocean Atlantycki. Swoje przygody opublikował w książce *Podług słońca i gwiazd* (1934) oraz *Pokusa horyzontu* (1937).

Recenzje stanowią trzecią część „Annales”. Dotyczą następujących książek: *Edukacja nauczycielska wobec zadań reformy* pod red. H. Kosętki, B. Pietrzyk, R. Ślęczki (Marzena Knap); *Kształcenie sprawności językowej i komunikacyjnej, Obraz badań i działań dydaktycznych*, pod red. Z. Urygi i M. Sienko (Maria Jazowska-Gumulska); *Lilia Kowkiel: Prywatne księgozbiory na Grodzieńszczyźnie w pierwszej połowie XIX w.* (Maria Konopka); *Jolanta Chwastyk-Kowalczyk: Londyński „Dziennik Polski” 1940-1943* (Grażyna Wrona); *Sienkiewicz wobec Europy*, pod red. L. Ludorowskiego, H. Ludorowskiej, Z. Mokranowskiej, E. Kosowskiej; *Studia Sienkiewiczowskie. T. IV*, Lublin 2004 (Barbara Jarska).

Dział „Kronika naukowa – sprawozdania” zawiera m.in. teksty Haliny Kosętki i Hanny Batorowskiej z wyjazdów do Danii i Holandii i Jolanty Chwastyk-Kowalczyk, Tomasza Ratajczaka, W. W. Telvaka, B. P. Pelicz omawiające VIII Międzynarodową Konferencję Naukową *Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w.* (16-18.11.2005 r.).

Ta duża objętościowo publikacja wymagała dużego wkładu pracy i troski, jest ważnym dokumentem działalności naukowej i badawczej pracowników Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Zawiera wiele ciekawych, nowatorskich publikacji, wnosi nowe fakty badawcze do nauki o książce, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Mankamentem jest brak *Wstępu*, wyjaśniającego okoliczności powstania dzieła, zasad doboru i charakterystyki zamieszczonych publikacji. Dobrze byłoby wydzielić pod osobnym tytułem debiuty naukowe, wyjaśnić, czy były to wyróżnione prace magisterskie, czy inne. Należałoby zastosować nieco ostrzejsze kryteria doboru, nie wszystkie zamieszczone w nim prace powinny być zakwalifikowane do druku. Dzieło ma też i inne usterki: autorzy rozpraw dotyczących działalności wydawniczej i bibliotekoznawstwa (J. Szczerba, J. Wielgut-Walczak, J. Oberbek, M. Rausz) w swoich publikacjach całkowicie zignorowali niektóre podstawowe wydawnictwa z tego zakresu, jak np. *Encyklopedia Wiedzy o Książce*, *Słownik Pracowników Książki Polskiej* wraz z suplementami czy też *Polski Słownik Biograficzny*. Obniża to znacznie poziom naukowy „Annales”. Krytyczne uwagi nasuwają się także w stosunku do tabel, które nie wszystkie są wykończone, nie są oznakowane według metodologii statystycznej: numer i tytuł tabeli (fotografii, wykresu) nad nimi, a źródło poniżej. Razi także styl osobisty: „wykorzystałam”, „zrobiłem”, „napisałem” itp., który przypominają raczej pamiętnik, niż pracę naukową, co dowodzi megalomanii autorskiej.

Usterki te w niczym nie umniejszają wartości poznawczej i naukowej tomu, który pozwala poszerzyć wiedzę księgoznawczą, bibliotekoznawczą i informacyjną. W następnych tomach należałoby oczekiwać więcej zagadnień współczesnych z zakresu komputeryzacji, przed którymi stanęły biblioteki naukowe, publiczne i szkolne, użytkowników informacji, jak się kształtuje czytelnictwo książki i prasy w dobie Internetu, organizacji księgarstwa, zagadnień produkcji książki i czasopisma i wiele innych, jakie wystąpiły po zmianie systemu ekonomicznego i politycznego w Polsce.

Zofia Sokół

Tekst wpłynął do redakcji 2 września 2007 r.

*Kraków – Lwów: książki – czasopisma – biblioteki*. T. 8. Pod red. Haliny Kosętki. Kraków: Wydaw. Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2006, 634 ss. ISBN 83-7271-322-7

Recenzowana publikacja stanowi pokłosie międzynarodowej konferencji, która odbyła się w Krakowie w dn. 16-18.11.2005 r. Redaktorem tomu jest prof. dr hab. Halina Kosętka – dyrektor Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Tom składa się ze *Wstępu* wprowadzającego, czterech części merytorycznych, indeksu nazwisk i wykazu tytułów czasopism.

Część pierwsza została zatytułowana: „Książki i ich wydawcy w Krakowie i Lwowie w XIX i XX w.”; część druga nosi tytuł: „Biblioteki w Krakowie i Lwowie do XX w.”; część trzecia poświęcona została wydawnictwom ciągłym: „Czasopiśmiennictwo” i część czwarta „Problemy kultury literackiej XIX i XX w.”.

Niniejsza prezentacja dotyczy części pierwszej i drugiej zbioru odnoszących się do tematyki związanej z książką, wydawcami, produkcją drukarską oraz bibliotekami i zbiorami bibliotecznymi, organizacją i funkcjonowaniem bibliotek. Zawartość i układ wydanego zbioru znacznie odbiegają od programu konferencji, ponieważ wielu autorów nie dostarczyło na czas swoich wystąpień do druku, weszły zaś nowe, które były zgłoszone, ale autorzy, z ważnych powodów, nie wzięli osobistego udziału w konferencji.

Część zatytułowana: „Książki i ich wydawcy w Krakowie i Lwowie w XIX i XX w.” składa się z 22 rozpraw dotyczących m.in. historii i produkcji książki, cenzury i wykazów książek zakazanych, księgarń, działalności wydawniczej oraz wydawców. W zbiorze dominuje tematyka lwowska i województwa lwowskiego – (13) rozpraw i artykułów, Krakowa i Ziemi Krakowskiej – (5) oraz łączone tematy krakowsko-lwowskie (4) publikacje.

Część dotyczącą książki i działalności wydawniczej otwiera rozprawa Anny Aleksiewicz (UWr.) nt. *Wybrane źródła do dziejów Zakładu Pillerów we Lwowie*, w której autorka zawarła opis stanu szczątkowych zespołów archiwalnych i dostęp do nich, stan ich opracowania oraz artykuły w prasie codziennej na ten temat stanowiące uzupełniające źródło informacji o działalności wydawniczej Zakładu Pillerów.

Następna rozprawa Hanny Tadeusiewicz (UŁ) (*Józef Chęciński – drukarz i księgarz lwowski XIX/XX w. Przypomnienie pracownika książki polskiej*) dotyczy działalności zapoznanego właściciela Drukarni Katolickiej we Lwowie, drukującego głównie książki religijne, dewocyjne, pieśni nabożne, książeczki do nabożeństwa i opowieści o świętych.

Bożena Koredczuk (UWr.) w tekście nt. *Jan Ptaśnik (1876-1930) – krakowski i lwowski historyk książki* przedstawiła działalność profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, jego badania nad książką, drukarstwem, księgarstwem, papiernictwem, iluminatorstwem i introligatorstwem.

Kolejna rozprawa zatytułowana *Księgarnia Polska Bernarda Połonieckiego we Lwowie w dobie autonomii (1889-1914)* autorstwa Marii Konopki (AP Kraków) dotyczy działalności zasłużonego wydawcy – nakładcy literatury Młodej Polski, jak również wydawcy krytycznych dzieł A. Mickiewicza i J. Słowackiego, A. Fredry, J. Kasprowicza, K. Irzykowskiego, L. Staffa i innych autorów.

Publikacja Anny Grucy (UJ) *Nieprofesjonalni wydawcy indywidualni w Krakowie w dobie autonomii galicyjskiej* podejmuje problem działalności nakładców zakonów i klasztorów, szkół, wydawców indywidualnych, autorów i tłumaczy, publikujących swoje prace własnym nakładem. Wydawcy ci w l. 1866-1914 ogłosili drukiem ok. 21% ogółu publikacji w Krakowie.

Następna praca Janusza Sowińskiego (AP Kraków): *Rola Zjazdu im. Kochanowskiego w Krakowie w 1884 r. w ukształtowaniu zasad edytorstwa faksymilowego w Polsce*, prezentuje historię i technologię reprodukcji, jak również poglądy historyków edytorstwa na to zjawisko oraz bogate już piśmiennictwo przedmiotu na ten temat.

Tekst Barbary Szornel-Dąbrowskiej (AŚ Kielce) dotyczy *Współpracy bibliofilów Krakowa i Lwowa w zakresie rozwoju nauki o książce w dwudziestoleciu międzywojennym*. Autorka przedstawiła aktywną działalność bibliofilów w zakresie rozwijania zamiłowania do pięknej książki oraz ich starania o utrzymanie tradycji wysokiego poziomu edytorskiego polskich wydawnictw.

Barbara Konarska-Pabiniak (Tow. Nauk. Płockie) w tekście *Lwowiana w Zbiorach Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich TNP w Płocku z XVI-XVIII w.* przedstawiła opis starych druków wydanych we Lwowie, a zgromadzonych w Bibliotece TNP.

Artykuł Anny Dymmel (UMCS) nt. *Krakowska i lwowska książka w Lublinie w pierwszej połowie XIX w.*, dotyczy powstawania pierwszych księgarni i wypożyczalni książek w Lublinie (m.in. Kazimierza Szczepańskiego 1800-1852), Lubelskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Stanisława Streibla, Stanisława Samuela Arcta), które prowadziły sprzedaż książek wydawanych w Krakowie i Lwowie. Była to literatura piękna, książki naukowe, religijne, podręczniki szkolne, poradniki, literatura rozrywkowa i czasopisma.

Komunikat Joanny Gomoliszek (UMK Toruń) pt. *Pierwsze powojenne wydawnictwa studenckie Uniwersytetu Jagiellońskiego* zawiera analizę dodatków, jednodniówek i kolumn w prasie codziennej wydawanych przez Bratnią Pomoc Studentów UJ w latach 1945-1955, w „Akademiku Krakowskim” i „Wiadomościach Uniwersyteckich”.

Artykuł Karola Sanojcy (UWr.) pt. *Rola lwowskiego Państwowego Wydawnictwa Książek Szkolnych w realizacji polityki oświatowej Drugiej Rzeczypospolitej* dotyczy działalności wydawniczej firmy, która obok Ossolineum i Książnicy Atlas wydawała najwięcej podręczników szkolnych, związanych z reformą oświaty Janusza Jędrzejewicza i przebudową szkolnictwa.

Maria Stini (UJ) w artykule nt. *Lwowska Biblioteczka Pedagogiczna – między teorią a praktyką nauczycielską* przedstawiła serię wydawniczą, na którą złożyło się 36 tytułów wydanych w l. 1936-1939.

Grażyna Wrona (AP Kraków) przedstawiła *Krakowski indeks książek zakazanych z lat 1932-1939* znajdujący się w Wydziale Karnym Sądu Okręgowego w Krakowie. Obejmował on 36 tytułów książek skonfiskowanych za „przestępstwa popełnione treścią druku”, najwięcej „przeciwko porządkowi publicznemu”.

Henryka Kramarz (AP Kraków) w rozprawie *Książka w międzywojennym okresie działalności Towarzystwa im. ks. Piotra Skargi (w świetle archiwaliów lwowskich)* przedstawiła rolę, jaką odegrała książka w realizacji programowych celów Towarzystwa zrzeszającego inteligencję katolicką, działającego pod patronatem jezuitów w okresie dwudziestolecia międzywojennego we Lwowie.

Na temat lwowskiej szkoły bibliograficznej, interesującą rozprawę przedstawił Artur Znajomski (UMCS) pt. *Wkład lwowskiego środowiska historycznego w rozwój bibliografii polskiej od drugiej połowy XIX w. do 1939 r.* W ramach działalności tego środowiska powstały m.in. *Bibliografia historii polskiej* Ludwika Finkla, *Bibliografia historii Żydów w Polsce i w krajach ościennych* Majera Bałabana i Mojżesza Schorra, *Bibliografia Bibliografii, Bibliotekarstwa i Bibliofilstwa* Marii Mazankówny-Friedbergowej i wiele bibliografii osobowych, miejscowości i zagadnień. Opracowano również metodykę bibliograficzną oraz historię tej dyscypliny.

Kolejną pozycją w zbiorze jest rozprawa Marty Pękalskiej (UWr.) nt. *Literatura turystyczno-krajoznawcza w repertuarze wydawców krakowskich i lwowskich dwudziestolecia międzywojennego* przedstawiająca działalność wydawniczą firm specjalizujących się w przewodnikach turystycznych, monografiach krajoznawczych, wydawnictwach literackich, kartograficznych i innych dotyczących Tatr i Beskidów.

Podobną problematykę prezentuje artykuł Moniki Rausz (AP Kraków) *Przewodniki po Lwowie i okolicach*, w którym autorka przedstawiła narodziny i rozwój tego rodzaju wydawnictw we Lwowie od połowy XIX w. do 1939 r., jak również załączyła chronologiczne zestawienie bibliograficzne liczące 93 pozycji.

Piotr Lechowski opracował artykuł nt. *Działalność wydawnicza Muzeum Etnograficznego w Krakowie w latach 1911-2001*, najstarszego muzeum etnograficznego w Polsce i scharakteryzował jego wydawnictwa.

Zbliżony tematycznie jest artykuł Marka Pieczonki (AP Kraków) nt. *Działalność firm wydawniczych szkół wyższych Krakowa w 2004 r.* Spośród funkcjonujących 13 krakowskich wydawnictw uczelnianych największa działa przy UJ, dalej przy Akademii Ekonomicznej oraz Akademii Pedagogicznej. Autor zajmuje się także badaniem nowoczesnych form sprzedaży i marketingu, dokumentując działalność księgarń i sklepów internetowych.

Ewa Tłuczek (AP Kraków) w komunikacie *Zukerkandlowie ze Złoczowa* omówiła działalność tej firmy oraz scharakteryzowała wydawaną przez nią serię „Biblioteka Powszechna”.

Kolejny artykuł przygotowany przez Ewę Wójcik (AP Kraków) zatytułowany *Księgarstwo lwowskie dwudziestolecia międzywojennego w pamiętnikach i wspomnieniach* dotyczy stosunków wydawniczych, księgarskich, antykwarycznych, jak również bibliotek i czytelnictwa we Lwowie, analizowanych z perspektywy wspomnień Jana Lama, Stanisława Wasylewskiego, Stanisława Łempickiego, Mieczysława Opałka i Jana Michalskiego.

W drugiej części zbioru, zatytułowanej „Biblioteki w Krakowie i Lwowie od XVIII do XX w.”, zamieszczono 6 artykułów dotyczących historii, roli, zadań oraz funkcjonowania bibliotek.

Anna Strzebońska (MCK) w tekście nt. *Galiciana w księgozbiórze Biblioteki Międzynarodowego Centrum Kultury, a działalność MCK (konferencje, wydawnictwa własne, kontakty)* omawia działalność powstałego w 1991 r. Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie, zwracając szczególną uwagę na księgozbiór jego Biblioteki, w skład którego wchodzi głównie *galiciana* z zakresu kultury, sztuki, architektury, historii, polityki.

Artykuł Barbary Maresz (Biblioteka Śląska) nt. *Lwowskie biblioteki i wydawnictwa teatralne w XIX i na początku XX w.*, omawia dzieje i zbiory bibliotek teatralnych – teatrów zawodowych, amatorskich i prywatnych we Lwowie, jednym z największych polskich ośrodków teatralnych na przełomie XIX i XX w.

Artykuł nt. *Z dyskusji nad losami kolekcji Józefa Ignacego Kraszewskiego (Biblioteka hr. Branickich w Suchej Beskidzkiej)* opracowała Anna Elżbieta Sikora (ZS im. W. Goetla, Kraków). Przedstawiła w nim historię kolekcji ikonograficznej (rysunki, drzeworyty, litografie) autora *Starej baśni*.

Dr Beata Lorens (URz) w artykule *Biblioteka bazylińskiego klasztoru św. Jerzego we Lwowie w II połowie XVIII w. w świetle inwentarzy*, przedstawiła dorobek i sztukę edytorsko-typograficzną bibliotek monastyrów bazylińskich funkcjonujących na kresach wschodnich Rzeczypospolitej i rolę książki w ich pracy duszpasterskiej i oświatowo-wychowawczej, na przykładzie klasztoru św. Jerzego we Lwowie.

Kolejna autorka Jolanta Dzieniakowska (AŚ Kielce) opracowała temat *Dzieje Państwowej Centralnej Biblioteki Pedagogicznej Kuratorium Okręgu Szkolnego we Lwowie (1926-1939)*, powstałej w 1925 r. i stanowiącej wzór dla innych placówek, tworzonych w tym czasie.

Bronisława Kulka (Akademia im. J. Długosza w Częstochowie) w artykule nt. *Lwowskie i krakowskie biblioteki gimnazjalne w dobie autonomicznej Galicji (1868-1918)* na przykładzie polskich bibliotek szkolnych, uczniowskich, pomocy koleżeńskiej i nauczycielskich w Krakowie (8 gimnazjów) i Lwowie (9 gimnazjów), opisała rolę i funkcję książki w kształceniu i samokształceniu młodzieży, w doskonaleniu zawodowym nauczycieli, zasobność i dobór zbiorów, m.in. prenumeratę czasopism oraz stosowane metody kontroli.

Ten ciekawy i wartościowy zbiór rozpraw, artykułów i komunikatów dotyczących dziejów i funkcjonowania książki, wydawców oraz bibliotek Krakowa i Lwowa w XIX i XX w. jest nie tylko kompendium wiedzy o nich, ale też sygnalizuje ważne problemy, które mogą być wykorzystane w dalszych badaniach.

Zofia Sokół

Tekst wpłynął do redakcji 2 września 2007 r.

## PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Książka Moniki Olczak-Kardas *Księgozbiory bibliotek wiejskich w województwie warszawskim w latach 1918-1939* (Olczak-Kardas, 2007) wypełnia jedną z białych plam w obszarze badań nad bibliotekarstwem polskim w okresie międzywojennym. Opracowanie jest rozszerzeniem jednego z rozdziałów pracy doktorskiej autorki zatytułowanej *Biblioteki wiejskie województwa warszawskiego w latach 1918-1939*. Problematyka księgozbiorów bibliotek wiejskich dwudziestolecia międzywojennego (samorządowych, szkolnych, społecznych, parafialnych i prywatnych), ich wielkości, struktury, opracowania, została omówiona na przykładzie województwa warszawskiego. Główną część pracy stanowi opis księgozbiorów w poszczególnych typach bibliotek w oparciu o literaturę instruktażową i przykłady konkretnych księgozbiorów. W osobnym rozdziale autorka scharakteryzowała biblioteki wędrowne, które odegrały ważną rolę w bibliotekarstwie powszechnym dwudziestolecia międzywojennego.

Wpisująca się w nurt badań nad historią „małych ojczyzn” książka Zbigniewa Łuczaka *Dzieje bibliotek w Sieradzu od powstania miasta do końca XX w.* (Łuczak, 2007) przedstawia historię i współczesność bibliotek sieradzkich na tle dziejów miasta. Poza analizą literatury przedmiotu autor przeprowadził obszerne badania źródłowe oraz badania współczesnej dokumentacji bibliotecznej. W pięciu rozdziałach, w układzie chronologicznym przedstawia historię sieradzkich bibliotek, począwszy od powstałej w latach trzydziestych XIII w. biblioteki dominikanów. Opisuje biblioteki uniwersalne i specjalne, publiczne i prywatne, biblioteki organizacji społecznych, instytucji świeckich i duchownych, takich jak szkoły, klasztory, kościoły, kolegiata, kapituła, więzienie, policja. W ostatnim, szóstym rozdziale przedstawia dane statystyczne charakteryzujące stan bibliotek i czytelnictwa w Sieradzu na koniec 2000 r.

Ukazały się w formie publikacji książkowej materiały z siódmej konferencji na temat automatyzacji bibliotek publicznych (Górska, red. 2007). Poza stałym punktem tych konferencji – prezentacją aktualnego raportu o automatyzacji bibliotek publicznych kontynuowano takie wątki tematyczne jak oprogramowanie dla bibliotek, problemy organizacyjne i prawne komputeryzacji oraz współpraca bibliotek w tym zakresie. Specjalna sesja została poświęcona bibliotekom cyfrowym. Zaprezentowano na niej zarówno refleksje o charakterze teoretycznym (referat Marka Nahotki *Przyszłość bibliotek – cyfrowe treści w cyfrowej sieci*), jak i opisy realizowanych już projektów (m.in. referat Bożeny Bednarek-Michalskiej *Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa – pragmatyka tworzenia biblioteki cyfrowej*).

Próbie określenia roli bibliotek w polskim systemie edukacji podjęto w pracy zbiorowej opublikowanej przez Państwową Wyższą Szkołę Zawodową im. Stanisława Staszica w Pile (Mierzejewski, Ochodek, red. 2007). W dziesięciu artykułach zaprezentowano różnorodne formy i działania określające edukacyjną rolę bibliotek w Polsce. Między innymi scharakteryzowano nowe funkcje i zadania bibliotek uczelnianych (Artur Jazdon), pokazano wykorzystanie bibliotecznego e-informatorium w dydaktyce szkoły wyższej (Zdzisław Szkutnik), przedstawiono problem orientacji na czytelnika jako wyzwanie dla nowoczesnej biblioteki (Adam Jeske). Wśród zaprezentowanych tekstów trzy artykuły dotyczą bibliotecznego środowiska w Pile.

Jerzy Maj, znawca zagadnień statystyki bibliotecznej, wieloletni redaktor rocznika „Biblioteki Publiczne w Liczbach” i wykładowca tych zagadnień na Uniwersytecie Warszawskim opracował podręcznik *Statystyka w bibliotece i jej otoczeniu* (Maj, 2007) adresowany do osób i zespołów, podejmujących trud rozpoznania pewnych obszarów działania biblioteki bądź grupy bibliotek, a także do słuchaczy szkół i kursów bibliotekarskich. Opracowanie poświęcone jest statystyce opisowej, zajmującej się metodami gromadzenia i prezentacji danych oraz



ich sumarycznego opisu. Elementem szczególnym poradnika są „przykłady typowych programów badań (wzorce), pomyślane jako bezpośrednia pomoc dla niewprawnych w statystyce bibliotekarzy i dające się zastosować bezpośrednio do najczęściej występujących potrzeb diagnostycznych lub jako wzór do modyfikacji zgodnej z konkretnymi potrzebami badawczymi”(s. 15).

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich od kilku lat organizuje konferencje, seminaria i warsztaty na temat ochrony i konserwacji zbiorów. W ramach tej działalności w 2007 r., we współpracy z Biblioteką Narodową zorganizowano międzynarodowe seminarium pod tytułem *Zachowajmy przeszłość dla przyszłości* (Stachowska-Musiał, red. 2007), prezentujące najnowsze technologie ratowania zbiorów. W referatach przedstawiono rozwój myśli konserwatorskiej w realiach polskich bibliotek, stan obecny i perspektywy konserwacji zbiorów bibliotecznych w Polsce, omówiono problematykę tradycyjnej konserwacji na tle masowych technologii ratowania zbiorów XIX i XX-wiecznych, scharakteryzowano program rządowy „Kwaśny Papier” i jego realizację w 2007 r. Zagraniczni uczestnicy seminarium z Europy środkowowschodniej a także z Chin przedstawili plany, doświadczenia i osiągnięcia w zakresie nowoczesnych, masowych technologii odkwaszania zbiorów oraz przedsięwzięcia z zakresu dygitalizacji.

Rejonowa Biblioteka Publiczna w Szubinie zorganizowała sesję popularnonaukową *Biblioterapia i biblioteka. Odrodzenie i nowa szansa* (Rzeszowski, 2007). Referaty wygłosili znawcy tej tematyki, naukowcy i praktycy. Tom materiałów z sesji otwiera artykuł Bronisławy Woźniczki-Paruzel, ukazujący w ogólnych zarysach możliwości podejmowania działań biblioterapeutycznych lub form pracy wykorzystujących elementy biblioterapii w bibliotekarstwie publicznym ale także zawierający szereg krytycznych uwag wobec bezkrytycznej mody na biblioterapię i amatorskich poczynąń w tym zakresie. W publikacji znajdziemy także artykuły o zastosowaniu biblioterapii w bibliotekach szkolnych, metodyce biblioterapii, a także o bajkoterapii.

Zakład Dziennikarstwa Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM w Poznaniu od kilkunastu lat publikuje wyniki badań nad prasą historyczną i współczesną. Kolejny cykl wydawniczy nosi tytuł *Media dawne i współczesne*. Wydano dotychczas dwa tomy cyklu. W pierwszym (Kosmanowa, red. 2006) i drugim (Kosmanowa, red. 2007) tomie znajdziemy artykuły z historii prasy (m.in. w tomie pierwszym Marcina Piechockiego *Początki „Głosu Wielkopolskiego”*), analizę prasy XX i XXI w. (m.in. w tomie pierwszym rozważania Aliny Balczyńskiej o języku polityki w prasie polskiej), szkice o prasie zagranicznej i jej powiązaniach z Polską (m.in. w tomie drugim tekst Marcelego Kosmana *Stan wojenny w opinii prasy zagranicznej. Spojrzenie po latach*). Autorzy zbioru zajęli się też innymi formami przekazu medialnego (m. in. w tomie drugim artykuł Iwony Hofman *Blogi polityczne – nowa formuła komunikatu i komentarza*). Oba tomy otwierają teksty Bogumiły Kosmanowej pod wspólnym tytułem *Prasa polska i jej odbiorcy* będące zarysem historii prasy polskiej od gazetek rękopiśmiennych do schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej.

Tematem pracy Małgorzaty Szostakowskiej *Prasa codzienna Prus Wschodnich od XVII do połowy XX w.* jest historia prasy na terenie Prus Wschodnich w okresie od ukazania się pierwszych pism periodycznych w Królewcu w XVII w. do druku ostatnich egzemplarzy gazet niemieckich w 1945 r. (Szostakowska, 2007). W pierwszej części książki omówiono dzieje prasy w największym ośrodku wydawniczym w Prusach Wschodnich, w Królewcu. W części drugiej autorka zajęła się prasą lokalną w czterech rejencjach Prus Wschodnich. Prasa ta okres burzliwego rozwoju przeżywała w XIX i na początku XX w., a jej cechami charakterystycznymi była rzetelność, regionalny patriotyzm oraz rezygnacja z naśladowania wielkich gazet ukazujących się w innych częściach Niemiec.

Maria Cubrzyńska-Leonarczyk, autorka obszernej monografii o dziejach i działalności bazylikańskiej oficyny typograficznej w Supraślu opracowała jej mniejszą, popularną edycję skierowaną do szerszego grona czytelników (Cu-

brzyńska-Leonarczyk, 2007). Autorka pokazuje najważniejsze fakty dotyczące drukarni i jej wytworów. Szczególnie interesujący w dziejach drukarni był okres 1760-1786, kiedy to zasłynęła świeckimi publikacjami literackimi wpisującymi się w nurt oświecenia, m.in. pierwszym polskim wydaniem książki *Podróże kapitana Gulliwera* Jonatana Swifta.

Po Alfonsie Parczewskim (Andrysiak, 2005) drugi wybitny kaliszczanin działający w pierwszej połowie XX w. doczekał się obszernego opracowania swojego życia i działalności. W dwóch pierwszych rozdziałach pracy *Ksiądz Jan Sobczyński i jego księgozbiór* (Walczak-Niewiadomska, 2007) autorka odtwarza kolejne etapy życia księdza Jana Sobczyńskiego, ukazuje jego działalność społeczną i kulturalną, ze szczególnym uwzględnieniem aktywności w zakresie kolekcjonowania książek i bibliofilstwa. Osobnym zadaniem, jakie postawiła sobie autorka, była rekonstrukcja i ocena wartości zbiorów wieloletniego proboszcza kościoła św. Mikołaja w Kaliszu. Rezultat tych prac został przedstawiony w rozdziale trzecim *Księgozbiór Ks. Sobczyńskiego i jego losy* oraz czwartym *Zachowane fragmenty księgozbioru w bibliotekach i zbiorach polskich*.

Obchodem dziewięćdziesięciolecia istnienia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich towarzyszyły różnorodne publikacje. Andrzej Kempa opracował kolejne wydanie *Kroniki Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich* (Kempa, oprac, 2007). Zmieniony układ obecnej edycji – przeniesienie części informacji do aneksów, pozwala na spojrzenie porównawcze w zakresie działalności wydawniczej centralnych i lokalnych struktur organizacji a także jej stanu liczbowego na przestrzeni dziesięcioleci. Kronika dokumentuje zaangażowanie zespołów ludzkich i poszczególnych jednostek na polu bibliotekarstwa, ukazuje sukcesy i porażki w działalności stowarzyszeniowej.

Książką dokumentująca w sposób szczegółowy wielostronną i bogatą działalność wydawniczą Stowarzyszenia jest *Bibliografia wydawnictw Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich* Danuty Urbańskiej (Urbańska, 2007). Bibliografia, w układzie chronologicznym, zawiera 744 pozycje wydawnictw zwartych i 13 tytułów czasopism. Ostatni rozdział ukazuje stan obecny Wydawnictwa SBP, omawia aktualnie wydawane serie i czasopisma.

Barbara Koryś  
Biblioteka Narodowa

## KSIĄŻKI OMÓWIONE

Andrysiak, Ewa (2007). *Książka i ludzie książki w życiu i pracy Alfonsa Parczewskiego*. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 290 s., il. ISBN 83-85638-57-1.

Cubrzyńska-Leonarczyk, Maria (2007). *Dziedzictwo Unii Brzeskiej. Z dziejów oficyny wydawniczej o. o. Bazylianów w Supraślu (1695-1803)*. Białystok: Książnica Podlaska im. Łukasza Kórnickiego; Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne, 82 s. ISBN 978-83-60368-12-1, ISBN 978-83-60099-16-2.

Górska, Elżbieta (2007). *Praktyczne aspekty automatyzacji bibliotek publicznych. Materiały z VII ogólnopolskiej konferencji pt. „Automatyzacja bibliotek publicznych” Warszawa, 22-24 listopada 2006 r.* Warszawa: Wydaw. SBP, 219 s. Propozycje i Materiały, 68. ISBN 978-83-89316-75-2.

Kempa, Andrzej, oprac. (2007). *Kronika Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1917-2007*. Warszawa: Wydaw. SBP, 314 s., il. ISBN 978-83-89316-84-4.

- Kosmanowa, Bogumiła, red. (2006). *Media dawne i współczesne*. T. 1. Poznań: Wydaw. Naukowe Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 188 s. ISBN 978-83-60677-06-3.
- Kosmanowa, Bogumiła, red. (2007). *Media dawne i współczesne*. T. 2. Poznań: Wydaw. Naukowe Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 208 s. ISBN 978-83-60677-16-2.
- Łuczak, Zbigniew (2007). *Dzieje bibliotek w Sieradzu od powstania miasta do końca XX w.* Sieradz: Miejska Biblioteka Publiczna, 310 s., il. ISBN 978-83-925460-0-9.
- Maj, Jerzy (2007). *Statystyka w bibliotece i jej otoczeniu*. Warszawa: Wydaw. SBP, 188 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 89. ISBN 978-83-89316-74-5.
- Mierzejewski, Donat; Bolesław, Ochodek, red. (2007). *Rola bibliotek w polskim systemie edukacyjnym*. Piła: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica, 102 s., il. + CD ROM. ISBN 83-89795-36-1.
- Olczak-Kardas, Monika (2007). *Księgozbiory bibliotek wiejskich w województwie warszawskim w latach 1918-1939*. Kielce: Wydaw. Antykwaryczne, 245 s. ISBN 978-83-920239-7-5.
- Rzeszowski, Mirosław, red. (2007). *Materiały z sesji popularnonaukowej pt. Biblioterapia i biblioteka. Odrodzenie i nowa szansa*. Szubin: Rejonowa Biblioteka Publiczna, 119 s. ISBN 978-83-925334-0-5.
- Stachowska-Musiał, Ewa, red. (2007). *Zachowajmy przeszłość dla przyszłości. Nowoczesne technologie konserwacji zbiorów bibliotecznych*. Warszawa: Wydaw. SBP, 144 s., il. Propozycje i Materiały, 71. ISBN 978-83-89316-78-3.
- Szostakowska, Małgorzata (2007). *Prasa codzienna Prus Wschodnich od XVII do połowy XX w. Przewodnik do dziejów wydawniczych*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek, 130 s. ISBN 978-83-7441-657-3.
- Urbańska, Danuta (2007). *Bibliografia wydawnictw Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich*. Warszawa: Wydaw. SBP, 116 s., il. Propozycje i Materiały, 73. ISBN 978-83-89316-71-4.
- Walczak-Niewiadomska, Agata (2007). *Książdz Jan Sobczyński i jego księgozbiór*. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 341 s, il. ISBN 978-83-85638-71-1.

Tekst wpłynął do redakcji 9 lutego 2008 r.

## Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Podaż piśmiennictwa z zakresu INB za granicą nie tylko nie maleje, ale stale rośnie. I choć przeważają publikacje przeciętne, trudno zdobyć się na luksus nieczytania, jeżeli chce się być w kursie spraw. Zintensyfikowała się także promocja: jest bardziej natrętna. Ale trudno według niej oceniać jakość oferty – to da się zrobić dopiero po przeczytaniu.

### [1] SZEŚĆDZIESIĄT LAT

Ukazała się bardzo dobra [\*\*\*\*\*] książka [Bobinski, 2007], której autorem jest George Bobinski, emerytowany już, wieloletni dziekan Wydziału INiB Uniwersytetu w Buffalo, znany w naszych kręgach nie tylko z racji polskiego nazwiska. W swoim czasie wspomagał pracowników UJ (nie tylko bibliotekoznawców) fundowaniem stażowych pobytów w swojej uczelni i trwało to przez kilka lat. W bibliotekarstwie przepracował 60 lat i taką też przyjął perspektywę dla charakterystyki amerykańskiej praktyki bibliotecznej. Jego opinie są ciekawe i kompetentne.

Zmiany, które w tym okresie miały miejsce, uważa za niebywale. Zasoby, z głównie piśmienniczych, stały się mieszane, książkowo-digitalne, radykalnie zmieniając biblioteczny paradygmat. W stopniu zasadniczym zmienił się też jeden z głównych procesów bibliotecznych, mianowicie katalogowanie. No i rozrosła się sieć bibliotek – w USA z 25 300 w 1948 r., do 126 265 w 2006 r., a liczba zatrudnionych bibliotekarzy uległa tam potrojeniu. Bobinski przypomina, że jeszcze do 1965 r. istniała w amerykańskich bibliotekach segregacja rasowa, a biblioteki poza metropoliami były stosunkowo nieliczne. To się zmieniło, wobec masowej ucieczki ludzi z miast poza obrzeża: tam bowiem, wobec tego, zaczęto licznie organizować biblioteki.

Według Bobinskiego, hossa ogarnęła wszystkie rodzaje amerykańskich bibliotek. Powstały rzeczywiste sieci bibliotek publicznych, obejmujące także regiony suburbanistyczne. Liczba tych bibliotek wzrosła do 17 tys., z wielokrotniła się intensywność usług, a i repertuar ofert też jest nieporównanie bogatszy oraz dostosowany do potrzeb. Zwraca uwagę m.in. zróżnicowana oferta dla imigrantów.

Amerykańskie biblioteki szkolne, w zawrotnej liczbie 98 tys., stały się rzeczywistym, dobrze doposażonym partnerem szkół w procesach edukacji. To efekt ogromnych środków, asygnowanych w USA na powszechną oświatę, od kąd... Rosjanie wysłali w Kosmos pierwszego satelitę. Ta forma konkurencji podziałała na wyobraźnię (szkoda, że nie u nas).

Ale prawdziwą eksplozję zmian przeżyło tamtejsze bibliotekarstwo akademickie, jakkolwiek bibliotek uczelnianych jest zaledwie 4 tys., ale są to z reguły instytucje duże. Rozwinęły się w niektórych uczelniach sieci biblioteczne, powstały konsorcja oraz inne makrostruktury międzybiblioteczne, na znaczną skalę zorganizowano wsparcie studiów zdalnych, a elektronizacja procesów przewróciła do góry nogami dotychczasowe reguły funkcjonowania. Rozrosły się również zasoby, ale to już we wszystkich rodzajach bibliotek. Przykładowo: Biblioteka Kongresu zwiększyła po wojnie swoje zasoby z 9 do 30 mln jednostek.

Nie byłoby takich zmian ani postępu, bez gigantycznego wsparcia różnych filantropijnych fundacji. Swoją rolę w tym zakresie odegrało też powołanie w 1956 r. specjalnego organu: to Council on Library and Information Resources. Było więc za co konstruować i realizować projekty budowy dużych bibliotek, często według awangardowych pomysłów architektonicznych. Oraz poszerzać i wzbogacać ponadusługowe, środowiskowe programy działalności bibliotek publicznych.

Jakkolwiek nie brakowało też zmartwień, jak choćby radykalne cięcia budżetowe w niektórych okresach, oraz: jak głośna awantura wokół selekcji zasobów bibliotecznych, którą w 2000 r. wywołał drugorzędny pisarz Nicholson Baker, oskarżając biblioteki o niszczenie piśmiennictwa. Wywiązała się wtedy ostra polemika publiczna wokół gromadzenia i właśnie selekcji zbiorów oraz trudności archiwizacyjnych, szczególnie zasobów elektronicznych.

Niebywale rozwinęły się bibliotekarskie stowarzyszenia: w USA jest ich teraz 152 (po co?). Najważniejsze, ALA, liczy 64 tys. członków, dysponuje sporą kasą i wspiera doskonalenie zawodowe, a także robi postępy w międzynarodowej współpracy. Ostatnio zaś koncentruje się szczególnie na idei powszechnego dostępu do bibliotek oraz swobody intelektualnej.

Ciekawy jest pogląd Bobinskiego na kształcenie pracowników INB w USA: wyważony, ale dość krytyczny. Akceptując wydłużenie studiów do poziomu magisterskiego i wprowadzenie akredytacji, ze smutkiem sygnalizuje przesuwanie słowa *library* w nazwach instytutów na dalsze miejsce, a nawet całkowitą eliminację. Natomiast w programach udało się – jego zdaniem – opanować superinformacyjne szaleństwo i zachować balans pomiędzy kształceniem informacyjnym i bibliotekarskim.

Doktoraty z zakresu LIS można obecnie uzyskiwać na 29 uczelniach amerykańskich – i nie dostrzegłem w autorskiej wypowiedzi zachwyty z tego powodu. Może nie wszystkie są godziwe? Nie ma też komentarza do wiadomości, że cza-

sopism INB jest w USA aż 160: o ich poziomie Bobinski milczy. W książce znalazł się chronologiczny rejestr wydarzeń, które w okresie 60-lecia autor uznał za szczególnie ważne dla amerykańskiego bibliotekarstwa. Jest też charakterystyka dokonań niektórych liderów zawodu z tego okresu – w tym osób, których książki sygnalizowałem w PB. To Michael Gorman (rec. PB 2001 nr 4, 2004 nr 1/2 i 2006 nr 1) oraz Kathleen de la Pena McCook (rec. PB 2005 nr 3).

W sumie, powiada Bobinski, o żadnym kryzysie bibliotekarstwa nie ma mowy: biblioteczna mediacja intensyfikuje się, tyle że jest to odtąd pośrednictwo wielokomunikacyjne. Natomiast rzut oka wstecz świadczy, że najnowsze dzieje bibliotek to historia stałych zmian. Do czego trzeba przywyknąć, bo tak będzie nadal.

## [2] PANORAMA ZAWODU

Ciekawą [\*\*\*\*] książkę o współczesnym bibliotekarstwie [*New librarian...* 2006] przygotowały Cory Tucker i Reeta Sinha z biblioteki uniwersyteckiej w Las Vegas. Pomyślana jako wprowadzenie do zawodu adeptów bibliotekarskiej profesji, w istocie przedstawia współczesną panoramę najważniejszych procesów bibliotecznych.

Wstępna część książki ma zachęcić absolwentów studiów INB do podejmowania pracy w bibliotekach i czyni to inteligentnie. Napisano mianowicie, że w ciągu najbliższych dziesięciu lat, blisko 60% amerykańskich bibliotekarzy osiągnie wiek emerytalny (polskich zapewne niewiele mniej), tak więc miejsc pracy będzie dużo, nawet jeśli kandydatów też będzie niemało. Autorki sygnalizują, że praca w bibliotece może być ciekawa, ale oprócz wiedzy zawodowej, wyliczają jeszcze inne, potrzebne w niej sprawności. To jest łatwość wypowiedzi w mowie i w piśmie, biegłość w posługiwaniu się technologią elektroniczną, umiejętność współpracy z innymi, a także (obronne) poczucie humoru. Jest też porada, że aby przetrwać wstępny okres pracy, trzeba dokładnie poznać kulturę organizacyjną swojej biblioteki i dostosować się do niej maksymalnie; czas na innowacje i bunt przyjdzie ewentualnie później.

Dalej następuje zaś charakterystyka rozmaitych agend i procesów bibliotecznych – poczynając od informowania. W czym najwyższą trudność upatruje się w konkretyzowaniu, czego użytkownik chce. A w rejestrze form świadczenia usług informacyjnych najwyżej ceni się relacje bezpośrednie – bo wtedy naprawdę można pomóc w znalezieniu i ocenie materiałów, a nie: wyręczać. W cenie są też relacje mailowe, pozwalające na staranniejsze opracowanie wskazówek i na przesunięcie odpowiedzi w czasie. Niską ocenę mają natomiast kontakty czatowe i telefoniczne. Podkreśla się przy tym konieczność zbiorowych konsultacji co trudniejszych zleceń – z ewentualnym udziałem bibliotekarzy dziedzinowych.

Zdecydowanie większą wagę niż u nas przywiązuje się natomiast (przynajmniej w tym tomie) do przysposobienia biblioteczno-informacyjnego. Jest nawet sugestia, że w USA ma ono charakter ogólnie skoordynowany. Mianowicie w bibliotekach szkolnych następuje przysposobienie elementarne, w publicznych: zaawansowane i rozbudowane, zaś w akademickich – wyspecjalizowane, wyraźnie przedmiotowe, z udziałem bibliotekarzy dziedzinowych. I wprawdzie z innych publikacji wynika, że tak różowo to jednak nie jest, ale mowa wszak o intencjach.

Z rozmaitych form realizacji przysposobienia, wyżej ceni się indywidualne niż grupowe, zwłaszcza bezpośrednie, bo interaktywne, natomiast oczywiście bardzo czasochłonne. Przysposobienie online uchodzi za dopełniające, a oferowane w formie pisemnych instrukcji – za bardzo mało użyteczne.

W charakterystyce gromadzenia, jaka w tym tomie ma miejsce, nie ma niczego ponadstandardowego. Na jednym poziomie ważności traktuje się tworzenie kolekcji piśmiennictwa zwartego i ciągłego oraz repozytoriów elektronicznych, z tym że to ostatnie uchodzi za szczególnie trudne. Odniesienia do opinii użyt-

kowniczych w zakresie doboru, jakkolwiek deklarowane, nie są jednak przesadnie lansowane. Natomiast o selekcji jest mowa wyłącznie w kontekście decyzji kolektywnych. Z kolei zaś międzybiblioteczna kooperacja w gromadzeniu zasobów wymaga – jak napisano – doskonałej znajomości kolekcji własnej.

Jest też w tomie osobny tekst na temat bibliotekarstwa dziedzinowego. Przy elastycznym – w istocie macierzowym – zatrudnieniu, każdy bibliotekarz dziedzinowy powinien doradczo wspierać dobór zasobów, udzielanie informacji, przysposobienie, poradnictwo merytoryczne oraz jeszcze współpracować z bliskim dziedzinowo instytutem. Jest zatem co robić. W tekście przypomniano, że bibliotekarstwo dziedzinowe narodziło się ponad 60 lat temu, zaraz po wojnie, dla lepszego poznania Europy: specjalizowano się wtedy według krajów. Kiedy więc dzisiaj ktoś sugeruje, że to coś nowego, to niekoniecznie wie o czym mówi.

Wśród procesów udostępniania, na tym samym poziomie ważności jest traktowane wypożyczanie bezpośrednie – na miejscu i na wynos – oraz udostępnianie treści online. Zjawiskiem nowym jest masowy charakter zdalnej rezerwacji materiałów: to bez Internetu byłoby niemożliwe.

Ciekawe natomiast, że renesans przeżywa (nie u nas!) wypożyczanie międzybiblioteczne książek oraz kserokopii. To forma stara i wypróbowana. W tekście napisano, że pionierką była Biblioteka Berberiniego w Rzymie, która w 1630 r. sprowadziła sobie książkę z Biblioteki Królewskiej w Paryżu. Jeśli nawet Amerykanie piszą, że coś w Europie było pierwsze, to musi to być absolutna prawda.

W tomie zachęca się młodych bibliotekarzy do karier menedżerskich, zalecając jednak wcześniej pięcioletnie terminowanie oraz stopniowanie poziomów zarządzania: najprzód na szczeblu roboczym (kierownik oddziału, sekcji), a dopiero potem – strategicznym (dyrektor). Obok opinii, że jest do tego potrzebna *niejaka* wiedza o zarządzaniu, akcentuje się też pożytek z umiejętności społecznych: słuchania i rozumienia innych, nawiązywania kontaktów, oraz – z oswojenia się z ciągłą zmiennością sytuacji i zadań.

Jest też sugestia (przesadna!), że kierowniczy awans wymaga zdystansowania się od dotychczasowych przyjaciół w miejscu pracy i nawiązania relacji z innymi kierownikami. Natomiast wręcz oczywista jest dyrektywa umiejętnego gospodarowania czasem przez tych kierowników (na niższych szczeblach to prawie wszyscy), którzy funkcje kierownicze pełnią oprócz swoich podstawowych obowiązków merytorycznych.

W rejestrze zaś sugestii rozwoju zawodowego mieszczą się wskazówki, dotyczące aktualizowania indywidualnej wiedzy oraz wyboru własnego pola zainteresowań. W USA bibliotekarze akademicy są zobowiązani do publikowania tekstów naukowych; otóż bez wyspecjalizowania się w jakimś obszarze, byłoby trudno spełnić ten warunek.

Lecz to jest akurat reguła nie tylko amerykańska i nie tylko biblioteczna. W każdym zawodzie, wszędzie, liczy się wyłącznie ten, kto nie tylko wie coś o prawie wszystkim, ale jeszcze obligatoryjnie: prawie wszystko o czymś.

### [3] SONDAŻE I NIBY – SONDAŻE

Z ciekawością zajrzałem do książki [*Nowoje... 2007*], wydanej w Jarosławlu, jednak po lekturze ciekawość zmalęła [\*\*]. Chciałem wiedzieć, jak wygląda uniwersytecka myśl biblioteczna w takich miastach rosyjskich, jak (właśnie): Jarosławł, Twer, Tuła lub Iwanowo: nie żeby prowincjonalnych (Jarosławł jest niewiele mniejszy od Krakowa i ma wspaniałe zabytki), ale nie są to jednak metropolie stołeczne. Otóż jakość tej myśli jest mocno zróżnicowana – chyba jeszcze bardziej niż u nas – a tytuł tomu tylko częściowo odpowiada zawartości. Nawiasem mówiąc, książka nie ma ISBN.

Teksty pochodzą z międzyuniwersyteckiej konferencji oraz z sympozjum i nie są tematycznie spójne. Dla kilku z nich postacią centralną jest Dmitrij Licha-

czow, zmarły przed dziewięcioma laty rosyjski archeograf – u nas nieznan. Inne teksty odwołują się do sondaży, jednak niektóre są absurdalne. Rozpoznania wykonano bowiem jak leci, bez próby reprezentatywnej bądź innej relatywizacji, toteż nie mają żadnego sensu. U nas zresztą też nierzadko publikuje się podobne. Po co?

Jedna z wypowiedzi traktuje o wprowadzeniu normy ISO na uniwersytecie w Tule oraz w tamtejszej bibliotece uniwersyteckiej – z czego jednak nie wynika absolutnie nic. A w innym miejscu zapisała się jedna opinia, że rozwój rosyjskiego bibliotekarstwa to efekt... uchwał sprzed lat KPZR; jednak przywołania żadnej takiej uchwały nie ma. W międzynarodowym konkursie idiotyzmów, ten miałby murowane miejsce na podium.

Na szczęście są też inne teksty, znacznie lepsze (te akurat tylko z Jarosławla) i oparte na wiarygodniejszych badaniach. Dają przy tym niejaki obraz środkoworosyjskiego bibliotekarstwa akademickiego, sygnalizując zwłaszcza intensywny rozwój usług internetowych.

Badanie studentów tamtejszego, niepublicznego Międzynarodowego Uniwersytetu Biznesu i Nowych Technologii ujawniło, że blisko 90% korzysta regularnie z usług internetowych, a z tego 2/3 ma komputery w domu. Natomiast nie radzi sobie z elektroniką 5% studentów. Wskaźniki są interesujące, jakkolwiek zbiorowość nie jest typowa, bo najprawdopodobniej nieźle sytuowana, a na dodatek taki akurat profil studiów wymaga wcześniejszego zaprzyjaźnienia z technologią informatyczną.

Sondaż z kolei w bibliotece uniwersytetu państwowego również ujawnił ekspansję usług elektronicznych i niezłą opinię studentów o miejscowej bibliotece – z jednym wszakże, oryginalnym postulatem wprowadzenia wypożyczeń krótkoterminowych: na noc. Natomiast okazało się, że tylko co piąty pracownik nauki bywa w uniwersyteckiej bibliotece, a znów ocena naukowych dokonań samej biblioteki wypadła mizernie. W sondażu zaś opinii bibliotekarzy źle oceniono płace (a gdzie się je ocenia dobrze?), możliwości podwyższania kwalifikacji oraz... warunki sanitarne.

Jest w tomie jedna analiza znakomita, bezbłędna metodologicznie, pomysłowa i produktywna. To porównawcze badanie eksperymentalne postaw zawodowych pracowników bibliotek oraz pracowników handlu i usług komercyjnych. Bibliotekarze okazali się znacznie mniej mobilni i mniej samodzielni, bardzo niepewni zwłaszcza w sytuacjach nieoczekiwanych. Także ich konserwatywne nastawienia, przywiązanie do status quo oraz introwersja, okazały się znacznie częstsze, niż wśród handlowców.

Także, mimo niższej samoregulacyjności, bibliotekarze gorzej poddają się formalnym sugestiom przełożonych, są trudniejsi do kierowania – w myśl tendencji *robić co się chce, ale bez odpowiedzialności*. Pozornie natomiast liczniejsze były bibliotekarskie deklaracje przywiązania do zawodu, ale po sprawdzeniu okazywały się puste i beztreściowe: nie znaczyły nic. Nie jest to zatem budujący portret bibliotekarzy i obawiam się, że częściowo bardzo bliski prawdy, w dodatku – chyba nie tylko w Rosji.

#### [4] COŚ O (NIEMAL) WSZYSTKIM

Kolejna książka [Miller, Fisher, 2007] miała być o funkcjonowaniu rad bibliotecznych, u nas wprawdzie marginalnych, ale w USA ważnych. Tymczasem odnosi się do nich tylko niewielka część tekstu; pozostała jest o różnych przejawach bibliotekarskiej praktyki. Miejscami interesująca, ale wskutek nadmiernej obfitości zagadnień – nierzadko sloganowa i wobec tego umiarkowanie (tylko) ciekawa [\*\*].

Opinia o bibliotecznych radach nie jest entuzjastyczna: są, mogą być użyteczne, ale bywają też kulą u nogi. Pozbawione relacji z personelem, maglują przeważnie dyrektorów, a nastawiają się głównie na kontrolę wydatków. Nic dziwnego

go, reprezentują wszak organizatorów, a każdy organizator przede wszystkim pilnuje kasy. Autorki namawiają dyrektorów do walki o budżet, ale tylko hasłowo: nigdzie nie ma ani jednego zdania, jak to mianowicie robić skutecznie. No to takie namawianie każdy ma w nosie.

Trudno również uznać za odkrycie, że biblioteka stanowi obszar ryzyka i wobec tego dyrektorowi przypada rola gracza; każde bowiem zarządzanie, dowolna struktura, ma w sobie zawsze element ryzyka. Stąd wprowadzenie do wiedzy o zarządzaniu teorii gier – o czym autorki nie słyszały. Natomiast wyliczają trzy główne obszary biblioteczne, narażone na ryzyko szczególnie: obsługa dzieci – kontakty z publicznością – tworzenie kolekcji. Taki wybór jest możliwy, ale daleki od kompletności.

Dzieci mianowicie trzeba chronić przed pornografią i obscenami (oczywiście, ale czy innych okoliczności ryzykownych nie ma?), czego domagają się rodzice. Ale z drugiej strony, należy wszystkim zagwarantować intelektualną swobodę i nieraz wynika stąd sprzeczność. Musi się zatem wypracować trudny balans i na tym polega właśnie to ryzyko.

W szerokich kontaktach z publicznością ryzyko skonfliktowania występuje zresztą często i na wypadek konfliktów trzeba przygotować plan postępowania, znany wszystkim pracownikom. W dużych bibliotekach zdarzają się ponadto przypadki agresji fizycznej, konieczne więc każdy musi znać procedury ochronne – tak jak i reguły zachowania się w wypadku awarii oraz katastrof. Kiedy zaś biblioteki udostępniają swoje pomieszczenia na pozabiblioteczne konferencje, zebrania lub zjazdy, nie powinny robić tego mechanicznie, ewentualna bowiem niechęć publiczności do któregoś organizatora przenosi się wtedy automatycznie na bibliotekę.

Ryzykiem użytkowniczego niezadowolenia bywa także obarczone tworzenie kolekcji. Autorki doradzają neutralizację przez publiczne powiadomienie o zasadach gromadzenia zbiorów, ale to naiwność: wtedy pojawi się żądanie zmiany tych zasad. Po prostu nie da się kontrowersji wokół doboru zasobów wyeliminować całkowicie.

Jest też w tomie rozbudowana opinia o roli biblioteki w środowisku lokalnym. Otóż autorki są zdania, że tylko pokolenia urodzone przed 1964 r. uważają lokalne otoczenie za wartość. Generacje młodsze (określane jako X oraz Y) są już na to zbyt mobilne, uwikłane w stałe migracje, a dla najmłodszych – pokolenia @ – liczą się bardziej relacje sieciowe. Mimo to restytucja relacji środowiskowych jest wyraźnie lansowana – z sugestią udziału bibliotek. Miałoby to polegać na skupianiu wspólnot lokalnych wokół bibliotek właśnie, przy współudziale miejscowych liderów opinii.

Komentując zaś nadrzędną dla bibliotekarstwa ideę pożytku publicznego, autorki dokonują konfrontacji z wynikami badań w krajach angielskojęzycznych. Otóż według deklaracji studenckich, wyszukiwanie informacji prawie każdy rozpoczyna od wyszukiwarek sieciowych, a tylko 1% od bibliotek. No i wobec tego pojawia się sugestia wzmożenia aktywności, żeby tę sytuację zmienić.

Aktywność – to inna sprawa. Ale sygnalizowana zmiana jest mało prawdopodobna i rozumowanie wydaje się powierzchowne. Samo rozpoczęcie bowiem poszukiwań informacji, nie jest takie ważne. Liczy się kontynuacja, a wtedy większość szukających trafia jednak do bibliotek. Ważne, żeby było po co.

## [5] CASE STUDY

Książka o zarządzaniu bibliotekami [*Library...* 2007] okazała się w rzeczywistości prezentacją techniki badawczej case study – w dociekaniach naukowych niezbyt cenionej, natomiast niekiedy użytecznej w analizach praktycznych. Zawarta w tekście szczegółowa charakterystyka, dostarcza sporo informacji na jej temat, jakkolwiek irytuje nadmiernym gadulstwem i absolutnie banalną egzemplifikacją [\*\*]. Ravonne Green, autorka pierwszej części tomu oraz redaktor



całości, chciała namówić praktyków do posługiwania się tą formą analizy zdarzeń, więc zapewne dlatego dokonała rozlicznych uproszczeń, ale trywializacja jest przesadna.

Sama technika case study nie jest nadmiernie wymyślna. Polega na dogłębnym skupieniu się na wybranym zjawisku, zdarzeniu, problemie, po to, żeby wyjaśnić i ewentualnie ocenić, a niekiedy także: znaleźć racjonalne rozwiązanie. Jej wariant uboczny, case story, opiera się na indywidualizacji, czyli subiektywizacji rozpoznania. To czasem bywa przydatne.

Można w ten sposób analizować zjawiska typowe i jednorodne lub zróżnicowane bądź skrajnie odmienne. Pożyteczna bywa czasem wielokrotna, porównawcza analiza panelowa – dla wyszukania podobieństw lub dla identyfikacji różnic.

Po charakterystyce tej techniki i po omówieniu reguł realizacyjnych, zamieszczono w tomie przykłady zastosowań analizy case study w bibliotekarstwie. Niestety – na ogół trywialne.

Jest więc egzemplifikacyjna analiza (wariantywnych) możliwości wykorzystania grantu na modernizację biblioteki, jest rozpoznanie użyteczności bibliobusu w konkretnych warunkach, oraz jest ocena decyzji o zakupie do biblioteki zasobów, treściowo kontrowersyjnych. Jest też analiza konkretnych sytuacji osobowych. Właśnie to wszystko razem ma zaś zachęcić do stosowania case study w praktyce kierowania bibliotekami.

Zachęta jest jednak mało skuteczna, bo przykłady są naciągane, a bywa że absurdalne. Przez cały tom przewija się poza tym – nie wiadomo po co – motyw zarządzania JIT (Just In Time), czyli dokładnie na czas, użytecznego w produkcji towarowej (w celu ograniczenia magazynowania) lub w usługodawstwie komercyjnym (m.in. w firmach infobrokerskich), lecz w bibliotekarstwie nie. Jest to taka żonglerka terminem, dość ostatnio modnym wśród nowinek teorii zarządzania, lecz bez odniesienia do rzeczywistości bibliotecznej. Niestety, puste epatowanie terminologią, używaną gdzie indziej, ale bez praktycznego dla bibliotek pożytku, stało się w naszej dziedzinie zabiegiem nadmiernie częstym.

*Jacek Wojciechowski*  
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa  
Uniwersytet Jagielloński

## KSIĄŻKI OMÓWIONE

- [1] George Bobinski (2007): *Libraries and librarianship. Sixty years of challenge 1945-2005*. Lanham: The Scarecrow press Inc., 205 s. ISBN 978-0-8108-5899-2 [\*\*\*\*\*].
- [2] *New librarian, new job. Practical advice for managing the transition* (2006). Ed. Cory Tucker, Reeta Sinha. Lanham: The Scarecrow Press Inc., 236 s. ISBN 978-0-8108-5851-0 [\*\*\*\*].
- [3] *Nowoje w bibliotecznoj praktikie. Materialy nauczno-praskticzeskoj konferenciji i naucznowo seminara* (2007). Red. Irina Dienieżkina. Jarosław: Jarosławskij Gosudarstwiennyj Uniwiersitiet, 84 s. [bez ISBN] [\*\*].
- [4] Ellen G. Miller, Patricia G. Fisher (2007): *Library board strategic guide. Getting to the next level*. Lanham: The Scarecrow Press Inc., 222 s. ISBN 978-08108-5689-9 [\*\*].
- [5] *Library manegement: a case study approach* (2007). Ed. Ravonne A. Green. Oxford: Chandos Publishing, 161 s. ISBN 978-1-8433-4349-3 [\*\*].

*Tekst wpłynął do redakcji 2 grudnia 2007 r.*

**SPRAWOZDANIE Z OBRAD ZARZĄDU GŁÓWNEGO  
I PREZYDIUM ZG SBP  
(10 grudnia 2007 roku)**

10 grudnia 2007 r. odbyło się spotkanie Zarządu Głównego ZG SBP i jego Prezydium, prowadziła je Elżbieta Stefańczyk, przewodnicząca SBP. Na obrady zaproszono: Stanisława Czajkę, honorowego przewodniczącego SBP; prof. Jana Malickiego, przewodniczącego Krajowej Rady Bibliotecznej; Jolantę Stępniać, przewodniczącą powołanego przez ZG SBP Zespołu ds. opracowania założeń i projektu ustawy o bibliotekach; Janinę Jagielską, przewodniczącą Komisji Odznaczeń i Wyróżnień; Janusza Ambrożego, przewodniczącego Głównej Komisji Rewizyjnej oraz Barbarę Drewniewską-Idziak, jej sekretarza.

Najważniejsze punkty porządku obrad obejmowały:

1. Sprawozdanie z działalności ZG SBP w II półroczu 2007 r. Omówiono przebieg Jubileuszu 90-lecia SBP i VI Forum w aspekcie organizacyjnym i medialnym, zaznaczając przy tym pozytywne reakcje środowiska, potwierdzające osiągnięty sukces. Podsumowaniem Jubileuszu 90-lecia Stowarzyszenia i 80-lecia „Przeglądu Bibliotecznego” była prezentacja multimedialna „Przeżyjmy to jeszcze raz” przedstawiona przez E. Stefańczyk. Zarząd przyjął ponadto wnioski z Forum zawarte w protokole, zapoznał się z informacjami nt. konferencji i seminariów zorganizowanych przez Stowarzyszenie, działalnością okręgów oraz Wydawnictwa SBP. Referentami byli: M. Burchard, S. Błaszczuk, J. Nowicki i E. Stefańczyk. J. Pasztaleniec-Jarzyńska, skarbnik SBP oraz dyr. A. Grzecznowska przedstawiły bieżącą sytuację finansową ZG SBP, zwracając uwagę na działania, które pozwoliły na osiągnięcie pozytywnego wyniku finansowego w 2007 r., mimo poniesienia wysokich kosztów związanych z organizacją Jubileuszu i Forum. Należały do nich: zakończone sukcesem nowe aplikacje do programów operacyjnych, wzrost sprzedaży wydawnictw, uzyskanie dodatkowych środków z Instytutu Książki oraz z Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego na cele wydawnicze, pozyskanie kilkunastu sponsorów na Jubileusz i konferencje organizowane przez SBP. Omówiono także sprawę popularyzacji ulatwień odpisów 1% za 2007 r. na rzecz SBP.

2. Przedstawienie propozycji planu pracy ZG SBP na 2008 r. (organizacja „Tygodnia Bibliotek”, wnioski do programów operacyjnych, konferencje organizowane przez ZG SBP w 2008 r.).

3. Przedstawienie nowych inicjatyw Krajowej Rady Bibliotecznej oraz Rady Pozarządowych Organizacji Kulturalnych. Propozycje Rady przedstawił prof. J. Malicki. Jedną z nich jest ogłoszenie roku 2009 Rokiem Polskiej Książki, podczas którego zorganizowany zostałby, we współpracy z SBP, Kongres Bibliotekarzy Polskich. Pomysł ten spotkał się z dużym zainteresowaniem uczestników posiedzenia. Dyskutowano także wstępną propozycję Rady Pozarządowych Organizacji Kulturalnych, przedstawioną przez jej członka, E. Stefańczyk, dotyczącą zorganizowania w 2009 r. Kongresu Kultury Polskiej, w ramach którego mogłaby się odbyć sesja poświęcona problemom polskiego bibliotekarstwa, przygotowana m.in. przez SBP.

4. Omówienie stanu prac Zespołu ds. opracowania założeń i projektu ustawy o bibliotekach, powołanego w czerwcu 2007 r. przez Zarząd Główny SBP. Prezentacji stanu prac Zespołu dokonała J. Stępnia, jego przewodnicząca. Zespół wypracował tezy dotyczące zadań różnych typów bibliotek; uczestnictwa bibliotek finansowanych ze środków publicznych w krajowej sieci bibliotecznej; polityki państwa w zakresie realizacji podstawowych zadań bibliotek; definicji materiałów bibliotecznych; zadań Krajowej Rady Bibliotecznej; uprawnień organizatora biblioteki; zakazu łączenia bibliotek; miejsca Biblioteki Narodowej w krajowej sieci bibliotecznej; zadań ewentualnej drugiej biblioteki narodowej; respektowania obowiązku powoływania bibliotek gminnych i powiatowych.

Ustalono, że tezy do dyskusji merytorycznej nad zmianami w ustawie o bibliotekach będą upowszechnione przez SBP w środowisku bibliotekarskim, m.in. poprzez Elektroniczną Bibliotekę (platformę cyfrową SBP), gdzie uruchomione zostanie forum dyskusyjne<sup>1</sup>. Tematowi temu poświęcone zostaną artykuły, które opublikują czasopisma SBP<sup>2</sup>.

W sprawach różnych przyjęto uchwałę dotyczącą powołania Oddziału SBP w Rzeszowie z siedzibą w Bibliotece Uniwersytetu Rzeszowskiego. Ponadto w związku ze zmianami w interpretacji przepisów podatkowych, a także napływającymi do Biura informacjami o kwestionowaniu przez urzędy skarbowe formularzy CIT-8 składanych przez okręgi SBP, przygotowana zostanie nowa instrukcja dla ich skarbników.

Przewodnicząca SBP, Elżbieta Stefańczyk, ponowiła prośbę o kupowanie przez okręgi, oddziały i koła SBP „Kroniki SBP 1917-2007” wydanej z okazji Jubileuszu Stowarzyszenia.

Po zakończeniu części oficjalnej posiedzenia odbyło się spotkanie oplatkowe.

*Anna Grzecznowska i Małgorzata Dargiel-Kowalska*

*Tekst wpłynął do redakcji 12 lutego 2008 r.*

## **SPRAWOZDANIE Z OBRAD PREZYDIUM ZG SBP (1 lutego 2008 roku)**

1 lutego 2008 r. obradowało Prezydium ZG SBP. Najważniejsze punkty porządku obrad obejmowały:

1. Dyskusję nad planem pracy ZG SBP w 2008 r. Ustalono terminy konferencji, zaproponowano poprawki w zakresie założeń programowych oraz działań na rzecz środowiska bibliotekarskiego (m.in. podjęcie dyskusji na temat zmian w statucie SBP oraz ścieżki awansu zawodowego bibliotekarzy, pilotowanie prac nad nowelizacją ustawy o bibliotekach). Omówiono propozycje planu Wydawnictwa SBP, zwracając uwagę, że ma on charakter otwarty.

2. Omówienie wniosków SBP do programów operacyjnych. W pierwszym naborze wniosków w 2008 r. zgłoszono dziewięć projektów, z tego pięć do Instytutu Książki (program „Promocja czytelnictwa”, priorytet 2. „Rozwój sektora książki i promocja czytelnictwa”), dwa wnioski do Biblioteki Narodowej (program „Promocja czytelnictwa”, priorytet 3. „Rozwój czasopism kulturalnych”),

<sup>1</sup> Forum działa w serwisie EBIB-u od stycznia 2008 r. Jego moderatorem jest Jerzy Krawczyk, członek ZG SBP.

<sup>2</sup> Mowa o artykułach J. Stępnia: *Ustawa o bibliotekach – czas na zmiany?* opublikowanym w numerach 1 i 2 „Bibliotekarza” z 2008 r. oraz *Zmiany w „Ustawie o bibliotekach” – zaproszenie do dyskusji*, który ukazał się w numerze 2 „Poradnik Bibliotekarza” z 2008 r.

jeden wniosek do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (program „Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury”, priorytet 1. „Edukacja kulturalna i kształcenie kadr kultury”) oraz jeden wniosek do Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (finansowanie działalności wspomagającej badania).

3. Prezentację programu „Tydzień Bibliotek 2008”. Ustalono jego termin (5-11 maja 2008 r.) oraz hasło („Biblioteka miejscem spotkań”). „Tydzień Bibliotek” zainauguruje konferencja prasowa poświęcona zagadnieniom bibliotek pedagogicznych i szkolnych. Podobnie jak w latach ubiegłych ogłoszono konkurs na najlepszy program przedsięwzięcia oraz na plakat promujący „Tydzień Bibliotek”. Wkrótce opublikowane zostaną szczegółowe warunki obu konkursów.

Wśród innych omawianych spraw zwrócono uwagę na rozpoczęcie przygotowań do Krajowego Zjazdu Delegatów, mającego odbyć się w czerwcu 2009 r. oraz na opracowanie kryteriów przyznawania tytułu członka honorowego SBP, jak również Medalu Bibliotheca Magna Perennisque.

*Anna Grzecznowska i Małgorzata Dargiel-Kowalska*

*Tekst wpłynął do redakcji 12 lutego 2008 r.*

### **SPRAWOZDANIE Z POSIEDZENIA RADY PROGRAMOWEJ WYDAWNICTWA SBP (25 stycznia 2008 roku)**

25 stycznia 2008 r. odbyło się posiedzenie Rady Programowej Wydawnictwa SBP. Posiedzeniu przewodniczył prof. Jacek Wojciechowski. W obradach, oprócz członków Rady, udział wzięli zaproszeni goście – dyrektorzy instytutów oraz kierownicy katedr informacji naukowej i bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Warszawskiego (prof. Marcin Drzewiecki), Uniwersytetu Wrocławskiego (dr hab. Marta Skalska-Zlat), Uniwersytetu Śląskiego (prof. Elżbieta Gondek), Akademii Świętokrzyskiej (dr hab. Stanisław Kondek), Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu (prof. dr hab. Bronisława Woźniczka-Paruzel), Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (dr hab. Maria Juda), Akademii Pedagogicznej w Krakowie (dr hab. Halina Kosętko), Uniwersytetu Łódzkiego (prof. zw. dr hab. Hanna Tadeusiewicz), Wyższej Szkoły Umiejętności Społecznych (dr Zdzisław Szkutnik), Akademii Humanistycznej im. A. Giejsztora w Pułtusku (dr Marianna Banacka) oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego (dr hab. Maria Próchnicka).

Program posiedzenia Rady obejmował:

1. Omówienie osiągnięć Wydawnictwa SBP w 2007 r. oraz planów wydawniczych na 2008 r. Przedstawił je dyr. Janusz Nowicki, zwracając przy tym uwagę, że Wydawnictwo jest małe, ale prężne, czego potwierdzeniem jest opublikowanie w ostatnich latach wszystkich podstawowych książek służących kształceniu bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej. Wydana na Jubileusz 90-lecia SBP *Bibliografia wydawnictw SBP* potwierdza tę opinię. W 2007 r. „Przegląd Biblioteczny” i „Zagadnienia Informacji Naukowej” znalazły się na liście czasopism punktowanych MNiSzW. Plan na 2008 r. ma charakter otwarty, dyr. J. Nowicki zaproponował wydawanie ciekawych pozycji we współpracy (również finansowej) z instytutami i katedrami uczelnianymi. Jako przykład podał prężną współpracę Wydawnictwa z Instytutem Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, podkreślił korzyści z niej płynące dla obu stron.

2. Zagadnienia zwiększenia sprzedaży Wydawnictwa SBP. Dyrektor J. Nowicki zaproponował gościom: wprowadzenie specjalnych rabatów przy zakupie książek i prenumeracie czasopism SBP, nieodpłatne udostępnianie „Bibliote-

karza” i „Poradnika Bibliotekarza” opiekunom Kół Naukowych. Prosił również o pomoc w nawiązaniu kontaktów z księgarniami, które często funkcjonują w uczelniach oraz rozważenie możliwości zwiększenia zakupów przez biblioteki wydziałowe. Propozycje dyrektora poparł prof. J. Wojciechowski i zaapelował o wsparcie działalności Wydawnictwa, mając na uwadze jego wkład w kształcenie kadry bibliotecznej i młodych pracowników naukowych z zakresu bibliologii i informacji naukowej.

3. Przedstawienie projektu „LIS in Poland” (Library and Information Science). Prof. J. Wojciechowski przedstawił propozycję wydawania przez SBP we współpracy z instytutami oraz katedrami informacji naukowej i bibliotekoznawstwa przeglądowego rocznika elektronicznego w języku angielskim, prezentującego pełne wersje wybranych publikacji z polskich czasopism naukowych z tej dziedziny. Celem rocznika byłaby promocja polskich osiągnięć oraz autorów specjalizujących się w problematyce szeroko pojętej informacji naukowej. Przewodniczący Rady Programowej Wydawnictwa SBP omówił podstawowe założenia dotyczące zawartości publikacji, propozycję składu redakcji oraz rady redakcyjnej i źródeł finansowania projektu. Warunkiem realizacji projektu jest uzyskanie dotacji z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Z wnioskiem do Programu Operacyjnego wystąpi Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego. W dyskusji większość zebranych pozytywnie ustosunkowała się do wydawania nowego czasopisma, proponowano m.in. rozważenie możliwości umieszczenia go na platformie e-LIS oraz uzupełnienia składu rady redakcyjnej.

W sprawach różnych poruszono kwestię dygitalizacji czasopism SBP. W pierwszej kolejności obejmie ona „Bibliotekarza” i „Poradnik Bibliotekarza”. Przewiduje się, że zdigitalizowane numery obu czasopism będą dostępne już w marcu 2008 r.

Podsumowując obrady E. Stefańczyk, podziękowała gościom za pozytywny odzew środowiska naukowego na propozycje Wydawnictwa SBP i zaapelowała o zgłaszanie prac do Nagrody Naukowej SBP im. A. Łysakowskiego i Nagrody Młodych w edycji 2008 r.

*Anna Grzecznowska i Małgorzata Dargiel-Kowalska*

*Tekst wpłynął do redakcji 12 lutego 2008 r.*

ELŻBIETA SŁODKOWSKA  
(1927-2007)

17 listopada 2007 r. zmarła w Warszawie dr Elżbieta Słodkowska (z d. Walewska), starszy kustosz dyplomowany, adiunkt naukowo-badawczy, wieloletni pracownik Biblioteki Narodowej. Urodziła się 29 października 1927 r. we wsi Kowala, w pow. radomskim (woj. kieleckie). Po skończeniu gimnazjum humanistycznego w Radomiu, w 1947 r. rozpoczęła studia na Wydziale Humanistycznym (po zmianie Wydział Filologiczny) Uniwersytetu Warszawskiego. Studowała polonistykę, którą skończyła w 1952 r. z wynikiem bardzo dobrym, uzyskując stopień magistra filozofii. Przez okres studiów była stypendystką Ministerstwa Oświaty. Pracowała też w tym czasie (w ramach prac zleconych) w Bibliotece Uniwersyteckiej w Czytelnii i Dziale Dubletów. Zgodnie z nakazem pracy po ukończeniu studiów Elżbieta Słodkowska (wówczas Walewska) miała podjąć pracę w resorcie Ministerstwa Kultury i Sztuki na okres 3 lat (1952-1955). Już wcześniej, bo w 1951 r. została zatrudniona w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej na stanowisku asystenta (pomocniczego pracownika naukowego) w Zakładzie Bibliografii Retrospektywnej, zajmując się bibliografią polską od 1901 r. Z tego wczesnego okresu pochodzą Jej kontakty z Marią Dembowską, ówczesną kierowniczką tego zakładu, którą uważała za swoją nauczycielkę i mistrzynię, a jednocześnie osobę bliską, z którą korespondowała, informując m.in. o sprawach rodzinnych.

Drugim Jej miejscem w Instytucie Bibliograficznym był Zakład Teorii i Organizacji Bibliografii. W tym czasie przygotowywała pod kierunkiem prof. Eugeniusza Sawrymowicza na Wydziale Filologii Polskiej i Słowiańskiej UW rozprawę doktorską nt. *Franciszek Salezy Dmochowski jako wydawca i popularyzator książki w latach 1820-1871*. Stopień doktora uzyskała 27 maja 1969 r. Rozprawa ukazała się w serii „Prace Instytutu Bibliograficznego” nr 14 w 1970 r. pod

niewielu zmienionym tytułem: *Działalność wydawnicza Franciszka Salezego Dmochowskiego 1820-1871. Studium monograficzne*.

Pracując w Instytucie Bibliograficznym, zajmowała się przygotowaniem bibliografii bibliologicznych oraz teorią i historią bibliografii. Była współautorką prac pt. *Polska bibliografia osobowa. 1944-1954* (1956), *Bibliografia osobowa* (1959) – skrypt dla korespondencyjnego kursu bibliograficznego, autorką publikacji *Francuska retrospektywna bibliografia narodowa* („Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” 1958, nr 2), redagowała *Wykaz polskich bibliografii niepublikowanych* (Prace Instytutu Bibliograficznego, nr 7, 1967). Napisała wyczerpujące studium o Instytucie Bibliograficznym („Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” 1964, nr 4) oraz znakomite studium nt. monografii bibliograficznej: *Termin i pojęcie „monografia bibliograficzna”. Kilka uwag z punktu widzenia teorii bibliografii* opublikowane w dziele zbiorowym dedykowanym Helenie Hleb-Koszańskiej (*Z problemów bibliografii*, Prace Instytutu Bibliograficznego nr 16, 1970), a także publikację zapowiadającą Jej późniejsze zainteresowania: *Problemy księgoznawcze w Polsce XIX w. (O polską bibliografię bibliologiczną za XIX w.)* (Prace Instytutu Bibliograficznego nr 18, 1975).

W marcu 1972 r. zrezygnowała z pracy w Instytucie Bibliograficznym i przeszła do Sekretariatu Naukowego Biblioteki Narodowej, gdzie zajmowała samodzielne stanowisko ds. szkolenia. Prowadziła dokumentację prac naukowo-badawczych BN, przygotowywała plany i sprawozdania prac informacyjnych i naukowych, organizowała szkolenia dla nowych pracowników oraz kursy kwalifikacyjne, sprawowała opiekę naukową nad studentami odbywającymi praktyki oraz gośćmi zagranicznymi przyjeżdżającymi do Biblioteki Narodowej. W tym okresie brała udział w opracowaniu bibliografii pt. *Polonica rękopiśmienne w archiwach i bibliotekach włoskich* (1978). Dwukrotnie (1973, 1978) wyjeżdżała do Włoch jako stypendystka Ministerstwa Kultury i Sztuki. Była też członkiem redakcji i komitetu redakcyjnego „Biuletynu Informacyjnego Biblioteki Narodowej”.

W 1983 r. została zatrudniona w Zakładzie Historii Czytelnictwa w Instytucie Książki i Czytelnictwa, aby od tego czasu zająć się już wyłącznie kontynuacją zainteresowań księgoznawczych. Przygotowała m.in. artykuły i książki: *Księgozbiory domowe w pierwszej połowie XIX w.* (w: *Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi*, T. 5, 1981), *Wybrane problemy ruchu wydawniczego pod zaborami* („Studia o Książce” 1982, T. 12) *Biblioteki w Królestwie Polskim 1815-1830* (1996), *Biblioteka domowa Józefa Truszkowskiego (1799-1867)* (w: *Instytucje – publiczność – sytuacje lektury*, 1997), *Produkcja i rozpowszechnianie wydawnictw w Królestwie Polskim* (2002) oraz zmienioną i poszerzoną wersję *Produkcja i rozprowadzanie wydawnictw w Królestwie Polskim w latach 1815-1830* (2003).

Elżbieta Słodkowska jest autorką ponad 50 publikacji (książek, artykułów, recenzji) z zakresu historii książki, bibliotek, działalności wydawniczej. Publikowała na łamach „Biuletynu Instytutu Bibliograficznego”, „Przeglądu Bibliotecznego”, „Studiów o Książce”, „Rocznika Biblioteki Narodowej”, „Pamiętnika Literackiego”, „Bibliotekarza”, „Księgarza”. Recenzowała publikacje z zakresu historii książki polskie, czeskie, słowackie (znała biernie czeski, słowacki, włoski oraz biegle francuski).

Pracowała w Bibliotece Narodowej do końca 1998 r. (od 1995 r. na pół etatu). Po przejściu na emeryturę zajmowała się nadal pracą naukową. Oprócz wspomnianych wyżej dwóch książek, przygotowała w tym czasie do publikacji pamiętnik swojej matki Marii Walewskiej *Rok 1918. Wspomnienia* (1998). Przez wiele lat prowadziła studia historyczne nad dziejami rodu Walewskich od średniowiecza do czasów obecnych. Pozostawiła je w formie gotowej do publikacji.

Współpracowała z siostrami Felicjankami w pracach nad dokumentacją życia i dzieła bł. Matki Angeli Truszkowskiej. Jako studentka mieszkała w internacie Sióstr Urszulanek i do końca życia utrzymywała kontakt z domem urszulańskim

w Warszawie. Była osobą bardzo pracowitą oraz niezwykle skrupulatną, dokładną i dociekliwą. Jej publikacje opierają się na badaniach źródłowych i odznaczają się troską o wierność szczegółom. Należała niewątpliwie do grona bibliologów, znawców problematyki historycznej książki i bibliotek, zwłaszcza XIX w.

Za pracę zawodową uhonorowana była Złotym Krzyżem Zasługi (1978) oraz odznaką Zasłużony Działacz Kultury (1975).

Pochowana w grobie rodzinnym na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

*Jadwiga Sadowska*

*Wspomnienie wpłynęło do redakcji 22 lutego 2008 r.*

## JADWIGA CZARNECKA (1914-2008)



9 stycznia 2008 r. zmarła Jadwiga Czarnecka, jedna z ostatnich osób pokolenia przedwojennych bibliotekarzy, zaangażowanych w organizowanie bibliotekarstwa publicznego, czynna zawodowo ponad 65 lat, autorka podręczników i poradników bibliotekarskich.

Jadwiga Czarnecka (27.09.1914-9.01.2008) urodziła się w Łodzi. Ojciec był zecerem, matka prowadziła dom. Po wczesnej śmierci ojca, matka wyjechała z Łodzi do Warszawy i z tym miastem związane są dalsze losy Jadwigi Czarneckiej. W 1929 r. ukończyła 7-klasową szkołę powszechną (nr 154 w Warszawie) i w tym samym roku podjęła naukę w Prywatnym Seminarium Nauczycielskim Zeńskim Katolickiego Związku Polek, które ukończyła w 1934 r., otrzymując dyplom nauczycielski, uprawniający do nauczania w prywatnych i państwowych szkołach powszechnych. Nie podjęła jednak pracy w szkolnictwie, bo jak sama mówiła – bardziej interesowały ją książki, dlatego bezpośrednio po ukończeniu seminarium podjęła naukę w szkole bibliotekarskiej. W 1935 r. ukończyła prywatną Jednoroczną Koedukacyjną Szkołę Bibliotekarską Zarządu Miejskiego m.st. Warszawy, prowadzoną przez Bibliotekę Publiczną. Tam zetknęła się z Wandą Dąbrowską, postacią bardzo znaczącą w polskim bibliotekarstwie, która w jakimś stopniu wpłynęła na dalsze losy zawodowe Jadwigi Czarneckiej. 1 września 1935 r. rozpoczęła pracę w Poradni Bibliotecznej Warszawskiego Koła ZBP, którą kierowała Dąbrowska. Pracowała jako bibliotekarka i jednocze-



śnie sekretarka wydawnictw Poradni, w tym „Przewodnika Literackiego i Naukowego” (była to bibliografia adnotowana książek kwalifikujących się do bibliotek oświatowych). Pracę w Poradni Bibliotecznej uważała za szkołę, w której poznała praktycznie tajniki zawodu bibliotekarskiego, bo też była Poradnia miejscem kształtowania metodyki i organizacji pracy bibliotekarskiej. Bardzo sobie ceniła ten pierwszy okres swojej pracy zawodowej, wspominając, że przez pewien czas pracowała tam jako prawie wolontariuszka, a w każdym razie osoba wynagradzana od godziny. W Poradni pracowała do wybuchu wojny i jej zamknięcia przez władze okupacyjne. Od 1 listopada 1939 do 1 sierpnia 1944 r. zatrudniona była w Wypożyczalni Książek Eugenii Malinowskiej. Wypożyczalnia kontynuowała w sposób zakonspirowany działalność Poradni, znajdując się w tym samym lokalu, co Poradnia (ul. Marszałkowska 69), a jej pracownicy byli członkami AK. W tym czasie ukończyła kurs księgarski organizowany przez Związek Księgarzy Polskich. Wybuch Powstania Warszawskiego był datą zakończenia aktywności Wypożyczalni. Przez cały okres Powstania Jadwiga Czarnecka była w Warszawie, a następnie została ewakuowana wraz z innymi mieszkańcami do Pruszkowa. Po drodze udało się jej zbiec z transportu i schronić u koleżanki pod Warszawą we Włochach. Tam też mieszkała z matką przez kilka lat po wojnie.

Po zakończeniu wojny pracowała w tworzonych wówczas bibliotekach zakładowych. Przez rok (1 września 1945 – 15 sierpnia 1946) prowadziła Bibliotekę Centralną ZG Związku Nauczycielstwa Polskiego. Od 15 sierpnia 1946 r. do 15 listopada 1949 r. pracowała jako sekretarz wznowionego przez Wandę Dąbrowską „Przewodnika Literackiego i Naukowego”, wydawanego przez Ludowy Instytut Oświaty i Kultury (po reorganizacji Centralny Ośrodek Oświaty Dorosłych Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i Ludowego). W okresie od 1 grudnia 1949 r. do 1 kwietnia 1950 r. pracowała w Dziale Kultury i Oświaty Centralnej Rady Związków Zawodowych na stanowisku starszego instruktora, gdzie prowadziła referat doboru książek dla bibliotek związkowych.

Następnie przez 12 lat zajmowała się bibliotekami, ich organizacją i prowadzeniem, pracując w Ministerstwie Oświaty i Ministerstwie Kultury i Sztuki: od 1 kwietnia 1950 do 31 grudnia 1951 r. w Ministerstwie Oświaty, w Naczelnej Dyrekcji Bibliotek, jako wizytator ds. bibliotek. Po przeniesieniu spraw bibliotekarskich do Ministerstwa Kultury i Sztuki, pracowała od 1 stycznia 1952 do 19 września 1958 r. jako wizytator i p.o. naczelnika Wydziału Planowania w Centralnym Zarządzie Bibliotek MKiS, od 19 września 1958 do 1 września 1962 r. jako naczelnik Wydziału Organizacji Bibliotek w Departamencie Pracy Kulturalno-Oświatowej i Bibliotek.

W 1957 r. podjęła studia wyższe z zakresu bibliotekoznawstwa na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, które ukończyła w 1961 r., uzyskując tytuł magistra bibliotekoznawstwa na podstawie rozprawy pt. *Bibliografia pracy kulturalno-oświatowej 1932-1939*.

W okresie od 1 września 1962 do 30 kwietnia 1969 r. pracowała w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, początkowo na stanowisku kierownika Ośrodka Instrukcyjno-Metodycznego Bibliotek dla Dorosłych, a od 1 marca 1966 r. jako instruktor w Dziale Instrukcyjno-Metodycznym ds. sieci bibliotecznej miejskiej i bibliotek szpitalnych.

Od 1 maja 1969 r. do 31 grudnia 1993 r. pracowała w Bibliotece Narodowej w Instytucie Książki i Czytelnictwa na stanowisku starszego kustosa dyplomowanego i adiunkta naukowo-badawczego, kierując m.in. Sekcją Organizacji Pracy Bibliotecznej w Zakładzie Bibliotekoznawstwa. W ostatnim okresie (do 1997 r.) pracowała na pół etatu. Po całkowitym przejściu na emeryturę zajmowała się przygotowaniem poradnika z zakresu języka haseł przedmiotowych, konsultowała również wydawane przez Bibliotekę Narodową tablice i schematy klasyfikacyjne Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej.

Działalność Jadwigi Czarneckiej ma wyraźnie dwa aspekty: administracyjno-organizacyjny i metodyczno-szkoleniowy. Jako instruktorka bibliotek publicznych, a także autorka skryptów, poradników i podręczników dla bibliotek fachowych i publicznych ma istotne zasługi w kształceniu wielu pokoleń bibliotekarzy. Prowadziła wykłady z zakresu organizacji bibliotek, warsztatu pracy bibliotecznej, gromadzenia, opracowania i klasyfikacji zbiorów na kursach bibliotekarskich i seminariach, organizowanych przez Ministerstwo Oświaty, Ministerstwo Kultury, Państwowy Ośrodek Kształcenia Bibliotekarzy w Jarocinie, Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy. Niewątpliwie, najbardziej знаła bibliotekarstwo publiczne i związkowe, mając z nimi bezpośredni kontakt. Z myślą o tych bibliotekach przygotowywała materiały szkoleniowe i instrukcyjne.

Jadwiga Czarnecka była autorką (współautorką) wielokrotnie wznawianych poradników, dotyczących praktycznego organizowania biblioteki i opracowania zbiorów. Są to: *Jak pracować w bibliotece. Wskazówki dla pracowników bibliotek społecznych* (1951, współautorka Zofia Rodziewicz), *Jak prowadzić bibliotekę fachową w zakładzie produkcyjnym* (1952). Zmienione i poprawione wydania tej publikacji ukazały się w latach następnych pt. *Biblioteka fachowa* (1965, współaut. Edward Assbury, 1978; współaut. E. Assbury i Tadeusz Bruszewski) oraz *Praca biblioteki fachowej* (1973, współaut. E. Assbury i T. Bruszewski), *Gromadzenie i ewidencja księgozbioru. Katalogi i katalogowanie. Klasyfikacja zbiorów bibliotecznych. Oprawa, rozmieszczenie i kontrola zbiorów bibliotecznych* (1951-1953), *Katalog rzeczowy w bibliotekach gromadzkich i powiatowych* (1956, współaut. Klara Siekierycz), *Organizacja księgozbiorów w wypożyczalniach z wolnym dostępem do półek* (1975, współaut. Ewa Szałajska).

Główny kierunek zainteresowań J. Czarneckiej realizowany w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, a szczególnie w Instytucie Książki i Czytelnictwa BN to katalogi rzeczowe. Zawdzięczamy Jej podjęcie prac nad uporządkowaniem katalogów systematycznych według UKD w polskich bibliotekach publicznych. Służyły temu opracowane schematy katalogów: *Katalog rzeczowy w średnich bibliotekach publicznych. Schemat układu oparty na UKD poprzedzony wstępem metodycznym* (1977, 1978, współautorka Teresa Turowska), *Wykaz działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych* (1979, 1984, 1991) oraz wzorcowe karty rozdzielnice do katalogów. Pracom tym towarzyszył opracowany wspólnie z Henrykiem Sawoniakiem skrypt pt. *Klasyfikacja i katalog rzeczowy* (1975), który został nagrodzony przez Rektora Uniwersytetu Warszawskiego i był wznawiany w latach 1975, 1976, 1987.

Współpraca z Henrykiem Sawoniakiem zaowocowała opracowaniem tablic Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej (*Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna FID 546*, 1978; *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna FID 667*, 1988).

Nazwisko Jadwigi Czarneckiej kojarzone jest również z katalogiem przedmiotowym i opracowaniem przedmiotowym dokumentów w „Przewodniku Bibliograficznym”. Była autorką poradnika *Katalog przedmiotowy na podstawie opisów z „Przewodnika Bibliograficznego”* (1997, wyd. 2 uzup. i popr. 2000).

Jadwiga Czarnecka aktywnie działała w Związku Bibliotekarzy Polskich i Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich – w kadencji 1963-1966 była członkiem Zarządu Głównego oraz przewodniczącą Sekcji Bibliotek Powszechnych i Związkowych. W l. 1959 i 1961-1962 pełniła funkcję redaktora naczelnego „Bibliotekarza”.

Za pracę zawodową i społeczną otrzymała wiele odznaczeń: Medal 10-lecia PRL, Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Honorową Odznakę Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. W 1978 r. uhonorowana została Nagrodą III stopnia im. Heleny Radlińskiej. W czerwcu 1997 r. na Krajowym Zjeździe Delegatów SBP otrzymała godność Członka Honorowego SBP.

Znałam Panią Jadwigę osobiście ponad 25 lat. Byłam jedną z kilku młodszych osób (obok Barbary Budyńskiej, Teresy Turowskiej, Jakobiny Kowalczyk), z którymi Pani Jadwiga utrzymywała kontakty. Interesowała ją literatura,

film, także polityka. Lubiła podróże, ale chyba nade wszystko film. Chętnie dyskutowała o tym, co oglądała i czytała. W ostatnich latach, gdy miała kłopoty ze wzrokiem, wyraźnie „cierpiała” z powodu trudności z oglądaniem filmów w telewizji i niemożności czytania.

Była osobą bardzo pracowitą i długo aktywną zawodowo. W wieku ponad 80 lat pracowała jeszcze nad publikacją języka haseł przedmiotowych. W okresie, gdy pracowała nad katalogiem przedmiotowym i językiem haseł przedmiotowym, zawsze miała do mnie wiele pytań merytorycznych, przygotowanych, przemyślanych i zapisanych na kartkach. Była bardzo dokładna w swoich dociekaniach i nie zawsze zadowalała się jedną odpowiedzią. Starła się być aktywna, nie lękając się nowych problemów, choć niestety w ostatnich kilku latach nie pozwalał Jej na to stan zdrowia.

Zmarła 9 stycznia 2008 r. Pochowana 15 stycznia 2008 r. na cmentarzu parafialnym w Warszawie-Pyrach.

*Jadwiga Sadowska*

*Wspomnienie wpłynęło do redakcji 11 lutego 2008 r.*

**„BIBLIOTEKA” – 10-LECIE CZASOPISMA BIBLIOTEKI  
UNIwersYTECKIEJ W POZNANIU**

Rocznik „Biblioteka” wydawany jest od 1997 r. Obecna edycja pomyślana została jako kontynuacja czasopisma pod tym samym tytułem wydawanego w latach 1960-1970, redagowanego przez pracowników Biblioteki UAM a wychodzącego w serii „Prace Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza”. Aby zaakcentować tę ciągłość, nowy i różniący się od poprzednika zarówno formą, jak i rozszerzonymi założeniami programowymi rocznik otrzymał podwójną numerację. Tom pierwszy opatrzono numerem 1, zaś trwanie tytułu zaakcentowane zostało podanym w nawiasie kolejnym numerem całości.

Profil czasopisma obejmuje problematykę dotyczącą zagadnień zarówno współczesnego bibliotekarstwa, bibliologii, informacji naukowej i dokumentacji oraz prasoznawstwa, jak i historii bibliotek, dziejów książki i zbiorów bibliotecznych. Rocznik prezentuje także interesujące biblioteki i rozwiązania stosowane w naukowym bibliotekarstwie zagranicznym. W „Bibliotece” obowiązują stałe działy: Materiały i rozprawy, Miscellanea, Recenzje i Sprawozdania z działalności Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Artykuły opatrzone są abstraktami w języku angielskim. Na język angielski przetłumaczony jest także spis treści. Materiały mogą być ilustrowane zdjęciami w wersji czarno-białej. Pięć pierwszych roczników nowej edycji „Biblioteki” oraz roczniki 1962-1970 zostało, w pełnej wersji, posadowionych na platformie Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej. Na stronie WWW Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu znajdują się natomiast spisy treści wszystkich roczników Czasopisma.

Czasopismo ma charakter ogólnopolski. Zamiarem wydawców i redaktorów jest, aby przynajmniej 50% zamieszczanych na łamach rocznika artykułów pochodziło z innych niż poznański ośrodków naukowych. „Biblioteka” od czterech lat jest czasopismem recenzowanym. Recenzje przygotowują wybitni znawcy problematyki, a wśród nich: prof. dr hab. Ryszard Marciniak z Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, prof. dr hab. Jacek Wojciechowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. dr hab. Piotr Nowak i prof. dr hab. Mirosław Górny z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Odbiorcami „Biblioteki” są przede wszystkim pracownicy bibliotek akademickich, bibliotekarze zatrudnieni w większych bibliotekach publicznych, pracownicy i studenci instytutów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa.

Od początku ukazywania się nowej edycji „Biblioteki” (1997) redaktorem naczelnym rocznika jest dr Artur Jazdon, a sekretarzem redakcji dr Aldona Chachlikowska. W 2007 r. „Biblioteka” umieszczona została na liście czasopism punktowanych MNiSW. Lata 2005-2007 w pewnym sensie obfitowały w rocznikowe wydarzenia w świecie polskich czasopism bibliotekarskich. Pięćdziesięciolecie nieprzerwanej działalności redaktorskiej obchodziło kilka czasopism regionalnych: „Bibliotekarz Lubelski”; „Materiały Metodyczne”; „Pomagamy sobie w pracy”; „Bibliotekarz Lubuski” oraz „Roczniki Biblioteczne”. W 2006 r. przypadła 80. rocznica powstania „Rocznika Zakładu Narodowego im. Ossolińskich”. Rok 2007, oprócz „Przeglądu Bibliotecznego” świętowały „Rocznik

Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” (50 lat) oraz organ Biblioteki Gdańskiej PAN – „Libri Gedeaneenses” (40 lat).

Informacja uzyskana od dr Aldony Chachlikowskiej,  
sekretarza naukowego „Biblioteki”;  
B. Góra: *Regionalne czasopisma bibliotekarskie  
wydawane w Polsce (1963-1985)*. Kraków 1996

## KSIĘGA DEDYKOWANA PROFESOR BARBARZE STEFANIAK

W 2007 r. w Wydawnictwie Uniwersytetu Śląskiego ukazała się praca zbiorowa pt. *Studia z informacji naukowej i dyscyplin pokrewnych*, będąca zbiorem prac dedykowanych profesor Barbarze Stefaniak<sup>1</sup>. Księga jest wyrazem uznania dla wkładu B. Stefaniak dla nauki o informacji oraz podziękowaniem za 7-letnią pracę naukowo-dydaktyczną dla Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W ujęciu chronologicznym księga zamyka 45-letni okres działalności zawodowej i naukowej Pani Profesor. Droga życiowa i zawodowa profesor Barbary Stefaniak jest związana przede wszystkim z Warszawą, Instytutem informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej, z dwoma podstawowymi kierunkami badawczymi: zorganizowaną działalnością informacyjną w kraju i na świecie oraz wykorzystaniem bibliograficznych baz danych do analizy stanu i rozwoju piśmiennictwa naukowego. Dorobek piśmienniczy B. Stefaniak z lat 1961-2005 obejmuje 6 książek, 85 artykułów i rozpraw naukowych, udział w wielu konferencjach krajowych i zagranicznych.

*Studia z informacji naukowej i dyscyplin pokrewnych.  
Prace dedykowane Profesor Barbarze Stefaniak.*  
Pod red. E. Gondek i D. Pietruch-Reizes. Katowice 2007

## JUBILEUSZ 80-LECIA URODZIN PROF. DR HAB. ZOFII GACY-DĄBROWSKIEJ

Zofia Gaca-Dąbrowska (1927 -), emerytowany profesor Uniwersytetu Wrocławskiego jest postacią niezmiernie zasłużoną dla bibliotekarstwa i bibliotekoznawstwa polskiego. Jej karierę zawodową wyznaczają kolejne placówki biblioteczne: Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu (1953-1960) oraz Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego (1960-1973), a od 1973 do 1997 r. praca naukowo-dydaktyczna w Instytucie Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego. Dorobek Jubilatki obejmuje ponad 80 rozpraw z zakresu problematyki bibliotek naukowych w aspekcie historycznym i współczesnym, 168 wypromowanych magistrów i 4 doktorów. Z. Gaca-Dąbrowska brała udział w różnych gremiach naukowych: Komisja Bibliologii i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego; rady naukowe czasopism: „Studia o książce”: „Polish Libraries Today”; członek Komisji Egzaminacyjnej dla Bibliotekarzy Dyplomowanych (1985-1989). Jest też autorką jedynej jak dotąd monografii poświęconej Bibliotekarstwu II Rzeczypospolitej. W 2007 r. w 80. rocznicę urodzin Z. Gacy-Dąbrowskiej staraniem Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego oraz SBP ukazało się nowe wydanie *Bibliotekarstwa II Rzeczypospolitej*.

Z. Gaca-Dąbrowska:  
*Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej.*  
Warszawa 2007

<sup>1</sup> Zob. recenzja publikacji w tym zeszycie „Przeglądu Bibliotecznego”, s. 155-160 [red.].

## JUBILEUSZ PROF. DR HAB. ANNY SITARSKIEJ

W pięćdziesięciolecie ukończenia Liceum Bibliotekarskiego w Łodzi, w czterdziestolecie ukończenia studiów bibliotekarskich w Uniwersytecie Warszawskim, w dwudziestolecie podjęcia pracy w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego, w dziesięciolecie podjęcia pracy naukowej i dydaktycznej w Białymstoku, dyrektor Książnicy Jan Leończuk przygotował piękną księgę jubileuszową, mieszczącą prace ofiarowane Dostojnej Jubilatce, pod wymownym tytułem *Od księgoznawstwa przez bibliotekoznawstwo do nauki o informacji XXI w.*<sup>2</sup>, pokazującym w największym skrócie spektrum zainteresowań badawczych Pani Profesor. Wyjątkowość tej książki wieńczącej wspaniały dorobek, polega na ujęciu w niej również materiału fotograficznego pokazującego kolejne etapy drogi życiowej Anny Sitarskiej oraz wypowiedzi wybitnych polskich bibliotekoznawców na temat Jubilatki.

*Od księgoznawstwa przez bibliotekoznawstwo  
do nauki o informacji XXI w.  
Białystok 2007*

## JUBILEUSZ INSTYTUTU INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKOZNAWSTWA UNIwersYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU

Jubileusz był tylko pretekstem do zorganizowania konferencji naukowej „Od książki dawnej do biblioteki wirtualnej – przeobrażenia bibliologii polskiej. Na marginesie trzydziestolecia Instytutu Informatyki Naukowej i Bibliologii UMK w Toruniu” w dn. 23-24 października 2007 r. odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa „Od książki dawnej do biblioteki wirtualnej – przeobrażenia bibliologii polskiej”<sup>3</sup>. Zgromadziła ona wielu wybitnych polskich bibliologów, którzy mieli okazję wygłosić ciekawe referaty dotyczące zarówno dziejów książki, różnych subdyscyplin bibliologicznych, jak również informacji naukowej. Materiały konferencyjne zostaną opublikowane w Wydawnictwie UMK w 2008 r.

Instytut Informatyki i Bibliotekoznawstwa UMK.  
[online]; [dostęp: 21.11.2007]. Dostępny w World Wide:  
[http://wersalik.boo.pl/index.php?option=com\\_content&task=view&id=101&Imid=70](http://wersalik.boo.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=101&Imid=70)

## JUBILEUSZ KALISKIEGO TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK

Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, obchodziło w 2007 r. dwudziestolecie swego istnienia. W związku z tym w dniach 16-17 listopada 2007 r. miała miejsce w Kaliszu ogólnopolska konferencja naukowa zatytułowana: „Dokonywania regionalnego ruchu naukowego w Polsce”. Celem konferencji było ukazanie stanu i warunków działania społecznego ruchu naukowego w Polsce, a także poszukiwanie dróg jego rozwoju, w kontekście zmian, dokonujących się w polskiej nauce i stawiających nowe zadania także przed regionalnymi towarzystwami naukowymi. Konferencji towarzyszyła wystawa publikacji Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, obejmujących edycje z lat 1987-2007. Godzi się dodać przy tej jubileuszowej okazji zdań kilka o książnicy kaliskiego towarzystwa. Początki

<sup>2</sup> Zob. recenzja publikacji w „Przeglądzie Bibliotecznym” 2007, z. 4, s. 697-700 [red.].

<sup>3</sup> Zob. sprawozdanie z konferencji w tym „Przeglądzie Bibliotecznym”, s. 129-132 [red.].

biblioteki naukowej Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (KTPN) sięgają 1987 r. W skład księgozbioru wchodzi literatura naukowa i popularnonaukowa, w znacznej części XIX-wieczna. Obok encyklopedii, słowników, informatorów i bibliografii głównie gromadzona jest literatura z zakresu bibliologii, filozofii, psychologii, religioznawstwa, nauk społecznych, sztuki, językoznawstwa, teorii literatury, geografii, historii i biografistyki. Są też dzieła literackie zarówno pisarzy obcych, jak i polskich oraz calisiana. Zawartość zbiorów czasopiśmienniczych (na dzień 30 VI 1989 r.) została odnotowana w *Katalogu czasopism bibliotek Kalisza*, wydanego przez KTPN pod red. Danuty Wańki w 1992 r. Biblioteka posiada również w swoich zbiorach mikrofilmy roczników kaliskich gazet XIX-wiecznych: „Kaliszanina” i „Gazety Kaliskiej”, pochodzące ze zbiorów prof. dr. hab. Edwarda Polanowskiego, pierwszego prezesa KTPN. Księgozbiór ma charakter historyczny, choć uzupełniany jest na bieżąco o nowości wydawnicze, przede wszystkim dzięki wsparciu finansowemu Ministerstwa Nauki i Informatyzacji (dawniej Komitetu Badań Naukowych). Wśród zakupów bieżących znajdują się głównie słowniki, bibliografie i calisiana, stanowiące ważne źródło do prowadzonych prac badawczych w pracowniach i komisjach KTPN. Obecnie zbiory liczą około 10 tys. woluminów, z czego blisko 8 tys. zostało skatalogowane i sklasyfikowane w oparciu o tablice Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej (UKD) i słownik języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (SJHP). Ze względu na niewielką powierzchnię pomieszczeń KTPN, zbiory w formie depozytu są przechowywane i udostępniane w siedzibie Książnicy Pedagogicznej im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu przy ul. Nowy Świat 13. Wyjątek stanowi księgozbiór podręczny, z którego można korzystać na miejscu w siedzibie KTPN (al. Wolności 25). Tu także przechowuje się i udostępnia zbiory czasopiśmiennicze. Użytkownik Biblioteki KTPN ma dostęp do bazy danych (liczącej ponad 7800 rekordów) w zintegrowanym systemie bibliotecznym Sowa, zarówno w siedzibie *Książnicy Pedagogicznej*, jak i w *Internecie na stronie* <http://www.kp.kalisz.pl>).

Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk [online];  
[dostęp: 21.11.2007] Dostępny w World Wide Web:  
<http://www.ktpn.kalisz.pl>

## 5 LAT WIELKOPOLSKIEJ BIBLIOTEKI CYFROWEJ

W 2006 r. minęło 10 lat od zarejestrowania w Sądzie Okręgowym Miasta Stołecznego Warszawy Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych. Uroczystości jubileuszowe odbyły się 20 września w Centrum Wykładowo-Konferencyjnym Politechniki Poznańskiej. Zaproszono nań rektorów uczelni poznańskich, dyrektorów bibliotek Poznania i bibliotekarzy. Przybyli również uczestnicy odbywających się w Poznaniu eIFL Open Access Workshop, których organizatorem była Poznańska Fundacja. Ośmiu osobom wręczono statuetki „Zasłużony dla rozwoju PFBN”. Uroczystości uświetnił występ tria smyczkowego.

PFBN od 10 lat nadzoruje funkcjonowanie systemu bibliotecznego Horizon obsługującego poznańskie biblioteki naukowe, od 1999 r. koordynuje w skali ogólnokrajowej działalność konsorcjum bibliotek korzystających z zasobów czasopism elektronicznych udostępnianych w ramach programu eIFL, a od 2001 r. koordynuje prace nad Wielkopolską Biblioteką Cyfrową. W tym roku mija 5 lat od utworzenia Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej. W ciągu tego okresu do WBC trafiło prawie 50 tys. różnego rodzaju dokumentów, do których zaglądano prawie 6 mln razy. WBC stanowi kolejny obszar ścisłej współpracy naukowych i publicznych bibliotek miasta Poznania i Wielkopolski. Jej powstanie zapoczątk-

kowało tworzenie cyfrowych bibliotek regionalnych w całym kraju. Na urodziny Jubilatka otrzymała od poznańskiego środowiska akademickiego „prezent” w postaci nowego serwera.

Informacja uzyskana od prof. dr hab. Mirosława Górnego  
z Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych;  
Poznańska fundacja bibliotek Naukowych.  
[online]; [dostęp: 15.11.2007].

Dostępny w World Wide Web: <http://www.pfsl.poznan.pl/home.html>

## FRANCISZEK BONAWENTURA MINCER (1932-2007)

Po długiej i ciężkiej chorobie 3 sierpnia 2007 r. zmarł były kierownik Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Akademii Bydgoskiej (obecnie Uniwersytet Kazimierza Wielkiego) prof. dr hab. Franciszek Bonawentura Mincer. Urodził się 14 lipca 1932 r. w Warszawie. Od września 1945 r. mieszkał we Wrocławiu, gdzie skończył gimnazjum i liceum ogólnokształcące. Na Uniwersytecie Wrocławskim w 1955 r. zdobył tytuł magistra historii, pięć lat później obronił pracę doktorską, a w 1991 r. uzyskał habilitację. Aktywność zawodową rozpoczął w 1951 r. w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, w której przepracował cztery lata. Przez pierwsze dwa lata zatrudniony był w Dziale Opracowania i Udostępniania Zbiorów, a następnie w Dziale Rękopisów Biblioteki Ossolineum. Należał do zespołu, który pod kierunkiem dr Jadwigi Turskiej opracował indeks do inwentarza rękopisów Ossolineum. W 1955 r. otrzymał aspiranturę w Instytucie Historii Uniwersytetu Wrocławskiego. Po nadaniu stopnia doktora został adiunktem w Katedrze Historii Powszechnej i Polski XVI-XVIII w., kierowanej przez prof. Władysława Czaplińskiego. Wspólnie z żoną Barbarą Janiszewską, otrzymali na początku lat sześćdziesiątych zatrudnienie w Katedrze Historii Polski Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, prowadzonej przez prof. Maurycego Horna. W 1967 r. zamieszkali w Bydgoszczy. Zainteresowania małżonków przeszłością ziem północnej Polski zaowocowały opublikowaniem w 1988 r. pracy *Rzeczpospolita Polska a Prusy Księżęce w latach 1598-1621. Sprawa sukcesji brandenburskiej*.

Profesor Mincer trzymał w 1967 r. etat adiunkta oraz objął funkcję kierownika Regionalnej Pracowni Naukowo-Badawczej Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego. Później został zatrudniony w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Bydgoszczy, gdzie pracował jako bibliotekarz, a następnie starszy bibliotekarz. Ukończył studium bibliotekarskie prowadzone przez Państwowy Ośrodek Kształcenia Kadr Bibliotekarskich. Został kierownikiem Działu Zbiorów Specjalnych. Krótco przed odejściem z biblioteki otrzymał awans na kustosa służby bibliotecznej. Na uczelnię powrócił 1 października 1975 r. jako adiunkt w Zakładzie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. W 1988 r. przeniósł się do Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Zielonej Górze. Przez pierwsze dwa lata był adiunktem w Zakładzie Historii Powszechnej i Polski do XVIII w., a przez następne cztery kierownikiem Zakładu Historii Starożytnej i Średniowiecznej oraz kierownikiem dwuletniego Studium Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej przy WSP. W 1994 r. powrócił do Bydgoszczy. Otrzymał nominację na kierownika Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Prowadzenie Katedry okazało się zadaniem trudnym. Swoją postawą i działalnością w sposób znaczący przyczynił się do jej zachowania, a następnie rozbudowy. Na zasłużoną emeryturę profesor nadzwyczajny Akademii Bydgoskiej przeszedł w 2002 r. Siedemdziesiątą rocznicę urodzin Franciszka Bonawentury Mincera uczcili jego przyjaciele, współpracownicy i uczniowie



wydaniem publikacji zatytułowanej *W służbie książki*. Na tę pracę zbiorową, pod red. ks. prof. dra hab. Zdzisława Kropidłowskiego, złożyło się kilkanaście artykułów. Jej wręczenie Jubilatowi odbyło się podczas uroczystości zorganizowanej w Bibliotece Głównej Akademii Bydgoskiej.

Bogaty dorobek naukowy Profesora liczy ponad 200 pozycji. Wspólnie z Ewą Galos, pod redakcją naukową Władysława Czaplińskiego, opracował *Skarbnicę pamięci. Pamiętnik lekarza króla Władysława IV* Macieja Vorbek-Lettowa. Książka wydana przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich w 1968 r. doczekała się wznowienia w 2006 r., w ramach „Skarbów Biblioteki Narodowej”. Pod Jego redakcją naukową ukazały się *Prace Komisji Historii Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, t. 5, Bydgoszcz 1968 r. Współredagował „Kronikę Bydgoską” i „Kalendarz Bydgoski”. W 1991 r. obronił pracę habilitacyjną, na Wydziale Pedagogiczno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego, pt. *Dzieje Bydgoszczy do roku 1806*. Została ona wydana drukiem rok później w Zielonej Górze. Szczególną wartość posiadają partie związane z dziejami książki i bibliotek w Bydgoszczy, w problematyce której się specjalizował. Zamieszczał artykuły w licznych czasopismach, m.in. na łamach: „Kwartalnika Historycznego”, „Zapisek Historycznych”, „Przeglądu Historycznego”. Był autorem biogramów, w tym opublikowanych w *Polskim Słowniku Biograficznym*. Uczestniczył w wielu konferencjach naukowych krajowych i zagranicznych. Promotor dwóch prac doktorskich (z historii i bibliologii), około 250 magisterskich (z bibliotekoznawstwa, historii, filologii polskiej) i licznych licencjatów. W latach 1998-2000 przewodniczył Sekcji Bibliotekoznawczej przy Centralnym Ośrodku Metodycznym w Krakowie. Należał do Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego, Toruńskiego Towarzystwa Naukowego, Towarzystwa Naukowego im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie, Lubuskiego Towarzystwa Naukowego, Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy. Był wiceprezesem Zarządu Głównego Towarzystwa im. Henryka Sienkiewicza, prezesem Zarządu Okręgu Ligi Ochrony Przyrody w Bydgoszczy oraz członkiem Zarządu Głównego LOP w Warszawie. Odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Polski i wyróżniony odznakami honorowymi: „Za zasługi dla miasta Bydgoszczy”, „Zasłużony działacz kultury”, „Zasłużony dla Ligi Ochrony Przyrody”. Laureat nagrody III stopnia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, nagrody Stowarzyszenia Autorów Polskich oraz Wydawnictwa „Epoka”. Zmarł w szpitalu w Mogilnie 3 sierpnia 2007 r. Urna z Jego prochami została złożona 11 sierpnia do kolumbarium na cmentarzu komunalnym przy ul. Wiślanej w Bydgoszczy.

Źródło: Informacja uzyskana od Ryszarda Nowickiego z Katedry Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

## WYSTAWA POŚWIĘCONA PROFESOROWI JANUSZOWI DUNINOWI

Do końca listopada 2007 r. w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego, przy ul. Matejki 32/38, w holu starego gmachu można zwiedzać wystawę poświęconą Profesorowi Januszowi Duninowi. Dzięki uprzejmości Cecylii Duninowej, żony Profesora, wykorzystano rodzinne i osobiste pamiątki: fotografie, rysunki, wiersze, świadectwa szkolne, odznaczenia, dyplomy, medale, pośmiertny dyplom Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki, przyznany Profesorowi w dowód uznania za wybitny wkład w działalność i rozwój tej instytucji. Zaprezentowano portret Profesora wykonany przez B. Łukaszewskiego w 1987 r. oraz jego życiorys przygotowany przez dyrektora BUŁ dr. Jerzego Andrzejewskiego. Na wystawie wykorzystano zbiory BUŁ: książki i artykuły z czasopism autorstwa Profesora

ra oraz publikacje Jemu poświęcone. W przygotowaniu wystawy uczestniczyli pracownicy Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ, m.in. dr Jacek Ladorucki, który udostępnił swoją najnowszą książkę poświęconą Profesorowi. Wystawę można oglądać w godzinach otwarcia Biblioteki.

Źródło: Wystawa poświęcona Profesorowi Januszowi Duninowi.  
[online]; [dostęp: 15.11.2007].

Dostępny w World Wide Web: <http://www.lib.uni.lodz.pl>

## WYSTAWA W BIBLIOTECE UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO

12 stycznia br. minęła 15. rocznica śmierci Józefa Czapskiego, hrabiego Lełiwy, malarza, pisarza, świadka Katynia, współtwórcy paryskiej „Kultury”.

Oddział Informacji Naukowej BUŁ przygotował wystawę poświęconą Jego osobie. Na ekranach zaprezentowany został zyciorys wzbogacony licznymi fotografiami. W gablotach pokazane zostały książki autorstwa Czapskiego oraz dotyczące Jego biografii i twórczości, reprodukcje obrazów i kopie fotografii. Materiały ułożone zostały według zagadnień: Biografia, Świadek historii, Czapski jako pisarz, Czapski jako malarz, Współtwórca paryskiej „Kultury” oraz Inni o Czapskim. Ekspozycję wzbogacają liczne cytaty. Wystawę można oglądać na parterze w holu starej części Biblioteki, w godzinach jej otwarcia, do końca lutego 2008 r.

Jan Zieliński. *Józef Czapski.*

*Krótki przewodnik po długim życiu.* Warszawa 1997. s. 90

## ROK 2007 ROKIEM GENERAŁA WŁADYSŁAWA ANDERSA

Senat RP ogłosił rok 2007 Rokiem gen. Władysława Andersa. Z tej okazji Oddział Informacji Naukowej Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego przygotował wystawę poświęconą Jego osobie. Na ekspozycji zaprezentowane zostały zbiory Biblioteki oraz cenne archiwalia, muzealia i zbiory ikonograficzne udostępnione przez Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi (Oddział Radogoszcz. Muzeum Martyrologii i Walki). Można obejrzeć m.in. fotografie, medale, mundur wojskowy i czapkę oraz portret Władysława Andersa namalowany węglem autorstwa Krystyny Szczypkowskiej. Na ekranach umieszczono plakat tytułowy, biografię generała oraz wiersz F. Konarskiego pt. *Na śmierć gen. Andersa*. Dzięki uprzejmości Pana Wojciecha Jastrzębskiego można zobaczyć list z własnoręcznym podpisem Generała. Pan Henryk Lemiesz, pracownik BUŁ udostępnił zdjęcia z Monte Cassino. Dokumenty i pamiątki ułożone zostały według zagadnień: tekst dekretu Senatu o ustanowieniu Roku Andersa; materiały biograficzne; kalendarium najważniejszych wydarzeń, w których brał udział gen. Anders; materiały poświęcone wojskom Armii Polskiej na Wschodzie – 2. Korpusowi Polskiemu; informacja o odebraniu przez władze komunistyczne obywatelstwa polskiego generałowi w 1946 r. i o uchyleniu tego dekretu w 1989 r.; wspomnienia i wiersze poświęcone Władysławowi Andersowi. Wystawę można zwiedzać na parterze w holu starego gmachu w godzinach otwarcia biblioteki do 5 stycznia 2008 r.

Źródło: Marzena Kowalska,

Oddział Informacji Naukowej Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

## BIBLIOLOGICZNE HABILITACJE

Dwoje bibliotekarzy z Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu w 2006 r. uzyskało stopień naukowy doktora habilitowanego. Są to dyrektor Książnicy dr Krzysztof Walczak otrzymał tytuł doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie bibliologii, nadany przez Radę Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego, na posiedzeniu nadzwyczajnym w dniu 5 grudnia 2006 r. oraz dr Ewa Andrysiak, kierownik działu informacyjno-bibliograficznego Książnicy, otrzymała tytuł doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie bibliologii, nadany przez Radę Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego, na posiedzeniu nadzwyczajnym w dniu 7 listopada 2006 r. Dodajmy, że dnia 12 grudnia 2007 r. w Warszawie, Komitet Nagrody św. Brata Alberta przyznał dyrektorowi Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu dr. hab. Krzysztofowi Walczakowi, Nagrodę im. św. Brata Alberta Chmielowskiego, za wybitne osiągnięcia w dziedzinie kultury, sztuki sakralnej, działalności charytatywnej, społecznej i ekumenicznej za 2007 r. za badania naukowe nad chrześcijańską kulturą regionalną ziemi kaliskiej. W poprzednim 2006 r. szeregi habilitowanych bibliologów powiększyli: dr Bogumiła Staniów oraz dr Diana Krystyna Pietruch-Reizes.

## KATALOG CENTRALNY NUKAT

W dniach 23-25 stycznia br. w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego odbyła się Międzynarodowa Konferencja zorganizowana z okazji 5-lecia istnienia katalogu centralnego NUKAT – „Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce”. Konferencję została zorganizowana przez Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie, Centrum NUAT oraz Sekcję Bibliotek naukowych SBP. Przypomnijmy tylko, że Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie należy do grona członków-założycieli Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT i od lat pozostaje liderem przedsięwzięcia pod względem liczby opisów bibliograficznych wprowadzonych do katalogu (ok. 40 tys. rocznie). Jednostka prowadząca katalog i koordynująca współpracę polskich bibliotek naukowych: 81 polskich bibliotek naukowych i akademickich Centrum NUKAT, znajduje się w strukturze organizacyjnej BUW. Inwestycje związane z uruchomieniem katalogu sfinansowano z dotacji przyznanej przez Fundację A. W. Mellona, a bieżąca działalność Centrum NUKAT jest współfinansowana z funduszu SPUB przyznawanego przez Komitet Badań Naukowych (KBN) (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego) od 2001 r., koordynowanego przez ICM UW oraz budżetu Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (BUW). Katalog centralny jest też jedynym krajowym źródłem polskich rekordów bibliograficznych dla największego światowego katalogu WorldCat.

Program konferencji obejmował 6 sesji tematycznych: Katalog centralny a rozwój społeczeństwa informacyjnego w Polsce, Katalogi centralne w innych krajach, Rola standardów w budowaniu informacji, NUKAT w sieci, Katalog centralny dla bibliotek, Katalog centralny dla wszystkich, Udostępnianie i wykorzystanie danych z NUKAT. W konferencji referaty wygłosiło 23 osoby. Na konferencję przybyło 101 uczestników i 23 gości. Celem konferencji było podsumowanie dotychczasowych działań związanych z tworzeniem i wykorzystywaniem katalogu centralnego, określenie pozycji katalogu w środowisku bibliotecznym i pozabibliotecznym, oraz perspektywy jego rozwoju. Streszczenia referatów oraz ich pełne, konferencyjne wersje można odnaleźć na stronie internetowej NUKAT.

## 100 LAT „AMERICAN LIBRARIES”

W 2007 r. organ ALA, „American Libraries” obchodził 100 lat istnienia. Pierwszy numer czasopisma pod nazwą „Bulletin of the American Library Association” ukazał się w 1907 r. Przypomnijmy, że pierwszym periodykiem ALA był „Library Journal”, założony w 1876 r. m.in. przez M. Deweya, w 1906 r. przejęty przez wydawnictwo Bowker Company York, przyjmując komercyjny charakter. W 1909 r. redakcja „American Libraries” przeniosła się z Bostonu do Chicago. Pierwsze roczniki zawierały ogłoszenia zarządu, dokładne zestawienia sytuacji finansowej związku oraz listy członków. Po przystąpieniu USA do I wojny światowej pismo zbliżyło się do czytelnika, wzywając go do organizowania bibliotek dla żołnierzy. W latach dwudziestych XX w. nadal przeważały sprawozdania (do 1931 r.). W 1931 r. zespół zatrudnił pierwszego pełnoetatowego redaktora, a 3 lata później utworzono w piśmie rubrykę dla bezrobotnych bibliotekarzy. Po II wojnie światowej pojawiły się ogłoszenia o miejscach pracy dla bibliotekarzy. W 1958 r. czasopismo zainicjowało ogólnoamerykańską kampanię „wake up and read”. Podczas wojny wietnamskiej na łamach pisma wypowiadali się jej zwolennicy i przeciwnicy. W 1981 r. redakcja przeprowadziła się do 7-piętrowego wieżowca w centrum Chicago. W 1990 r. redakcja zainicjowała sprzeciw bibliotekarzy wobec akcji FBI, naciskającej na bibliotekarzy, by śledzili oni profile czytelnicze. Dopiero od 1995 r. w piśmie pojawiły się reklamy. Dzisiejsze „American Libraries” wychodzi z częstotliwością miesięcznika, posiada 64 tys. abonentów.

G. U. Graebel: Die Zeitschrift „American Libraries” wrde 100. „Bibliotheksdienst” 2007 H. 4 ds. 1109-111; <http://www.ala.org>

## ACCESS SERVICES EBSCO

EBSCO, znany również na polskim rynku producent i dystrybutor bibliograficznych i faktograficznych baz danych, oferuje obecnie dostęp do 16 tys. czasopism elektronicznych i 10 mln artykułów. EBSCO oferuje swoim klientom szereg różnorodnych narzędzi upraszczających i ułatwiających dostęp do treści czasopism elektronicznych: serwis listowania A-Z; portal czasopism elektronicznych; serwis odczytywania autentyczności; bezpośrednie linki do artykułów elektronicznych z list wyszukiwania w EBSCO-host. Czasopisma dostępne w EBSCO są automatycznie dostępne w Access Service.

„ABI\_Technik“ 2007 Vj. 3 s. 105; <http://www.ebsco.de>

## CLAUDIA LUX PREZYDENTEM IFLA (2007-2009)

Dyrektor generalny Zentral- und Landesbibliothek Berlin została wybrana na prezydenta podczas światowej konferencji IFLA w Durbanie (Płd. Afryka). C. Lux otrzymała przeważającą liczbę głosów (1094). Jej kontrkandydat, Hiszpan Pasados Urena (330 głosów). C. Lux reprezentuje Niemcy, podobnie jak wcześniej Gustw Hoffman (1958-1965) i Hans-Peter Geh (1985-1991). Jej poprzednikiem był Alex Byrne z Australii. W wyborach wzięło udział ponad 1500 związków członkowskich i bibliotek. W samym kongresie IFLA wzięło udział ok. 5 tys. bibliotekarzy z całego świata.

Życzymy Claudii Lux udanej kadencji, zrealizowania przyjętych celów i... zawitania do Polski na „prezydenckiej” trasie.

„Bibliotheksdienst” 2007 nr 9/10, s. 1027

## GLOSARIUSZ BIBLIOTEKARSKI

Na niemieckim rynku wydawniczym ukazał się niemiecko-gruziński wielojęzyczny słownik biblioteczarski: niemiecko-angielsko-rosyjsko-gruziński. W przygotowaniu glosariusza wzięło udział trzech niemieckich i trzech gruzińskich bibliotekarzy. Słownik liczy 480 stron i 14 tys. haseł. Głównym celem ukończonego projektu naukowego jest usprawnienie międzynarodowej komunikacji oraz recepcji aktualnej literatury fachowej w Gruzji.

*Glosarium Bibliothecarii Multilinguale:  
Fachwörterbuch Bibliothek. Deutsch-Englisch-Russisch und Georgisch.* Erarb.  
von A. Eckermann.  
Hrsg. von T. Dschtschwadse und E. Plassman. Bad Honnef 2006

HENRIETA KARLOVNA-DERMAN – PIERWSZY DYREKTOR  
MOSKIEWSKIEGO INSTYTUTU BIBLIOTECZNEGO

W dniu 28.11.2007 r. w Moskiewskim Państwowym Uniwersytecie Kultury i Sztuk miała miejsce konferencja poświęcona Henricie Derman w 125. rocznicę jej urodzin. Była ona pierwszym dyrektorem Moskiewskiego Instytutu Bibliotecznego. Program konferencji obejmował różnorodne przykłady wielostronnego oblicza H. K. Derman. O życiu rodzinnym jubilatki wygłosiła referat T. F. Karytygina. Praca Derman na stanowisku dyrektora biblioteki Rosyjskiej Akademii Nauk była przedmiotem wystąpienia L. V. Jurchenkova. Margarita Dvorkina omówiła życie H. K. Derman w świetle literatury przedmiotu. V. E. Kolupiejew scharakteryzował pracę H. K. Derman w państwowej Bibliotece im. Lenina w Moskwie, a P. S. Sokov – w Moskiewskim Instytucie Bibliotecznym. W konferencji wzięli udział również goście z zagranicy, Łotysze i Amerykanie. Udział pierwszych wynikał stąd, iż H. Derman była z pochodzenia Łotyszką, z przekonania zaś komunistką, za co zresztą zapłaciła straszliwą cenę, w 1939 r. została zesłana do Workuty, gdzie zmarła w 1954 r. Życiorys H. Derman mógłby posłużyć za scenariusz do dobrego filmu sensacyjnego. W l. 1912-1914 przebywała wraz z mężem na katordze za działalność w łotewskiej partii socjaldemokratycznej, skąd uciekła przez Niemcy, Szwecję i Danię do USA. W Ameryce Płn. spędziła ogółem 7 lat, pracując m.in. w bibliotece Harwardu, a następnie w Library of Congress. W okresie międzywojennym reprezentowała ZSRR na kolejnych kongresach bibliotecznym.

*Źródło: Informacja uzyskana od profesora MGUKI,  
Piotra Siergiejewicha Sokowa;  
G. K. Derman – pervyj direktor Moskovskogo Bibliotechnogo Instituta.  
Moskva 1994*

*Zdzisław Gębołyś  
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej  
Uniwersytet Śląski*

*Tekst wpłynął do redakcji 21 stycznia 2008 r.*

---

Wydawnictwa otrzymane

*Komputer – Człowiek – Prawo*. Księga pamiątkowa Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pod red. Wiesława Lubaszewskiego. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego 2007. ISBN 978-83-233-2337-2

*Między przeszłością a przyszłością*. Książka, biblioteka, informacja naukowa – funkcje społeczne na przestrzeni wieków. Praca zbiorowa pod red. Marii Próchnickiej i Agnieszki Korycińskiej-Huras. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego 2007. ISBN 978-83-233-24-29-4

„Biblioteka” nr 11 (20). Poznań: Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu 2007. ISSN 0551-6579

## WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków, a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków. Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: [przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl](mailto:przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl), ewentualnie na dyskietce lub płycie CD-ROM wraz z jednym egzemplarzem wydruku na adres: Redakcja Przeglądu Bibliotecznego, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Do każdego artykułu należy dołączyć streszczenie autorskie w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków) oraz przekład tytułu artykułu i streszczenia na język angielski.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami obowiązującymi w czasopiśmie naukowych. Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres do korespondencji i e-mail. Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora. Podstawowymi kryteriami akceptacji artykułu do druku w „Przeglądzie Bibliotecznym” są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez redakcję.

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane na osobnych ponumerowanych stronach z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły.

Przypisy powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej; odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad.

Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

– odesłanie do jednego dzieła: (Kowalski, 1990) lub (*Biblioteki...*, 1976);

– odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) lub (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska i Majewski, 2004).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Iyer, 1995, s. 15) albo (Taradejna i Taradejna, 2004, s. 231-233) albo (Zybert, red., 2004, s. 18).

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. W opisach dzieł wydanych za granicą obowiązuje pisownia stron, numerów,

skrótów w języku tekstu (np. „W” w języku polskim = „In” w języku angielskim, „s.” w języku polskim = „p.” w języku angielskim). Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane chronologicznie, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i imię (imiona) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a) ...., Dembowska, Maria (1976b) ..., itd. Zasady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

### **Książka**

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

### **Praca zbiorowa**

*Biblioteki publiczne województwa toruńskiego : informator*. (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings: ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

### **Artykuł w czasopiśmie**

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

### **Artykuł w pracy zbiorowej**

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's: Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

### **Artykuł w czasopiśmie elektronicznym**

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3; [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w World Wide Web: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>

Glapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>



## Dokument z witryny instytucji, organizacji lub osoby prywatnej

American Psychological Association. (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]; [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>

MENiS. (2004). *PISA 2003 - Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa\\_oecd.php](http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php)>

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>>

US NLM. (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlmain.html>>

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy zobowiązani są do przesłania swojej fotografii (elektronicznie w formie zeskanowanej z rozdzielczością min. 600 dpi i zachowanej w formacie TIF lub pocztą w formie odbitki o dobrej jakości), danych potrzebnych do oświadczenia podatkowego oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł / stopień naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (maks. 3).

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach. Redakcja zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

## PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

### W a r u n k i p r e n u m e r a t y

Zamówienia na „Przegląd Biblioteczny” prosimy kierować na adres:

Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich  
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7  
tel.: (+48 22) 827-52-96  
e-mail: wyd.sbp-portal@wp.pl  
Dział Sprzedaży – e-mail: sprzedaż\_sbp@wp.pl

Konto SBP: Millennium 70 1160 2202 0000 0000 2814 5355

„Przegląd Biblioteczny” można otrzymywać:

- składając zamówienie na piśmie na dowolny okres lub na poszczególne zeszyty zarówno archiwalne, jak i bieżące; odbiorca wnosi wówczas opłatę po otrzymaniu przesyłki (zeszytu) wraz z rachunkiem;
- wysyłając zamówienie i opłacając roczną prenumeratę na wyżej podane konto do końca marca roku objętego prenumeratą; po tym terminie opłacenie rocznej prenumeraty nie będzie możliwe;
- za gotówkę bezpośrednio w Dziale Sprzedaży Wydawnictwa SBP;

Ponadto sprzedaż zeszytów bieżących prowadzą: „KOLPORTER” S.A. (02-255 Warszawa ul. Krakowiaków 66/78); GARMOND PRESS S.A. (01-106 Warszawa ul. Nakiel-ska 3); Księgarnia Wysyłkowa „LEXICON” (03-599 Warszawa ul. Kielecka 16 m. 4); Księgarnia „Skarbnica”. Anna Włodarczyk (31-929 Kraków oś. Centrum C bl. 1); Czasopisma Polskie PRESS (08-110 Siedlce ul. Poznańska 4); „Kapitałka” Poznańska Księgarnia Naukowa Piotr Ślęzak (61-725 Poznań ul. Mielżyńskiego 27/29); Dom Handlowy Nauki Sp. z o.o. Księgarnia Wysyłkowa (02-352 Warszawa ul. Szczęśliwicka 2); INMEDIO Sp. z o.o. (90-446 Łódź al. Kościuszki 132); „RUCH” S.A. Oddział Warszawa (00-728 Warszawa ul. Kierbedzia 8/10) i regionalne oddziały „RUCH” S.A.

Cena prenumeraty na 2008 r. – 140 zł

Wydawnictwo SBP. Warszawa 2007  
Nakład 750 egz. Ark. wyd. 18,0. Ark. druk. 13.0.  
Łamanie: Renard Hawryszko. Druk i oprawa:  
Zakład Poligraficzny PRIMUM  
Kozierki, ul. Marsa 20, 05-825 Grodzisk Mazowiecki, tel (+48 22) 724-18-76

ALEPH Polska Sp. z o.o.  
ul. Kossaka 7  
01-576 Warszawa  
tel./fax: (022) 839 83 18  
[www.aleph.pl](http://www.aleph.pl)  
[www.exlibrisgroup.com](http://www.exlibrisgroup.com)



Maciej Dziubecki  
[m.dziubecki@aleph.pl](mailto:m.dziubecki@aleph.pl)

ALEPH Polska Sp. z o.o. powstała w marcu 2001 r. Wcześniej (od 1992 r.) była Działem Wdrożeń systemu bibliotecznego Aleph® w firmie TCH Systems S.A. Obecnie jest jedynym dystrybutorem systemu Aleph oraz innych produktów firmy Ex Libris™ (MetaLib®, SFX®, DigiTool®, Verde®, Primo®) w Polsce i działa jako biuro serwisowe dla polskich użytkowników tych systemów.

Ex Libris Group jest wiodącym światowym dostawcą wysokiej jakości systemów dla bibliotek, centrów naukowych i muzeów. Zintegrowane systemy biblioteczne Aleph® oraz Voyager®, będące sztanदारowymi produktami firmy znalazły użytkowników w ponad 3000 instytucji w 62 krajach. Aleph jest wiodącym na rynku oprogramowaniem do automatyzacji bibliotek uniwersyteckich, publicznych, narodowych, naukowych jak również konsorcjów, sieci krajowych i wielkich korporacji.

W ostatnich latach Ex Libris wprowadził na rynek cztery nowe produkty, wyznaczające kierunek rozwoju nowoczesnego oprogramowania dla bibliotek: MetaLib, portal zapewniający dostęp do szeroko rozumianych zasobów informacji naukowej, SFX, system powiązań do źródeł informacji, DigiTool, system zarządzania obiektami cyfrowymi oraz Verde system do skutecznego zarządzania wyborem, oceną, zakupem i obsługą (wznowieniem lub rezygnacją z prenumeraty) elektronicznych baz danych i czasopism.

Najnowszy produkt, Primo, to system skupiający w jednym miejscu dostęp do wielu aplikacji, w sposób niewidoczny dla końcowego użytkownika. Jeden interfejs, rozszerzone możliwości wyszukiwania, jedna lista wyników, dostęp do materiałów z różnych źródeł i systemów w jednym miejscu.



**Primo® firmy Ex Libris™ to zaawansowane rozwiązanie do odkrywania i dostarczania informacji.** Zapewnia ono czytelnikom nowoczesny i wygodny interfejs do wszelkich lokalnych i zdalnych źródeł informacji. Primo zostało stworzone po to, by biblioteki mogły oferować swoim użytkownikom usługi dopasowane do ich potrzeb i dostarczać relewantne informacje szybko i wydajnie, niezależnie od czasu i miejsca, w których są potrzebne.

**Sprawdź jak działa Primo w Bibliotece Królewskiej Danii:**

<http://search.kb.dk/beta/>

**Sprawdź jak działa Primo w The University of Iowa:**

<http://smartsearch.uiowa.edu/>

WYDAWNICTWO  
SBP

